

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE	GUSTAF CEDERSCHIÖLD	HJALMAR FALK
MARIUS HÆGSTAD	FINNUR JÓNSSON	KRISTIAN KÁLUND
ADOLF NOREEN	LUDV. F. A. WIMMER	

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIONDE BANDET.

NY FÖLJD.
TJUGOSJÄTTE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1914.

Innehåll.

Nat. Beckman, Studier till Västgötagarnas historia.....	1
XI. Ett daterbart stadgande i VGL. I. S. 1. — XII. Ytterligare om biskoplig och folklig lagstiftning. S. 4. — XIII. Kolbränna. S. 10. — XIV. Stycket om kvarnar. S. 14.	
H. Logeman, Det saakaldte passive nutidsparticip i Norsk og i beslægtede sprog.....	17
Erik Brate, Voluspa.....	43
Finnur Jónsson, Oldislandske ordsprog og talemåder 61 (och 170)	
L. Fr. Löffler, Det evigt grønskande trädet i den fornnor- diska mytologien och det fno. ordet <i>barr</i> , fisl. <i>barr</i> . Några ord till försvar.....	112
Elof Hellquist, Anmälan av »Wolf von Unwerth: Untersu- chungen über Totenkult und Odinnverehrung bei Nord- germanen und Lappen. Mit Excursen zur altnordischen Litteraturgeschichte».....	124
<hr/>	
Björn M. Ólsen, Till Eddakvadene.....	129
I. Til Vøluspá. S. 129.	
Finnur Jónsson, Oldislandske ordsprog og talemåder (61 och 170)	
Hjalmar Lindroth, Yggdrasils 'barr' och eviga grönska. En replik.....	218
Finnur Jónsson, Anmälan av »F. Genzmer, Edda. Erster Band. Heldendichtung».....	227
Emil Olson, Anmälan av »Ældre norske sprogminde udgivne af den norske historiske kildekriftkommission. I. Maallære og ordteke fraa Vøst-Agder fraa fyrste helfti av 1600-talet utgjevne ved Torleiv Hannaas. II. Ordsamling fraa Ro- byggjelaget fraa slutten av 1600-talet utgjevi ved Torleiv Hannaas.....	229

R. C. Boer, Om stødet i dansk.....	233
Emil Olson, Ändelsevokalernas växling i Östgötalagens textkodex.....	259
I. Svarabhaktivokalen. S. 261. — II. Växlingen <i>a : æ</i> . S. 263. — III. Växlingen <i>u : o</i> . S. 266. — IV. Växlingen <i>i : e</i> . S. 268.	
B. Erichsen, Bibliografi for 1912.....	304
Axel Åkerblom, Ordet <i>bonet</i> hos Aurivillius.....	337

Axel Kock, Kritiska anmärkningar till frågan om brytningen i fornnordiska språk.....	339
--	-----

Studier till Västgöotalagarnas historia.

Sedan jag med en sammanfattning avslutat mina förut till Arkivet överlämnade och i föreg. band införda studier till västgöotalagarnas historia, har jag varit sysselsatt med en del arbeten på närliggande områden. Då detta gifvit mig anledning till en liten axplockning på det förut skördade fältet, har jag trott mig lämpligen böra här framlägga dess resultat, därvid fortsättande med den förut använda titeln och den påbörjade numreringen.

XI. Ett daterbart stadgande i VGL I.

Att västgöotalagens olika bestämmelser icke tillkommit genom ett systematiskt lagstiftningsarbete, därvid man sökt tillgodose alla möjliga tänkta fall, att den fastmer är frukten av ett samlande av de i rättspraxis förekomna avgörandena i faktiskt förekomna fall, detta framgår ju rätt klart av lagmanslängdens ord om lagman Eskil. Det framgår ock av ordet *dom* i längdens ord om tiondens antagande under Biskop Järpuly, och det har väl även allmänt varit forskarnas mening. Om det vore möjligt att historiskt uppvisa, när de avgörande rättsfallen inträffade, så skulle man ju alltså på denna väg kunna utreda lagens tillblivelsetid i dess olika delar. Men av naturliga skäl är detta i så gott som alla fall omöjligt. Ingen känner namnet på de två gamla västgötar, som kommit på den idéen, att man kunde gå förbi de lagliga formerna för jordöverlåtelse, och som därigenom föranlett antagande och införande (på orätt plats) av förbud mot bortgivande av jord såsom lösoregåva (*muta*), Mölnobalken, slutet. Ett eller annat undantag kan ju dock finnas, och jag vill behandla ett sådant. Det är Giptarbalkens första flock, som lämnar föreskrifter om de former, som skola iakttagas, då en konung vill taga sig hustru utom konungariket.

Att särskilda stadganden intagas i våra landskapslagar rörande konungens privaträttsliga förhållanden, är rätt sällsynt. Konungens privaträttsliga förhållanden behandlades nog efter allmän lag ¹⁾. Jag kan blott erinra mig en enda slående parallel. Östgötalagen har i "Eghna salur", flock 1, alltså även här på av den kungliga rangen betingad plats, en särskild bestämmelse, som ganska snävt begränsar den tid, inom hvilken konungen, då han på gästabud skänkt bort jord, äger återkalla sin gåva. En liknande bestämmelse har influtit i VGL; den finnes i B 59 antecknad av Vidhemsprästens hand efter I JB 4, och den möter i II på motsvarande ställe, JB 12.

Detta stämmer mycket bra med kända historiska förhållanden. En särskild bestämmelse rörande konungens jordaffärer blev ingenstädes så tidigt behöfvig som i Östergötland, där både Sverkers ätt och Folkungaätten ägde stora egendomar ²⁾. Senare, då sistnämnda ätt fått rätt stora besittningar även i Västergötland, så kom man att där känna behov av samma bestämmelse.

Gå vi då tillbaka till bestämmelsen om den hemgift, som en konung bör giva, då han ingår äktenskap med utländsk kvinna (*utan konungarikis*), så ha vi att göra oss den frågan, om vi känna några tillfällen, då denna behövt tillämpas just i Västergötland. Vi kunna lämna ur räkningen Sverker och hans ätt, ty denna ätt var, som vi påpekat, privaträttsligt sett en östgötaätt; om t. ex. Karl Sverkersson efter sin mor ärvt en eller annan gård i Västergötland (exempelvis Gudhem), så kan detta knappt motivera ett stadgande av antydd art i Västgötalagen, då han hade rikligt tillfälle att ge sin danska brud en furstlig

¹⁾ Arvsbestämmelserna i äldre götalar stämma utmärkt med vad vi historiskt erfara om resp. ätters fastighetsarv; se nedan citerade uppsats i Personhistorisk Tidskrift 1912, s. 3, 5 o. 7 sep.

²⁾ Närmare om denna sak se förf. i Personhistorisk Tidskrift 1912 (Tre konungaätter och deras jordegendomar i Sverige).

hemgift i sitt eget hemlandskap. Annorlunda är det med två andra ätter. Stenkils ätt var från Västergötland, och dess sista medlemmar hade utländska drottningar. Filip var gift med en dotter till Harald Hårdråde, Inge d. ä. med en stormansdotter från Norge, deras släkting på kvinnolinien, Margareta Fredkullas son, Magnus Nilsson, torde ha varit gift, innan han av västgötarna valdes till konung. I alla fall är det osannolikt, att stadgandet härrör från dessas tid. Det skulle väl ha blivit glömt under den nära hundraåriga period, som förgått, innan det ånyo kunde få tillämpning.

Ty visserligen synas Erik den heliges ättlingar ha haft starka förbindelser i Västergötland, särskilt på grund av från Stenkilsätten ärvd jord ¹⁾). Men om både Erik själv och hans son Knut veta vi, att de haft inhemska drottningar ²⁾). Om man icke vill antaga, att stadgandet förelegat upptecknat redan från 1120-talet, så tvingas man att förlägga dess tillkomst till tiden för Erik Knutssons förmålning med Rikissa av Danmark. Här passar också allt på det förträffligaste tillsammans. Det, som nu skedde, var en händelse av stor politisk innebörd, det medförde en total omkastning i den mäktiga danska konungaättens uppträdande i de svenska tronstriderna, vilket klart synes av 1219 års händelser, då Valdemar II kraftigt uppträdde bl. a. med protest hos påven för sin systerson Erik Eriksson och mot sin kusins son Jon Sverkersson, för vilkens fader han hade lidit de kännbara nederlagen vid Lena och Gestilren ³⁾). Visserligen voro Val-

¹⁾ Se anförda skrift.

²⁾ Eriks drottning Kristina tillhörde på ett eller annat sätt Stenkils ätt. Om Knut se Dipl. I, nr 815. Magnus Henriksson, Erik den heliges baneman, var son av västgötaprinsessan Ingrid, Inges sondotter. Men han var nog gift, då han vid omkring 30 år blev konung i Sverige, och giftermålet torde ha uppgjorts i Norge, där bruden var Ingrids styvdotter.

³⁾ Om 1219 års händelser se Ambrosiani, Anledningen till Biskop Bengts av Skara Romfärd 1220—1221, Bidrag till Sveriges medeltidshistoria, tillägnade C. G. Malmström, Stockholm 1902.

demars invasionshärrar tillbakaslagna, men han var långt ifrån någon tillintetgjord fiende; tvärtom kunde han nog uppställa hårda villkor, om en sådan uppgörelse föreslogs som denna. Och för övrigt var nog Valdemar expert på västgöotalag. Saxo säger ju uttryckligen, att hans farfar Knut Lavard fick en tredjedel av de gods, som Margareta Fredkulla fått i arv eller hemgift, och Margareta hörde ju till den västgötska Stenkilsätten. I överensstämmelse därmed har jag trott mig kunna i Valdemars jordebok återfinna med säkerhet två och med sannolikhet ytterligare två västgötska gårdar (Årem = Åremma i Kind, Burghær = Borga på gränsen mellan Laske och Skånings härad, Vighby troligen = Vegby i Kind och Wluærudh trol. = Ulvared i Gäsene). Konungens talan på tinget kunde nu med all säkerhet föras av (se-dermera?) lagman Eskil, som växt upp vid Knuts hov och vars gemål kunde skänka Snorre Sturlason "det märke, som bars framför Konung Erik vid Gestilren" ¹⁾. Allt synes mig sålunda tyda på att Giptarbalkens första flock innehåller ett beslut, varigenom Västergötlands landsting satt konung Erik i stånd att på fullt bindande sätt bjuda prinsessan Rikissa en morgongåva, som efter tidens förhållanden kunde anses kunglig; d. v. s. tolv marker guld eller som pant två byar. Den kan således dateras till år 1210 efter d. 17 juni, då slaget stod.

XII. Ytterligare om biskoplig och folklig lagstiftning.

I nr IX av mina förut publicerade uppsatser har jag sökt uppvisa, att en mycket väsentlig del av nyheterna i den yngre västgöotalagens kyrkobalk var en direkt frukt av Biskop Brynolf Algotssons arbete. Det var mig vid utarbetande av nämnda uppsats fullständigt obekant, att liknande åsikter förut uttalats och med väsentligen samma källmaterial

¹⁾ Om Eskil se närmare Petri, Lagman Eskil eller min skrift "Ur vår äldsta bok", Stockholm 1912.

styrkts av en annan forskare. Sedermera har jag blivit uppmärksam på de Synodalstatuter, som av J. Gummerus utgivits. Den lilla 98 sidor starka och ganska prisbilliga volymen ¹⁾ innehåller emellertid en hel del värdefulla saker, den innehåller främst urkunder, de flesta på latin, men också några på fornsvenska, de senare korrekturlästa av Doc. T. E. Karsten. Utom detta innehåller inledningen en exkurs bl. a. om Biskop Brynolf som lagstiftare, vari författaren kommer till i huvudsak samma resultat, som jag senare gjort. Dock har han den enligt min mening oriktiga åsikten, att Lydekinus skulle representera en yngre form av VGL än vår VGL II, varom nedan, dels har han icke haft anledning efterforska, om man, såsom jag sökt göra troligt, kan ur lagtexterna själva läsa ut någon åldersgruppering. De urkunder, som Gummerus publicerar, äro i många fall av sådant värde, att jag tror, att hans bok för framtiden får räknas som ett nödvändigt bihang till Västgötalagens textkritiska apparat.

Av särskilt intresse äro följande urkunder:

Nr 2: referat av beslutet vid provincialsynoden i Arboga 1396, avfattat för Skara Stift. Här finna vi källan till en hel del av de yngre tillägg, som den ena handskriften (Schlyters cod. O) av Statuta generalia dicta Kirkiobalkær (VGL IV, 21) tillagt.

Nr 10: De av mig s. 156 nämnda Notule Brynolphi, en intressant liturgisk traktat, som dock icke direkt berör lagtexterna.

Nr 11: Synodalstatut av Biskop Brynolf, dat. d. 7 juli 1281. Här har utg. haft i viss mån otur. Han har efter en yngre, delvis dålig handskrift avtryckt en urkund, som Grönblad ungefär samtidigt återgav efter en originalet närstående handskrift ²⁾. Den sistnämnda har även avtryckts

¹⁾ Synodalstatuter från den svenska medeltidskyrkan, Skrifter utgivna av Kyrkohistoriska Föreningen 1902. Pris 2 kr.

²⁾ Ovan citerade Bidrag .. tillägn. Malmström. — Synodalstatutet skulle enligt föreskrift i slutet av detsamma före avresan från prästmötet

av K. H. Karlsson i Kyrkohistorisk årsskrift 1909; även Karlsson, som avled innan urkunden kom för offentligheten, har förbisett Grönblads mycket förtjänstfulla upplaga. Grönblad ger en värdefull kommentar, som hänvisar till statutets kanoniska källor, och Gummerus kastar blicken åt andra hållet, söker spåra dess efterverkningar. Själva datum är för övrigt intressant, då vi få veta, vid vilken tid det "prästmot" hölls, som Brynolf fridlyser. Ungefär samma dag höll sig som marknadsdag ända in på 1800-talet¹⁾.

Nr 12: Ett odaterat synodalstatut, som ger oss de förut förgäves sökta källorna för delar av "Liber Laurentii, quem scripsit Lydekinus".

Nr 14: Biskop Brynolf II:s synodalstatuter av år 1411. Här finna vi nya källor till de nya styckena i den yngre kodex (Schlyters cod. O) av "Statuta generalia, dicta kyrkiobalkær" (= VGL IV, 21). — Även en del andra aktstycken bjuda icke ringa intresse, och de komma i det följande att anföras.

I överensstämmelse med min uppfattning, att det är såsom textkritiska hjälpmedel, de av Gummerus publicerade urkunderna för oss få den största betydelse, skall jag i tabellform upptaga de viktigaste parallellerna.

VGL. II KB.	Gummerus.
28 (I, 14, § 1)	12, 17
32—33 (I, 15 § 1—2)	12, 18
38	12, 21
39	14, 29

Anm. Här säger den yngre urkunden tydligt ifrån, att vad tidigare kallats Falköpings-skäppan tillfaller ärkedjåknen.

---

avskrivas av biskopens "officiales", kontraktsprostar, varpå snarast möjligt de särskilda kyrkorna skulle skaffa sig avskrifter. Då K. H. Karlsson sätter sin handskrift till slutet av 1200-talet, så är den troligen en av de sålunda föreskrivna första- eller andrahandsavskrifterna.

¹⁾ Lindskog, Beskrivning över Skara stift (1812), Tuneld, Geografi II, 5, s. 61 (1788).

VGL. II KB.	Gummerus.
43, slutet	12, 20
44	12, 19
62—64	12, 23—24
65	11, 8; 14, 24
66	12, 26
67	12, 15
69	11, 5
71	12, 22
Anm. Här bihållles läsarten <i>laicus</i> , svarande emot fornsvenska textens <i>læns-</i> <i>man</i> . Jfr IV, 21, 68.	
72, § 5	15, 9

VGL. III.	Gummerus.
Anm. Av VGL. III (= Lydekinus) upptaga vi blott sådana stycken, som icke övergått i VGL. II.	

90	12, 28
91	12, 27
95	12, 29
97	12, 32
102	12, 31
104	12, 30
133	12, 25

Tabellen ger anledning till åtskilliga betraktelser. Vi skola först upptaga de sju stadganden, som återfinnas hos Lydekinus och i statutet, men som icke återfinnas i våra handskrifter av VGL. II. Gummerus anser, att dessa bevisa, att statutet och "Liber Laurentii, quem scripsit Lydekinus", äro yngre än texten till VGL. II. Jag har i det föregående anfört skäl för en motsatt åsikt och kan icke uppge densamma. Gummeri åsikt beror på den icke ovanliga villfarelsen, att ett kungligt eller biskopligt statut genom själva sitt framträdande blev gällande lag i landskapet. Att

så icke var förhållandet, framgår dock av många ting. Märk, att vi ha sex (6) handskrifter av VGL. II KB, av vilka ingen innehåller de sju stadgandena, fast de alla äro yngre än Lydekinus. En jämförelse mellan de biskopliga föreskrifterna om kyrkovårdar och motsvarande föreskrift i VGL. II, KB 65 skall ge oss en föreställning om förhållandet mellan biskoplig rätt och folklig landskapsrätt.

Det biskopliga stadgandet i statutet av 1280 lyder så:

Ordinamus eciam, quod thesaurus ecclesie per duos fideles parochianos ecclesie et per sacerdotem parochialem fideliter custodiatur, nec presumant aliquid de thesauro ecclesie cuidam concedere sine consensu parochianorum. Qui autem de denariis ecclesie post pascha mutuam receperit, in die nativitatis Domini persolvat. Qui vero post natiuitatem, in die pasche persolvat. Alioquin sacerdotibus eorum auctoritatem committimus per presentes eis divina negare, dummodo canonice moniti fuerint ad solvendum.

I öfversättning:

Vi påbjuda även, att kyrkans förmögenhet skall sorgfälligt vårdas av två pålitliga församlingsbor jämte församlingens präst, och dessa må icke fördrista sig att utlåna något av kyrkans förmögenhet åt någon utan församlingsbornas medgivande. Men den som efter påsk mottagit lån av kyrkan, gälde det åter vid jul. Den åter, som lånat efter jul, gälde åter vid påsk. I motsatt fall befullmäktiga vi härmed hans präst att neka honom nattvarden, under förutsättning, att han på sätt kanoniska lagen bjuder, blivit påmind.

Motsvarande föreskrifter i II KB, 65 lyda:

Twer skulu kirkiudrotna wæra oc thrithi præstin. Ther skulu een tima a areno rekna firi aldre soknenne fore pascha oc skuldir kræfiæ. Hua som ey hauer guldit um paska dagh, misti thiænisto.

Om vi bortse från den rätt betydelselösa eller självklara föreskriften, att räkenkap skall avgivas, så finna vi en viktig skillnad. I bondelagen har man förbehållit sig att få behålla pengarna ända till ett år, medan biskopslagen har två terminer, alltså i medeltal $\frac{1}{2}$ års lånetid. Biskopens lag har blott med en viktig modifikation vunnit erkännande

på tinget. En annan föreskrift, att socknen är ansvarig för det lån, som den i sin helhet beviljat, återfinnes i Lydekinushandskriften och en mycket sen handskrift, varemot den saknas i de fem övriga. Det är ingalunda otänkbart, utan det synes sannolikt, att här gäller något mer än ett slarv av en avskrivare; det gäller troligen olika åsikter om vad som var gällande rätt¹⁾. I kyrkliga kretsar hade man naturligtvis klart för sig, att församlingen skulle vara ansvarsskyldig. Men tinget har troligen gjort avsevärda svårigheter att lagfästa denna princip.

En liknande reflexion kan knytas till II KB. 67. Lekmannalagen har här intagit ett förklarande tillägg, att det, som gives åt kyrkan för dess byggnad, får utan biskopens särskilda tillstånd avhändas. Lagen är alltså här yngre än statutet. Dess tillägg ha för övrigt intagits icke blott av Lydekinus utan även i den latinska redaktionen "Statuta generalia". Alla de yngre texterna utelämna för övrigt statutets bannlysningshot.

Det framgår av allt detta, att en del återstod, innan av ett biskopsstatut blev en lagföreskrift. Statutet gällde tills vidare blott för prästerna, men det var naturligtvis dessas och biskopens strävan att få det antaget på landsting. Ofta lyckades detta, någon gång misslyckades det helt. Andra gånger fick man finna sig i modifikationer.

Däri torde förklaringen ligga till de i Lydekinushandskriften upptagna stadganden, som icke finnas i någon lagtext. Åtminstone om de här ovan upptagna sju (och troligen om åtskilliga andra därjämte) kan man antaga, att de utgöra på modersmålet redigerade förslag, som icke blivit på landsting godkända. Stadgandena avse i ordning följande: begående av nattvard i främmande kyrka, då man uteslutits från sin egen; försummelse av präst att betala skuld; vägran att viga sig vid sin frilla (d. v. s. sin blott civilt på gam-

¹⁾ Härmed modifieras mitt uttalande s. 160 f.

malt sätt tagna hustru); prästens rättsinnehavares frihet från ansvar för utlovad mäsas, som präst mot penningar lovat hålla, men vilken icke blir hållen före hans död; föreskrift om ålder för skattgilla lam och killingar; försummad vigsel; skada, tillfogad präst, då han bär Kristi lekamen. Att samma förklaring kan användas på åtskilliga av de kringstående stadgandena, synes mig uppenbart. Måhända kan ännu ett eller annat statut upptäckas, som ger oss källorna.

XIII. Kolbränna.

Till binamnet Kolbränna och den förklaring, som i Västgöotalagens konungalängd gives på detsamma, knyta sig två rättshistoriska frågor, dels om räckvidden av den domsrätt, som på Anund Kolbrännas tid (1022—c. 1050) tillkom konungen, dels om verkligheten av den strafform, bränning av den skyldiges hus, som skulle frikostigt ha använts av Anund och föranlett namnet. Jag skall här sysselsätta mig med den senare av dessa frågor.

I min lilla skrift, *Ur vår äldsta bok*, har jag i korthet gjort uppmärksam på det brev av Innocentius III av d. 12 januari 1206, däri denne påve klandrar, att präster ställas inför världslig domstol, och där det särskilt säges, att man bränner deras hus (*isti domus eorum incendunt*), om de icke lyda. Stället är ju belysande nog, men det kan anföras flere bevis på att en sådan form av exekution varit i bruk särskilt i Västergötland, och detta ännu på den tid, då västgöotalängderna författades.

Icke ens själva lagtexten är fri från spår av den något hårdhänta exekutionsformen. I VGL I, JB, 13, § 2 (= II JB 29) förekomma föreskrifter för det fall, att någon bygger hus ute på "åkergårdet", d. v. s. på det tegskiftade gemensamma åkerområdet, så att han nödgas taga väg över byns åker och äng. Den förbjuder naturligt nog en sådan oregel-mässighet, som måste åstadkomma en oerhörd villervalla i

de den tiden rådande ytterligt intrasslade ägoförhållandena ¹⁾. Något straff bestämmes icke, men det föreskrives, att sedan saken behörigen utretts, skall man på sägnarting "döma av" gården, varefter tillägges lakoniskt "bryta och icke bränna". Att bränna den olagligt byggda gården är således i båda våra texter förbjudet, men just tillvaron av ett särskilt förbud visar, att tanken på ett så radikalt tillvägagående låg nära till hands för 1200-talets västgötar, vare sig bruket av exekution genom brand var nyss avskaffat eller ännu gällde för andra svårare förseelser.

Närmare kommer man saken in på livet genom en process, som fördes under 1300-talet och som vi här vilja efter de bevarade aktstyckena referera ²⁾.

Harald Haraldsson hade av Magnus Ladulås (alltså före 1290) fått åt sig upplåtet ett område på Hattås skog (i Strängsereds socken ³⁾, Redvägs härad). Man känner ej, med vad rätt Magnus Ladulås förfogade över Västergötlands allmänningar ⁴⁾, men det är faktiskt, att han gjorde så i åtminstone ännu ett fall, nämligen då han tillerkände inbyggarna på Visingsö rätt till skogshygge på Hökensås ⁵⁾, och man kan förutsätta, att den kungliga åtgärden icke var synnerligen populär i landskapet, särskilt icke inom de närmast berörda orterna, som "lågo närmast och dit sökte ved", som det heter i balken om mandrån. Emellertid hade Herr Harald länge innehaft sin gård och till och med utvidgat den utom de av konungen medgivna områdena, men detta hade

¹⁾ En god föreställning om dessa förhållanden vinnes genom en blick på den av Lampa i Landsmålen XIX 5 meddelade kartan över byn Fåleberg i Vadsbo härad eller den i "Sveriges jordbruk" meddelade synnerligen dyrbart utstyrda kartan öfver den oskiftade Bäckes by i Valstads socken, Vartofta härad, allt i Västergötland.

²⁾ Dipl. IV, s. 223, 450.

³⁾ *Hattaras* upptages i VGL IV bland allmänningsskogar. Schlyters glossar förlägger den till Gullereds socken, inom vilken Strängsered på Schlyters tid var kapell.

⁴⁾ Jfr emellertid Styffe, Vitt.-Hist.- och Antikv. Ak:s Handl. 23: 229 ff.

⁵⁾ Dipl. II, s. 13 (1286).

blivit beivrat, och år 1331 utfärdar han ett ännu bevarat brev, i vilket han utfäster sig att inom en månad från nästkommande Mikaëlis ha tagit bort den del av området, som icke var innefattad i Magnus' brev.

Emellertid synes detta löfte icke ha blivit infriat, ty år 1335, då Magnus Eriksson på sin Eriksgata besökte Västergötland, tog han saken om hand. Han uppdrog åt tvenne herrar, den på många ställen nämnde Herr Göstav Niklisson, rådsherre, och Lars Magnusson att undersöka, om verkligen Harald bebyggt större del av Hattås skog, än Magnus Ladulås' brev berättigade till. Om så vore, skulle han inom en månad bortskaffa byggnaderna; och om det ej skedde, skulle de två herrarna enligt föreskrifterna i landskapets lag icke försumma att nedbränna de olagliga byggnaderna (alioquin extunc memorati dominus Göstavus et Laurentius Magnusson hujusmodi edificia illegitima juxta legum terre exigentiam incendio consumi facere non omittant).

Stället är i följande avseenden alldeles tydligt: En tvist har förekommit; uppgörelse har träffats mellan parterna, av vilka den ena är "alla västgötar", den andra en enskild, möjligen mäktig man. Den senare uppfyller icke de åtagna förpliktelserna, och då skall hans olagligen uppförda hus denna gången "icke brytas utan brännas". Det synes ock vara klart, att det icke är åt västgötar, som konungen lämnar uppdraget. Det är konungamakten, som kommer den tydligen vanmäktiga provinsiella rättsskipningen till hjälp genom riksstyrelsens organ.

Å andra sidan synes den föreliggande förseelsen vara ringa nog. Hattås skog var väl vid denna tid en rätt värdelös egendom, långt avlägsen från provinsens mera tät bebyggda delar. Och landsvägen Ulricehamn—Jönköping, som nu går fram i närheten, är säkerligen yngre. Det är därtill, som vi i följande avdelning skola visa, troligt nog, att Herr Harald haft rätt god hemul i äldre lag för sitt tillväga-

gående. Så mycket mer blir man hänvisad till att tänka sig trotsset mot tinget såsom skäl för den stränga dom, som här visserligen icke kan sägas vara fälld men som dock för visst fall tydligt förutsäges.

För att kunna avgöra, vilket lagrum i vår lag som kunnat vara i föreliggande fall tillämpligt, vore det ju lyckligt, om vi kunde uppvisa, vilken plats som avsetts. Stället är icke nämnt på annat sätt än att Hattås allmänning (cummunis silva) nämnes. Skäl föreligger icke att identifiera det omtvistade stället med den gård, som ännu heter Hattås. Någon men otillräcklig ledning får man av den uppgiften, att tvisten även gällde Brotaa ström, tydligen en å eller bäck, som drev en kvarn och nämndes efter en "bråte". Nu är olyckan den, att vi kunna gissa på två åar, dels ett tillflöde till Tidån, dels ett till Ätran. Det förra vattendraget driver ännu en kvarn vid gården, förutvarande krononybygget Skitnabråten, det andra passerar en annan "bråte" av samma jordnatur, kallad Brännebråten. Båda namnen kunde tänkas förvara minnen av den förbittrade kamp, som rasat kring Harald Haraldssons nybygge. Det visar sig således, att vi förgäves söka andra anvisningar för närmare utredning av rättsförhållandena än de, som ligga i nämmandet av kvarnströmmen Brotå. För vår nu föreliggande uppgift ha vi fått det resultatet, att ännu ett årtionde före utfärdandet av Magnus Erikssons landslag ansågs det lagligt i Västergötland, åtminstone i vissa fall, att exekution verkställdes genom brännande av den sakfälldes hus.

Vid första påseendet kan det synas, som om mellan de av påven överklagade stränga domarna å ena sidan och Harald Haraldssons sak å andra sidan icke skulle kunna råda någon överensstämmelse, den där kunde motivera likhet i straff och i så exceptionellt strängt straff som här. Emellertid torde såväl prästernas krav på exemption från vanlig rättsskipning som vissa stormäns anspråk på företrädesrättig-

heter i strid mot gammal rätt ha för västgötarna tett sig som *organiserat lagtrots*. Och just mot det organiserade trotset sätter all sund rättsskipning sin största stränghet. — Att å andra sidan både kungalängden och akterna i Harald Haraldssons process låta kungen vara den, som verkställer det extraordinära straffet, kan mycket väl vara mer än en tillfällighet. Men denna sak torde icke för närvarande kunna utredas.

XIV. Stycket om kvarnar.

För att få reda i det västgötska lagarbetets kronologi har jag, då det gällde kyrkobalken, gjort bruk av vissa jämförelser mellan olika handskrifter och därvid även vågat sluta *ex silentio*. Detta har synts mig berättigat, då jag ju vetat, att för två av skrivarna kyrkobalken varit det absolut viktigaste i lagen, vadan frånvaron av en viss bestämmelse hos dem, t. ex. av bestämmelsen om prästers arv, med till visshet gränsande sannolikhet kan anses beteckna dess obefintlighet i den handskrift de följt, och den rätt, för vilken de velat lämna redogörelse. Då vi komma till de profana balkarna, kunna vi icke sluta på alldeles detta sätt. Om t. ex. ett av den yngre lagens stadganden saknas hos Lydekinus, så kan därav icke med full säkerhet slutas, att hans förlägg och särskilt dettas förlägg saknat stadgandet; både förbiseenden och avsiktliga uteslutningar kunna tagas med i räkningen. Annorlunda ter sig ju saken, då vi av andra skäl kunna med någon sannolikhet antaga, att en ändring vid någon bestämbar tidpunkt ägt rum. I så fall kan ju även en handskrifts tystnad tagas med i räkningen såsom ett sannolikhetsskäl. Utgående från dessa synpunkter skall jag något behandla stycket om kvarnar i de båda västgötagarna.

Mellan de två redaktionerna råda på här behandlade område rätt stora olikheter. Tillkommet efter den äldre lagens tid är stadgandet, att om vatten självt skär sig ny

väg, då tillfaller äganderätten till vattnet den, som ägde den utgrävda jorden. Detta stadgande är i B 59 infört av den johannitermunk, som efter Vidhemsprästen ¹⁾ infört några få under rubriken IV medtagna randanteckningar. Detta gör antagligt, att bestämmelsen i fråga införts senare än de av Vidhemsprästen avskrivna nya stadgandena. Här skulle ju både den äldre och den yngre Laurentius ha kollationerat B 59 med den yngre lagen utan att ha märkt någonting.

Med så mycket större rätt skulle vi kunna antaga en sen tillkomsttid för ett annat nytt stadgande i VGL. II. Det är först i B 58, som vi möta detta. Den äldre lagen har lämnat det fritt för en var att lägga kvarn på allmänning, han har blott att iakttaga tre ting: 1) om enskild har strandrätt till motliggande strand, så skall han lösa in landfästet; 2) om anläggningen icke underhålles, så går äganderätten förlorad; 3) om grannarna vilja skifta allmänningen, så bör han i tid kräva utfartsväg; försummar han det (*gaar mapær pæs eghi*), så får han stå sitt kast, att kvarnen blir värdelös genom att stängas inne. I den yngre lagen tillkommer en bestämmelse, som icke medtagits av någon bland dem, som tidigare infört excerpter i B 59; den innehåller det viktiga tillägget, att grannarna äga inlägga förbud mot den tilltänkta kvarnanläggningen, bygger han, sedan sådant förbud inlagts, så skola verken brytas upp och böter (trenne sex-tonörtugar) erläggas.

Jag gör nu uppmärksam på hur nära vi ha kommit till den tid, då tvisten mellan Herr Harald Haraldsson och "alla västgötar" blev brännande. Första aktstycket i denna tvist är av år 1331, och den bestämmelse, som inskränkte rätten att bygga kvarnar på allmänning, har enligt handskrifternas vittnesbörd troligen antagits efter 1325. Det förefaller rätt antagligt, att vi även i detta fall fått tag i det

¹⁾ VGL. IV, 17 har inskrivits på det utrymme, som lämnats efter slutet av den med Vidhemsprästens hand införda konungalängden.

rättsfall, som föranlett den nya bestämmelsen. Herr Haralds äganderätt var från landskapsrättens synpunkt i det hela tvistig. Man ville icke medgiva, att den utsträcktes, och så uppkom den bittra strid, som möjligen ger förklaringen till (ettdera av) namnen Skitnabråten och Brännabråten.

För vår rättsuppfattning är det ju synnerligen hårt att låta ett stadgande som detta verka retroaktivt och vilja uttaga strängt straff av den, som i god tro tillämpat förut gällande rätt. Men våra förfäder sågo knappast saken så. Deras uppfattning var nog icke, att ny rätt införts. I regeln gällde det icke lagstiftningsåtgärder utan "domar". Saken fattades icke så, som om man antagit en ny rättsprincip, utan så, som om man blott på ett nytt fall tillämpat gällande rätt, dragit nödvändiga konsekvenser ur dennas principer¹⁾.

¹⁾ En kort anmärkning om det på foregående sida efter Pippings läsning citerade stället i VGL I MB, § 5 må här finna plats. Pipping har på övertygande sätt visat, att första ordet äldst måste ha varit *gaar* icke *gær*, och likaså, att tredje ordet måste ha varit *þæs* icke *þæt*. Han vädjar, Studier i Nord. Fil. I, s. 21, not, till medforskare att taga handskriften av VGL I i förnyat ögonsikte för att se till, om icke det uppenbarligen ändrade ordet *þæt*, även i B 59 varit skrivet *þæs*. Jag har ansett mig böra efterkomma Pippings maning, men måste tillstå, att jag icke kunnat bilda mig någon bestämd mening om vilken bokstav som blivit utplånad. Däremot har jag varit böjd tro, att ändringen här gjorts på samma gång och på samma sätt som det meningslösa utplånandet av bokstaven *T* ett par rader förut. Det är troligen ändringar av yngre föga sakkunnig person, som det förefaller gjorda på kemisk väg. Pippings läsning synes stå fast, helst hans antagande (s. 20), att "flertalet andra handskrifter" skulle tala däremot, bortfaller. Stället finnes blott i A, B och K.

Sigtuna i Juli 1912.

Nat. Beckman.

Det saakaldte passive nutidsparticip i Norsk og i beslægtede sprog.

I Professor M. Hægstads "Norsk Maallæra" (sjuande utgaava, § 89) stödde jeg forleden dag paa disse ord: Eigensksmaaten i notid endar paa *-ande: komande, sjaaande*. Merk tydingi av not. part. i setningar som: der er ikkje farande = ein kan ikkje fara der". Hvilken betydning der her særlikt tænkes paa, siger Professoren ikke nærmere, men det forekom mig dog at der maatte foreligge en fejl i ovennævnte ord eller rettere sagt en ligefrem forseelse, thi jeg kunde ikke tænke mig, hvorledes *farande* kunde opfattes som et particip her, oveniköbet et nutidspart. Det kniber nemlig med betydningen.

Imidlertid behandler Falk og Torp (Dansk-Norskens Syntax, § 138) denne konstruktion ogsaa som en semasiologisk ejendommelig udvikling af nutidsparticipiet, skönt de merkeligt nok tillægger nutidspart. ikke alene *a*) en nutidsbetydning, e. g. *blæsende instrumenter, med grædende taarer, mit eiende hus*, men ogsaa *b*) en fremtidsbetydning, jvf. *vatnit er drekkanda; det er ey forhaabendis* = at vente etc. I begge disse tilfælde skulde nutidsparticipiet have passiv betydning.

Ogsaa Rektor Nygaard ansaa i sin store Norrön Syntax (se §§ 226—242; især §§ 233—241) disse former for at være participia presentia med passiv betydning; da jeg nu, som antydet betvivlede denne opfattelses rigtighed, var det mig meget magtpaaliggende at læse den af ham selv (s. 236 n) citerede afhandling "Om brugen af det saakaldte præsens part. i Oldnorsk" (som Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. for 1879 indeholdt fra hans haand), hvilken det da ogsaa endeligt lykkedes mig gennem afdödes sön, Hr. forlagsboghandler W. Nygaard at faa fat i. Thi i denne titel ligger

der jo en anerkendelse af, at det til syvende og sidst ikke er et præses. part., det her drejer sig om. I nævnte afhandling læser vi (s. 227): Rigtigst kunde det derfor være at betragte disse ord paa *-andi* som adjektiver, der paa grund af sin lighed med fremmede sprogs (navnlig latinens) nutidsparticipier ved efterligning tildels har antaget karakter af et præsesens particip”.

Skönt forfatterens tvivl m. h. t. navnet vil vise sig mere end berettiget, er det dog heller ikke tilfredsstillende at disse adjektiver skulde have antaget ”karakter af et præses. part.”; naar vi læser at *alle norske ord er gilde og brukande, kvar dei finst* (Hægstad l. l. s. 5), saa kan der raade forskellige meninger om nutids- og fremtids-betydning, men det har sikkert ikke karakter af et particip. Alt hvad der kan siges er, at det har antaget formen, at det i al fald har samme form. Og naar vi læser i Garborgs Fred, at et eller andet *var 'kje tenkjande paa*, eller naar vi (Nygaard, Om brugen, s. 220) finder: *at leita ef þaðan væri byggjanda landit*, saa er det ikke noget particip, ej heller noget udtryk med nutidskarakter; ganske med rette oversætter jo Rektor Nygaard det: skikket til at bebygges, bebyggeligt; skal det karakteriseres med lignende ord som hans ”antaget karakter af et nutidsparticip”, saa vilde jeg nærmest sige: ”antaget karakter af et adjektiv med fremtidsbetydning”, men, kan vi tilføie, ”som har antaget formen af et pres. part.”

Der kan efter alt dette næppe være tvivl om at der her foreligger et spørgsmaal, der nok synes at være en undersøgelse værd. Hvorfor kan de ord paa *-ende*, *-andi*, der saaledes i det ydre ligner præsesens-participier saa meget, ikke anses for oprindeligt at have været participier, og hvad er det saa for verbalformer, der stikker under disse particip-lignende ord?

Men inden vi drager til kamp, vil det være strategisk

klogt at overskue valpladsen og tage fjendenes antal, stilling og vaaben i øjesyn.

Som allerede antydet skelner Falk og Torp mellem de to kategorier med nutids- og fremtidsbetydning. Til den første hører udelukkende de "visse staaende udtryk, hvoraf de fleste er laant fra tysk", og som jeg allerede tildels har citeret. Men ved siden af disse giver d'herrer et eksempel fra det levende sprog: "*faa noget sendende*" (tysk: etwas geschickt bekommen), altsaa sikkert ikke laant fra dette sprog¹). Videre anføres der andre staaende udtryk som *i levende live, en svimlende høide* o. s. v., som beror paa "fri henførelse af participiet", og nogle andre, hvor participiet er "definerende föiet til substantivet": *stillesiddende liv, liggende stilling, faldende syge*, hvor der findes tyske eller engelske ækvivalenter (*fallende Sucht, falling sickness*, — holl. *vallende ziekte*) — samt *ædende tid*, som Peter Dass bruger for *spisetid*. Det vilde være vanskeligt, tror jeg, nøje at skelne mellem de tre kategorier og paastaa f. eks., at der ingen fri henførelse er af participiet i disse sidste, eller at part. (læs her som næsten overalt: participial-formen) *levende* ikke er definerende föjet til substantivet.

Blandt *b* — "med fremtidsbetydning" — finder vi først den prædikative brug med *vera* citeret fra ældre og nyere kilder (se ovf.) og saa eksempler fra folkesproget: *det var ventande, her er knapt livände*; sml. *det var höyrande til di* (hörtes ud for det). Jeg vil her indskyde en parentes og spørge, om disse tre eksempler alle er med fremtidsbetydning? M. h. t. det første kan man være i tvivl, om fremtidsbetydningen, hvilken sætningen unægtelig indeholder, skyldes verbet eller konstruktionen. Men det andet er sikkert lige saa

¹) "Medens derimod et udtryk som *baaden kom roende* vel snarest er at stille sammen med *der ror en baad*, altsaa "aktivisk" tilføjes der. Dette er næppe troligt. Da vilde det altsaa betyde: der kom en baad der roede; se ndf. s. 40.

godt nutid: her er det næsten umuligt at leve, som (muligens) fremtid, og hvad det tredje angaar, faar vi — selv om vi omsætter det fra datids- til nutidsformen: *det er høyrande til di* — saavidt jeg kan skønne, ikke noget andet end en nutidsbetydning. Ikke saaledes at forstaa at jeg anser fremtidsbetydningen for aldeles umulig i folkesproget, den er blot ikke meget klar. I det tidligere anførte eksempel: *var'kje tenkjande paa* er det saaledes lige saa nærliggende at opfatte det som: det behøver du ikke mere at tænke paa, som: tænk nu ikke mere paa det, — i dette øjeblik. *Skulen var ventende* (o: den "ambulante", "peripatetiske" skole, som Arne Garborg fortæller om; Fred. s. 93) = den vilde komme — senere; men man ser, at fremtidselementet i betydningen ikke er særdeles fremtrædende.

Af den "langt sjældnere" attributive brug anføres der et par eksempler fra oldsproget og fra den moderne forretningsstil: *den afholdende(s) auktion, den ansættende(s) embedsmand*; de siges at skyldes tysk indflydelse. For at fremhæve den fremtidige betydning bruges i ældre tid en egen fremtidsform, dannet efter latinsk mønster: aldrig skalt thu tiæ thet som talæ skuldendes ær" ¹⁾.

Altsaa paragrafens facit er efter forfatterens mening

¹⁾ Det er vel ikke almindeligt, at et sprog laaner levende fleksionsformer, saadanne som ikke findes eller ligner dem som findes i det "laanende" sprog, fra et andet. "Dannet efter latinsk mønster" er da vel saaledes at forstaa, at det er skriveformen eller en lærd form der her er tale om. I den forstand kan latinsk indflydelse ikke nægtes; sml. Nygaards Nørrøn Syntax s. 246: *af konunglegum vonum varðveitandum*, "de regis consuetudinibus observandis". Naar Sievers, A. S. Gram. § 350 anm. anfører et "dem lateinischen nachgebildetes" part. necessitatis *to donde*, faciendus, er det vel at anse for en fonetisk udvikling af *d*-et, lige saa vel som *-ende* fra *-enne* i gerundiet; se nfr s. 32 (se Tamm, Tränne Tyska ändelser, 1878, s. 10, for *d*-ets oprindelse). Et morsomt sidestykke til den i teksten citerede "egen fremtidsform" hørte jeg forleden dag i øjeblikksformen: een ongetrouwd hadde moe tende blijven man" altsaa: en mand der skulde have levet ugift = een man die ongetrouwd *had moeten* blijven (jvf. s. 42 n.).

den: der findes passive nutidsparticipier baade med nutids- og fremtidsbetydning.

Den samme opfattelse ligger til grund for Rektor Nygaards fremstilling. Men den er baade rigere og dybere; rigere ikke allene derigennem, at der er mange flere eksempler for oldsprogets vedkommende (det er jo en selvfølge i en bog der udelukkende behandler oldnorsk), men ogsaa fordi der skelnes mellem brugen af transitive og intransitive verber, — forøvrigt ikke ganske konsekvent, thi baade i N. S. og i artiklen læser vi, at den passive betydning hører hjemme i transitive verber, medens det af selve eksempelrækken fremgaar, at denne ogsaa findes i intransitive: — dybere er Rektor Nygaards fremstilling derigennem, at forfatteren ikke nøjes med at tale om "den" passive betydning, men erkender flere. "I passiv betydning betegner præsens part.: som er at gjøre d. e. som egner sig at gjøres eller til at bli gjenstand for en virksomhed. Det udtrykker saaledes dels skikkethed eller værdighed (bekvem, skikket til at — værdig, kvalificeret, passende til at —) dels mulighed (som lader sig gjøre, kan gjøres), dels tilbørlighed og nødvendighed (som fortjener at gjøres: bör, maa gjøres)". (N. S. § 238 = paa et eller to forandrede ord nær det samme i afhandlingen s. 219). Vi hører ingenting om forskellen mellem nutids- og fremtidsbetydning her, og det maaske med rette, i ethvert tilfælde for oldsprogets vedkommende.

Falk og Torp gör opmærksom paa, at ved siden af den norske ogsaa den danske dagligtale anvender undertiden: det er ikke ventendes; han er troendes til noget af hvert; ofte uden passivisk *s*: han er ventende. I og for sig er dette utvivlsoomt rigtigt; jeg har mærket mig: *jeg fik forærende, sendende* (tydeligt passiv); ogsaa: *det kom sendende med posten; han er godt körendes* = han har godt köretøj og gode heste. Men en saadan konstruktion lader til at være forholdsvis sjælden, i al fald kender Mikkelsen (den eneste

større grammatik jeg har ved haanden) kun til de saakaldte staaende udtryk som: *grædende taarer* osv. og Poestions ellers saa udmærkede lille danske bog (3 udg. s. 147) anfører: *uden mit vidende, hans foretagende* osv., hvilke eksempler efter denne forfatters og vistnok mange andres mening skulde være participier, "als Hauptwörter gebraucht, wo im Deutschen der Infinitiv verwendet wird". (Jeg nærer en stille tvivl om "Wissen" her kan anses for en infinitiv, men en ting er sikker: part. er det ikke). En dansk dame, hvem jeg spurgte om *jeg kom kørendes* var dansk, svarede at hun ikke kendte dette udtryk. Og i Wiwels Synspunkter for Dansk Sproglære (§ 178) findes der kun "ganske faa andre (end det simplest mulige forhold: straffende = den, det, der straffer) forhold, f. eks.: *fortvivlende*: en som der er grund til at fortvivle over; . . . *den studerende vej, staaende taffel*; ved adjektiver: *svingende fuld* o. lign. Og der forsøges ingen forklaring.

For svenskens vedkommende har jeg ikke selv noteret noget eks. fra dagligsproget ¹⁾). Den eneste grammatik jeg i øjeblikket kan slaa op i, er Lektor Brates Svensk Språklära. Denne anerkender ikke noget, der ligner det "passiviske" part. Men det eneste eks. der anføres af pres. part. er værd at citere her: *Vid ebb se vi hafvet dragande sig tilbaka, efterlämnande en bred, slammig strandremsa, vid flod åter öfvertäckande allt med sina skummande vågor*. De her ligesom hos Brate ved spatiering udhævede ord, skulde alle være participier. Ved nærmere betragtning vil det dog snart vise sig, at *dragande* kun har formen af et part., ikke karakteren, thi dets karakter er at det lader sig erstatte af en relativ sætning med det finite verbum. — Altsaa *hafvet som efterlämnar* og *vågor som skumma* — men ikke havet som drager sig tilbage, hvilket ikke er akkurat det

¹⁾ Men "alltjämt brukas i nsv. talspråket sådana uttryck som *han kom farandes jämte han kom farande*". (Kock, Sv. Landsm. XV, 5, s. 50.)

samme som: "vi ser havet dragende sig tilbage". Det sidste maa, hvis det skal omskrives, enten lyde: vi ser at havet drager sig tilbage eller: vi ser havet drage sig tilbage, altsaa enten med verbum finitum og *at* (ikke relativpronomen som for omskrivelsen af part.) eller verbum infinitum.

Poestion anfører i sin lille Schwedische grammatik uden kommentar som "eine merkwürdige Anwendung des part. pres.": *mitt ägande hus, hans innehafvande fordran.*

Prof. Axel Kock var saa venlig at gøre mig opmærksom paa Tamms "Tränne tyska ändelser" (1878) og at laane mig sit eksemplar, da brosjyren er udsolgt. Til dens indhold kommer jeg senere tilbage; her citerer jeg nogle *-endeformer* fra den: *til görende, i theres sittiende*, dvs. "under det år då de sittaa fore brödraschapit", *bådhe med giffuande och i gen taghande; staar til swarande*, og sml. især fra det 15de aarhundred: *thed oss icke står till lidande med oss ständer icke til liidhe at* fra samme tekst. I Olaus Petris Sv. Kr. siger Tamm videre: "träffas flerestädes *stodh icke till lidandes, stadhen stodh icke till bestormande osv.*" (s. 13).

Alle disse former omtales mere eller mindre udtrykkeligt som part. præs., skönt — og dette er interessant — Tamm ikke nægter gerundial-karakteren af nogle blandt dem; blot at han anser gerundial-karakteren at være udelukkende tysk indflydelse; se nfr.

Foreløbig maa nu vor slutning være den at der i de tre skandinaviske sprog findes verbalformer paa *-ende* og *-ande* (*andi*), som ikke altid med rette siges at være præs. part. Thi som det blev udførligt forklaret m. h. t. det svenske *dragande*, passer betydningen ikke, og hvad der galdt for dette, gælder selvfølgelig ogsaa for andre svenske, danske og norske former. *Det er ikkje farande* kan ikke erstattes med "der er ikke noget som farer" (eller noget som ikke farer) men kun med: her kan man ikke fare, her er det ikke muligt at fare, altsaa et verbum infinitum, ingen relativ-

sætning. Og *blæsende instrumenter* er ikke instrumenter som blæser, men det er instrumenter man kan blæse paa, altsaa infinitiv. I *ef þaðan væri byggjanda landit* er ikke *byggjanda* at erstatte med (jeg fristes næsten til at skrive: er det ikke "erstattende(s)" med; se nfr.) "som bygger", heller ikke ved "som bygges" — hvilket man skulde vente, hvis det virkelig var et part. præs., passivisk (se nfr.) men det er = "som kan bebygges, som man kan bebygge"; vi saa jo at rektor Nygaard giver "skikket til at bebygges", bebyggeligt som sin oversættelse.

Her er vi som tilfældigt kommet til en side af sagen, der maa belyses med et par ord. Vi har hidtil hørt en hel del om, at det skulde være et p. p. passivi, dette: *det er brukande, var ikkje tenkjande paa* osv. Og skönt, som vi saa, der anførtes meget som passivt, der ved nærmere undersøgelse maaske vilde vise sig som temmelig aktivt, lader det passive element sig ikke helt nægte. Men ovenstaaende — og i det hele taget Rektor Nygaards fremstilling af sagen — viser, at det passive element i det saakaldte "part. præs. pass." ikke er det mest fremtrædende, at det tværtimod næsten ganske stilles i skyggen af dette, at vedkommende handling faktisk ikke göres, men at den egner sig til, kan, maa, bör eller er skikket til at göres. Hvilket betyder at de som antager, at *det er 'kje tenkjande paa* "forklares" ved at sige: jo, det er altsaa en passiv brug af præet. part., — har en langt sværere byrde paa samvittigheden end man maaske skulde tro. Thi hvis det blot var passivt, vilde det støttes og altsaa til en vis grad forklares ved det uomtvistelige faktum, at mange ord, udsagnsord saa vel som navneord, ved siden af den gængse og mere iöinefaldende aktive betydning ogsaa har en passiv ¹⁾. Nu maa de

¹⁾ "A beating" betyder ikke alene dette at slaa lös paa en anden, men ogsaa at en anden kan göre det for en selv. "Hvis du ikke lar være, faar

derimod bringe en virkelig forklaring paa den bl. a. af Rektor Nygaard saa tydeligt angivne forskel, og det har de ikke engang forsøgt.

For nu at fortsætte vort skue over de mest typiske eksempler: *det var höyrande til di* er ikke: der er noget som hørte eller hörtes, men noget man skulde (kunde) tro, — man skulde kunde tænke troligt, kunde tros, altsaa med karakter af verbum infinitum. Sml. nu uden videre: *her er knapt livande, han er troendes til noget af hvert*, etc. Selvfølgelig har jeg ikke citeret her halvdelen af materialet, som findes hos mine forgængere. Til de eksempler, baade de ovf. givne og de som jeg ikke gengav, hvortil min nøgle ikke passer eller synes at passe, kommer vi senere tilbage.

Altsaa ved vi nu, hvorfor (se sid. 18) disse ord ikke kan anses som part. præs., hverken aktiv eller passiv, — fordi betydningen slet ikke passer. Og naar saa alligevel formen, det ydre, er densamme, saa maa der enten findes en form i oldsproget, der lige fra oprindelsen helt og holdent var den samme, eller ogsaa maa vi kunne finde en der laa formen: *-ande*, *-anda* tilstrækkelig nær til at vi kunde antage, at den droges ind — hvis jeg kan udtrykke mig saaledes — i part. præs.-formens periferi. Om en — tilsyneladende — tredje mulighed, se nfr. s. 30.

Saadan en form, som det første alternativ sigter til, bestaar nu eller bestod, saavidt vides, ikke; det sidste er derimod ikke alene tænkeligt, men ogsaa paaviseligt. Jeg gentager altsaa den sidste del af spørgsmaalet (s. 18): hvad er det saa for verbalformer, der skjuler sig under disse particip-lignende ord?

Svaret ligger ganske nær og med al ønskelig tydelighed

---

du en juling paa flekken", sa faren, og det blev rigtigt "passivt" for sønnen da han naivt spurgte: "paa hvilken flek?" Allerede i Gotisk: "qvemum þan motarjos daupjan" = for at blive döbet. Se Strong, Logeman and Wheeler, *The History of Language*, s. 264 og Greenough and Kittredge, *Words and their ways*, s. 275.

for den, som vil simpelt hen oversætte de typiske eksempler paa tysk eller paa hollandsk: *D'er keje tenkjande paa* = daran ist nicht zu denken, daaraan is niet te denken; *at leita ef þaðan væri byggjanda landit* = ob das land zu bebauen ist, of het land te bebouwen is; *alle norske ord er brukande* = sind zu gebrauchen, zijn te gebruiken; *her er knapt livande* = hier ist (es) kaum (möglich) zu leben osv. osv. Og saa snart sammenligningen slaar mine læsere, bliver det vel indlysende for dem at, siden *te denken, zu bauen* osv. er gerundier, da maa ogsaa de modsvarende skandinaviske former kunne antages at være det. Her saa lidt som paa andre filologiske omraader kan der være tale om et matematisk bevis. Vi kan kun forsøge at trænge mere tilbunds i sagen ved at se os om i andre sprog, hvorledes det der forholder sig med disse ordformer. Vi tager da først fat paa tysk; her findes ikke alene infinitiv-formen i denne konstruktion i alle sprogets perioder: *das ist zu sehen*, og dernæst mht. saa vel som oht.: *daz ist ze quedanne, ist ze sagenne*, men ogsaa de for os saa interessante former med *-nde*: *ze farnde, ze sparende* (Grimm, D. G. IV, pp. 107, 113; i den nye udgave pp. 121 og 129). For oldtyskens vedkommende anfører Grimm ingen eksempler; men se Erdmann, Deutsche Syntax § 137: "Bereits im Ahd. finden sich beispiele einer auf phonetischer oder syntaktischer Nachlässigkeit beruhenden Vermengung der flektierten formen des Inf. auf *-enne* mit der Form des Part. pres. auf *-ende*. Die beiden ältesten Beispiele B. R.; Hatt. nuntianda = ze chundande, Dkm. 79, 35 ze habende osv." Se endvidere Willmanns, Wortbildung II, § 385, som tilskriver selve konstruktionen *zi chilaubanne* latinsk indflydelse: "Sie entspricht wesentlich dem lat. Gerundium und breitet sich wohl unter dem einflusse des Gerundiums aus" . . . "Seit dem 12ten Jahrhundert fängt dieser Inf. an die Endung *-ende* anzunehmen . . . und in dieser mit dem Part. pres. übereinstimmenden Form ist im Nhd.

der Inf. aus seiner predikativen Stellung in attributiven Gebrauch übergegangen, so dass es zu einem part. necessitatis geworden ist, das jedoch auf den attributiven Gebrauch beschränkt bleibt z. B. die noch zu besetzende Stelle . . . osv. hochzuverehrender Herr." Her har vi först og fremmest en meget klar forestilling om, hvordan saadan en *ende*-konstruktion antages at have udviklet sig i et andet sprog og med hvilken betydning, og dernæst — og derved — et fingerpeg, paa hvilken maade *ende*-konstruktionen kan have udviklet sig i de skandinaviske sprog. For forskellen mellem tysk *die zu besetzende Stelle* og fx. det norske *det er ikkje vetande* er den mellem attributiv og predikativ stilling, mens tysk har her endnu "gerundium-tegnet" *zu* — jvf. holl. *een niet te versmaden genot*, bogstavelig = en ikke til (at) forsmæde fornøielse —, mangler det i norsk. Den nøje modsvarende konstruktion forekommer altsaa hverken paa norsk: **en til forsmædende fornøielse* eller paa hollandsk: **een te versmadende genot*. Derimod kender man paa middelndl. den flektierte inf.-form: *te wesene*, og der forekommer konstruktioner som *so wert die coninc pensende* dvs. saa begyndte kongen at tænke (jfr. Tijdschr. Mij Ned. Tl. en Lett. IX, 33 seq.), hvor det næppe vil kunne nægtes, at *pensende* har karakter af verbum infinitum (sml. den norske oversættelse med *at*), og andre som: *in dit doende*, jvf. on doing this (M. de Vries, Taalkundige Bijdragen, II, 79), hvor gerundium-karakteren af *-nde*-formen ikke er til at betvivle. Men her mangler ogsaa den attributive form uden præposition: "de **hoogachtende heer*" vil forekomme enhver Hollænder paafaldende, endogsaa umuligt. Er ikke — vil man maaske spørge — *de betalende school* at betragte som dette manglende led? Dette vilde da være: skolen, undervisningen, hvorfor man maa betale. Semasiologisk set er dette upaaklageligt, men andre lignende udtryk som *zittend leven*,

staaende receptie, stilzviigende voorwaarde osv.¹⁾ synes at pege paa at *betalende school* (muligens tildels efter fransk *école payante*, og, det skulde tilføjes, maaske ligesom dette udtryk) maa forklares som eksempler paa den friere forbindelse, som vi her ovf. (s. 19) allerede har anført beviser paa, og se nedenfor s. 38.

Paa oldfrisisk findes former som *to bêtande, kethande* osv. (zu büssen, verkünden) i stort flertal ved siden af *to nimane, to farane* (Grimm, ll. 129 [113]). Dette er nu interessant for formens skyld, men s. 68 (64 og 65) citerer Grimm: *tha drivande and tha dreganda* fra Richthofen 123 b, 5 og anfører *daz man mohte getriben und getragen* som analogt, ganske med rette; dog kan man kun billige hans oversættelse *das treibende und das tragende*, naar man betænker, at det hele staaer under en paragraf med overskrift: "partic. præ. transitiver verba passivisch gesetzt". Bedre vilde det være: "was zu treiben und zu tragen ist".

Vi har allerede før omtalt det ags. "participium necessitatis" (men navnet gerundivus er af flere grunde at foretrække) *to donde*; se Sievers, 3 udg. § 350 og samme sprogs flektierte inf. ib. § 363 (enne, anne, onne osv.) hvorfor der imidlertid i senere tekster findes den os interesserende variant paa *-ende*. Altsaa baade for gerundium og gerundivus findes der *-ende*-former ved siden af *-enne*-formerne. Eksempler i den E. F. T. S.'s Rule of S. Benet, London 1888, Introd. s. LXII, § 89 følg.: *to campienne*, militaturus; *to campierende*, militanda; en mærkelig form ib. § 90: hvor glossen til *de adhibendis ad consilium fratribus* lyder: *be gegearnendum to ræde gebroðra*.

Altsaa kan paa ags. (*to*) *secgande* betyde baade *dicendus*

¹⁾ Men mon ikke det velbekendte *roerende en onroerende goederen* giver et heldigt analogon? Det er lige saa lidt som *liggende fa* gods som (ikke) rører sig, men det som ikke er skikket til at röres. Sml. ogsaa nht. *fahrende habe* = tragbares gut (Grimm, ll. 68) og jvf. det franske *meubles* og *immeubles*, dvs. *mobilia* og *immobilia* for **movibilia* og **immovibilia*.

og (*ad*) *dicendum*. Det er utvivlsomt dette *secgande*, altsaa gerundiet, som er en af forældrene til neng. (gerundium) *seeing is believing*. Et mærkeligt mellemlid dannes her af et udtryk som: *þe Danes pursued þe lond aboute an two hundred yere, þat is to menynge fram þe forseide Egbert hys tyme* (Higdens Polichr. by Trevisa apud Emerson, M. E. Reader, p. 222) og *now is to declarynge how þe Pictes were destruyd* (ib. d. 223), for der er vel ingen som vil tro udgiveren, naar han i glossariet forklarer *menynge* som et sb. og *declarynge* som et præs. part.; vi kommer snart til at kalde dette evindelige præs. part. for de grammatiske formers skarnkasse. Oxford-ordbogen kender former som *doynge* udelukkende som gerundiver, = *faciundus*, og *to betraynge* = *traditurus*. Det er værd at lægge mærke til at forandringen fra *-ende* til *-inge* udtrykkelig siges at være af fonetisk art.

M. h. t. Gotisk skal der bemærkes at et meget interessant tilfælde af en tilsyneladende flekteret inf. citeres af Grimm (ll. s. 118), men det er desværre mere end usikkert: Lucas, 14, 31 gengives *εις πολεμον* af *du viganna*, men da verbet lyder *veihan* har de fleste (maaske alle) moderne udgivere forandret teksten, som allerede Grimm selv, til *vigna* eller *vigana*, sb. Derimod findes der paa Gotisk et par tilfælde af "participial-former paa *-and*, med passiv betydning": I Kor. 15, 29: *aippau hva vaurkjand þai daupjandans = oi βαπτιζομενοι*; se Bernhardt, Vulfila, s. 404. Men heller ikke dette hjælper os meget, da jo *-and*-formen ikke kan tænkes at være anderledes end et part. fut.

Men selv om vi saaledes ikke faar den ældste germaniske dialekts støtte, tror jeg det nu maa være klart, at det norske *d'er 'kje farande* ikke kan være andet end et under participiets periferi inddraget gerundium. It's easy prophesying after the event, siger Englænderen, og det er derfor let at sige: ja, saafremt man ikke havde dette *ikkje ventande-*

udtryk, vilde det blive den eneste form at konstruere efter de andre sprogs mønster; naar man husker at norsk har: *vente, at vente, at heyrandu* (Grimm, ll. 125), og at der ved siden af forekommer de tilsvarende former (i de forskellige andre germ. dialekter): *to etanne, zu wissane, to wisenc*, osv., da kan man først og fremmest ikke lade være at slutte, at norsk kan have haft former som (*at*) *ventenne* og (*at*) *ventende* og dernæst, at *-ende*-formen som forekommer med gerundium-betydningen faktisk maa være af den oprindelse. Ved siden af *die mittheilung ist nicht zu erwarten* har man *die nicht zu erwartende mittheilung*; ved siden af *det er ikke at vente* kunde man altsaa slutte — selv om man ikke vidste det — at der forekom *det er ikke ventende*, thi at det ene er prædikativt og det andet attributivt, er faktisk en forskel, men ikke nogen væsentlig, hvor det gælder den oprindelige form, formhistorien.

Efter at jeg havde skrevet artiklen færdig, faktisk som den nu foreligger, med undtagelse af denne og et par andre passus selvfølgelig, gjorde Prof. Axel Kock mig opmærksom paa Fred. Tamm's Tränne tyska ændelser i svenskan. Det var med h. t. Prof. Tamm's opfattelse, at jeg ovfr. s. 25 maatte henvide til, hvad jeg der kaldte en "tilsyneladende tredje mulighed" for *-ende*-formens oprindelse ved siden af mit *enten* — *eller*. Der findes i nævnte afhandling et stort materiale for bedømmelsen af vort spørgsmaal, og jeg kan ikke indtrængende nok bede den som interesserer sig for det, om muligt, at læse skriftet.

Som titlen allerede lader formode, anser Tamm endelsen *-ende* for tysk. Og heri er han bleven fulgt af mange bl. a. af Prof. Kock (11.) og, i altfald for mange ords vedkommende, af Falk og Torp, som vi har set. Det forekommer mig at, forudsat at opfattelsen vilde vise sig at være rigtig, betyder det i det højeste en forskydelse af spørgsmaalet: er den svenske *-ende*-form tysk, saa er det fremdeles meget

tvivlsomt, om vi har ret at tale om et part. her, præ. eller fut., og passiv eller ej. For ogsaa Tamm erkender (se s. 5, 7 osv., især s. 15), at der til syvende og sidst stikker et gerundium under disse *ende*-former. Forskellen mellem Tamm og den her forfægtede opfattelse er kun den, at ifl. ham er gerundial-formen "indfört" fra tysk. Det gaar altsaa ikke længere an at kalde *d'er 'kje farende* for et part. præ., — vi kan ikke engang redde situationen ved at sige, at det staar saaledes for folkets — den sprog-dannende mængdes — sprogbevidsthed: saa vidt der overhovedet kan tales om den, vil den kun forkaste opfattelsen at sætningen skulde betyde: her farer man ikke.

Men jeg kan ikke se, at den tyske indflydelse skulde være saa stor og saa almindelig, som Tamm antager, skönt den selvfølgelig ikke helt kan nægtes, ikke alene m. h. t. nogle "staaende" udtryk, som *blæsande instrumenter* osv. (se s. 24) men heller ikke for mindst en hel kategoris vedkommende: netop den eutra(le) (substantiva) paa *-ande, -ende: uppförande, anseende . . förtroende* osv., som danner udgangspunktet for Tamms undersøgelse. Men vil man studere afhandlingen nøje, vil det vise sig at Tamm ikke skelner tilstrækkelig mellem disse former og dem, hvor gerundial-begrebet træder helt i forgrunden; se f. eks. s. 13, hvor "flere direkt efterbildade gerundii-former med *til (til görende* osv.)" nævnes som eksempler paa de "hit hörande verbalsubstantiven, (hvis) tillvaro . . i den egentliga fornsvenskan" Rydqvist havde "med full rätt förnekat".

Tamm bringer heller ikke nogen positiv grund, hvorfor *-ende*-formerne (altsaa ikke subst. men de med gerundial-betydningen) ikke kan være oprindelige. Og endelig vil jeg gøre opmærksom paa, at den, der slutter sig til Tamm's opfattelse, vil altsaa ikke alene have at fremføre disse grunde, men ogsaa og især have at paavise, hvorfor denne overgang fra gerundiet til *-ende*-formen, — altsaa denne "indran-

Vi har allerede set, at ikke alle disse skandinaviske former paa *-ende* efter den her forfægtede teori skulde være gerundia eller gerundial-former. Jeg vil nu her give et uddrag af det samlede materiale, tildels fra de angivne kilder, i den form, behandlingen efter min mening skulde faa.

Suffikset *-ende*, *-ande* er og har gennem alle perioder i de skandinaviske sprog været endelsen

I. i præsens-participium: *skelfr Yggdrasils askr standandi*; *skundaði heim berandi barnit* (Nygaard, Om brugen); *den bestaaende egenskab*; *et sig stedse gjentagende tilfælde*; og adverbialt: *samtalen blev ført hviskende* (Falk og Torp § 137); og paa landsmaal: *hotande fiender*, (Garborg, Fred), for svenskens vedkommende citerer jeg foruden de ovennævnte eksempler (s. 22) kun et: *prästen som står for altaret hafwandis i handen en skin-pung*, fra c. 1750 (Fataburen 1911 s. 36) hvor det tilføjede *s* er at bemærke ¹).

II. for at udtrykke gerundial-begrebet af noget der er skikket til at göres, kan, maa, skal göres.

vatnit er drekkanda osv. (Falk og Torp § 138 b); se ovf. for det ikke særlig fremtrædende futuriske og passive element; gd. *ædende varæ* osv.; svenske eks. hos Kock; *so er det dessumfram merkande*, Hægstad, Gammalnorsk ordbok s. XII; *höiet er takande, skoa var ikkje snakkande om, det var ulidande, om ho skulde vera styrande*, og med *s*: *ein vellikandes ein som Carolus*, alle fra Garborgs Fred; *spisendes*

¹) Om oprindelsen til dette *s* sml. den allerede ovf. nævnte afhandling af Prof. Kock. Det tilføjes som bekendt ikke alene præs. part.-formerne men ogsaa til gerundiet, altsaa "part. fut. pass." og andre *-ende*-former: fx. *han er ventendes, den ansættendes embedsmand*; *ætandas, drikkendes* = spiselig, drikkevarer osv. I Prof. Kocks artikel findes der en uhyre masse af interessante *-ende*-former, der vedkommer det her behandlede spørgsmaal. Jeg citerer her kun et par: *eigi er þat trúanda* (credendum) som Prof. Kock citerer som part. præs. "i passiv betydelse och med en funktion, som kommer nära den hos latinska particip på *-endus*", *ætans vara* (jämte *ætandis vara*) = "matvaror", *owilliendis eller owitandis* (jf. holl. willens en wetens) osv.

mat, hun er ikke styrenes, her var ikke værendes for folk, fra Barbra Rings Peik.

Det samme begreb udtrykkes i de germanske sprog ved et suffiks: ags. *donlic* ved siden af *donde* (Sievers, ll. og se Rule of S. Benet § 91: *þa sendlican*, dirigendi; *on donlicum þingum* = supervenientes, og selv om glossatoren her maaske har læst: *supveniendi*, er formen mærkværdig; i: *at leita ef þaðan væri byggjande landit* kan der substitueres *bebyggeligt*) og ved infinitiv-formen, (cf. Falk og Torp ll. § 122): *han lot bygge en kirke, han er værd at hjælpe, han er at dadle*¹⁾.

Her sammenligner forfatterne med *staa til troende* nty. *dat steit to lovende* og tilføier: "altsaa oprindelig gerundium". Det lader til som om de ikke har set at saaledes det norske saakaldte pres. part. her impliciter ogsaa medgives att være gerundium, thi hvad forskel kan der være mellem *staa til troende* og *det er ikke troende*?²⁾

Hertil hører de ganske passive udtryk som: *det kom sendende med posten; jeg fik det sendende; jeg fik det forærende*; og med *s*: svensk: *han var ej til finnandes*; no.da.: *jeg fik det til givendes*, hvor (Falk og Torp s. 216, § 137) den gamle rektion af *til* kan have medvirket til *s*-formationen³⁾. Altsaa maa vi antage som mellemed: *jeg fik det til givende; det er ikke til findende* osv., et bevis for, at disse former allesammen er oprindelige gerundia og ikke participia.

Paa tysk bliver det nu udtrykt med part. præteriti: *ich habe es geschickt bekommen*; ligeledes paa norsk (i alle perioder, se Falk og Torp § 139 2. b: *jeg har hørt sagt*).

¹⁾ Passiv-betydningen føles her sommetider saa stærkt at den "aktive inf. med passiv betydning" (F. og T.) ogsaa faar et passivt udtryk: *du est werd at loffuis*, eng. *he is to be blamed*.

²⁾ Arkiv, vol. 29, s. 16 bemærker Jespersen at *troende* har aldrig stöd i formeln *staa til troende*, ofte derimod som part. (især som "nydannelse"). Jeg gör opmærksom herpaa uden at jeg vover at drage nogen slutning.

³⁾ En af de mange grunde til *s*-ets oprindelse, se Kock ll. p. 57.

III. I adjektiva, opstaaet (gennem en lignende proces, som førte fra gerundium paa *enne* til et paa *ende*); af en gammel akkusativ, *af röden guld, vilden sky, opkom det vildene hav* el. *det vildende haff*, jvf. svensk: *det villande hav, djupande hav* osv. (Falk og Torp, § 18).

IV. Heraf eller paa lignende maade fremkommer der blandt en hel del sammenblandinger en adverbialform, som efterhaanden udvides til alle mulige forhold. Af de oprindelige *ravgal, riv-galen, luddoven, livræd, gorlat*, (og af folkesprogets övrige samling: *gorarm, gor-feit, gor-sint* ¹⁾) opstaaer *ravende gal, rivende galen, ludende lad og ludende lei, livende ræd, gorende eller görrande lat*. Paa lignende maade faar vi *kridende hvid, ikke det störende gran, hver eneste Guds skabende dag*. *Kulsort* bliver i det nyeste sprog til *kullende sort og ren som guld til gullende ren*. Fra en interessant populær fremstilling ved Ivar Alnæs i "Verdens Gang" for ⁴/₅ 1900.

Fra hollandsk citerer jeg et analogon til en vis grad, i *borende vol* = eng. *brimful*, altsaa staar det for (*ten*) *boorde vol*.

Garborg bruger: *gjenomtrafsande roten, rivande godt og busande villt brast det ut av ham* (Fred, ss. 207, 317, 320).

Tænker men paa det her anførte, da bliver det vel mindre sandsynligt at sammenstille *dorgen* og *dorgende* i *d'er dorgende stillt* (Aasen) med holl. *doorgaand*, eller som Falk og Torp (v. *dörgende*) gör, med mnt. *aldorgen*; snarere kan det sammenstilles med no. *dorg* = løb, gang, fart (Aasen) og beslægtede ord; cf. ib. in. v. *dyrgja*, og Rietz s. 110: *dårga, dårg* (bullrande, stojande menniska" osv.).

V. I udtryk som: *uden mit vidende, hans foretagende, mit forehavende* (se ovf. s. 22), som nu utvivlsomt føles og bruges som navneord. Da disse former sikkert ikke er at

¹⁾ Sml. hollandsk og tysk: *blutarm, blodarm* osv. overdraget fra *bloedrood*, = höjröd.

betragte hverken som participia (saaledes som der anføres i de gængse grammatiker) eller som oprindelige gerundia, saaledes som de forrige kategorier, maa de opstilles for sig, selv om deres oprindelse ikke skulde være hævet over enhver tvivl ¹⁾. Det sandsynligste er vel, at de er at sammenligne med (og aflede fra) de kendte infinitiv-lignende former paa *-en*: min viden er ikke stor osv.

VI. Et andet suffiks *-ende* findes i norske ord som *lidende*, ogsaa i forældet dansk: *sanden*, *sige sanden*; jvf. Falk og Torp under *sandhed*, og Torp's Gamalnorsk ordavledning: Gamalnorsk ordbok, s. LXI. M. h. t. engelskens udvikling af *-ing*-formerne er det værd at lægge mærke til, at svensk og dansk har *sanning sanding*, ældre *sænnind* for *-ende*.

VII. Som sidste og sandelig ikke mindste kategori har vi nu den masse af delvis berørte vendinger, som ikke kan henføres til en af de foregaaende, *i levende live siddende liv* osv.

De er ikke opstaaede af accusativi (III), er hverken adverbier (IV) eller verbale substantiver (V) og kan heller ikke afledes af *-vend*-suffikset (VI). At stille dem sammen med gerundialformerne paa *-ende* kunde der altsaa for den her opstillede forklaring ikke være tale om (II), og selv om saa var, vilde den for de flestes vedkommende slet ikke passe. At antage et nutids-participium med aktiv betydning (I) gaar selvfølgelig heller ikke an, og saa var der altsaa intet andet tilbage end at anbringe dem i den mærkelige kategori af passive nutids-participier, tildels med fremtids betydning, af hvilke vi har genkendt de fleste som gerundia, og af hvilke vi endnu skal finde ikke saa faa eksempler.

Vi har allerede set, hvordan det stiller sig m. h. t. det

---

¹⁾ Se Falk og Torps ordbog under *vidende*, hvor kønsforskellen er forklaret. Det er for disse ords vedkommende at Tamms afhandling (Tränne tyska ändelser; se ovf.) er især interessant.

passiviske og futuriske element i vore *-ende*-former. Der mangler nu en forklaring af netop disse "staaende udtryk", som ikke kan henføres under de her nævnte seks kategorier. Vi skal først nævne de mest karakteristiske (efter Falk og Torp): *blæsende instrumenter, hans forehavende rejse, vedkommende sag* ("laant fra tysk", men saaledes som vi har set, (ovf. s. 30 følg.) maa det tyske forklares); *med grædende taarer, mit eiende hus* (sv. *mitt ägande hus*); *din havende bomme* (P. Dass); *med behold af havende anciennetet; et omskyllende land*. Blandt de af Baden citerede (og hos Falk og Torp gengivne udtryk) hører hertil vistnok: *mit iboende hus*, hvis det betyder: det hus, som jeg bor i; for de to andre se nfr.; *i deyjanda degi*¹⁾, *á lifanda lífi* = *i levende live*; *en svimlende højde* = *eine schwindelnde höhe*²⁾; *en stiltiende betingelse* = *een stilziggende voorwaarde* = *eine stillschweigende bedingung* = *a silent*³⁾ *condition*; *paa faldende fod, de fortvilende anslag, stillesiddende liv og liggende stilling* kan næppe være andet end participia.

Hvordan skal nu disse staaende udtryk forklares?

Ja, disse participier, altsaa "delord" som de da ogsaa heder paa Hollandsk, "tager del" i karakteren af verbet saavel som af adjektivet. Her er de nærmest adjektiver og maa altsaa betragtes som vanlige tillægsord. Jeg kan tænke mig, at naar en vis "traadløs telegrafist" (*wireless operator*) heltmod har været meget omtalt, at mange har trukket paa skuldrene, hvis det "paafaldende" i dette udtryk stod dem klart. Med et maaske overlegent smil har de sagt sig selv — eller andre — at disse journalister er det kultiverede sprogs værste fjender, for ikke

¹⁾ Jvf: til sin döyande dag (landsmaal: Minningar fraa Maalstriden, s. 36.

²⁾ Her anføres ogsaa: *intet blivende sted*, men det kan lige som det tilsvarende hollandske og tyske: *geen blijvende plaats* og *keine bleibende stätte* tænkes at være et virkeligt aktiv præsensparticip: vi har intet sted, *der bliver*, intet *fast* sted her paa jorden.

³⁾ Jvf. "*he drank a silent whiskey and left*" N. E. D.

sandt, dette, at en telegrafist skulde være traadløs, det er da virkelig for galt. Det er ikke mer end et par dage siden, at en dannet mand, doktor philosophiæ, fortalte mig, at udtrykket "musée archéologique" er galt. Det er jo ikke musæet, som er arkæologisk. Og en "betalende skole", som det hedder paa hollandsk, er "latterlig", for det er jo ikke skolen, som betaler, men eleverne — eller forældrene! Men den kritik eller det element i kritiken, som ligger til grund for disse og slige bemærkninger, anerkendes næppe af filologien som berettiget, for netop disse og mange lignende udtryk viser, at adjektivet ikke altid bestemmer substantivet, som de er knyttede til, saaledes som i det meget enkle forhold, naar vi taler om *bayersk öl* for at udtrykke, at ölet er brygget i Bayern, (eller skal tænkes at være det). Men det samme udtryk bruges ganske almindeligt og uden at det kan tænkes, at nogen tager anstöd af det i betydningen: öl, der er brygget i Holland eller Belgien eller hvorsomhelst, men efter bayersk metode. Spörger man derimod om *et sæt bayerske ölflasker* er rigtigt, saa kan man være vis paa, at mangel en (især naar han ikke har set, at en mand som Björnson har brugt det; Dania I, 265) vil erklære det for umuligt, "for det er alligevel ikke flaskerne, som stammer fra Bayern". Men enhver bruger udtryk som: *fransk grammatik* og *tysk ordbog*, skönt bogen hverken er fransk eller tysk (naar den f. eks. er skreven paa norsk eller hollandsk), men hvor grammatiken omhandler fransk og ordbogen tyske ord. I "Jammersmindet" læser vi om *nogle maaneders vskyllig lidelser* og i nutidssproget *den levende begravelser ophav* og *et par ganske lyseblaa öjne* ¹⁾, hvor det selvfølgelig er *lys*, som bestemmes af *ganske* og ikke *blaa*, — öjnene var ganske lyse.

¹⁾ Disse eksempler er tagne fra en interessant afhandling af Otto Jespersen i Dania I: Sproglige kuriosa.

Disse og lignende udtryk i andre sprog ¹⁾ beviser altsaa ganske tydeligt, som sagt, at adjektivet ganske tit tilføjes substantivet ved en friere henførelse, en tilknytning paa en friere maade end man sædvanligvis lægger mærke til; at saaledes, som Paul udtrykker det, (*Während das Adjektivum eigentlich nur für eine dem zugehörenden Substantivum inhärierende Eigenschaft gebraucht werden sollte*) ²⁾, "*finden wir es auch angewendet, wo nur eine indirekte Beziehung stattfindet*".

Følgende udtryk kan derimod meget godt tænkes at være oprindelige gerundia — og er det vistnok i ikke saa faa tilfælde —, hvilket ikke skulde udelukke den mulighed, at de tildels er komne ind under den før omtalte og selvfølgelig meget om sig gribende "fri henførelse" af participiet.

Paa sin farandæ væg = vejen, som han maa befare; jvf. *der von mir zu befahrende weg*;

mit förende skib = *das von mir zu führende schiff*,

den avlende fisk = "den fisk, som fanges" (F. og T.) og ikke spises, altsaa den fisk, som ikke spises, men som er udset til at avle, — som skal avle? eller den som skal avles?

¹⁾ *einige gelassene augenblicke* (Goethe); *auf schuldigen wegen* (Schiller); *ein fröhliches ereigniss, a happy event, er macht einen kränklichen eindruck*; *a learned treatise, happy hours*; *in a foolish manner*; *gelukkige ogenblikken*; *j'y ai passé des heures entières et très heureuses* osv. osv.; sml. Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, s. 130; Strong, *Logeman and Wheeler, The history of Language*, s. 136 etc. og jvf. *a hairsplitting question*; *a sleepy potion* (= a sleeping potion), Swift, *Gull. Travels*, ch. I; og *Riksmaalsbladet*, 16 Mars 1912: *Maallederne har nu i længere tid i sit fjollete rose-malte nationalsnobberi set ned paa arbeiderne . . .*

Naar Paul citerer som participier: *writing materials, dying day* osv., da begaar han en lignende fejltagelse som den, det drejer sig om i denne artikel: *a dancing master* er vel næppe for Paul en lærer, som danser, men én, der lærer andre at danse. I den engelske bearbejdelse tilføjedes der: *participles and nouns in ing*; de er uden tvivl tildels gamle gerundia. Og i Pauls *Prinzipien* (s. 233) er udtryk som *seine dabei hegende verrat, the casinos are filling* angivet som eks. paa "freie anknüpfung".

²⁾ Kun at der ingen grund er til at tro at det skulde være anderledes; den "fri henførelse" er et sprogligt lænomen, som ikke fortjener den mindste dadel!

i begge tilfælde nærmest gerundialbegreb, sikkert ikke præsens partic. og heller ikke "fri henførelse".

Min forventende lykke, det af ham udgivende skrift, de af Falk og Torp fra Baden citerede udtryk (m. h. t. hvilke de slutter sig til Højsgaards kritik af disse som hørende hjemme i "de ringere skriverstuer") er vistnok at forklare som: den lykke, som kan ventes af mig, og det skrift som skal udgives af ham" — altsaa gerundia.

"*Baaden kom roende*" er et temmelig vanskeligt tilfælde; vi har allerede set, at det næppe kan tænkes at være aktivisk, for forfatterens "der ror en baad" er altfor fri en gengivelse til at kunne pege paa udtrykkets karakter. Det er heller ikke i den grad passivisk som: *faa noget sendende* som Falk og Torp synes at stille det sammen med, for saa vidt de for begge to giver det tilsvarende tyske participium passivum: etwas geschickt bekommen og: das boot kam gerudert. Jeg vilde helst sammenligne infinitiv-konstruktionen, som paa hollandsk: *de man kwam aanrijden*, hvor infinitiven har aktiv betydning, medens den i: *de boot kwam aanroeien* har passiv betydning, — jvf. *the man came driving* og *the boat came rowing*; i disse og lignende tilfælde anses *driving* og *rowing* sædvanligvis som præsens partic., men det er ikke udelukket, at de snarere skulde være infinitive ligesom i hollandsk, og inddraget under præsens particip-formen.

Er "et roende vær" (P. Dass) virkelig et fiskevær hvortil der roes? Eller et hvortil der kan, maa roes? I sidste tilfælde ses det at være et oprindeligt gerundium, men det er det vistnok i begge tilfælde. Fra P. Dass citeres der ogsaa: *ædende tid = spisetid* blandt eksemplerne med (passiv) nutidsbetydning, mens derimod *ædendæ væræ* findes anført blandt dem med (passiv) fremtidsbetydning. Begge er vistnok gerundialbegreber: tiden, hvorpaa man maa, kan, spise, som er skikket til at spise paa, hvilket snarere vil indrømmes, naar man blot husker — som tidligere anført —, at passiviteten staar meget til-

bage for "skikketheten", hvad der altsaa sammenfattes i dette, at handlingen kan, maa være, er skikket til osv. at göres; se ovenfor s. 33.

Nogher thing rörende eller urörende (16 aarh.) = rörlig eller urörlig; se ovenfor s. 28, n. om det tilsvarende hollandske *roerende en onroerende goederen*; jeg anser det altsaa som direkte at aflede fra gerundiet. Dette gælder efter det foregaende, kan man sige, selvfølgelig m. h. t.: *den afholdende(s) auktion* og *den ansættende(s) embedsmand*; forfatterne anfører selv for det sidste udtryks vedkommende det tyske: *der anzusetzende Beamte!*

Naar vi nu husker, at der virkelig skjuler sig et omend ringe futurisk og passivt element i denne gerundial-konstruktion, som det har fælles med flere af de staaende udtryk, som vi allerede har behandlet, og endvidere at ligheden mellem alle disse kategorier af former paa *-ende* nödvendigvis har fört til en sammenblanding af alle *-ende*-formerne, da er det ikke underligt, at man mange gange er i tvivl, om et eller andet udtryk skal henføres til den ene eller den anden af disse kategorier.

Saaledes kan f. eks. selv et udtryk som *blæsende instrumenter* og det tyske original: *blasende instrumente*, tænkes at være et oprindeligt gerundium: instrumenter, som der kan blæses paa, og for at komme tilbage til det hollandske: *betalende school*, — det kan godt tænkes at være den skole, hvorfor der skal betales, hvorfor "der er at betale", "waarvoor te betalen is".

For det skulde staa os ganske klart: der er her intet "enten — eller". Saaledes som med mennesker saaledes gaar det ogsaa med ord. Vi har allesammen en far og en mor, og saaledes kan et ord eller et udtryk, rettere sagt *maa* et ord have mindst to kilder, det stammer fra; jeg siger *mindst*, thi ligesaa godt som et menneske kan arve efter sine bedsteforældre, slægte sine bedsteforældre paa, saaledes kan et ord

faa sine egenskaber fra flere sider. Alle disse forskellige *-ende-former* kan da gennem den konstaterede sammenblanding af disse kategorier tænkes at "stamme" fra to eller tre eller endnu flere af dem.¹⁾

¹⁾ *Korrekturnote.* I det aar der er gaaet siden artiklen blev afsendt til "Arkivet", har jeg mærket mig nogle flere *-ende* former, som i mindre eller større grad turde interessere mine læsere. For ikke at forstyrre satsen har jeg foretrukket at fremføre dem her alle i én note.

ad I: *en forrivendes storm* (Gierlöff. Tryggen, s. 90) og *om nogen mand eller svend vorder til vor by kommendes*, 1450 (citeret efter Dr. Lis Jacobsen, *Kvinde og mand*, s. 152).

ad II: *det er ikke levende fred at faa*, Hulda Garborg, *Eli*, s. 191; *isen laa kjørendes hele fjorden ut*, Gierlöff, ll. s. 3; *hun var troende til at hoppe ind i hvadsomhelst*, Barbra Ring, *Den rette*, s. 15; *hadde været ute ulovendes*, ib. s. 100; *bidende, bidande*, = noget (eller ngn) som kan være, forhaandenværende, afveksler med *bidig, bidelig* (Aasen og Ross sub v.v.); *selv hadde hun haft to sorger i sit liv, som var "nemnande"* (sic! gaaseøjnene i teksten), *den ene var . . .*, Hulda Garborg ll. s. 224; *det var 'kje hundverande* (Aasen sub v.).

ad IV: *stövanes fin*, Barbra Ring, *Fnugg* s. 93, og jvt. *en störanes kar*, Gierlöff, ll. s. 87; *er du . . . blit riv raspande spikende gælen?* ib. s. 78; *eiende god* (som jeg citerer efter reentryck af Brynildsen's nye Norsk-Engelsk ordbog) ved siden af *eiegod*, derimod hörer *eigande* = *eieværdig*, værd at have (Aasen) til II; hvortil hörer nu: *det var hans eiendes öi (ö)?* (Gierlöff, s. 139);

ad VII: *uforvarende* (norskt og sv. *oförvarandes*, se Falk og Torp sub v.) hörer vel nærmest til den fri henførelses kategori?

Et interessant analogon til (se s. 20, tekst og note) *talæ skuldendes* o. s. v. finder jeg hos Dr. Lis Jacobsen (ll. s. 131 fra 1369): *Thet skal allæ meen vitterlikt være soo nærværinde som komme skulindes At jek . . .*

Gent, i April 1912.

H. Logeman.

Voluspa ¹⁾.

Eddadikten Voluspa (Vsp.) står främst i cod. reg. (R) och kan antagas ha fått denna hedersplats på grund av att dess innehåll syntes redan den gamle skrivaren mer än de övriga dikterna förnämligt. Voluspa har länge bjudit forskningen en mångfald gåtor. Det är icke min förhoppning att undanröja alla tvivelsmål, men jag har kommit att i sammanhang läsa det mesta dithöriga och skulle önska med fackmännen utbyta tankar om en del synpunkter, som vid detta studium erbjudit sig.

Tillsvidare skall jag bortse från facklitteraturens behandling av Vsp. och från dikten själv taga utgångspunkten för min framställning.

Det synes mig då, att det av Bugge, Edda s. 8 uppvisade stävet måste vara av största betydelse för diktens bedömande och icke hittills blivit vederbörligen beaktat. Stävet består av de fyra värserna:

Geyr nu Garmr miøk	Garm nu skäller gräsligt
fyr Gnipahelli;	framför Gnipahålan;
festr man slitna	fjättern skall brista,
en freki renna.	fri varder ulven,

och är bäst bevarat i Hauksbók (H).

Stäv brukar förekomma i drapor, som därigenom delas i vissa avdelningar. Vad som föregår den första strof, vari stävet uppträder, kallas inledningen (mod. isl. *inngangr* l. *upphaf*). Stroferna från och med den första, vari stävet förekommer, till och med den sista, som innehåller stäv, kallas stävjabalk (isl. *stefjabalkr*, *stef* pl., *stefjamél* pl.). De där-efter följande stroferna kallas avslutningen (isl. *slómr*). Stäv-

¹⁾ Föredrag vid Svenska filolog- och historikermötet i Göteborg d. 20 aug. 1912.

jabalken delas åter av stävet i avdelningar, som kallas stäv-jamel (isl. *stefjamél*, *-mál*). I varje sådan avdelning ingår stävet en gång, och en ny avdelning betecknas genom uppreparande av samma eller anbringande av ett nytt stäv. Alla stävjamel måste innehålla lika många strofer, men antalet är godtyckligt; första stävjamelet innehåller dock i allmänhet ej mer än en strof. Ett stäv, vars värser stå jämte varandra, som stävet värser göra i Vsp., kallas sammanbundet stäv.

Det sammanbundna stävet består i äldre drapor av två värser i slutet av en strof, senare även av fyra. Fyrradigt stäv förekommer enligt F. Jónsson, *Stutt íslenzk bragafræði* s. 33 älst i *Hafgörðingadrápa* (986), *Torleiv jarlaskalds Sveinsdrápa* c. 994, *Gunnlaugs Aðalrádsdrápa* c. 1002, *Tjodolv Arnorsons Haraldsdrápa* 1065, *Einar Skulasons Geisli* 1153, men samtidigt diktas ock drapor med tvåradigt stäv, delvis av samma skalder, t. ex. *Gunnlaugs Sigtryggsdrápa* c. 1002.

Man synes då kunna sluta, att Vsp., försåvitt dikten uppträder försedd med stäv, tidigast kan tillhöra de sista decennierna av 900-talet men väl kan vara yngre. Äldre kan den blott vara under förutsättning, att stävet är ursprungligt, som Boer påstått.

Då stävet brukar stå i slutet av det stävjamel, vartill det hör, är det lämpligt att börja undersökningen och numreringen av dess förekomst i Vsp. med det sista stävet: *Bugges strof* 58¹⁾, *R* 55, *H* 51, som utgör gränsen mot diktens slutstycke. Dess stävjamel utgöres av 55—57, av vilka 56 utgjort två strofer, varav lämningar finnas i *H* 48—49, som åter utelämnade 55. Stävjamelet har alltså utgjort fyra strofer och innehållit *Vidars hämnd* på *Fenrisulven* för *Odens fall*, *Tors strid* med *midgårdssormen* och

¹⁾ Nummer på strofer utan annan tillsats avse numreringen hos Bugge, *Norroen Fornkvæði* s. 1—11.

världens undergång. Att stävjamelet verkligen är fyra strofer, är ögonskenligt av det andra, som hör till stäv 54, **H** 47, vilket saknas i **R**, och som omfattar 50—53, vilka i **H** 43—46 stå i riktig ordning och innehålla gudarnes olika fienders ankomst (Rym, ormen, Muspells söner, ulven, Surt) samt Odens fall. Det tredje stävjamelet, till stävet 49 **R** 46 **H** 42, utgöra 45—48, som i riktig ordning äro bevarade i **H** 37—41 och handla om förebuden till ragnarök: människovärldens sedeslöshet, Heimdall blåser Gjallarhornet, Yggdrasil skälver, oro bland asar, alfer, jättar och dvärgar; stävjamelet har blivit långt genom senare tillsatser. Fjärde stävjamelet till stävet 44 **R** 43 omfattar 40—43, är riktigt bevarat i **R** och talar om vidundren, som föddes i Järnskogen, och solulvens framfart samt de tre hanar, som gala hos jättar, Härfader och Hel. **H** synes här hava slagit ihop två stävjamel, i det framför **H** 36, som till platsen motsvarar 44, **R** 43, står 38, 39 (om salen på Nastrand och menedigas och mördares straff), vilkas plats i **R** 37—38 är näst framför fjärde stävjamelet, och framför dessa stå åter i **H** 32—33 de till det fjärde stävjamelet hörande 42—43. Jag antar därför, att **H** 36 antyder tillvaron av ett stäv framför fjärde stävjamelet, vilket stäv saknas i **R** och ej upptagits av Bugge, och att till detta stäv hört ett femte stävjamel 36—39, som ha ett tämligen enhetligt innehåll: ån Slidr, salarne på Nidaslätten, Okolner och Nastrand samt de ondas straff där. Liksom alltså stävet i **H** 36 bevarats i sammanhang med de två sista stroferna av det stävjamel, vartill det hört, så står också **H** 31, vilket stäv av Bugge ej upptagits och som saknas i **R**, efter den strof **H** 30, som avhandlar Lokes straff och vars senare hälft om Sigyn är gemensam med **R** 35; Bugge har som 35 upptagit hela **R** 35 och som 34 förra hälften av **H** 30. Om 34 och 35 1—4 fattas som varandra uteslutande varianter av första hälften i den strof, som slutat med Sigyn, såsom Müllenhoff, Deutsche Alttertumskunde V, 10 yrkar, så utgöra

31—35 ett i R 32—35 väl bevarat sjätte stävjamel om Balders död, hämnd och Lokes straff till stävet H 31, varav alltså H bevarat blott stävet och sista strofen. Det är frestande att antaga, att ett stäv utträngts av uppräknigen av valkyrjorna i str. 30, R 31, som saknas i H. Att R utelämnat detta stäv, liksom så många andra, kan icke överraska. Därigenom skulle anordningen bliva den samma som i andra drapor med sammanbundet stäv, att första stävjamelet vore blott en strof. Vi skulle sålunda i Vsp. erhålla en stävjabalk av sju stävjamel, som omfattade valans hela siande om framtiden till och med ragnarök, vartill slutstycket om den nya jorden bildar en värdig avslutning och valans redogörelse för världens urtid en passande inledning ¹⁾).

Att Vsp. sålunda bildar en väl disponerad drapa, synes i hög grad tala för att dikten ock tillkommit som en sådan, och att det är fruktlöst arbete att som Boer, ZfdPh. XXXVI (1904), 289 ff. och före honom Wilken, ZfdPh. XXX, 448 ff. och XXXIII, 319 ff. offra en i sig beundransvärd skarp-sinnighet på att i Vsp. upptäcka det ena lagret tilldiktning utanpå det andra; enligt Boer hava minst fem skalder efter varandra haft sin hand med i Vsp., och av dessa äro trenne upphovsmän till mycket stora delar av densamma. Boer stöder sin kritik dels på förmenta motsägelser diktens delar emellan, dels på den skiljaktiga diktarkaraktär, som de olika stroferna skola uppenbara. Någon detaljkritik av hans vidlyftiga framställning kan ju här icke förekomma, men man kan ifrågasätta, om väl den skarpaste logiska måttstock får användas på en dikt och om icke samma skald kan tänkas än hava berättat raskt, än utförligare skildrat alltefter stämning och behov, vilket Boer själv medger i fråga om 61. Resultatet: diktens fullkomliga söndertrasande, synes avskräckande nog, liksom Wilken själv häpnar över sitt re-

¹⁾ Till samma indelning av Vsp. kommer ock Mogk, Ark. f. nord. fil. XII, 282, dock utan att taga stävet i betraktande.

sultat, att av några och 60 strofer i R blott c. 30 skola tillhöra den ursprungliga texten.

Att inskott finnas i Vsp., kan icke förnekas, och många sådana hava säkert med rätta antagits av föregående granskare, men diktens egenskap av drapa med stäv synes förskriva vissa gränser för antagande av inskott, liksom samma egenskap inom stävjabalken ger ledning att finna både luckor och inskott.

Fall saknas icke, där kritiker uteslutit för stävjamelets fyllande nödiga strofer. Müllenhoff utmönstrar sålunda 32 5-8, 33 1-4 om Vales hämnd på Höder, som behövas, om ej lucka därför skall antagas, ävensom hela 55 om hur Vidar hämnar Odens fall, och F. Jónsson, Ark. IV, 35 hela 48; Niedner, Zeitschr. f. d. Altert. XLIX, 245 f. förkastar i 56 H 48-49, som tarvas för att fylla första stävjamelet; och bestrider den av Bugge föreslagna flyttningen av 48, R 49, till enlighet med H, vilken är nödvändig för att giva andra och tredje stävjamelen deras rätta längd, samt förkastar 47.

Då Vsp. befinner sig på ett så långt framskridet utvecklingsstadium av skaldskap, att den är en drapa med fyraradigt stäv, måste å andra sidan stroferna antagas innehålla varken mer eller mindre än åtta rader och dikten icke innehålla spår av en avlägsen forntids förmodade rapsodiska diktform, såsom Sievers Altg. Metrik s. 64 tänker sig kunna vara fallet med för långa strofer i vissa ålderdomliga dikter. Fristående halvstrofer kunna knappt heller få antagas vara ursprungliga.

Utom stävet självt finnes i stävjabalken blott en fristående halvstrof nämligen 36 om ån Slíðr. Denna antager jag vara senare halvstrof i en strof, som börjat med 44 5-8:

Fjöld veit hón fræða,
fram sé ek lengra,

um ragnarøk
 rømm sigtíva

och finner därjämte däri en bekräftelse på att jag med rätta antagit ett stäv efter 31—35 om Balders död, hämnd och Lokes straff. I H 31 är, såsom förut påpekats, stävet bevarat till stävjamelet 31—35 och förbundet med 44 5—8 Fjöld veit hón fræða etc. som senare halvstrof till en strof. Om nu halvstrofen 36 om ån Slíðr funnits i H, på samma plats som i R, skulle den just kommit att utgöra andra halvstrof till H 31 5—8. Halvstrofen 44 5—8 Fjöld veit etc. står ock mycket lämpligt på denna plats, där efter Balders död skildringen av de yttersta tingen begynner. Det är alltså orätt, som många utgivare göra, att upprepa hela strofen H 31 som stäv, i stället för dess v. 1—4 Geyr etc. I H stå H 31 5—8 Framm se ek lengr fiöld kann ek segia um ragna røk rømm sigtíva blott på detta ställe; om det varit meningen, att de skolat finnas, skulle de ock varit upptagna i H 36, 42, 47, enär på alla dessa ställen alla raderna av v. 1—4 Geyr etc. i förkortning antydast, vilket säkerligen skrivaren också skulle hava gjort med värserna Fjöld veit etc. Huruvida R l. H har den ursprungliga formen av dessa verser, är i detta sammanhang likgiltigt. I R står icke heller hela strofen, Geyr etc. + Fjöld etc. på mer än ett ställe, nämligen R 43 omedelbart framför 45, R 44 om att bröder skola strida etc., alltså långt från sin i H markerade ursprungliga plats. Orsaken till flyttningen är emellertid lätt att se: skrivaren har ansett, att nu först började redogörelsen för tecknen till ragnarök. På övriga ställen i R antydast stävet blott genom begynnelseorden, nämligen R 46, 55, och även denna antydning saknas, som ovan nämnts, på flera ställen ¹⁾.

¹⁾ En mytologisk drapa är ju ock Völuspá in skamma, Hyndl. 29—31, 33—44, vars stäv 31, 34, 36, 39 är fyrradigt och vars stävjamel består av två strofer. Neckel, Beitr. z. Eddaforsch. s. 60 betraktar nauðug sagðak,

Inledningen i Vsp. omfattar alltså nu 29 strofer, stävjabalken 25 utom stävet, slutstycket 7—8. I Stutt íslenzk bragafræði s. 32 anför F. Jónsson några motsvarande tal för andra drapor: Rekstefja 8 + 15 + 12, Geisli 17 + 28 + 26, Harmsól 19 + 26 + 20, Lfknarbraut 12 + 17 + 23, Leiðarvísan 12 + 21 + 12, Lilja 25 + 50 + 25, Guðmundardrápa Arngríms 19 + 21 + 20, Guðmundardrápa Árna 22 + 36 + 22. Proportionerna växla alltså, men ingenstades är inledningen längre än stävjabalken, och därav är klart, att åtskilligt i den nuvarande inledningen måste vara ursprungligt, såsom ju av många antagits på andra skäl. Hur mycket som är ursprungligt, kan åter på denna väg icke avgöras. Müllenhoffs grundliga kritik DA.V bibehåller 16 strofer före den, som jag antagit börja stävjabalken, vilket vore i det närmaste samma förhållande som i Geisli och Harmsól. Någon bindande slutsats kan emellertid icke dragas, att inledningen så bör inskränkas. Slutstycket har ju också ofta mycket mindre omfång än stävjabalken, men meddelade siffror visa, att hinder ej finnes att vid behov låta det ansenligt svälla; detsamma torde då ock kunna antagas om inledningen. Utmönstras endast de sex stroferna 11—16 med uppräknigen av dvärgarnes namn, som de flesta synas fatta som ursprungliga i Vsp., återstå 23 strofer i inledningen, som mot stävjabalkens 25 bilda ungefär samma förhållande som i Geisli slutstyckets 26 mot stävjabalkens 28; möjligen kan inledningen ytterligare förkortas, om t. ex. 5 är ursprunglig.

Detaljkritiken rörande värsers och strofers utelämnande, tillsättning och flyttning kan ju ej här prövas, men jag skall

---

nú mun ek þegia Bdr. 7 7—8, 9 7—8, 11 9—10 som stäv, varigenom även denna dikt blir en mytologisk drapa, där stävjabalken 7—11 utgör valans spådom, föregången av en inledning om orsaken, varför Oden kom till valan, och följd av en avslutning om hur valan igenkände Oden.

tillåta mig att genom tolkning av ett par svåra ställen söka sammanbinda delar, som ansetts var för sig inskjutna.

Vsp. 17—18 om människornas skapelse och 19—20 om Yggdrasil, Urdarbrunnen och nornorna anses både av Müllenhoff, DA.V, 93 f., och Boer, ZfdPh. XXXVI, 301 f. inskjutna på skilda tider. Vsp. 19 1—4 lyda:

Ask veit ek standa,
heitir Yggdrasill,
hár baðmr, ausinn
hvíta auri.

Denna sista rad översattes av Gering jämte dess sammanhang: "den gewaltigen Baum netzt weisses Nass", i det han därvid följer Müllenhoff DA. I, 34. Någon sådan betydelse av *aurr* är dock annars icke känd, Fritzner² anger endast 'Grus, med Sten blandet Sand', och den betydelsen bör väl även här yrkas, helst som Sn. Ed. uppenbarligen är av samma mening: "nornir . . . taka hvern dag vatn í brunninum ok með aurinn þann, er liggr um brunninn, ok ausa upp yfir askinn" ¹). Gerings, liksom alla andra översättningar, förbiser vidare det förhållandet, att adj. har svag dekl.; uttrycket bör alltså återgivas: 'med den vita sanden'. Denna sin bestämdhet bör sanden hava vunnit genom sammanhanget med det föregående. Vsp. 17 om människornas skapelse återges i Sn. Ed. så: þá er þeir gengu með sævar-ströndu Bors-synir, fundu þeir tré tvau ok tóku upp tréin ok sköpuðu af menn 'när Bors söner gingo längs havsstranden, funno de två träd och skapade människor av dem'. Där talas alltså om ett hav, vartill sand är ett naturligt tillbehör, som i Vsp. 19 kan omtalas i bestämd form. Asken Yggdrasil har alltså tänkts vid världshavets strand, vars bränningar stänkt den vita sanden på dess stam och grenar, vilket vågskvalp sedan som dagg faller ned från Yggdrasils kvistar. Att ett

¹ Prof. Hægstad har påpekat för mig, att no. dial. *öur*, som motsvarar *aurr*, betyder 'våt sand och grus'.

hav förutsatts i Vsp. 17, har Snorre slutit från uttrycket 17,5 fundu á landi, som innebär 'land' i motsats till vatten.

Under denna rubrik uppför Gering uttrycket i sin stora Eddaordbok ¹⁾, men i sin övers. säger han: 'auf freiem Felde fanden sie kraftlos', även O. v. Friesen i Främmande religionsurk. III, 270 översätter 'på marken'. Då sålunda ett uttryck i Vsp. 19 så avgjort förutsätter Vsp. 17, kunna dessa strofer icke vara tillkomna på olika tid och särskilt icke 19 före 17, som Müllenhoff vill. Att det, som Vsp. 19 åsyftar, i Vsp. 17 icke där står uttryckligen nämnt, är i enlighet med den ofta blott antydande framställningen för övrigt i Vsp., som ock uppenbarar sig i de strofer, till vars tolkning jag nu vill övergå.

Strof 27 om hur 'Heimdallar hljóð' är dolt under det höga heliga trädet, anser Boer, ZfdPh. XXXVI, 296 liksom den besläktade strof 19 vara införd i Vsp. ur en annan dikt och anser 28 om hur Oden dolt sitt öga i Mimers brunn som en var. till 27. Strof 27—28 är ett av de svårbegripigaste ställena i Vsp., och jag skall icke här gå in på alla dess svårigheter. En sådan betonas med rätta av Schück, Stud. i nord. litt. och rel.-hist. I, 134, som med skäl finner anstötligt, att det i 27 7 talas om 'Valfaders pant', då själva pantsättningen icke nämnes förr än i 28. Anstötligheten skulle avlägsnas, om uttrycket funnes förklarad genom det föregående. Vsp. 25—26 anses väl allmänt, åtminstone uttalas detta av Müllenhoff DA.V, 99, antydningvis återgiva den saga, som Sn. Ed. utförligare förtäljer rörande Sleipners födelse, huru asarne gjorde upp med en jättebyggmästare att bygga dem en borg på villkor att få Freja, sol och måne. Var och en av dessa dyrbarheter skulle alltså kunna kallas 'Valfaders pant', som Oden äventyrade, om byggmästaren ginge i land med sin uppgift. Att uttrycket 'någons veð,

¹⁾ Gering ZfdPh. XLIII (1911), 192 antager till och med att i Vsp. 17 4 för at húsi ursprl. státt at húmi, en beteckning för havet.

pant' även kan brukas om vad, som tillfaller motparten, om denne fullgör sitt åtagande, visar berättelsen om Loke Sn. Ed. I, 340: veðjaði Loki höfði sínu við þann dverg, er Brokkr heitir, hvárt bróðir hans Sindri mundi gera jafngóða gripi þrjá sem þessir váru. Att här är fråga om solen, synes framgå av den växelbenämning, som i Vsp. 28 förekommer för 'Valfaders pant', då det säges, att Oden dolde ögat i Mimers brunn, ty Müllenhoff DA. V, 102 antager säkert med rätta här en naturmyt rörande solen. Huru denna myt skall vidare tolkas, vill jag låta vara osagt; det är här huvudsaken, att två delar av Vsp. med förment skiljaktigt ursprung sålunda visa sig måhända höra tillsammans. Bortsett från själva uttrycket 'Valfaders pant', som enligt min förmodan skulle finna sin förklaring i den näst föregående historien om jättebyggmästaren, finnes i Vsp. 28 ingenting om pantsättning, men det är förklarligt, att på grund av detta uttryck Sn. Ed. talar därom, då denna omskrivning för solen ej eljest var bekant.

Längre än härtill kommer man knappt genom de formella hjälpmedel, som hittills stått till buds; ytterligare kritik måste taga itu med de vittomfattande frågorna om härkomsten av innehållet i Vsp.

Det kan icke komma på tal att här utförligt diskutera detta spörsmål, som till stor del sammanfaller med frågan om den nordiska mytologiens härkomst överhuvud, men några få anmärkningar till de framställda åsikterna torde jag dock kunna tillåta mig.

Att det i Vsp. finnes drag av kristen åskådning, synes numera vara så allmänt medgivet, att skiljaktigheten blott rör, i vilket omfång kristen inverkan förefinnes och hur den skall förklaras. Om omfånget av de kristna elementen i Vsp. yttrar sig icke Bugge i sina Stud. over de nord. Gude- og Heltesagns Oprindelse, 1881—89, utan söker genom påtagliga exempel ådagalägga tillvaron av det kristna inflytandet och härleda det från vikingatiden, då hedniska och halvhedniska

nordbor skulle på de brittiska öarne hört kristne berätta legender och sagor, varav hågkomster sedan inflöto i och sammansmälte med det hedniska hemlandets gamla gudatro.

Så mycket mera hade E. H. Meyer, *Völuspá* (1889) och *Die Eddische Kosmogonie* (1891) omfånget i sikte, då han sökte visa, att med ytterst få undantag hela *Vsp.* vore fylld av kristen åskådning, endast gömd av den hedniska mytologiens namn och termer, och i sammanhang därmed, att mytologien i *Sn. Ed.* vore än mer bearbetad efter kristna idéer. Då dessa kristna föreställningar skola hava upptagits i *Vsp.* i synnerhet ur skrifter i förra delen av 1100-talet av Honorius av Augustodunum † 1152 (?), kan enligt E. H. Meyer *Vsp.* icke vara skriven före 1125 och ej gärna senare än 1150, då den säges citerad av Einar Skulason och i *Sn. Ed.* behandlas som ett gammalt kväde.

I sin avhandling *Om Ragnarok*, Aarb. f. nord. Olkynd. og Hist. 1902 har A. Olrik sökt i förhållande till E. H. Meyer inskränka omfånget av den kristna inflytelsen genom att härleda åtskilliga drag dels från keltisk hedendom, dels från östliga folk, men bibehåller dock som kristna åskådningar dels några, som voro allmänt kända i vikingatiden, nämligen Loke kommer lös, Muspells folk (?), Balders återkomst (?), dels ett flertal för *Vsp.* egendomliga: människornas fördärv, Gjallarhornet bådär ragnarök, solen svartnar och stjärnorna falla, världsbranden, salighetsboningen, den mäktiges kommande. Utan att inlåta mig på detaljer tycker jag mig dock kunna ifrågasätta, att redan de keltiska källorna kunnat få kristna tillsatser, då de upptecknats i kristen tid och i ett land, där kristendomen är så gammal, och ifall det bundna odjuret icke anses kunna härledas från kristendomen, finnes t. ex. i antiken vidundret Typhon l. Typhoeus, vars historia har beaktansvärda likheter med Fenrisulvens. Måhända leder alltså även Olriks väg delvis till samma

källor som E. H. Meyers och Bugges, den medeltida kristna uppfattningen, som ingalunda alltid sammanföll med bibeln.

E. H. Meyers uppfattning, att Vsp. diktats av en isl. lärd teolog på 1100-talet, som ur sin tids teologiska litteratur hämtat materialet därtill, blir emellertid högst tvivelaktig därigenom, att på dylik teologi stödda uttryck finnas hos avgjort hedniska skalder, nämligen Vilja bróðir om Odin hos Tjodolf och Egil, alltså i slutet av 800-talet och c. 960. Denna för E. H. Meyer obekväma förekomst söker han Völ. 296 f. förklara genom den ags. poesiers inverkan, åberopande dels förbindelserna mellan konung Äthelstan och Harald hårfager, vars skald ju Tjodolf var, dels att Egil under sin vistelse hos Äthelstan lät primsigna sig. Det synes dock klart, att uttrycket svårligen på denna individuella väg kunnat komma till användning i dessa skalders dikter: det måste hava förefunnits färdigt i deras tidevarvs poetiska språk, om det skulle kunna förstås av åhörarne.

De kristna beståndsdelarne i den nordiska mytologien skulle alltså kunna hava inkommit på det av Bugge förmodade sättet under vikingatiden från de brittiska öarne. Men det synes, som om F. Jónsson, Om skjaldepoesien og de ældste Skjalde i Ark. f. nord. fil. VI, 141 f. (1889) och Mytiske forestillinger i de ældste skjaldekvade Ark. IX, 1—22 (1893) hade anfört goda skäl emot Bugges antagande, nämligen att den tid, under vilken massor av kristna föreställningar, legender jämte stoff ur grekisk och romersk mytologi upptagits, omformats och sammansmält med hednatron, skulle inskränka sig till c. 40 år.

Bugge har själv godkänt denna motbevisning, då han i Bidr. t. d. ældste Skaldedignings Historie, Chra 1894 söker visa, att Tjodolfs Ynglingatal tidigast är från 950-talet och Brages dikter från 900-talets slut, vilken bevisning icke synes övertygande och av Bugge själv tyckes uppgiven Rök III, 251.

Om sålunda, vad av nordisk mytologi som härrör från

kristendomen, visar sig för gammalt att hava uppkommit genom den massberöring med kristna folk, som vikingatiden medförde för nordborna, måste det alltså efter hand hava inträngt genom den under alla tider fortgående fredliga samfärdseln eller möjligen hava förvärvats under någon föregående period av livlig beröring.

Ett ord synes mig avgjort hänvisa till en sådan föregående period.

En av de påtagligaste sammanställningarna av nordisk mytologi och kristendom, som E. H. Meyer funnit, synes mig den vara, att Oden, Vile och Vei härröra från den kristna treenigheten, i det Oden motsvarar Gud fader, Vile, vilket namn är fornspråkets form av ordet 'vilja', är Guds son (Völ. 297), då enligt fornkristligt föreställningssätt Voluntas 'viljan' fattades som ett gudaväsen av samma ålder som Gud, och Vei är den helige ande, då ordet uppenbarligen hör till samma ord med betydelsen 'helig', som ingår i t. ex. ty. Weihnachten 'de heliga nätterna', Weihrauch 'rökelse'. Detta ord förekommer emellertid alls icke i nordiska språk, liksom ej heller i ags., och det är alldeles otänkbart, att en nordbo i historisk tid kunnat falla på att så benämna den helige ande. I den närmast Norden belägna delen av Tyskland har ordet icke heller brukats om den helige ande, som Hel. 985 heter *the hēlago gēst*, och det saxiska doplöftet c. 765 frågar *Gelōbistū in hālogan gāst?* liksom det frankiska doplöftet: *Gilaubistū in heilagan geist?* I östra Sydtykland är förhållandet annat: bayerska trosfrågan lyder: *Gloupištu in den wūihun ātum* och San Galler credo: *kilaubu in wūihan keist*, däremot i väster: Weissenburger catechismus jämte varannat: *Ther infanganēr ist fona heilegemo geiste* och *Gilaubju in ātum wūihan*. Även i Sydtykland ger detta ord vika för det nordtyska; redan San Galler tron från 800-talet: *an den heiligen geist* och hos Notker † 1022 i trosbekännelsen: *Gelōubo an dēn hēiligen Geist*. —

Med Sydtyskland kan emellertid icke Norden hava haft någon förbindelse, vari Nordtyskland icke deltagit, utan uttryckets källa är sannolikt för båda områdena densamma, nämligen goterna, i vars språk 'den helige ande' heter: *ahma weihs*. I en uppsats *Über den geschichtlichen Zusammenhang des gothischen christenthums mit dem althochdeutschen* i *Zeitschr. f. deutsches alterthum* VI (1848), s. 401 ff. har R. v. Raumer uppvisat flera kristna ord, som äro gemensamma för got. och fht. och måste hava inkommit i fht. genom lån från ostgoterna, vilkas rike hade Donau till nordgräns ända upp till källan. v. Raumer ifrågasätter också för fht. *ātum wih* historiskt sammanhang med got. *ahma weihs*, och sådant synes i själva verket under anförda förhållanden vara nödvändigt att antaga.

Uttryckets övergång till de hedniska nordborna torde hava ägt rum tidigare, då goterna bodde på ett område, som med den tidens samfärdsleder var lättare tillgängligt från Norden, nämligen i Ungern, Rumänien och Sydryssland, där de levde i fred med romarne från 269 till 375 e. Kr. och tjänade i deras härar. Sannolikt hava även denna tid, liksom på 900- och 1000-talet var händelsen, nordbor färdats på de ryska floderna och deltagit i denna krigstjänst tillika med de besläktade goterna, ehuru de av romarne från dessa icke blivit åtskilda. Under 300-talet upprördes kristenheten av de häftiga arianska striderna, och en viss förvirrad kunskap om treenigheten, skapelsen m. m. kunde knappt undgå att framtränga till hövdingaklassen bland dessa förmodade nordiska krigarskaror. Detta material har sedan fortlevat och omvandlats, och Vsp. utgör en sen bearbetning av densamma, som troligen föregåtts av andra, nu förlorade. Att under samma därför gynnsamma beröring med romarne även sagostoff upptagits från den antika hedendomen, vill jag blott i förbigående påpeka som naturligt, då min föreliggande uppgift icke tillåter gå in på den frågan.

Det antagna inflytandet från 300-talets kristendom förklarar allt, vad även E. H. Meyer finner kristligt i Vsp.; fråga är blott, om det kan antagas, att detta stoff, omvandlat till mytologi, fortlevat bland nordens folk sedan denna avlägsna period. För möjligheten därav talar förhållandet med hjältesagan, som bevarat minnet av Ermanarik † 375, alltså under lika gammal tid, Attila † 453, Gundahari † 437 m. fl., vilkas förhållanden visserligen i dikten framställas helt annorlunda än i historien, liksom kristna och antika föreställningar uppträda starkt ombildade i den nordiska mytologien. Därmed vill jag dock icke förneka, att icke också beröringen med kristna folk under vikingatiden och därefter lämnat spår efter sig i nordisk uppfattning.

Namnet *Vei*, vartill dessa betraktelser anknutits, förekommer visserligen icke i Vsp., men Ls. 26 förekommer både *Vei* och *Vili*, och då Ls. av F. Jónsson anses samtida med Vsp., hava *Vili* och *Vei* troligen ock varit diktarna av Vsp. bekanta; Vsp. 13 är *Vili* dvärgnamn.

Till ett liknande resonnemang ger Gimle anledning, vari E. H. Meyer, Völ. 23 säkert med rätta ser det Uppb. 21: 10 ff. skildrade "Jerusalem, som nedkom av himlen från Gud och hade Guds härlighet. Dess glans var lik den kostbaraste sten såsom en kristallklar jaspissten". Müllenhoff DA. V, 31 invänder, att om Gimlé kommer av gim 'ädelsten' och en motsvarighet till ags. hleow, fs. hleo 'schirm-, schutz- und obdach (= got. hlija *σκηπή?*)', så stämmer ej namnet till uppgiften i Vsp., att taket var av guld. Det är alltså en viss motsägelse mellan namnet och beskrivningen i Vsp., som häntyder på att namnet uppstått under en tidigare period än Vsp. I Norden förekommer av isl. *hlé* blott betydelsen 'lä', och en nordbo skulle aldrig falla på att använda det som sista led i Gimlé.

Om vi efter denna utredning av den grundval, varpå det mytologiska innehållet i Vsp. och andra fornnordiska

dikter synes vila, återgå till dikten själv, så följa kanske icke omedelbart några hållpunkter för bedömandet av äktheten av det nuvarande innehållet i Vsp., men en större varsamhet, än ofta visats, synes rådlig, då ett sammanhang, som nu synes dunkelt, kanske kunde få en plötslig förklaring, om vi lyckades uppvisa de källor, varur det härflutit.

Ett sådant beaktansvärt fall synes E. H. Meyers framställning innehålla. I sin skrift Völ. 74, 237 utmönstrar E. H. Meyer, liksom Sijmons, hela dvärgatal str. 9—16, i Edd. Kosmog. 106 upptager han åter och förklarar dessa utslutna strofer. Det förefaller, som om en medelväg därvid vore det riktiga förfaringssättet. Str. 11—16, som nästan blott utgöra namn, kan man lätt tänka sig inskjutna av någon, som ville förvara denna namnlängd, vilken var honom känd från annat håll, men detta inskott kunde blott föranledas av att i Vsp. redan var tal om dvärgar, och de föregående str. 9—10 böra alltså vara ursprungliga. I dessa str. 9—10, som genom olika läsarter i R och H delvis äro dunkla, talas dock om att de högheliga gudarne rådgöra, vem som skall utföra en skapelse av flytande och fast material. Resultatet av denna skapelseakt anses väl allmänt vara dvärgarna, av E. H. Meyer människorna, vilket dock troligen är orätt, då deras skapelse omnämnes i str. 17—18. Huvudsaken synes här emellertid den likheten vara, att de högheliga gudarne uppdraga åt andra att utföra lägre väsens skapelse, liksom enligt E. H. Meyer, Edd. Kosm. 106 Platos Timæus efter stjärnornas skapelse berättar om dämonerna och en församling av gudar och dämoner, i vilken de lägre gudarne få i uppdrag av den högste guden att av elementen framställa de levande väsendenas kroppar, under det den högste guden förbehåller sig själens skapelse. Dessa lägre skapares verksamhet utsäges i 10 4—8, enligt R 10

þeir man licon
morg vm gordo

dvergar or iorðu
sem dvrin sagdi,

där H 10 läser duerga i iorðu, men *dvergar* står också Sn. Ed. r, W, U.

En dylik ofullkomlig skapelse av dessa väsen hava Ask och Embla str. 17 också utgjort, tills de anträffas av de tre ur de högheliga gudarnas skara utgångna Oden, Höner och Lodur, som skapade deras själ med dess olika förmögenheter.

E. H. Meyer, Völ. 271 menar, att ur språket i Vsp. intet bevis kan hämtas för att dikten är äldre än 1100-talet och säger Hoffory, Eddastud. 1, 40 hava sökt visa, att Vsp. av rent språkliga skäl kan vara författad tidigast c. 950, men att detta icke berättigar till hans slutsats, att Vsp. måste vara författad vid denna tid. Två framstående grammatiker ha försäkrat E. H. Meyer, att språkliga skäl ej hindra nedflyttning av Vsp. till 1100-talet. E. H. Meyer anser sannolikast, att Sämund Frode † 1133 författat Vsp. För interpolationerna 5⁵—6⁴, vissa ord i 6⁷⁻⁹, 8⁵⁻⁸, 9—16, 18¹⁻⁴, 20, 21^{9, 10}, 30, 31⁵—33⁴, 39^{5, 6}, 61 misstänker han Einar Skulason, den älsta oss bekante nafna pulr, och misstänker honom ock, s. 287 ff. att ha författat Vsp. sk. och s. 288 Rúnatal, Háv. 138—141.

Ur språket i Vsp. torde också vara svårt att motbevisa E. H. Meyers åsikt om diktens avfattningstid. B. Sijmons, som strävar att återställa Eddatexten till dess ursprungliga gestalt och i inl. till sin Edda s. CLXXI ff. tar en översikt av dennas beskaffenhet, sluter s. CLXXII av den vittgående överensstämmelsen mellan de älsta dikterna från 800- och 900-talen och de älsta hdskr. från slutet av 1100-talet, att språkets former under denna tid icke undergått några genomgripande förändringar men väl syntax och stil, som från knapphet utvecklats till större omständlighet. Enligt detta kriterium hör Vsp., som är knapp ända till oklarhet, otvivelaktigt till ett vida tidigare stadium än E. H.

Meyer vill antaga, och de *ἀπαξ λεγόμενα*, vilka Müllenhoff DA. V, 11, som förde Vsp. till 800-talet, anför, äro ock bevis för en relativ ålderdomlighet. F. Jónsson, Litt. hist. I, 132 säger, att det icke är lätt att bestämma diktens tillblivelse-tid med hjälp av dikten själv: dess metrik ger ingen ledning, dess enkla omskrivningar kunna lika väl höra till 900- som till 800-talet, men den bakgrund, som Hoffory antager för Vsp. är riktig, Vsp. är författad i de sista årtiondena före kristendomens inträngande, i den vilda jäsningstid, då det gamla var stätt i full upplösning och det nya ännu icke kommit till genombrott. F. Jónsson anser därför Vsp. författad c. 935 och avsedd att framställa den hedniska läran ren och oförfalskad. Särskilt skall Vsp. framhålla världens yttersta tid för att visa, att den hedniska läran i detta hänseende ingalunda stod efter kristendomen, som ständigt trängde sig fram. Man ville med Vsp. motarbeta kristendomens införande, som hotade från Hakon Adelstensfostre, som blev konung 935. Då Finnur Jónsson, Litteraturhist. I, 134 vill låta Vsp. 45

Bröder skola kämpa,
varandras banemän bliva etc.

syfta på Harald hårfagers söners strider, bland vilka särskilt Erik blodysa dödade flera av sina bröder, kan detta icke vara riktigt; innehållet av denna strof utgör en allmän skildring av de yttersta tidernas sedefördärv med sidostycken på många håll. E. H. Meyer jämför Matt. 24, Mark. 13, Luk. 21, och strofen kan icke äga någon dylik bestämd historisk hänsyftning.

Det synes riktigt, att Vsp. icke gärna kan vara författad av en kristen. Det är en helt annan sak, att den innehåller betydligt med kristna föreställningar, som upptagits ur kristendomen på 300-talet och sålunda övergått till hedendom. Däremot vittnar det fyrradiga stävet, att Vsp. ej kan vara äldre än c. 980. Vi ledas väl alltså till Hakon

jarls strävande för hednareligionen som en lämplig miljö för uppkomsten av Vsp. och andra Eddadikter.

Stockholm i aug. 1912.

Erik Brate. .

Oldislandske ordsprog og talemåder.

Forlængst har jeg optegnet de ordsprog, jeg under læsningen af den gamle islandske litteratur er stødt på. Deres betydning for de gamles livsbetragtning behøver ingen nærmere udvikling. Det er denne deres betydning, der kunde gøre det ønskeligt at have dem samlede på tryk. Jeg har derfor nu ordnet dem efter et bekendt princip (hovedordet i dem) og til dem, hvor det syntes hensigtsmæssigt, knyttet nogle kritiske og forklarende bemærkninger. Til min samling, der muligvis ikke fuldt ud er fuldstændig, har jeg med dr. Kr. Kålunds minde føjet de af ham udgivne ordsprog, der findes i AM 604 (a, b, osv.; udg. i Småstykker); de er her betegnede med K.

Flere af disse ordsprog findes i de ældre samlinger, både Guðmundur Jónssons og H. Schevings (jfr også den lille samling i G. Vigfússons Reader). Nogen udtømmende sammenligning med moderne samlinger fra de nordiske lande har det ikke været min hensigt at anstille. Dog har jeg benyttet og henvist til Aasens norske samling i fuld udstrækning (d. v. s. hvor det gjaldt ordsprogenes formelle identitet). I flere tilfælde giver identiteten interessante oplysninger om ordsprogets alder.

Et sådant digt som det gamle Málsháttakvæði er naturligvis helt igennem ekscerperet. Jeg har beholdt ordsprogenes form, uagtet den i de færreste tilfælde er den, de har haft i daglig tale; den metriske form krævede jo at ord-

lyden ændredes noget. Men det er som oftest let at se, hvorledes den almindelige form omtrent har været. Også Eddadigtene, og da først og fremmest Hávamál, er ekscerperede. Men her er der vanskeligheder tilstede, idet man ofte er i uvished om, hvorvidt der foreligger et virkeligt ordsprog eller en af digteren formet sætning, der er kommet til at ligne et ordsprog. Jeg har her været ret forsigtig og mener at være gået for kort snarere end for vidt.

1. *á (ó) — at ósi skal á stemma* SnE I 288.

I anvendelsen af dette ordsprog betyder *óss* udspring, altså: 'I udspringet skal elven stoppes, stanses'.

allar girnask ár í sjá Mhk 27.

'Alle elve vil til havet'. For *girnask* har GJ *falla*, sikkert mindre oprindeligt.

2. *áfátt — sjaldan er þat at enkis sé áfátt* Trist. 8.

'Sjælden gives der noget, der ikke i nogen henseende er mangelfuldt'. Jfr 7, 1.

3. *afglapi — seint er afglapa at snotra* Fas III 585.

'Det tager lang tid at gøre en tåbe til en vismand'. For *afglapa* har GJ *heimskan*.

4. *ágætr — Fátt er svá ágætt at eigi finnisk annat slíkt* Mág¹ 2¹).

'Få ting er så udmærkede, at deres mage ikke findes'. Samme findes hos GJ. med *jafnágætt* f. *annat slíkt*.

5. *áhyggja — áhyggja bítr sárt sem bíldr* Parc. 18.

'Bekymring bider så smertefuldt som åreladningsjærn'. Er mulig ikke ordsprog i egl. forstand; har måske heller aldrig været almindelig i brug.

6. *aldr — oss vas áðr af markaðr aldr* Hrómundr.

'Alderen (livet) er os forðum bestemt'. Er et af de mange ordsprog, der har deres grund i skæbnetroen; denne form har ordsproget næppe haft i daglig tale. Det samme gælder om det følgende:

¹) = Mágussaga 1858.

einu dægri vas mér aldr of skapaðr Skírn 13.

'Til én (bestemt) dag var mit liv(s ende) bestemt'.

7. allr — *engum er als lét né als varnat* Heilms. II. 46.

'Ingen har fået alt og ingen er alt nægtet' (jfr 2). Omtrent ens hos GJ (med *lánað* f. *lét*).

muna far alt í sundi Sigs sk 53.

'Skibet er næppe forlist i sundet (vandet)'. Utvivlsomt foreligger her et ordsprog, hvis mening er: 'så galt er det vel heller ikke (o: at alt skulde være fortabt)'. I verset föjes *yðvart* til *far*.

8. almæli — *mikit skal til almælis hafa* K.

'Der skal vigtige ting til at være genstand for alles omtale'. GJ har varianten *ámælis* (daddel); næppe rigtigt.

9. annarr (jfr ágætr) — *annars ræðir margr of far* Mhk 15.

'Mange taler (snakker) om andres forhold'. Af samme betydning er åbenbart det hos GJ forefundne ordsprog: *Margr á jörð í annars fari*, hvor *jörð* åbenbart er fejllæst f. *orð* (således lyder det hos Scheving, som Möbius har bemærket). Den prosaiske form var uden tvivl: *Margr ræðir of (um) annars far*.

auðsénnna er annars vamm Mhk 23.

'Næstens fejl er lettere at se' (end ens egne). I mening nærbeslægtet med det første. Der er intet i vejen for at antage, at vi her har ordsprogets prosaiske form uforandret.

engi knettr of annars mein Mhk 24.

'Ingen siger et ord om (bryder sig om) en andens ulykke'. *Knetta* er s. s. no. *knetta* 'knitre, give et svagt knald', 'kny, give en hørlig lyd'.

10. annvirki — *legit hafa mér annvirki nær garði* Grett 73 (Boer 119).

'Et (andet) arbejde har ligget nærmere ved gården (gær-

det)' (fortsættes med 'end at göre det el. det'), o: om noget man hellere skulde foretage sig.

11. *api* — *margr verðr af aurum api* Háv 75 Sml. *auðr*.

'Mange bliver tåber af rigdom'. *Aurum* beror her ganske vist på konjunktur, hds. har *aflaðrom*, hvilket er meningsløst. *Af þðrum* vilde ikke give god mening i sammenhængen og rettelsen støttes ved det under *auðr* anførte ordsprog.

12. *arðr* — *betri er sigandi arðr en snúandi* Bisk I 139.

'Bedre er en langsomt glidende plov end en "snoende"'. *Sigandi* kan næppe betyde andet end 'langsomt glidende' ("langsom og dybt gående" mener GV); modsætning hertil skulde så naturligvis indeholdes i det andet part., *snúandi*, men hvad enten dette tages aktivt eller passivt ('vendende sig', eller 'som skal vendes'), er det ikke let at se, hvori modsætningen ligger. GV aksepterer dr. H. Schevings rettelse *svífandi* o: 'gående let og hurtig uden at trænge dybt ned', overfladisk; dette vilde give nogenlunde god mening, men rettelsen forekommer mig dog ret tvivlsom. Kan *snúandi* ligefrem betyde 'hurtig i vendingen'?

13. *arfr* — *fleira er í arf at taka en auðæfi ein* K.

'Meget andet kan arves end rigdom'. Findes også i GJ.

14. *árgali* — *eldisk árgalinn nú* Mork 51.

'Nu bliver årle-galeren (hanen) nok gammel'. Dette sagde Haldor Snorrason spydigt, da kong Harald Hårdråde sendte ham bud om at sende sig nogle ræveskind for at lægge dem over sin seng (for varmens skyld). Næppe er det dog en sætning som Haldor selv har formet i øjeblikket, men et gammelt ordsprog; *árgali* findes ellers ikke, men må snarest henføres til digtersproget.

15. *argr* (jfr *þræll*) — *argr er sá at engu verndar* K.

'Fej (ussel) er den som ikke værger sig mod noget'. *Verndar* er sproglig umuligt og må være skrevet ved distrak-

tion for *versk*; sål. lyder ordspr. da også i GJ og i daglig tale på Island (jfr dr. Kålunds bemærkning).

enginn er svá argr at hann eigi sér eigi stallbróður K.

'Ingen er så ussel at han ikke har en kammerat'.
Findes i GJ (. . . at ekki eigi stallbr.).

þar er þrg vættr sem hún er nefnd Fas II 254.

'Dér er en ond vætte (væsen) hvor den nævnes' o: så snart et ondt væsen nævnes, er det tilstede. Om *sem* ligefrem er relat. (til *þar*) eller = 'såsnart' er måske tvivlsomt; men snarest er det første tilfældet.

16. *ást — hvarkvæm er ástin Herm. & Jarlm.*

'Elskoven kommer frem alle vegne'.

sváða sætar ástir Flóv 161.

'Sød elskov svier', o: har bitre følger.

ást er þllum hlutum kærari Parc 22.

'Elskoven er dyrebarere end alt andet'.

Det er ejendommeligt, at alle disse ordsprog om 'elskov' findes i yngre skrifter, tildels af fremmed oprindelse. Ingen af dem findes i GJ.

17. *athugaleysi — hlytr jafnan ilt af athugaleysi*
Grett 94 (Boer 150).

'Altid kommer der ondt af mangel på eftertanke'.

18. *auðinn — ferr þá sem auðit verður Reykd 31.*

'Det går da som skæbnen vil'. Også hos GJ (*það fer sem*).

19. *auðr (jfr hvatr) — svá er auðr sem augabragð*
Háv 78.

'Således er rigdom som en bevægelse af øjet'; o: den forsvinder lige så hurtig som øjet bevæges.

margan hefr auðr apat Sól 34.

'Mangen en har gullet gjort til en tåbe'. Jfr hvad der er sagt ved *api*.

20. *auðugr — hverr er auðgari en þykkisk Fas II 359.*

'Enhver er rigere end han mener at være' (end han

ved). Ordspr. bruges om en mand, der havde en uægte søn, af hans kone ikke uden spydighed. En illustration til ordspr. er fortællingen om ægteparret Jon og Tora i Sturlunga I 270.

21. *auðœfi* se arfr.

22. *auga* (jfr *dagr*, *fótr*, *karl*) — *eigi leyna augu ef ann kona manni* Ísls II 251, Bær 97, K.

'Ikke dølger øjnene (ø: øjnene røber) når en kvinde elsker en mand'. Anvendt om Helga den fagre. Ordspr. er et gammelt drotkvædet linjepar.

unir auga meðan á sér Völs 10.

'Øjet er tilfreds (glad) så længe det kan se på (den eller den genstand, man holder af)'. Genfindes i norsk: "Augat vil vera der, som kært er (og handi der som saart er)".

verkir í veik augu K.

'Svage øjne smærter'.

auga sér alt ok sér þó eigi sjálft sik Heilms. I 454.

'Øjet ser alt men ikke sig selv'. jfr *Augað sér sig aldrei sjálft* GJ og "Augat ser ikje seg sjölv" Aasen.

23. *ást* — *ást fylgir aums gjofum* Hugsv 36.

'Kærlighed følger med den elendiges (fattiges) gaver'; den fattiges gaver har deres udspring i (oprigtig) kærlighed (til gavens modtager). Også i GJ.

24. *aurar* se api.

25. *bak* — *breiðari mun um bakit* Nj 94.

'Han er nok bredere over ryggen' (end til at kunne være den el. den); brugt m. h. t. Gunnar.

berr er hverr á bakinu nema sér bróður eigi Grett 185 (Boer 283).

'Enhver er bar på ryggen (værgeløs bagfra) medmindre han har sig en broder'. Også i GJ med udeladelse af *sér*.

26. *bandingi* — *æ kveða bandingja bifask* Fáfn 7.

'Altid siger man bæver den bundne (fangne)'. Rime-

ligvis foreligger der her et virkeligt ordsprog (jfr *kveða*), hvis pros. form har måttet være omtrent den samme (*æ bíf-ask bandingi?*).

27. **barn** (jfr *brek*) — *skal nú hafa barn þat er brekar* Þiðr I 168.

'Nu skal barnet få hvad det (grædende) ønsker'. Ordspr. genfindes tildels hos Aasen: "Når barnet fær sin *brek* (el. fær det som det *brekar* etter), so græt det ikkje". Jfr *brekul er barnæskan* GJ og nr. 53 nedenfor.

bráðir eru barns hugir Bev 262.

'Barnets sind er *hidsigt*' (barnet er *ilsindet*) Aasen: "Barnehugen er *bráð*" el. "D'er *bráð* barna hug". Jfr *brátt er barna skap* GJ.

lítill er barns huggun K.

'Ringe er barnets *trøst*' (der skal ikke meget for at *trøste* barnet). Aasen: "Det vil *lítet* til å *hugga* eit barn". Samme i GJ (*huggunin*).

brauð er barns leika K.

'Brød er barnets *legetøj*' (*lyst*). GJ har det samme, men (det yngre) *leikr* med varianten *huggun*, som hvad meningen angår er det samme.

at þykkir barninu, þá [er] þat grætr K.

'Barnet føler (*åndelig* eller *legemlig*) *smærte* når det *græder*'; *þykkja at* bet. 'være *misfornöjet*' med noget. "Barnets *gråd* viser, at der er noget i *vejen* med det".

spakt skyldi elzta barn ok vel vanit K.

'Roligt og vel *opdragent* skulde det *ældste* barn være' — så er der *udsigt* til at de yngre *börn* bliver det lig. Også hos GJ med *tilføjelsen á bæ* efter *barn*.

annars barn er sem ulf at frjá Mhk 5.

'At *elske* en *andens* barn er som at *elske* en *ulv*'; et *fremmed* barn er aldrig — m. h. t. *følelser* overfor den som holder af det — mere *pålideligt* end *ulven*. Der er sikkert ikke her *taget sigte* på *fosterfaderforholdet*, da *litteraturens*

oplysninger herom afgjort går stik imod ordsproget. Der er intet i vejen for at ordspr. har her sin alml. form, skönt verb. *frjá* (*fría*) ikke var så almindeligt i prosa.

28. **baugr** — *ekki þarf holan baug um þat at klappa*
Sex sp 52.

'Ikke behøver man derom (derfor) at banke på en (indvendig) hul ring', o: man behøver ikke at gøre noget for at komme til sikker viden om noget; dette forudsættes så evident, at der ingen undersøgelse behøves. Udtrykket stammer fra, at man har banket på en ring for at høre om den var hul (eller massiv); egl. er *holan* her logisk overflødigt eller anteciperet.

29. **beida** se b'rek.

30. **beinfiskr** (beit-) — *bíta mætti nú beinfiskr, ef at*
borði yrði dreginn Gísl Súrss 135.

'Bide kunde nu beinfisken (på krogen), hvis den blot kunde trækkes op til rælingen (op i skibet)'. *Bíta* bet. her åbenbart 'bide på krogen'; man ved ikke hvad *beinfiskr* egl. er; men af sammenhængen er det klart, at det må være en stor og tung (og kraftig) fisk, som det kunde være vanskeligt at få op i båden. GJ har samme ordspr. men i en noget anden form: *Bíta má beifiski af að borði verðr dregið*. Denne form bestyrkes ved Fóstbr. (Flat. II 222), hvor det hedder: *bíta mætti nú beifiskr ef at borði væri dreginn*; dette *beit-* måtte sættes i; forbindelse med *beita* 'mading', altså 'fisk som fanges ved mading, o: på krog'. Det er mulig den rette form.

31. **belgr** — *gjalda (skal) rauðan belg fyrir gráan*
Nj 468.

'Give (skal man) rød bælg for en grå'; *belgr* = *húð*. Talemåden hentyder til den grå (hvide) hud, der kan blive rød, o: ved det blod, der kan komme til at vælde ud deraf. En trussels talemåde.

32. **bella** — *ball þér nú Bófi* Eyrb 86 (Ger 169).

'Der fik du et klask Bove'. Dette bliver ganske vist sagt til en mand, hvis tilnavn var *bófi* ('skurk'), men det er vist blevet til et ordspr., hvis det ikke i forvejen har eksisteret som sådant; *bófi* passede da i dette tilfælde så meget bedre. GJ har: *kom á þig Bófi*, men tilføjer *kom á þig hnútan Halli*, vistnok et andet og selvstændigt ordsprog.

33. **bera** — *til alls berr nokkut* Hrólfs 47.

'Der er grund (anledning) til alt'.

mart kann þöru viss til at bera en menn hyggja Mött 22.

'Meget kan gå anderledes und man tror (trode)'. Ordspr. af lignende indhold findes hos GJ, men ingen verbalt overensstemmende med dette.

34. **bernska** (sml. barn) — *bernska er brátt geð*, Fsk 245 eller: *bráðgeð er bernskan* som det hedder i parallelstedet Mork 22.

'Barndommen er ilsind (ilsindet)', brugt af Harald hårdråde om brodersönnen Magnus, der dog var omkr. 20 år gammel. GJ har: *bernskr er bráðsinnadr maðr* (denne form kan ej være gammel).

35. **berr** se bak.

36. **bersi** se björn.

37. **bíða** — *hvat bíðr sinnar stundar* (el. s. st. *bíðr hvat*) Nj 228, Grett 168 (Boer 262).

'Alt venter til dets time kommer'. Også hos GJ med var. *hver . . . síns tíma*.

langt þykkir þeim sem búinn bíðr K.

'Lang falder tiden ham som, rejsefærdig, må vente'. Også hos GJ.

bíðendr eigu byr en bráðir andróða Prof. Danorum, Alex. 119.

'De som venter får medbör, men de hidsige (o: de som sejler for tidlig, för bören er der) modbör'. Også hos Aasen: "Bidande fær byr og bråd fær andror".

38. *biðja* — *ekki hefr sá einskis biðr þrændlur* V 3.

'Den som intet beder om, får intet'. Der er intet i vejen for, at ordspr. har lydt således i prosa.

sá verðr at biðja er bjóðendr á fá Mág¹ 67.

'Den må bede, som har få der byder' (ham noget). Aasen: "Han lyt sjölv biðja, som inkje tilbod fær" el. "Me få sjölvve biðja, når ingen byd os nokot".

eigi skal lengi lítills biðja Ljósv 215, Mág¹ 31.

'Ikke skal man længe bede om lidt'. I digt findes samme ordspr. således: *øngr skal lítills lengi | liðs ráðandi biðja* Nj 366, jfr pros. l. 91. Aasen: "D'er leidt å biðja lunge um litet". Genfindes hos GJ (*Ekki* osv.).

39. *bíta* (jfr beinfiskr) — *þat bítr best sem stælt er* K.

'Det (redskab) bider bedst som er stålindlagt'. Her tænkes der oprindeligt særlig på sværd med *eggteinar* af stål.

40. *biti* — *misjafnir eru blinds manns bitar* Mhk 26.

'Forskellige (af forskellig størrelse og art) er den blindes mundfulde'. Ordspr. har vistnok lydt sål. i prosa. Som variant til *misjafnir eru manna dómar* hos GJ.

úti er annarr biti þá er annarr er etinn Reykd. 90.

'Når den ene mundfuld er spist, er det forbi med den anden', brugt om fattige personer, der kun har mad til et måltid ad gangen og spiser grådigt (forsultne) hvad der er. Anderledes synes ordspr. ikke at kunne opfattes.

41. *björn* (bersi) — *langar eigu þeir bersi nætr* Mhk 6.

'Lange nætter har björnene', 'björnens nat' er vinteren. Mulig har den pros. form været *long er bjarnar nótt*.

hefkat spurt at bersa kali Mhk 15.

'Ikke har jeg hørt at björnen fryser'. Mulig har den pros. form været: *Sjaldan kefr björn(inn)*. Möbius minder om et ord som *bjarnylr* 'björnevarme', tilnavn til Óláfr Hávarðarson.

42. *blindr* se *biti*.

43. *blóðnætr* — *blóðnætr eru* (hverjum kan tilfójes) *bráðastar* Gl. 25, Vats 39, Bisk I 142.

'Blodnætterne er (for enhver) de mest æggende'. 'Blodnætter' er de nætter (dage), som følger efter et drab, og ordsprogets egl. mening er, at den der skal hævne et drab er allerivrigst med at hævne straks. GJ har ordspr. med v. l. *blóðæsarnar* og med varianten *um blóðhnútinn er hverjum bráðast*.

44. *bogna* — *eigi skal bogna, kvæð karl ok skeit standandi* K.

'Ikke skal man böje (krumme) sig, sagde manden, han sked stående (i oprejst stilling)'.

45. *bók* — *allir váru þeir á eina bók lærðir* Þiðr I 255.

'De havde alle lært på en (og samme) bog'. Ordspr. bruges nu — i formen: *það er alt á eina bókina lært* — om en gentagelse eller identitet af noget enten hos en eller flere (hvor da den ene tager efter den anden).

46. *bóndi* — *mikill er bónda réttir* K.

'Rigelig er bondens ret'; *réttr* står naturligvis i bet. 'bøder' (for drab eller krænkelser). Ordspr. tyder på (?) at der er én der har ærgret sig over, at en bonde kunde have nogen videre 'ret'. Også hos GJ (*bóndans*).

47. *bót* (jfr *yfirbót*) — *bót liggir til hvers hlutar* K.

'Bod kan der gives for hver ting (o: krænkelser)', erstatning kan (må kunne) gives for alt.

48. *bráðgörr* — *fátt er bæði bráðgört ok langgætt* K.

'Få ting er tidlig modne og (tillige) varige'. *Bráðgörr* bruges om tidlig udvikling og således må det vist opfattes her. Det forekommer mig at tanken er noget anden end i 'hastværk er lastværk'. Findes også i GJ. *Langgætt* er et ældre *lang-ætt* af *lang-ær* 'langvarig' (af *-ævr*).

49. *bráðlitinn, -sénn* — *bráðlitit gerir þú á þetta* Fbr 85 (Hauksb 391).

'Altfor hurtig (overilet) ser du på dette', om en overilet overvejelse og for hurtig bestemmelse. Af samme betydning er:

bráðsét láta bragnar opt Mhk 14.

Denne form er nærmere den prosaiske form som den må have været (*bráðlittit* el. *-sét láta menn opt?*). I prosa (Laxd. 159) findes: *skjótlittit gerir þú þetta mál*, vistnok også her brugt som etslags ordsprog.

50. **brautingi** — *bráð eru brautingja erindi* Þj Jón 7, Mág 34, Örv. 142.

'Den vejfarende betler har hastværk', o: ønsker, når han kommer, straks at få sine ønsker opfyldte. GJ har: *brátt er* osv.

51. **bregða** — *fár bregðr enu betra ef hann veit et verra* Nj 748.

'Få anvender i bebrejdelser det bedre, hvis de kender det som er værre', o: ti så anvender de naturligvis det som er værst (i deres bebrejdelse) af to slemme — gradforskellige — ting. Også hos GJ (*Fáir* osv.).

52. **breiðr** se bak.

53. **brek** — *Sá hefr brek er beiðisk* Grett 135 (Boer 214).

'Den får sit ønske som kræver (det opfyldt)'. Jfr *bezt er sá fáir brek sem biðr* GJ.

54. **brjóta** — *fátt er betra brotit en heilt* K.

'Få ting (intet) er bedre brækkede end hele'.

55. **bróðir** (se bak) — *saman er bræðra eign bezt at líta* Gísl 17.

'Det er skønnest at se brødres ejendom samlet' (o: i fælleskab), brugt af Gisle, der ikke ønsker, at broderen Torkel skal flytte fra ham. GJ har ordspr. (*sjá f. líta*; det ene hds af Gísl. har *líta ok sjá!*, det andet blot *sjá*).

56. **brúðr** — *brúðr á beð at verma* Dínúss.

'Bruden skal varme sængen'.

57. *brullaup* — *bráðfengr þykkir brullaups frami* Mhk 18.

'Hurtig (opnået) tykkes brylluppets hæder'. Den pros. form var vel: *bráðfengr er brullaups frami*. Meningen: "Det er let nok at fejre et bryllup — men følgerne?". GJ har *Stuttr er brúðkaups framinn*. Hvis det er den oprindelige form og *bráðfengr* substitut for *stuttr* (eller da vel ældre: *skammr*) bet. *bráðfengr* 'den som kan fås hurtig, i en kort tid, altså: kortvarig'.

58. *bryti* — *sá er brytinn verstr er sjálfan sik tælir* (*svíkr, sveltir*) Mág 3.

'Den bryde er værst, som snyder (sulter) sig selv'. Også i GJ.

59. *bú* — *sveltr sauðlaust bú* K.

'Bo (gård) uden får sulter'. Også i GJ (med v. l. *sultr er s. bú*).

60. *búa* — *efnum þykkir (er) best at búa* Mhk 18, K (under efni).

'Ved (egne el. passende) midler tykkes det bedst at bo'. *er* er naturligvis den pros. form (til oplysning om ordsprogets bet. tjæner skriverens tilføjelse (K): *er átti hundrad kúa*). *er gott um æruggt at búa* Karl 8.

'Det er godt at være i sikkerhed', o: have sit på det tørre. Var. *um æruggt best at binda* beror vist på forvansking. GJ har: *um heilt er best at binda* (*búa*).

61. *býsna* — *býsna skal til batnaðar (at betr verði)* Oleg. 64, Flat I 231 (Odds Olafss 310 s. 34, Sth 17), K.

'Det skal blive (forfærdelig) slemt for at det kan blive godt (igen)'. Også i GJ. *Býsna* af *býsn* 'noget frygteligt, toppunktet i negativ retning'.

62. *ból* — *ból gervir mann fólvan* Rún.

'Ulykke gør bleg'. Af samme bet. er følgende og mulig blot en omskrivning deraf:

bólit kollum vér ilt til litar Mhk 26.

'Ulykken siger vi er dårlig med hensyn til (den gode) lød (til at få god lød)'. Möbius minder om: *ból gervir mik folvan* i det gamle vers af Hallbjörn.

svá skal ból bæta at bíða annat (mgl. Alex) *meira* Grett 108 (Boer 173), Alex 57.

'Således skal man bøde på en ulykke at man lider en, der er større', o: en større ulykke bringer en mindre i forglemmelse. Dette er uden tvivl ordsprogets rigtige form; findes også i GJ med den urigtige var.: *að bíða eigi annat meira*.

63. *dagr* — *at kveldi skal dag leyfa* Háv 81 eller *at kveldi er dagr lofandi* Mött 22.

'Om aften skal dagen prises'. Aasen: "Ein skal ikkje rosa dagen fyrr kvelden er komen".

morg eru dags augu Háv 82.

'Mange er dagens øjne', o: intet af hvad der sker ved højlys dag kan skjules, anført i forbindelse med reglen om at man i mørke skal tale med kvinder.

64. *dalr* — *er eigi ólíkligt at mæti dalr hóli* Laxd 134.

'Det er ikke usandsynligt at en dal mødes med (o: svarer til, passer til) en bakke'; hvor der er dale (fordybninger) må der nødvendigvis være bakker; ordspr. anvendes om hvad der ufejlbarlig indtræder eller kan ske.

65. *daudi* se *deyja*.

66. *deila* — *sjaldan veldr einn ef tveir deila* Fms IX 508.

'Sjælden volder den ene striden, hvor to strides'. Også i GJ.

67. *deyja*, *daudi* — *eitt sinn skal hverr deyja* Vøls 9, Þórir (Sturl³ I 532).

'En gang skal enhver dø'. Aasen: "Eingong döya skal alle mann". Andre former er: *deyja verðr (skal) hverr um sinn* Örv (Boer) 110 (sål. også GJ), *hverr deyr seggr eitt sinn* Gisl Illugas. (lausav.) Nærbeslægtet hermed er:

dauðr verðr hverr Hallfr. lausav. 28.

Þá mun hverr deyja er feigr er Reykd 31.

'Da vil enhver dø når hans dødstime kommer'. Jfr Aasen: "Han dør som er feig (og liver som er seig)".

dægr eitt er þér dauði ætlaðr Gríp 25.

'På en bestemt dag er døden dig forudbestemt', i prosa har ordspr. kunnet lyde: *dægr eitt* (el. *dægri einu*) *er hverjum* osv.

deyr dugga þótt í dali skriði þá er öll eru ørlog farin Flóv 204.

'Krysteren dør, selv om han kryber på dalens bund (for at skjule sig), når hans liv er udrundet'. Den sidste del er vel en uægte tilføjelse.

68. *digr* — *ilt er at koma tveimr digrum í einn sekkinn* K.

'Vanskeligt er det at stoppe to tykke i én sæk'. Som dr. Kålund, der anfører sætningen "To store i én sæk kan ingenlunde rømmes" fra Vessel, bemærker, ser ordspr. stærkt ud til at være af udenlandsk oprindelse.

69. *dóttir* se mágr.

70. *draga* — *dælla væri at draga ef hálftr hleypti* Fbr 38 (Flat II 153).

'Lettere vilde det være (o: for trækdyret) at trække (o: vognen, slæden), hvis det (det trukne) for den ene halvdels vedkommende satte (vognen, slæden) i bevægelse'. Således lyder ordspr. og er let forståeligt; endnu lettere vilde det være, hvis der for *halft* stod *sjalft*; dette genfindes hos Aasen: "Det er lett å draga, som løyp av sjølvo seg". Hvad der dog taler imod at antage *halft* for — ved fejllæsning — opstået af *sjalft* (si = h) er alliterationen.

71. *draumr* — *ljótr draumr er opt fyrir lítlu* Bisk. II 225.

'Hæslig drøm varsler ofte ubetydeligheder'. *Oft er lj. dr. fyrir lítlu efni* lyder ordsp. nu til dags (= GJ).

72. **drengskapr** — *opt verðr ódrjúg til drengskaparins en ófrjálsa ættin* Fms II 69.

'Ofte viser den ufri slægt (mand) sig lidet brav'. *ódrjúgr* 'som let kommer til kort'.

73. **drekka** — *drukkins munn talar af hjartans grunn* K.

'Den druknes mund taler af hjærtens grund', o: taler som han mener det. Ordspr. har ikke den sprogform, man væntede (o: *munnr* .. *grunni*) og er vistnok ligesom 68 yngre og fremmed. Dr. Kålund anfører det fra P. Syv. GJ har det i formen: *Drukkins manns munnr drafar af hjartans grunni*, der formelt er rent islandsk; *drafa* 'tale utydelig' (som en drukken gör).

74. **dróttinn** — *dýrt er (mun verða; láta menn) dróttins orð* Laxd 182, Bisk I 484, 803, II 51, Fms II 269, IV 175, Isls II 445, Alex 128 (*honum væri dýrt látanda d. o.*), DraumJ. 5, Mhk 5.

'Dýrt (o: strængt) er herskerens ord (bud)'. Jfr da. "Höjt er herrebud".

75. **drukna** — *má vera at vér druknim nær landi* VLjóts 182.

'Kan være, at vi drukner lige ved land', om fare hvor man ikke skulde vente den. Hos GJ: *Margr druknar nærri landi*, vel den oprindelige form.

76. **dul, dulinn** — *margan hefr dulit drepit* K.

'Mangen en har hovmodet (indbilskheden) dræbt'. Mærkeligt er, at *dul* her optræder som ntr. (for fem.); GJ har ordsproget: *Dulrinn* (masc.!) *hefir margan drepið* el. *drepr fjör úr mörgum*.

margr er dulinn at sér Grett 157 (Boer 246).

'Mangen en er indbildsk' (ser stolt på sig selv og kender ikke sine egne kræfter).

77. **dyggð** — *vinnan verðr keypt en dyggðin aldri* K.

'Arbejdet kan købes, men dyden aldrig'. Således lyder ordspr. hos GJ og det er vist dets rette ordlyd; *vinan* i hds

er altså at læse *vinnan*, men ikke som *vina(n)* = elskerinde. Jfr Arkiv IV 187. *dyggð* bet. så 'trofasthed, pålidelighed' hos den arbejdende.

78. *dylja* — *dylja má þess er einn hverr segir* Mhk 1.

'Man kan nægte hvad en enkelt siger', har vist hensyn til vidneudsagn på tinge.

79. *dýr* — *er þá* (v. l. *annars er þá*) *eigi dýr í festi* Hrk 27 (Austf. 130).

'Da er der (ellers er da) ikke et dyr i lænke', brugt i et råd til en om at ride bort for ikke at blive indhæftet af en fjende. "Hvis han ikke gjorde det var han som et lænket dyr", som fjenden kunde få fat i. Ved 'dyr' tænkes der vel særlig på en björn.

80. *dæma* (jfr *sekr*) — *engi af dæmir sjalfan sik* Mhk 10.

'Ingen dømmer sig selv skyldig'. Jfr *Sá fer ekki sekr af þingi sem sjálfr á að dæma* GJ.

81. *efni* (jfr *láta*) — *efni á ósmið fá* K.

'Stof skal gives den dårlige smed', synes at bet. 'jo dårligere en smed er, desto mere materiale bruger han'; hos GJ lydet det således: *Efnið skyldi ósmiðrinn hafa (skal ósmið fá)*. Her er formen mere sandsynlig: "Den dårlige smed skulde (helst) have materiale".

82. *eiðr* — *lítit skyldi í eiði ósært* Grett 204 (Boer 309).

'Kun lidet (o: intet) skulde være usværget i eden', o: eden skal omfatte alt (hvad der kommer i betragtning). JG har *lítit er* osv.

eigi skal einn eiðr alla verða (v. l. *yfir alla ganga*) Nj 61 eller i en poet. form: *eið láta þú einn alla verða* Sigv. Bers. 8.

'Ikke skal én (en og samme) ed ramme (gælde for) alle'. GJ har *verða* med var. *binda*. Af samme betydning er den også forekommende form:

eigi verðr (verr) einn eiðr alla Hitdk. 26, Clar 14 (243).

þar verr eiðr sem unninn er K.

'Der værger eden, hvor den er aflagt', o: eden er bindende m. h. t. det hvorpå den sværges.

83. *eiga* — *lítinn kost á margr und sér* Mhk 25.

'Mangen en har liden magt (lidet at råde over)'. Den pros. form var måske: *lítit á margr undir sér*.

allir eiga nøkkut, kvað álfrkonan K.

'Alle besidder noget, sagde alfekonen'. Også i GJ.

84. *eigna* — *margr eignar sér þat er hann á ekki par í* K.

'Mange tilegner sig hvad de intet ejer af'. I denne form (ordet *par*) er ordspr. temlig ungt. Men rimeligvis er dette *par* blot en yngre tilføjelse.

85. *eik* — *hefr eik þat er af annarri skefr* Grett 53 (Boer 87), Hárb 22, eller: *eik hefr þat er af øðrum skefr* Mhk 26.

'Egen (den ene eg) får hvad der skræbes af den anden', hvad den ene mister, kommer den anden tilgode; *skefr* er upersonligt. I GJ er ordspr. forvansket til: *Hafi sá eik sem af øðrum dregr (skefr)*.

þá verðr eik at fága er undir skal búa Eg 249.

'Den eg skal plejes (holdes ren), hvorunder man skal bo'. Beror på ældgamle kulturforhold, hvor gården (bygningen) var opført under eller omkring et træ (der naturligvis blev et helligt familjetræ; jfr Vølsungas. kap. 3 og træet i Odyssevs' hal).

86. *einn* — *seint er eins lið* K.

'Langsom er en enkelts hjælp' (o: til at udføre et arbejde). Også hos GJ (*liðið*).

auiðgr þykkir einn sér hvar Mhk 15.

'Enhver enkelt tykkes allevegne at være rig'; meningen er utvivlsomt: Enhver som bor alene for sig selv — ingen naboer har at måle sig med — er rig nok.

... þótt smátt sé opt und einum Hallfr 3, 27.

'Selv om en enkelt ofte kun har lidet at betyde'. Prosaformen var sikkert: *opt er smátt und einum*. Jfr 83, 1.

einn skal við einn eiga nema sé deigr Örv III 8, Karl 430.

'En skal kæmpe med en, med mindre han er fej'. GJ: *Einn skal mót einum ganga nema annar hvor sé ragr*.

87. **einsdæmi** — *eindæmin eru verst* Grett 29 (Boer 50), K (her *eins-*).

'Hvad der vederfares den enkelte er det værste'; denne betydning fremgår klart af Grettiss.; der udtrykkes det samme som ved "commune naufragium dulce". GJ = K.

88. **él** — *élin þykja morgum ljót* Mhk 19.

'Bygerne (de pludselige haglbyger) tykkes mange er slemme'. Den pros. form er usikker: *opt eru él(in) ljót* (?).

89. **eldr** — *sá er eldrinn heitastr er á sjálfum ligr* Grett 136 (Boer 215).

'Den ild er hedest som hviler på en selv'. Også i GJ (med *brennr* f. *ligr*).

90. **elli** — *flest fylgir ellinni* K.

'Alt (o: ondt) følger med alderdommen'. Jfr Aasen: "Aldren fører myket med seg". GJ har: *flest fer með elli*.

91. **ergja** — *svá ergisk hverr sem (hann) eldisk* Hrk 25 (Austf. 128), Hkr II 344, Fms III 192, Flat II 247.

'Jo ældre en bliver jo mere blødagtig (uduelig) bliver han'. Også hos GJ.

92. **erja** se *seinn*.

93. **eta** — *þat er mart í búri etandi [er] ekki er á borð berandi* K (jfr Arkiv IV 187).

'Meget kan spises i forråds-kamret, som ikke kan sættes på bordet'. Meningen er blot den, at der er endel spisevarer af en sådan art, at de ikke tager sig godt ud, når de sættes frem på bordet, hvorimod de godt kan spises, f. eks.

af ringere folk (tiggere, færehyrder osv.) i selve 'buret'. Også hos GJ med *hafandi* f. *etandi* (mindre rigtigt).

þeir (o: *úlfr*) *etask þar til er at halanum kemr ok finna eigi fyrr* Band. 35.

'De (ulvene) æder hinanden lige til halen og mærker det ikke før'. Jfr en fabel om ulve der åd hinanden helt op, kun halerne var tilbage.

94. *eyra* (jfr *úlfr*) — *þar eru* (el.: *munu þar*) *eyru sæmst sem óxu* Nj 233, *Þhvít* 45 (Austf. 16).

'Der passer ørerne bedst hvor de voksede (o: hvor de af naturen er)'. Også hos GJ.

95. *eyrir* — *ilt er at halda útfúsum eyri* K.

'Vanskeligt er det at holde fast på øren der vil ud'. = GJ; hos P. Låle findes: "Den penning er ond at holde, som ud skal" (jfr dr. Kålund).

96. *fá* — *sá fær er fríar* Háv 92.

'Den får som elsker (el. bejler)'.

þat fær hverr sem ferr á leit K.

'Det får (opnår) enhver, hvad han søger'; vistnok omtr. = man kan hvad man vil. Også hos GJ. Aasen: "Det fær kvar, som han er før til".

97. *fagr* — *eigi at eins í föguru er fengr* Mhk 17.

'Det er ikke blot det skønne som det er godt at få'. Jfr GJ: *það er ekki alltið það besta sem fagrt er utan* og Aasen: "Det er mangt fagert som er liten fagnad med". Pros. form har vel været: *eigi at eins er fengr í föguru*.

fár er fagr ef grætr Flat I 566; jfr *fár verðr fagr af sárum* *Þorm.* Kolbr 2, 25.

'Kun få (ingen) bliver smukke, når de græder'.

98. *fall* — *fall er farar heill* Hkr III 204, Flat I 231.

'Fald (snublen) varsler godt om rejsen'. Også i GJ, der tilføjer: *frá garði en ei í garð* (*heim en ekki heiman*) el. *frá bæ en ekki til*.

99. *fang* (jfr *úlfr*) — *opt fellr sá er fang bjðr* Karl 393.

'Ofte falder den som tilbyder at brydes'; at dette ikke ansås for heldigt, viser Barlaam 48: *varla er þeim hent at falla er fang vill bjóða*.

100. *fár* — *ekki er þat svá fátt sem þat er smátt* Sturl³ I 523.

'Det er ikke så få som det er små ting', brugt af Sturla, da han så Gizurs mandskab. Også hos GJ.

101. *fara* — *verðr hverr með sjálfum sér lengst at fara* Gísl 25.

'Enhver må fare (gå) længst med (i forbindelse med) sig selv', omtr. = enhver er sig selv nærmest. Jfr Aasen: "Ein kann fara kvart ein vil, ein fer ikkje frá seg sjölv, el. Det fer ingen burt frá sig sölv".

fátt er betra en fara vel K.

'Intet er bedre end at noget passer'; *fara vel* bet. snarest her 'at passe' (sidde godt, om klæder og lign., neppe 'at have en god rejse'). Også hos GJ.

þat er vel ef vel ferr K.

'Det er godt hvis det går godt'.

þá ferr hverjum aptr at fullfarit er fram K.

'Da går det tilbage for enhver, når han har nået den højeste udvikling'; efter opnåelsen af den fulde modenhed begynder tilbagegangen. Også hos GJ.

102. *fé* — *morgum þykkir fullgott fé* Mhk 13.

'Mangen tykkes såre godt om guldet'.

alt verðr til fjárins unnit Grett 133 (Boer 212).

'Man gör alt for at erhverve gods (penge)'.

fé veldr frænda rógi Rún.

'Penge volder strid mellem frænder'. GJ: *fé er frænda rógr*.

fé er best eptir feigan Gísl 62.

'Penge er bedst (at tage) efter en dødsdømt person' (ender snart skal dø). Også hos GJ.

er fé fjörvi firra Nj 393.

'Pengene er fjærnere end livet', først (bjærge) livet som det vigtigste. GJ: *Fé er osv.*

fé er drotni (el. *fóstri*) *glíkt* Gl 38, K.

'Husdyrene ligner herren' (el. opdrætningen). GJ har ordspr. (bægge former) med *jafnan* efter *er*. Aasen: "Alt fe er sin herre likt". Der er næppe tvivl om at *drótni* er det oprindelige, selv om der findes alliteration i den anden form. I nutiden siges altid *fóstra* (fosterfaderen); det bliver det samme, ti *fóstr* er i virkeligheden det s. s. *fóstri* her.

103. **feginn** — *tvisvar sinnnum verðr sá feginn sem rekr í grunn* K.

'To gange bliver den glad som står på grund'. Anderledes kan ordspr. næppe oversættes. Det minder, som dr. Kålund bemærker, om GJ: *Tvisvar verðr sá feginn sem á steininn setst*. Men *reka í grunn* kan kun betyde 'stå på grund' (om et skib) eller 'drive (ankret) til bunds'. Glad bliver han "vel altså dels fordi han får fast grund under sig, dels når han igen kommer flot" (Kål.).

104. **feigr, feigd** (jfr *deyja, ófeigr*) — *ekki má feigum forða* Alex 105, Fms VI 417, Isls II 103.

'Ej kan den reddes som skal dø'.

alt es feigs forað Fáfñ 11.

'Alt er den dødsdømtes ¹⁾ undergang'. = GJ.

frammi eru feigs gøtur Sól 36.

'Tilende (ved målet) er den dødsdømtes veje'. Sål. også GJ.

sjaldan hittisk feigs vøk frørin Mhk 25.

'Sjælden træffes den dødsdømtes våge tilfrossen'. Den våge, som vedkommende skal drukne i. *Ekki frýs á feigs vök* GJ.

verðr hvern þá at fara er hann er feigr Grett 146 (Boer 228).

¹⁾ Bruges her i bet. 'som snart skal dø'.

'Da må enhver bort, når han skal dø'. Det samme udtrykkes ved:

allir fara þá er feigðin kallar Fas I 420.

þeir verða at falla er feigir eru Þiðr II 252.

'De må falde som er dødsdømte'. Aasen: "Han fell som feig er (og ikkje som ufeig er)".

hverjum bergr nokkut er eigi er feigr Fbr 100 (Hauksb 404), Sturl³ II 238.

'Enhver som ikke er dødsens reddes ved noget'. Aasen: "Den som ikkje er feig dreg alltid undan". *Bergr hverjum sem ei er feigr* og *Björg fær sá eigi er feigr* GJ.

105. **finna** — *bragð er at ef sjálfr finnr* K.

'Det smager (har en smag), hvis man selv mærker det'. Bruges om ens egne fejl (eller forhold), de må være store hvis man selv indser dem. GJ har: *bragð er að þá barnið finnr*, den almindelige form nutildags, er noget andet.

þat má alt finnask sem ekki er falit K.

'Alt hvad ikke er skjult kan findes'.

þat finnr hverr sem um er hugat K.

'Enhver finder hvad der ligger en på hjerte' (o: at finde). GJ: *Hvör finnr það hann fá vill*. M. h. t. de to sidste kan GJ: *alt mun fundið verða* anføres.

106. **Finnar** — *snæliga snuggir, kváðu Finnar, áttu andra fala* Mork 138.

'Det lugter af sne [der vil komme sne], sagde Lapperne, de havde snesko til salgs'.

107. **fiskisaga** — *ferr fiskisaga en flygr hvalsaga* K.

'Melding om fisk (fiskestime) går, men melding om hval (i sigte, eller ilanddreven) flyver'. Også hos GJ (uden *er*).

108. **fjandi** — *þar hefir fjandinn fundit móður sína* Valdimarss.

'Der har fanden funden sin moder'. GJ: *þar finnr fjandinn* osv.

109. **fjōðr** se nef.

110. *fjör* (jfr *fé*) — (*at*) *alt láti fjörvi fyrri* Laxd 227.
'(at) man afser alt förend livet'; jfr 102, 4. Den egl. form var vel: *alt lætr fjörvi fyrr*.

verða flestir fjörlausn þola Hyndl 49.

'Alle må finde sig i at løskøbe deres liv'; at der her foreligger et ordspr., synes utvivlsomt, men denne form er vel ikke den prosaiske.

hverr er frekr (fr. er hv.) *til fjörsins þstang* 54 (Austf. 93), Fas II 150, Mág 10.

'Enhver er begærlig efter (at beholde) livet'; jfr foranstående, der er omtr. af samme betydning GJ: *frekr er hverr til fjárins* (*fjörsins*).

111. *flagð* — *opt er flagð í föggu skinni* Eyrb 81 (Ger 41), Mírm 140.

'Ofte er der en trold (troldkvinde) i fager hud' (legeme). Også hos GJ med var.: *fox í föggrum ham*. I daglig tale siges vist i reglen *undir*.

112. *fláráðr* — *fláráðum má trautt of trúa* Mhk 28.

'Den falske kan man ikke stole på'.

113. *fjóta* — *flytr meðan at ekki sækkr* K.

'Det flyder så længe det ikke synker'. Også hos GJ (*á meðan*).

114. *fló* — *minna sækja flær tvá menn í rekkju en einn þidr* I 230.

'Mindre angribes to i én sæng af lopper end én', o: ti lopperne fordeler sig da på de to.

115. *flóttamaðr* (jfr *flýja*) — *flóttamanninn er eigi hægt at hepta* Sturl³ II 24.

'Den flygtende kan ikke stanses'. Også i GJ (*-menn*).

116. *fluga* — *sjaldan er fluga í feigs mat nema dauð dálpi* K.

'Sjælden findes flue i en dødsdömts mad med mindre den død svømmer ovenpå'. Ordspr. findes i denne udstrækning både hos GJ og Bj. Hald (se *dálpa*; dette bet. her næppe

andet end 'svømme, bevæge sig op og ned' (o: ved madens bevægelse; der tænkes især på grød). Kålund anfører et tilsvarende ordspr. fra færøsk, men uden de sidste ord.

117. *flýja* (jfr *flóttamaðr*) — *ilt er flýjanda at hepta* Fms IX 370.

'Vanskeligt er det at stanse den flygtende'.

118. *fóli* — *seint er at kenna fóli vísdóm* Parc 10.

'Det tager lang tid at lære en tåbe klogskab'. Jfr *seint er heimskan at snotra*.

119. *forað* (jfr *feigr*) — *foruðin sjásk best við* Icel's I 142.

'Skurkene tager sig bedst iagt for hinanden'.

120. *forlög* — *óhægt mun forlöginn at flýja* Vats 20.

'Ikke let er det at flygte for (undgå) skæbnen'. Af samme bet. er:

torsótt er at forðask forlöginn Vats 24. Jfr Aasen:

"Det kan ingen frå si forloga fly".

verðr hverr eptir sínum forlögum at leita Vats 11.

'Enhver må søge sin skæbne' o: følge skæbnen og dens anvisninger.

121. *forneskja* — *fátt er rammara en forneskjan* Grett 159 (Boer 248).

'Intet er stærkere end trolddom'; GJ: *fátt er forneskju ramara*.

122. *fornmæli* — *fregnask fornmæli* øll K.

'Alle gamle talemåder spørges'. *Fornmæli* = *fornmál* (jfr *forn orð* i Mhk) bet. 'gamle (visdoms)ord, almindelige talemåder'. Ordsproget synes at antyde den livskraft som gamle talemåder har. At opfatte *fornmæli* i lighed med *forn spjöll* = 'gamle begivenheder' er næppe det rigtige.

123. *fóstr, fóstra* (jfr *fé*) — *fjórðungi bregðr til fóstrs* Nj. 177.

'For en fjærdedel kommer en person til at slægte sin

fosterfader på'. *Fóstr* ntr. = opfostring (jfr ovf) = person der opfostrer. = GJ.

sá er ógöfgari er öðrum fóstrar barn Mork 2.

'Den der opfostrer en andens barn er denne underlegen i byrd'. GJ: *sá er ógöfgari og minni er* osv.

124. *fótr* — *sá drepr opt fæti er augnanna missir* Bisk I 742.

'Den snubler ofte som må undvære sine øjne (o: er blind)'. = GJ.

heldr kemr opt við sáran fót Mhk 16.

'Ofte støder den ømme fod mod'. Jfr GJ: *Opt kemr við stírða hönd ok sáran fót*.

125. *frestverk* — *fáir verða frestverkum fegnir* K.

'Kun få bliver glade ved handlingers udsættelse'. GJ har *frestskuldum* med *frestverkum* som var.; bægge ord giver god mening.

126. *fretkarl* — *fúlliga skilsk fretkarl við öndina* K.

'Hæsligt opgiver stodderen ånden'. *Fretkarl* (egl. 'fjært-karl') er uigengiveligt; bet. 'en stakkels djævel hvis fjært lugter og som idelig slår en sådan'.

127. *fróðr* — *fás er fróðum vant* Háv 107.

'Kun lidet mangler den kyndige', den kyndige (og kloge) opnår og har alt.

fróðr er hverr fregviss Parc 4.

'Enhver spørgelysten er kyndig', jfr Háv 63. *Fregna ok segja skal fróðra hverr* osv.

128. *frumsmíð* — *flest frumsmíð stendr til bóta* (v. l. *umbótar*) SnE I 622.

'Hvert første arbejde kan forbedres'. GJ: *flest frumsmíð* (ntr. pl.) *standa til umbótar*.

129. *frægr* — *engi verðr frægr af engu* Bósas 25, K.

'Ingen bliver navnkundig ved intet'. Også hos GJ med *úgætr* f. *frægr*.

130. *frændi* — *frændr bornir skyli bræði bindask* Sigv 7, 7.

'Fødte frænder (slægtninge) skulde afholde sig fra hæftig vrede (mod hinanden)', sagt i anledning af at Áslák dræbte sin nære frænde, Erling.

131. *fúa* (o: *fóa*) — *brögðótt reyndisk gemlu fúa* Mhk 18.

'Listig viste ræven sig overfor fåret'. Måske bet. *gemla* her 'årgammelt hunfår' (= *gymbr*), der tages da sigte på uerfarenheden.

132. *fugl* — *skjóta mun verða* (el. *verðr*) *til fugls áðr fái* Icels I 163, Mírm 146.

'Man må skyde mod fuglen før man får den'. Også hos GJ (*áðr fær* og *verðr*).

133. *fullr* — *fullr kann til flest ráð* K.

'Den mætte véd råd med hensyn til alt'. Denne gengivelse går ud fra at *flest* er gen. (f. *flests*), da *kunna til* næppe kunde siges, jfr Arkiv IV 188; GJ har: *Fullir kunna flest ráð* vistnok mindre oprindeligt. Den første opfattelse støttes kraftig ved tilføjelsen i K: *en svangr til sáða* (hvorledes end dette *sáða* er at forstå, mel, grød?), der sikkert ikke hører med til ordsproget.

134. *fyrri vari* — (*mér*) *þykkir betri enn fyrri vari* Vats 65.

'(Mig) tykkes forsigtighed i forvejen bedre'. *Enn fyrri vari* hedder nu i isl. *fyrirvari*.

fýsa munk ens fyrra vara Mhk 27.

'Jeg vil råde til forsigtighed'. GJ har: *Allr er varinn góðr*.

135. *føðurbetrigr* — *fáir eru føðrbetringar* K.

'Kun få er bedre end deres fader'. Også hos GJ.

136. *før* se *fall*.

137. *gamall* — *seigar verða gamals manns sinar* Bev 242.

'Seje viser den gamles sener sig at være'. Også hos GJ (*eru gamalla manna*).

opt er gótt þat es gamlir kveða Háv 134, Þorlp 124.

'Ofte er det godt hvad gamle mænd siger'. Hos Aasen: "D'er ofta godt som dei gamle kveda".

gott þykkir gömlum baðit K.

'Den gamle elsker at bade'.

lengi er gamall maðr barn K.

'Længe er den gamle som et barn'. Også hos GJ med var. *vesæll*.

138. *gaman* — *mart er til gamans gert* K.

'Meget gør man for at more sig med'. Også Aasen: "Det verd mangt fyre gaman gjort"; GJ: *mart er sér* osv., og således lyder ordspr. nutildags.

139. *ganga* (yfir) jfr lok og krjúpa — *má (manni) þat er yfir margan gengr* Eyrb 59, Ljósv 259, Fbr 45 (Hauksb 376), Hrk 16 (Austf. 116).

'En kan finde sig i hvad der vederfares mange'. GJ: *Má það yfir* osv.

140. *garðr* — *garðr er granna sættir* NgL I 289.

'Gærde er naboers forliger'. Jfr Aasen: "Det skal vera gard imillom gode grannar". Også GJ (*sætt*).

141. *geitarhús* — *margr ferr í geitarhús ullar at biðja* Grett 174 (Boer 271), Fms V 314.

'Mange går til et gedehus for at kræve (få) uld'. Jfr GJ: *Ekki gildir í geitahúsum ullar at leita (biðja)*.

142. *gengi* — *vex hverr af gengi* Hátt 26.

'Enhver vokser ved sit følge' (o: har god hjælp deraf). Ens betydende hermed er:

gefgask mætti af gengi hverr Mhk 12, er vist blot en poetisk omformning af det første.

án er ilt (ills) gengi (-is) nema heiman hafi Isls II 142, Nj 70, Dropl 23 (Austf. 160—61), Gísl 63.

'Man er uden dårligt følge medmindre man har det (med sig) hjemmefra'. Også hos GJ.

143. **gera** (jfr geta) — *þat er nú sem gerisk* Gl. 25.

'Det er som det viser (vil vise) sig'.

144. **gestr** — *órir gestr við gest* Háv 32.

'Den ene gæst strides med den anden'.

145. **geta** (i forskellige betydninger) — *opt verðr villr sá er geta skal* Mork 107, Fbr 99 (Hauksb 404).

'Ofte tager den fejl som skal gætte'. GJ: *Villr er (sá fer villt, opt fer sá villt) sá* osv.

geta má þess er gengit hefr Mhk 28.

'Man kan omtale det forbigangne'.

þess verðr þó getit sem gert er Grett 96 (Boer 154).

'Det bliver dog omtalt hvad der bliver udrettet'. Aasen: "Det verd alt gjetet som gjort er". = GJ.

146. **gjöf** (jfr aumur) — *æ sér til gildis gjöf* el. *æ sér gjöf til gjalda* Háv 145, Gísl 28, el. *sér gjöf til launa* Hátt 26.

'Altid venter gave gengæld'.

opt kemr gjöf til gjalda K.

'Ofte kommer gave som gengæld'.

glík skulu gjöld gjöfum Háv 46.

'Gengæld skal være gaven lig'.

sýtir æ glöggr við gjöfum Háv 48.

'Den gærrige er altid ked af at modtage gaver' (ti så skal han gøre gengæld).

147. **glíkr** se níðingr.

148. **glœpr** — *sá kaupir glœp er gerir ok ekki vill yfir bæta* Parc 35.

'Den køber (begår) forbrydelse som gør den uden at ville give bod for den'. Meningen synes at være: "den som osv., han belæsser sig med synd for bestandig", bliver forbryderisk i særlig forstand.

149. **glöþ** — *ein glöþ sækir jarl hvern* Olhelg 10.

'Én forseelse hjemsøger hver mand', ingen undgår at forse sig én enkelt gang.

150. *góðr — gott er góðum at þjóna* Bær 121.

'Det er godt at tjæne (hos) den gode'.

gott af góðu má hljóta K.

'Man kan få godt af det (den) gode'. GJ: *gott má af góðu hljótast*.

gott gerir aldri manninum skaða K.

'Det gode gør aldrig et menneske fortræd'.

fleira þykkir gott en sé Mhk 23.

'Flere ting synes gode end tilfældet er'.

grandvarr skyldi enn góði maðr Mhk 22.

'Den gode mand skulde tage sig iagt for at begå fortræd (med andre)'. GJ: *Góðr skyldi sá grandvar þykist* el. *sá skyldi g.* osv.; *sá skyldi grandvarr sem góðr þykist* K, det er nærmere ved formen i Mhk.

mart er líkt með þeim sem góðir þykjast Grett 99 (Boer 157), K.

'I meget ligner de hinanden som mener at være gode'. Også hos GJ.

opt enn betri bilar Háv 125.

'Ofte svigter (giver efter) den bedste' (af to der strides).

tíl sín skyldi enu betra snúa Mhk 28.

'Man (enhver) skulde vælge det bedre' (o: vælge den smukkeste fremgangsmåde).

betra er at hér sé en hér hafi verit AM 123 4°.

'Det er bedre at være end have været'. GJ: *betra er hér sé en hafi verið*.

sá er sáll er góðs biðr K.

'Den er lykkelig som venter det gode' (og oplever det) Ordspr. indledes med *atburðr líðr*, men jeg tror ikke at det hører oprindelig med dertil.

151. *grafa* (jfr grøf) — *sér grefr gref þótt grafi* Samsonss., K.

'Sig selv graver en grav når han graver (en)'. Hos GJ og nu i almindelig brug. Aasen: "Den som grev ei greft fyre andre, skal sjölv stupa i".

152. **gramr** — *opt bítr þat gramr sem gæskr sparir K.*

'Ofte spiser den vrede (ens fjende) det som den gode (en ven) sparer (o: til sine venner eller slægtninge). Det er det samme som genfindes i Háv 40: *opt sparir leiðum þats hefr ljúfum hugat*. Adj. *gæskr* kendes ikke ellers; hvorfor der er blevet foreslået at læse *gnískr* 'karrig', Arkiv IV 188, som dog i denne form også er ukendt.

153. **gráta** (jfr fagr) — *grátum eigi en munum lengr* Flat I 129.

'Lad os ikke græde men huske længere'. GJ: *Grátum ekki munum heldr*.

153 a. **greina** — *sjaldan er eins ef tvá greinir* Bisk II 45.

'Sjælden er det den enes (skyld, må vel være meningen) når to strides'. Jfr *sjaldan veldr einn þegar tveir deila* GJ.

154. **gríss** — *grísir gjalda þess er gomul svín valda* Stjórn 63.

'Grisene må undgælde for hvad de gamle svin forårsager'. Også GJ (*en f. þess er*).

gnyðja mundu nú grísir ef . . . Ragnarss 158.

'Nu vilde grisene grynte, hvis . . .'. GJ: *gnauða mundu grísir ef (galtar böl vissu)*.

155. **grøf** se *grafa*.

156. **guð** — *guð er öllum æðri K.*

'Gud er højere end alt (andet)'.

þann má eigi kefja er guð vill hefja Sex sp 58.

'Den kan ikke sænkes (i dybet) som gud vil løfte'.

GJ: *þann er ei hægt að kefja sem Krístr vill hefja*.

nú væri guð í garði (ok góð jól tf. nogle hdss) ef Grett 44 (Boer 75).

'Nu vilde der være gud (o: det største held) i gårde', hvis osv.

157. *gæfa* — *sitt er hvárt gæfa eða gørvileikr* Grett 82 (Boer 131).

'Et er lykke, et andet er dygtighed (kraft)'. Også hos GJ (*hvað*).

betri eru gaupnir gæfu en byrðr manvits K.

'Bedre er en håndfuld lykke end byrde af forstand'.
grípr engi gæfu þá sem guðs son vill ei veita K.

'Ingen får den lykke som guds søn vil ikke give'. Synes at være citat af et vers.

158. *gøltr* — *auðfengnar eru gelti sakar* Mhk 26.

'Det er let at finde skyld mod galten' (o: finde årsag til at slagte den). GJ: *feittr gøltr fær vel sök*.

159. *gøngukona* — *sjaldan verðr gagn at gøngukvænna verki* K.

'Sjælden bliver en tiggerkvindes arbejde til nytte'. Også i GJ (*er* . . -*konu*).

160. *gørr* — *gott es til gors at taka* Eyv. Hák 17.

'Det er godt (heldigt) at (kunne) tage det (gribe til det) som er i beredskab'.

161. *gørvileikr* se *gæfa*.

162. *hali* — *skammr er nú hali okkarr í dag* Sturl³ I 572 (jfr Sturlas dér anførte vers).

'Kort er vor hale i dag', o: vi er ilde stedte nu.

163. *happ* — *sá skal hafa happ er hlotit hefr* Eyrb 11.

'Den skal beholde det vundne som har fået det' (o: enhver skal beholde hvad han har fået), er måske ikke egl. ordsprog men en juridisk termin.

164. *hátíð* — *hátíðir eru til heilla bestar* Laxd 151.

'Fest et bedst til held'. Også GJ (*hátíð* . . *best*), almindeligt således endnu.

165. *hefna* (jfr *tvímæli*) — *fornrar skemðar skal fyrr hefna* Bær 111.

'Gammel (tilføjjet) krænkelser skal først hævnes'.

166. *hefnð* — *eigi veit áðr hefndum lýkr* Mhk 18.

'Man ved ikke før hævnen er færdig', o: man kan aldrig vide når hævnen er der, og indtil den tid er man aldrig sikker.

167. *heidr* — *betra er at skilja með heidr en lifa með skömm* K.

'Bedre er at dø med hæder end leve med skam'. *Skilja* = *skilja við 'dø'*. GJ har: *Betra er að falla með sæmd (heidri) en lifa (flyja) með skömm.*

168. *heill* (adj.) — *er um heilt best at binda* Laxd 177.

'Det er bedst at forbinde helt (usåret)' (o: det er bedst at der intet sår er). GJ: *um heilt er best at binda* (jfr *búa*).

litt batnar kvað hinn, er þá heill K.

'Kun ringe bedring, sagde han som modtog gaver skönt rask', åbenbart om en som foregav at være syg og som sådan fik gaver (mad).

169. *heill* (subst.) — *eigi veit hverju heilli hverr kemr* Gautr 37.

'Man ved ikke med hvilket (heldigt) varsel man kommer', o: under hvilke (gunstige eller ugunstige) omstændigheder, til hvilket held (for de tilstedeværende) man kommer. Jfr GJ: *ekki veit hverjum heillum heiman ferr.*

ilt es fyr heill at hrapa Reg 25.

er forklaret på forskellig måde; det sandsynligste er: 'Det er slemt at styrte afsted før varslet er taget'. Hvis *heill* her er fem., er G. Vigfussons forklaring den rimeligste: "Det er slemt at styrte frem og lade sin gode lykke i stikken". GJ har *frá* som variant.

ilt er at leita heilla í hundsrasinn K.

'Det er slemt at lede efter varsler i hunderumpe'. GJ har *tíl stráksins* som variant.

170. *heima* (-i) — *dælt es heima hvat* Háv 5.

'Alt er let i hjemmet', o: let medgørligt (man har alt

så nemt hjemme, man behøver ingen opstadsning dér); jfr *hægra væri heima* Vats 9.

nøkkvi ríkstr er heima hverr Mhk 16.

'Enhver er i nogen mon mægtigst i hjemmet'. Jfr *hvörr er herra í sínu húsi* og *Heima er hvörr ríkastr* (GJ).

hætr es heimis kvíðr Sigdr 25.

'Farlig er omtalen (rygtet) i ens hjem'.

171. *heimska* — *heimskan fylgír heipt* Parc 35.

'Dumhed følger med vrede' (den vrede gör let dumheder).

172. *heimskr* — *engi er allheimskr ef þegja má* Grett 198 (Boer 302).

'Ingen er meget dum hvis han kan tie'.

heitum verðr heimskr maðr feginn Þstang 55 (Austf. 91).

'Løfter bliver den dumme glad ved' (ti han tror at de ufejlbarlig vil blive opfyldte). = GJ (*heiti*).

ilt er heimskum lið at veita K.

'Det er slemt at yde en dum mand hjælp' (ti han misforstår den eller ved ikke at påskønne den). Også GJ (*leggja* og variant: *holl ráð kenna*).

vansét er heimskum at sjá veð brögðum Sigrg. frækn.

'Det er vanskeligt for den dumme at tage sig iagt for svig (puds)'.

villa er dælt af heimskan mann Mhk 28.

'Det er lettest at føre den dumme vild', af samme betydning som forestående.

seint er heimskan at snotra K.

'Det tager lang tid at gøre den dumme klog' (han bliver det aldrig). = GJ.

fátt er verra en vara heimskan K.

'Intet er værre end at advare den dumme', nærbeslægtet med foregående. = GJ.

173. *heri* — *erat hera* (v. l. *hana*) *at* (kan uls) *borgnara at hana beri skjöld* Mork 173 jfr Sex sp 76, Valdimarss.

'Haren (hanen) er ikke mere hjulpen, fordi hönen bærer et skjold' (foran den). GJ: *ekki er hana að borgnara þó* osv. og således lyder ordspr. vist almindelig nu.

174. **hernuminn** — *fár hernuminn er frækn til vígs* Vøls 43 jfr Fáfñ 7.

'Få hærtagne (fanger) er (siden) kække til kamp'.

175. **herra** — *margr vill herrann vera en fáir vilja sekkinn bera* K.

'Mange vil herre være, men kun få sækken bære'. Aasen: "alle vilja herre være, ingen vil sekken bera". GJ: *Allir vilja herrans (!) vera en enginn sekkinn bera*.

176. **hestr** — *magran skyldi kaupa hest* Mhk 21, jfr Háv 83.

'En mager hest skal man købe' (ti den er billigere end en fed).

spakt skyldi góðum hesti ríða K.

'Mådeholdent (ikke altfor hurtig) skal man ride på en god hest' (ellers kan den lide skade). Aasen: "Viljug hest skal ein måtelege ríða".

177. **heyra** — *þat heyrir annarr [er] ekki heyrir annarr* K.

'Hvad den ene hører, hører ikke den anden'.

opt er í holti heyrandi nær Grett 134 (Boer 212).

'Ofte er der en som hører i skoven'. Ordspr. er vel så gammelt, at oversættelsen af *holt* 'skov' må være berettiget. Hos GJ, men her findes varianten *horni* (senislandsk ændring af det her uislandske *holti*).

178. **hlaða** — *ekki er alt á einn hlaðit* K.

'Ikke bliver (kan) alt læsset på en'.

sjaldan hlezk svá alt á einn, at eigi sé nokkut at K.

'Sjælden samles alt (alle gode egenskaber) hos en, således at der ikke er nogen lyde tilstede'. Herom se Arkiv IV 187. Disse to ordsprog betyder vel det samme. GJ

har: *sjaldan hleðst svo alt á einn, að ekki fylgi fölski (brestr) neinn.*

179. *hlutgjarn — hlutgjarn ferr með annars sök* Mhk 16.

'Den som har lyst at blande sig i andres sager fører en andens sag (i retten)'.

180. *hóf — alt kann sá er hófit kann* Gísl 27.

'Alt kender den som kender mådehold'. Også i GJ.

best [er] til hófs at búa Asm. kapp. (Detter) 82.

'Det bedste er at anvende mådehold'.

hóf er á öllu nema hvílukossum einum K.

'Der er måde med alt undtagen sængekys ene'.

181. *hóll* se dalr.

182. *holt* se heyra.

183. *horr — horr hefir mann drepit en básálfr tvá* K.

'Magerhed har dræbt én, men smør (fedt) to'.

Básálfr (el. *básálmur*) bet. efter en håndskreven bemærkning (i Bj. Hald. lex.) "vetrarsmjör kúa" (kørs vinter-smør). Jfr Arkiv IV 188.

184. *hót — ekki þarf at hræðask hót* Mhk 16.

'Man behøver ikke att frygte trusler' (ti ofte bliver de ikke til virkelighed).

185. *hrís* se viðr.

186. *hugr — hugr manna ræðr holfum sigri* Þjóð Arn 3, 23.

'Mænds mod råder for (er) den halve sejr'. Jfr Aasen: "Hugen dreg halve lasset". Også hos GJ (uden *manna*).

veit eigi hvers hugar hverjum lær Sex sp 34.

'Man ved ikke, hvilket sind enhver har (fåt)'.

sá er eigi heill sem hugrinn veikir Herm. & Jarlm.

'Den er ikke karsk, som sindet svækker' (o: hvis eget sind, sjæl, ikke er rask). GJ: *sá er enginn heill sem í huga er veikr* (*hugrinn krenkir = veikir*).

illr gerisk hugr af villu Geisli 58.

'Folks sind bliver ondt af vildfarelse'. Er vistnok et ordsprog.

skatna þykkir hugrinn grár Mhk 12.

'Mænds sind tykkes falsk'. Er vistnok et ordsprog, hvis prosaform vistnok har været mere betinget (*Opt er . . .*).

187. hundr — *gagarr er skaptr þvít geyja skal* Mhk 4.

'Hunden er skabt til at gø'.

veit hundr hvat eit hefr K.

'Hunden ved hvad den har ædt' (ø: ved og føler sin skyld, når den har ædt noget den ikke måtte). Stadig i brug.

mart finna hundar sér í haugum K.

'Mange ting (til at æde) finder hunde i møddingen'. Også i GJ (ul. *sér*).

opt hefr hundr þat hafna sessunautar Fas III 497.

'Ofte får hunden hvad bænkefællerne vrager'.

opt vitu hundar þá hjú matask K.

'Ofte ved hundene når folk spiser' (så kommer de og håber at der falder noget af).

putt, putt, skømm hunda, skitu refar í brunn karls Fms VII, 21 jfr Mág. 22.

'Fy, fy, skam for hundene, [at] ræve sked i bondens brönd'. Det er skam for de bevogtende hunde, at ræven kunde komme så nær til gården, at den kunde osv.

188. hundrað — *stattu kyrr, hafa skaltu þrjú hundruð* Sturl³ I 181.

'Stå stille, så får du tre hundreder'. Oprindelsen til dette — måske kun lokale — ordsprog fortælles i Sturlungas.; en mand blev holdt fast (han "stod stille") og fik sig så tilkendt "tre hundreder" for den lidte behandling. Hos GJ findes dette, men med *krúð* (!) for *hundruð*, åbenbart ved fejllæsning.

189. hurð — *margr seilisk um hurð til lokunnar* Grett 67 (Boer 109).

'Mangen en strækker armen over døren for at få fat i pinden (hvorved der lukkes)'. Det må forudsættes at 'pinden' er på ens egen side, så at man ikke behøver at strække hånden til den modsatte side. M. h. t. tanken jfr "at gå over bækken for at hænte vand". GJ: *Margr seilisk langt (um hurð) til lokunnar.*

190. *hús* — *sá biðr hlæjandi húsa sem matinn hefir í malnum* K.

'Den beder smilende om husly som (selv) har mad i sin madpose'.

191. *hváptr* (kjaptr) — *gott er at eiga (hafa) tvá hvápta(-na, kjaptana) ok flytja (tala) sitt með hvárum* Mág 39, K.

'Det er godt at have to kæfter og tale sit med hver'. GJ: *Gott er að hafa tvo hvoptana og flytja sitt í hvorum;* jfr *gott er að hafa tungur tvær og tala sitt með hvorri.*

192. *hvatr* — *hyggsk vætr hvatr fyrir* Lok 15.

'Den raske er ikke bange for noget'.

engi es einna hvatastr Háv 64, Fáfn 17.

'Ingen er raskere end alle andre'.

halfr es auðr und hrøtum Háv 59.

'Halvdelen af (ens) rigdom beror på raskhed'.

193. *hylla* — *gott er þat at hylla sem vel er gørt* K.

'Det er godt at hylde det som vel er gjort'. 'Hylde' = rose, bifalde.

194. *hætta* (verb.) — *hefr sá jafnan er hættir* Hrk 16 (Austf. 114).

'Den som vover vinder altid'.

til margs verðr hætt jafnan Isls II 409.

'Meget vover man ofte'.

195. *hætta* (subst.) — *tveir eru í hættu hverri* Sigþogl, Mág 27.

'To er der i hver fare'. Meningen er ikke tydelig. Tydeligere er GJs: *Tveir í hættu eru hvor annars þurfi.* Fritzner mener, at *kostir* er underforstået.

196. *hogg* — *þeim skall hogg sem skyldi Sigþogl.*

'Ham ramte hugget som det skulde'; jfr *skellr.* GJ har *skomm* f. *hogg*.

skamma (stutta) stund verðr hõnd hõggvi fegin Nj 178. 521. 703, K.

'Stakket stund glæder hånden sig ved (sit) hug' (ti hævenen kommer hurtig). Almindelig i brug.

vant er at sjá hverir sem verða hõggum (v. l. *brõgðum*) *fegnir* Eyrb 108.

'Vanskeligt at se, hvem der endnu (i fremtiden) får glæde sig ved hug'.

ýmsir eiga hõgg í garði (v. l. *annars garði, garða*) Nj 162.

'Snart har den ene snart har den anden hug i (den andens gård)', samme tanke som i de foregående. = GJ og almindelig i brug.

197. *hõnd* (jfr *hõgg*) — *sjálfs er hõnd hollust* Gl 12.

'Egen hånd er pålideligst'. = GJ (*hõndin*) og almindelig kendt.

gjõrn er (bregðr) hõnd á venju Grett 175 (Boer 270), Hátt 26 eller i negativ form: *hõnd verðr trauß af venju* Harmsól 42.

'Villig er hånden til det sædvanlige (arbejde)' eller: 'Uvillig er hånden fra osv.'. Formen i Hátt. og Harms. er vel kun poetiske ændringer af det første, der genfindes i GJ.

gõð hõnd er bætandi K.

'God hånd bedrer'. Kålund anfører ordspr. *Gõð er bætandi hõnd, ill er spillandi tunga*, = GJ (*Blíð*).

hõnd skal í hófi stytta Sigv Bers 13.

'Hånden skal kortes med måde' (∅: straffe bør anvendes mådeholdent).

eru mjök mislagðar hendr í kné Þstang 52 (Austf. 81).

'Ens hænder er ikke (altid) ens lagte i skødet', om én,

der er modsigende sig selv i sine handlinger GJ: *Hönum eru mislagðar hendr.*

198. *illr* (jfr *kátr*) — *ilt er illum at vera* Grett 127 (Boer 202), K.

'Det er slemt at være slet'; også i GJ (*illr*) med forklaringstillæg: *aldrei er honum gott ætlat.*

ilt segir af illum K.

'(Kun) slemme ting fortælles om den slette'.

opt hlýtr (hlýzk) ilt af illum Isls II 151, Dropl* 64 ¹⁾

el. *ilt mun af illum hljóta* Grett 82 (Boer 131).

'Ofte opnår man ondt af den slette'.

ilt gerir engum gott K.

'Det onde gør ingen godt'.

eigi gengr ilt til alls Bós 25.

'Ikke hidrører alt fra det onde' (ikke behøver man altid at have dårlige bevæggrunde).

fátt er svá ilt at einugi dugi Alex 46.

'Få ting (intet) er så slette at de ikke hjælper for noget' (i nogen henseende er brugelige). Også i GJ (*engum*) og jfr: *fátt er svo fánýtt at ekki megí nokkuð af nýta.*

ilt skal illum bjóða K.

'Ondt skal man byde den slette'.

engum er ilt ofgott K.

'For ingen er det onde for godt'. Også hos GJ med tillægget: *ef hann vill sjálfr hafa.*

frest er á illu best K.

'Det er bedst at det onde opsættes'. = GJ.

þrýtra þann er verr hefr valt Mhk 26.

'Den giver aldrig efter (strides stadig), som altid opfører sig dårlig (ø: er moralsk mindre god)'. At *valt* her er = *ávvalt* fremgår med temlig sikkerhed af Fms VIII 412, hvor ordspr. lyder: *seint þrýtr þann er verr hefir.*

kann ilt at vera ok kann á at gæða K.

¹⁾ Hermed menes Fljótsdæla hin meiri 1883

'Det kan være (er mulig) ondt og kan forøges' (blive værre)'.
mart es illt í sæ Bjhitdk 11.

'Der er meget ondt i søen', må vist være et ordsprog.

199. *já — nei — já ok nei gerir langa þrætni* K.

'Ja og nej gör en strid lang'. Også hos GJ med var. *ræðu*.

já er meyjar nei K.

'Ja er møens nej' (subjektet i sætn. er *nei*). = GJ.

200. *jarl* (jfr *glöpp*) — *upp skal jarli gefa eina sök* Konr 47.

'En sag skal man tilgive jarlen'.

fár kennir jarl í fiskiváðum Icels I 153.

'Ingen kender (genkender) en jarl i fiskerdragt'.

201. *járn* se *spori*.

202. *kál — er þat vel þó at vit deilim kálit* Grett 168 (Boer 261).

'Det er godt ('intet i vejen for') at vi deler kålen (med hinanden)'.

203. *kalfr* se *kusi*.

204. *karl — hverjum karli kemr at ørverpi* Þorlp 122, K.

'Enhver gammel mand bliver affældig'.

alt skal fara saman karl ok kýr Fms II 138 (Odds Olafss Fms X 302).

'Manden (bonden) og hans kør skal være sammen' (det ene passer til det andet). Jfr GJ: *fari saman karl og kýll*.

mart er þat í húsi karls er ei er í konungs ranni Mág 173.

'Der er mange ting i bondens hus, som ikke haves i kongens hal'. GJ og alml. men med det — vistnok rigtigere — *koti*.

ofnær nefi kvað karl, var skotinn í auga Fms VII 288.

'For nær ved næsen, sagde manden, han blev ramt i

öjet'. Aasen: "Det var nær nosi, sa guten, han fekk et skot i augat". GJ har det samme, men har *jarl f. karl*.

205. *kátr* — *kátr verðr fár af illu Rún*.

'Ingen bliver glad ved det onde'. = GJ.

gleðr sá mann er optr er kátr Mhk 8.

'Den, som selv ofte er glad, glæder andre'. Scheving har: *opt gleðr sá aðra sem glaðr er*.

kátr er fullr kopttr Ivenss 20.

'Munter er den mættede kat'. = GJ (med var.: *krummi*).

206. *kaupa* — *þat er hverjum kunnast er hann kauptr dýrast* Pare 42.

'Det kender en bedst som han har betalt mest for'.

207. *ker* — *hvert ker kann verða svá fult at yfir gangi* Sturl³ II 296.

'Ethvert kar kan blive så fuldt, at det flyder over'. Også i GJ (med var.: *að útaf flói*).

208. *kerling* (jfr *kláði*) — *úrt járn, kvað kerling, ok átti kníf deigan* Sex sp 77.

'Jærn der splintrer, sagde kællingen, hun ejed en blød kniv'. Adj. *úrr* forekomme ellers ikke, men synes at betyde 'hvoraf der falder småsplinter, skæl', jfr *úr er af eldu járni* Rún.

hlýr hangandi tetr, kvað kerling ok festi garnhnoða fyrir rass sér K.

'Hængende lap luner, sagde kællingen, hun fæstede et garnnögle ved sin bag'.

209. *kið* — *jafnt er kið sem kjaffi en kjaffi engu nýtr* K.

'Kid er bukken ligt, men bukken til intet nyttig'. *Kjaffi* = (ældre) *kjappi*.

210. *kinn* — *fátt sér á kinn hvað í brjósti býr* K.

'På kinden ser man lidet af hvad der bor i ens bryst'.

211. *kjaptr* se *hváptr*.

212. *kláði* — *sviðr sætr kláði kvað kerling* K.

'Den søde klø svier, sagde kællingen'.

213. **klárr** — þangat er klárrinn fúsastr sem hann er kvaldastr Örv. Fas II 252, K.

'Derhen vil plagen heldst, hvor den plager mest'. Også i GJ.

214. **klókr** — hjá fersk klókr ok óklókr K.

'Den kloge og den ukloge går om hinanden'. GJ har: *Hjá mun farast hvatr og fælinn (klókr og óklókr)*.

215. **klæja** — ilt veit, ofarliga klæjar K.

'Dårligt varsel, det klør oventil (o: i hovedet)'. Jfr *ofarla bíta* Sigdr. GJ har: *Ilt veit á, þá* osv.

216. **koma** — ei kómur einn hvaðan Fsk 294.

'Altid kommer én fra hver retning'.

217. **kona** — góð kona er gulli betri K.

'God kone er bedre end guld'. Vistnok *kona* = hustru. *öllum þykir víf best* K.

'Alle synes bedst om koner'; tanken er noget uklar; "alle synes bedst om at være gift?"

fljóðin verða at öldrum kørin Mhk 25.

'Kvinderne vælger man efter deres alder'.

(opt) *eru köld kvenna ráð* Nj 594, Gísl 34, Part 30.

'Kolde (fjendtlige) er (ofte) kvinders råd (planer), *Köld eru tíðum kv. r.* har GJ med en uægte tilføjelse.

opt stendr ilt af kvenna hjali (tali kvenna) Gísl 15, Svarfd 86.

'Ofte kommer ondt af kvinders snak'.

opt verðr kvalræði af konum Sól 10.

'Ofte volder kvinder fortræd'.

seint er kvenna geð kanna Víglund. 4.

'Først sent lærer man kvindesind at kende'.

218. **konungr** (jfr karl) — til frægðar skal konung hafa (fylki skal til fr. h. Mhk 6) meir en til langlífis Fms VII 73.

'Til berømmelse skal man have en konge men ikke (just) til at leve længe'. Det sidste er vist en af disse hyp-pige — halvtforklarende — tilføjelser (den mangler i Mhk).

spyr ætt at jófrum Hátt 26.

'Folk spørger om fyrster', er vistnok et ordspr., "det er kongerne og deres bedrifter, man vil vide".

langr er konungs morginn Sigv 13, 14, Mhk 13.

'Lang er kongens morgen' o: man må længe vente på kongen om morgenen.

morg eru konungs eyru Sturl³ II 141, Fms IV 374, Icels I 116.

'Kongen har mange øren'. Aasen: "Kongar hava mange öyro".

mikil er allvalds raun ok morg konungs ráð Ljósv 253.

'Svær er kongens (den af kongen stillede) prøve og mange kongens råd'. GJ har kun den første del.

Konungs garðr er rúmr inngangs en þröngr brotfarar Egilss 249.

'Kongens gård er rummelig at komme ind i, men snæver at komme ud af (igen)'. Det er muligt at dette ikke er et alml. ordsprog, men det ser dog ud til at være det. GJ har det (var.: *inngöngu . . útgöngu*) som sådant.

219. **korn** — *er illu korni til sáit, enda mun ílt af gróa* (v. l. *leiða*) Nj 587—88.

'Dårligt korn (frö) er der sået og dårligt vil der vokse op deraf'.

220. **kostr** — *kostir litlir er ljúfs vera en leiðr veiðr aldri fyltr* K.

'Den kærkomne kan næres ved lidt føde, men den for ildesete bliver aldrig mæt'. GJ har: *Lítill er ljúfs biti, leiðr* osv.

221. **kráka** — *betri er ein kráka í hendi en tvær í skógi* Laxd 84.

'Bedre er én krage i hånden end to i skoven'. GJ har

det samme (*fugl . . . einn*) med varianten: . . . *einn haukr á hendi en tveir á flugi*.

sveltr sitjandi kráka K.

'Sulter siddende krage'. Også GJ med tillægget: *en fljúgandi fær*. Aasen: "Fljugande kráka finn eitkvart til føða, den sitjande fær svelta".

222. *Krás* — *sá hefr krás er krefr* Sól 29.

'Den får kræs som kræver den'. = GJ.

223. *krjúpa* — *krjúpa skal ef ekki má ganga* Parc 4.

'Man skal krybe, hvis man ikke kan gå'. Jfr Aasen: "Ein for krjúpa, tildess ein lærer ganga".

224. *kunna* — *erfitt verður þeims illa kann* Mhk 24.

'Det bliver besværligt for den som kun dårlig forstår sig (på noget, at udøve det)'. GJ har: *Erfitt veitir þeim ekki (er ekkert) kann*.

225. *kusi* — *þekkir kusi kopp sinn* K.

'Kalven kender sin kop' (som den drikker af). = GJ (*koppinn*).

226. *kvíkr* — *ey getr kvíkr kú* Háv 70.

'Altid får en levende mand en kø'.

227. *Kýr* (jfr karl og kvíkr) — *samt er skinnit á kúnni* K.

'Altid er koens skind ens' (ikke som hestenes f. eks., der 'skifter hår').

228. *køttr* (jfr kátr) — *langleitt höfuð, kvað gylta, sá køtt spinna* AM 62 fol (32).

'Langagtigt hoved, sagde soen, den så en kat spinde'.

229. *lá* se logn.

230. *lag* — *svá er lag sem á leggsk* K.

'Således er prisen (på varer) som den bestemmes'.

231. *lágur* — *hinn lægri verður at lúta* Grett 204 (Boer 309), Vápnf. 16 (Austf. 46).

'Den ringere må bøje sig'. = GJ.

232. *lamb* — *þar launaða ek þér lambit grá* Heiðarv. 25.

'Der lønnede jeg dig det grå lam'. Dette er et alml. ordspr., hvis oprindelse er historisk efter sagaens fremstilling at dømme.

233. *lán* — *ekki er lán lengr en lént* K.

'Ikke er (varer) lån længer end det er lånt' (den tid der er udlånt på). = GJ (dog med det mere islandske *léð*).

234. *land* (jfr *lög*) — *langviðrum skal eyða grund* Mhk 24.

'Ved langvarigt uvejr skal landet ødes'. Jfr GJ: *af langviðrum og lagaleysi mun land vort eyðast*.

235. *langfarar* — *þat mun þik letja langfaranna* Eyrb 109 (Ger 211).

'Det vil afholde dig fra de lange rejser'.

236. *langviðri* se *land*.

237. *langvinir* — *langvinirnir rjúfask sízt* Grett 184 (Boer 282).

'Mindst brydes forholdet mellem gamle venner'. GJ har varianten: *bregðast*.

238. *láta* — *fátt er betr látit en efni eru til* Band. 6.

'Kun lidet bliver mere rosende omtalt end der er stof til (end det virkelig er)'. GJ har *virt* (f. *látit*) og varianten: *en vert er*.

239. *látgæði* — *látgæðið prýðir manninn* K.

'Pæne manerer pryder et menneske'.

240. *latr* — *latr biðr latan en latr nennir hvergi at fara* K.

'Lad opfordrer Lad, men Lad gider ikke røre sig' = GJ (men *beiddi* og *nenti* og udelader *at fara*).

lengi kveðr latr maðr sik til fjár K.

'Længe opfordrer den lade sig til at vinde gods'. = GJ der tilføjer: *lúsugr til lamba*. Denne tilføjelse synes at antyde, at *til fjár* er at opfatte som 'til at gå til fårene o: for at give dem foder' (dr. Kålund).

latr er sá sem lognsins flýr K.

'Lad er den som bebrejder stilheden (at den er der)'. Denne gengivelse går ud fra, at *flýr* — der ikke kan styre genitiv — er en fejl for *frýr*; se Arkiv IV 189. Aasen har: "Han er lat som lastar logni" (o: fordi han nødes til at ro), GJ: *Latr er sá sem logn lastar*.

241. *laufsegl* — *mun eigi mega (nú skal eigi) með laufsegli sigla (lengr fara)* Eyrb. 33 (Ger 72), Hrólfss 7.

'Nu skal man (vi) ikke længere sejle med løvsegl', d. v. s. nu skal vi anvende stærkere midler. *At sigla laufsegli* 'at sejle varsomt og langsomt', ligesom med et sejl af løv (løvgren benyttet som sejl, Fritzner).

242. *launa* (jfr lífgjöf) — *þá er eigi þat at launa sem eigi er gørt* Grett 31 (Boer 54).

'Da behøver man ikke at lönne hvad der ikke er gjort'. GJ: *ekki þarf að launa það aldrei er gjört*.

243. *lé* — *frænuskamr er enn deigi lé* Mhk 13.

'Den bløde le (le af blødt stål, jærn) er kun en kort tid skarp ad gangen' (den skal hvæsses med korte mellemrum). *Fræna* = skarphed (af *fránn*).

244. *leiðr* (jfr liðr) — *sjaldan hittir leiðr í lið* Háv 66.

'Sjælden kommer den ildesete belejligt'. *Hitta í lið* egl. 'ramme leddet' (ledsammenføjningen', om den der dissekerer en krop, dele deraf). GJ har ordspr. (vist hæntet fra Háv), men med varr.: *lýða þægð* el. *á tíð*.

leiðr er hverr er í moldina kemr Part 31.

'Enhver som kommer i jorden, er hadet' (eller lidet velset); således må ordsproget efter sammenhængen forstås. Varianter er: *leiðr er hverr liðinn*, ja omvendt: *ljúfr er hverr liðinn*. De sidste former er vist mere ægte.

245. *leikr* — *svá er leikr hverr sem heiman er gorr* Fbr 52.

'Således er enhver leg som den er hjemme forberedt' = GJ (*hvör l.*).

þá er best at gefa upp hvern leik at best gengr K.

'Bedst at holde op med hver leg, når den går bedst'.

Jfr GJ: *Best er að hætta meðan vel fer (hverjum leik þá hæst fram fer)*. Aasen: "Når leiken er best, skal ein helst halda upp".

246. *leyfa* — *þat skal leyfa sem liðit er* Sex sp 62.

'Det forbigangne skal prises'. GJ: *það má lofa sem liðið er* med tilføjelsen: *sé það þess vert*.

247. *leyna* — *mart leynisk lengi* Hávardars 13.

'Mange ting skjuler sig længe'. = GJ (var.: *margr*).

248. *liðr* (jfr *leiðr*) — *liðar verðr sá at leita, er lítit sax hefr* Vápn 15 (Austf. 44).

'Ledsammenføjningen må den søge som har liden kniv' (ti kun så kan han partere).

249. *líf* — *flest er lengr uppi en líf manns* K.

'Alt lever længere end menneskets liv'.

hverjum er lífit sárast at láta Þiðr I 192.

'For enhver er det bitrest at miste livet'.

250. *lífgjof* — *fáir launa lífgjof sem vert er* Sig. þogl.

'Få lønner redning som det er værdt'. GJ som var. til: *Fáir launa of vel uppeldi* og desuden: *Margr launar illa lífgjofina eða engu lífgjof*, bruges mest om det at en overvunden får lov til at beholde livet.

251. *líf* — *alt lífir þat sem matinn etr ok verðr ekki af sóttum sjúkt* K.

'Alt lever som spiser mad og som ikke bliver sygt'. GJ har: *Lifir hvað sem mat etr*; den sidste del af sætningen er uden tvivl sekundær (tilføjelse).

252. *lífna* — *margr lífnar ór litlum vánum* Vqls. 28.

'Mange lever op uden at der havde været meget håb derom'. = GJ.

253. *líkr* (jfr *móðurbróðir*) — *mart er øðru líkt* Grett 29 (Boer 51).

'Mange ting ligner hinanden'. Aasen: "D'er mangt odro likt". GJ: *Margt kann þöru líkt að vera.*

254. lítill (jfr biðja) — *ílt er lítill at vera* Mork 37.

'Det er slemt at være lille'. Aasen har: "D'er leidt vera liten og låst vera stor".

opt verðr lítills vant Dropl* 91.

'Ofte er der kun lidet der mangler'.

af lítlu má mikit marka Eliss. 12.

'Af lidet kan man slutte sig til meget'. GJ har: *af lítlu má manninn marka.*

lengi má lítit geyma K.

'Længe kan lidt gæmmes'. = GJ. Aasen: "Ein kann lenge litet göyma".

lengi má lítit jafnask K.

'Altid kan små stridigheder udjævnes'. = GJ.

255. litr — *eigi deilir litr kosti, ef . . .* Nj 226.

'Ikke afgør (viser) udseendet de gode egenskaber, hvis . . .'

256. ljóð — *fram koma ljóð þau er löngu váru sungin* Bisk I 766.

'De sange dukker op som forlængst er bleven sungne'. = GJ (dog *löngum*, urigtigt).

257. ljúga — *vel lýgr sá er með vitnum lýgr* ÞSÍð 5 (Austf. 220).

'Godt lyver den som lyver med vidner (tager vidner på sine lögne').

258. lof — *margr fær lof fyrir lítit en last fyrir ekki* K.

'Mange får ros for lidet og daddel for intet'. Aasen: "Ein fær ofta lov fyre litet og last fyre endå mindre". = GJ. Låle har: "Man fanger ofte lov for lidet og last for halve mindre".

259. lofa — *vant er mann at lofa meðan lifir* Bisk I 574.

'Det er vanskeligt at rose en mand, så længe han lever'.

þat er best at losa at maðr vill efna K.

'Det er bedst at love hvad man agter at holde'. *þat* er vist fejl for *því*.

260. *logn* — *sjaldan þýtr í logni lá Mhk 13.*

'Sjælden bruser kystbølgen i vindstille'.

261. a) *lok* — *jafnan spyrja menn at lokum Mhk 19.*

'Altid spørger man om afslutningen'. GJ: *Ætíð spyr lýðr at lokum* (vist den gamle form), det samme i Hugsv. 99 (med *æ*).

b) Et andet ord er det *lok*, der findes i: *ganga (yfir) sem lok yfir akra Fbr 24, Fas II 19 (Icels I 2), Griplur III 7.*

'At gå over (o: grassere) som "lok" over marker'. Dette *lok* findes allevegne uden varianter og betegner et slags ugræs (ukrudt); jfr Schlyter Glossar s. 402. I Griplur findes var. *loki*, som er urigtig.

262. *lokarr* — *frekr þykkir lokarr minn (til fégjalda) Flat I 233.*

'Dybtgående menes min hövl at være'. Oversættelsen af *frekr* 'grådig, fordringsfuld' er valgt af hensyn til ordet 'hövl'; *til fégjalda* er blot en tilføjelse begrundet i sammenhængen.

263. *lundværr* — *lundvær þykkir bezta sveit Mhk 15.*

'Sagtmodige (fredsommelige) folk tykkes at være de bedste'.

264. *lús* — *sárt bitr soltin lús Ldn 146, Flat II 621 (jfr Fms VIII 241).*

'Smærtefuldt bider den sultne lus'. Aasen: "Det bit sárt svolti lus". = GJ og alml. i tale.

265. *lúta* — *engi lýtr þar lengi niðr, hann tekr ekki upp K.*

'Ingen bøjer sig længe ned (forbliver længe bøjet), hvor han intet tager op (finder til at tage op)'. = GJ (der har *sem* efter *niðr*).

266. *lýti* — *sjá þú mín lýti en aldri þín K.*

'Se mine fejl men aldrig dine'; tanken er, som dr. Kålund bemærker, lidt mærkelig, men teksten synes rigtig, da ordsproget ligesom forklares ved det følgende: *láttu mín víti þér at varnaði verða*, men *lýti* er ikke = *víti*.

267. *læra* — *lítit lærisk leiðum strák* K.

'Kun lidt lærer den hadede dreng (knægt)'. Andet synes ordsproget ikke at kunne betyde; den dreng, der hades, alle har uvilje mod, lærer man intet og han forbliver således udannet og uvidende.

268. *log* — *með logum skal land vårt byggja en* (*eigi* tf. v. l.) *með ólogum eyða* Nj 324.

'Med lov skal vort land bygges, men (ikke) med ulov ødes'. Det samme findes i Norges gml. Love I 128 (*at logum . . . en eigi at . . .*). Dette er en fælles-nordisk sætning (gmla. *Mæth logh skal land bygiæes* Jyske lov, fortalen; jfr Aasen: "Med log skal ein land byggja").

(Forts.)

Finnur Jónsson.

Det evigt grönskande trädet i den fornnordiska mytologien och det fno. ordet *barr*, fisl. *barr*.

Några ord till försvar.

I Arkiv f. N. F. b. 29, s. 274, n. 3, har docenten Hjalmar Lindroth framhållit "två kritiska synpunkter" vid ett par av mina — som han kallar dem — "huvudargument" i min avhandling om "det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel"¹⁾. (I festskrift till H. F. Feilberg, 1911.)

Jag skall här underkasta dessa "kritiska synpunkter" en motkritik.

1. "Den eviga grönskan", säger Lindroth, "synes mig kunna stå tillsammans med den levande källa som ständigt vattnade detta livsens träd och som måste hålla det friskt".

Denna synpunkt har visserligen för mig långt ifrån varit främmande. Men jag har inte kunnat anse detta skäl tillfyllestgörande och därför förbigått det stillatigande. På det ställe, där jag talar om Yggdrasil enligt Völuspá sker detta i största korthet. Detta fall hör bland flere andra — se även här under 2 — just till dem, som jag avser, Degtr. s. 693, då jag säger, att brist på tid samt sjukdom nödgat mig till en knapphändigare framställning av flere stycken, än önskvärt skulle varit. — Det är också icke något "huvudargument" hos mig, såsom Lindroth säger, att Yggdrasil i Völuspá skulle omtalas som "evigt grön" på grund av inflytelse från Uppsalaträdet-idegranen, utan jag framkastar endast helt löst denna tanke och säger (s. 673), att så "möjligen" varit förhållandet ("viktigare och, som mig synes, säkrare äro följande förhållanden", säger jag också s. 671). — Jag nyttjar tillfället att nu taga upp detta ämne något utförligare.

Med hänsyn till Lindroths sakliga invändning må först påpekas, att redan Bugge i sina Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Oprindelse I: 400 yttrat²⁾: "Det er jo ligetil givet i de physiske Forhold, at Asken holdes grøn og frodig (nu spærr.) og hindres fra at tørke bort derved, at der er friskt Vand ved dens Rødder". Jfr ock Thaasen i Nord. Univ.-Tidskr. 1 årg., 3 h., s. 119.

Jag kan inte finna en sådan uppfattning riktig, så vitt den avser annat, än att ett träd, stående vid vatten, därvid hålles friskt. Det synes mig nämligen vara tydligt, att den omständigheten allena, att trädet stod vid "en levande källa", en källa med "friskt vand" icke kunnat hos nordboarna uppfattas som orsak till

¹⁾ Angives av mig i det följande med Degtr.

²⁾ Härmed rättas en lapsus hos mig, Degtr. s. 671.

att trädet var "evigt grönskande", "hölls grönt", alldenstund de väl visste, att lövträdens lövfällning var en naturföreteelse, som inträffade regelbundet varje höst oberoende av om träden stodo vid vatten eller ej, och i förra fallet långt innan vinterkölden stelnade vattenytan till is, vilket ju för övrigt vid rinnande vatten, vid västkusten, vid varma källor, som på Island, o. s. v. ofta ej alls ägde rum.

Också heter det i Gylfaginning 15, att *nornir þær, er byggva við Urðarbrunn, taka hvern dag vatn í brunninum ok með aurinn þann, er liggur um brunninn, ok ausa upp yfir askinn, til þess at eigi skolu limar hans tréna eða fjúna*. Dessa båda verb betyda "blive tórre eller raadne" (Finnur Jónsson). *Tréna* översätter Gering: "hart werden", Fritzner: "blive haard som træ". Här står således intet om, att vattnet skulle åstadkomma evig grönska å trädet. (För övrigt torde framställningen här i Gylfaginning bero på ett missförstånd av uttrycket *hár baðmr, ausinn /hvíta auri i* Völ. 19; jfr Brate, anm. till Sámunds Edda, övers., s. 284: "Asken Yggdrasil har . . . tänkts växa vid världshavets strand, vars bränningar sköljde den vita sanden upp på dess stam och grenar" . . .)

Rätt märkligt är emellertid, att uttrycken hos Snorre passa särdeles bra just för en idegran, men mindre bra på en ask. Medan den förres grenar ju bibehålla sin spänstighet och böjlighet, varigenom de just voro lämpliga att användas som bågträ, bliva askens grenar småningom styva och oböjliga. Härpå vill jag dock icke lägga någon större vikt. Jfr nedan om varianten *bast* för *barr*.

Om Yggdrasil uppfattas som "livsens träd" (jfr Bugge, Studier s. 401 f., Meyer, Völuspa, s. 86 f.), kan den eviga grönskan uppfattas som symboliskt angivande livet, och denna behöver ej ens i detta fall bero av källan, uppfattad som "livsens källa", "livsens vatten" — en uppfattning varför dock de nordiska källorna ej synas ge tillräckligt stöd.

2. "*Barr* i fråga om annat än barrträd är säkerligen icke ett påfund av (sena) lexikografer och uttolkare", säger vidare Lindroth.

Lindroths argumentation är följande. Eftersom Gudmundus Andreæ i sitt av Resenius efter författarens död (1654) utgivna *Lexicon Islandicum* (1683) översatt ordet *Bar* sålunda: "*Gemma arborum, sev primula frondes*" och Resenius i sin utgåva av Snorres Edda *Islandorum* (1665) återgivit ordet på båda ställena i Snorre-Eddan (*bíta barr*¹⁾) med *Knopper*, därvid enligt Lindroth följande Gudmundus Andreæ, och denna översättning styrkes av Björn Haldorsons tolkning i hans *Lexicon isl.-lat.-dan.* (1814): "*Bar, n. Gemma v. oculus arborum, Knop, Öje paa Træer*", och eftersom vidare "denna översättning passar förträffligt hos Snorre: det är själva blad- och grenknopparna, vilka just skola slå ut . . ., som skola tillintetgöras, ej de redan utslagna löven", och efter-

¹⁾ Hos Resenius skrives *bar*.

som denna "betydelses tillvaro stödes av en annan nyisl. betydelse: 'semen alatum' Fnok, Frøuld. *Fifubar* [läs *Fifu-*], semen eriophori, Frøulden paa den Plante Ageruld', Hald.", enär båda betydelseerna "framgått ur en allmännare: 'det som spricker fram (som ett fjun?)", så måste den anförda betydelsen knopp (blad- och gren-) vara den rätta isländska betydelsen på detta ord (med modifiering för det nämnda *fifubar*) och den som det har hos Snorre, vadan alltså ordet *barr* ej, som jag antagit, syftar på ett *barrträd*.

En verklig kritisk prövning av föreliggande fakta måste emellertid, så vitt jag förstår, leda till helt andra slutsatser.

Då Gudmundus Andreæ i sin ordbok översätter *bar* "gemma arborum sev primulæ frondes", synes däri ligga en anvisning om, att han icke känt ordets exakta betydelse. Knoppar och nyt-slagna blad äro ju två väsentligen olika betydelse, som knappast samma ord kunnat ha. Man får det intrycket, att han trevande sökt en betydelse, som han tyckt kunna passa för de två Eddaställena, varifrån han kände ordet. (G. A. citerar ofta den då ännu icke utgivna Snorre-Eddan).

Lindroth förklarar också, som vi sett, endast den ena av G. A:s betydelser vara riktig, och utdömer den andra. L. stöder sig härvidlag dels därpå, att Resenius och Björn Haldorson blott ha den ena betydelsen, *knopp* (*trädknopp*), dels därpå att den andra förmenas ej passa här. Vad nu Resenius' auktoritet som översättare av ordet beträffar, så är den tydligen = noll. Som dansk har han naturligtvis inte vetat något om vad ordet *bar* kan ha betytt på isländska. Han har blott utvalt den av G. A:s två betydelser, som han tyckte passade bäst. Han kunde ju inte i en översättning sätta — såsom en lexikograf kunde göra — "knoppar eller utslagna löv", utan han måste bestämma sig för ettdera. Vad åter Björn Haldorsons auktoritet i detta fall beträffar, så är den också = noll. Han har säkerligen följt Resenius (och Gudmundus Andreæ). För att han här skulle anses ha någon egen auktoritet, skulle ordet *bar(r)* kunna visas ha denna betydelse *knopp* i nyisländskan, men detta är, som jag nedan skall visa, ej förhållandet.

Vad slutligen beträffar L:s påstående, att betydelsen nyt-slagna blad hos G. A. ej skulle passa här, medan den av knopp här skulle passa förträffligt, så är detta lika godtyckligt som ohållbart. Varför icke de "redan utslagna löven" eller som G. A. föreslår "de nyt-slagna bladen" skulle kunna uppätas av hjortarne, är verkligen svårt att inse. Varken textens innehåll för övrigt eller naturhistoriska skäl förbjuda en sådan tolkning. I min skrift Degtr. s. 650 har jag efter en tysk källa anført, att "der junge Eibenlaub von Rehen und Hasen begierig gefressen wird", och att hjortarna bl. a. leva av löv (se Nord. Fam.-bok), är välbekant. Snorre kunde väl ha känt till detta, då kronhjorten finnes i Norge.

(Ännu finnes där, vid Trondhjemsfjorden, "en ganska talrik kronhjäortsstam" enligt Nord. Fam.-bok²).

Med "trädet's blad" översattes också ordet *bar* av den isländske, med Gudmundus Andreæ samtida lärde Magnus Olai, som på latin översatt Snorre-Eddan (tryckt i Resenii översättning), på det senare stället där ordet förekommer, såsom Lindroth påpekat ("folia carpens arboris"). Men första gången har M. O. den egendomliga tolkningen: "arboris foliis dactylisque vescentens". Det ser ut, som om M. O. tänkt sig världsträdet som ett palmträd, eftersom han kallar trädet's frukter för dadlar. Dessa båda M. O:s tolkningar jämförda med varandra visa nu, att M. O. icke heller var säker på ordet *bars* verkliga betydelse här, utan att han, alldeles som G. A., trevat sig fram för att finna den betydelse, som syntes honom här bäst passa!

Att de båda samtida isländska lärde G. A. och M. O. sålunda lemna mot varandra stridande översättningar av ordet *bar*: knoppar eller nyutslagna löf (blad (och dadlar) synes i hög grad styrka, att ordets verkliga betydelse här var dem obekant.

Det är väl alldeles klart, att, om ordet *bar(r)* vid denna tid haft betydelsen *knopp*, såsom L. påstår, så skulle de båda uttolkarne utan vidare varit eniga om denna här väl passande översättning.

Om det av Lindroth till stöd för hans mening framdragna *fifubar* skall talas straxt i det följande.

Emot vad jag nu sökt uppvisa rörande den av Lindroth antagna betydelsen *knopp* för *bar* skulle följande kunna åberopas.

I den till isländska av biskop Jón Arnason († 1743) översatta danska utgåvan av Nucleus latininitatis, vilken isländska utgåva utgavs 1738 i Köpenhamn (samma år som den danska utgåvan), förekommer, enligt benäget meddelande av prof. Finnur Jónsson, följande artikel:

Gemma, f. 1. Gimsteirn. 2. Hnappur, Vyser, eda Bar a Vyntrienn, edur ødrum Vintriam (sic!).

Under **Gemmo**, översatt: *eg fæ punga[,] hnappa a mig*, förekommer frasen: **gemmaut vites, það er komed ut Bared a Vinvydnum**.

Detta stycke har i den danska upplagan följande lydelse:

Gemma, . . . 2. Knop paa Vintræer, saa og paa andre Træer.

Gemmo . . . 1. skyder Knopper, faaer Knopper, ut: gemmant vites, arbores.

Här synas ju bevis föreligga, att *bar*, *knopp*, verkligen funnits i nyare isländskan.

Emellertid äro åtskilliga omständigheter egnade att sätta Jón Arnasons nu anförda lexikaliska uppgifter i en sådan belysning, att nämnda slutsats ej synes böra dragas ur dem, så vitt därmed avses det verkliga levande språket.

Först må då erinras om, att andra på 1600- och 1700-talen

levande isländska lexikografer — den nyssnämnde Gudmundus Andreæ fränsedd — ej känna till något *bar*, knopp.

Sådant är förhållandet med den i Sverige länge levande isländske lärde Jonas Rugman¹⁾, som i sitt lilla arbete *Mono-syllaba Islandica* (Upsaliæ 1676) visserligen har ett ord *bar*, men översätter detta på latin ej med *gemma*, utan med *frit* (varom i det följande). Hade han känt ett ord *bar*, *gemma*, hade han troligen upptagit ordet i denna betydelse också. Han har eljest ofta en mängd homonyma ord med olika betydelser; t. o. m. så närstående som *horn*, *cornu*, och *horn*, *callus in manibus*, *ban* i betydelsena *neatio* och *internecio*, *mål* i betydelsen *loquela*, *causa*, *judicium* upptagas som två, resp. tre olika ord.

Likaså saknas ett *bar*, *gemma*, enligt benäget meddelande till mig av professor Finuur Jónsson, i det stora handskrivna isländsk-latinska lexikon (i 9 band), som finnes i den arnamagnæanska samlingen i Köpenhamn och som har till författare Jón Ólafsson från Grunnarvík († 1779), medan två andra ord *bar* där anföras, av vilka det ena är det som träffas i *fifubar*, varom i det följande, det andra är följande: "*Bar*, n. vigor seu potentia corporis, vegetativa spectat et locomotiva" med exemplet "hann beid ei sitt bar, sijdan þat skedi (post illum casum corpus proximum vix circumferre potuit)" — jfr *að bera sitt bar(r)* hos Jón Thorkelsson suppl. 3 under art. *barr*, "Naale", anført Degtr. s. 673. Betydelsen för detta *bar* hos Jón Ólafsson är tydligen framkonstruerad — alldeles såsom ovan antagits ha skett för det *bar*, Gudmundus Andreæ har".

Jón Ólafsson (som var född 1705) dog 36 år efter Jón Arnason och har efter all sannolikhet känt och begagnat biskopens *Nucleus*. Då han likafullt därur ej upptagit ett *Bar*, *gemma*, synes detta visa, att han ej velat kännas vid ordet såsom ett äkta isländskt ord i denna betydelse.

För det andra är detta ord *bar*, knop, alldeles okänt för de nyaste isländska lexikograferna: Guðbrandr Vígfússon, Jón Thorkelsson och G. T. Zoëga. Ja, för den förstnämnde är denna betydelse så främmande och tydligen ansedd så oriktig, att han, såsom jag anmärker i Degtr. s. 672, i stället för att tillskriva Snorred, säger ordet *barr* av Snorre vara "wrongly applied" i betydelsen av löv i st. f. *barr*. Guðbrandr Vígfússon kände ju dock naturligtvis väl till betydelsen *gemma*, anford även bland isländska lexikografer av Sveinbjörn Egilsson och Erik Jonsson samt i arnamagnæanska utgåvan av Snorre-Eddan [varefter jag anført denna översättning i Degtr. s. 672, som dock av mig stillatigande ansetts ej förtjäna något avseende²⁾], såsom övergiven av isländarna själva]. Zoëga

¹⁾ Jag skriver hans namn, såsom han skrev det i Sverige. På isländska lydte det eljest Jón Rügmann.

²⁾ Här om gäller alldeles det samma som yttrats s. 112²⁰ till Lindroths första "kritiska synpunkt".

har likaledes i A concise Dictionary of old Icelandic (Oxf. 1912), där *barr* är översatt med "acicular leaves, needles of the fir or pine", tillagt: "(wrongly applied by Snorri, who speaks of the 'barr' of the ash)"!

Att Fritzner från att i sin första upplaga ha angivit en betydelse "Knop, Løv paa Træer . . ." i sin andra upplaga strukit denna betydelse och tillagt en anmärkning, att ordet "bruges feilagtigt ogsaa om Aske-Træets Grene (S. E.)" har jag påpekat i Degtr. s. 672.

Det förefaller nu föga troligt, att ordet *barr*, trädknopp, om det verkligen levat i isländskt talspråk på 1600- och 1700-talen, skulle vara alldeles okänt av dessa nyare isländska lexikografer. — Det kan här tilläggas, att islänningen Finnur Jónsson i sin översättning av Gylfaginning (Kph. 1902) återger ordet *barr* första gången med unge Skud, andra gången med Blade (således ingen gång med knoppar).

Till det nu sagda vill jag ytterligare lägga påpekandet av osannolikheten däruti, att isländskan för ett ord som knopp på träd skulle haft en benämning, som icke hade någon motsvarighet i övriga skandinaviska språk.

Om vi sammanställa nu anförda fakta med vad först uppvisats om den tydliga tvekan om rätta betydelsen om ordet *barr* i Snorre-Eddan hos Gudmundus Andreæ och Magnus Olai, synes endast en förklaring vara möjlig, nämligen den, att ordet *barr* i betydelsen av knopp hos Jón Arnason har av den "mångsidigt lärde"¹⁾ biskopen upptagits som ett litterärt lånord från Snorre-Eddan i den betydelse Resenius (och Gudmundus Andreæ) givit däråt. Han har då funnit detta ord, som nyttjades om de hedniska förfädrens heliga träd, särskilt lämpligt att användas om det för hans landsmän främmande vinträdet. Vi se nämligen, att medan det i den danska utgåvan av *Nucleus* heter *gemmant vites, arbores* som exempel till *gemmo* i betydelse "skyder Knopper, faaer Knopper", i den isländska endast nyttjas *gemmant vites* som latinsk text till "þad er komed ut Bared a Vinvydnum". — [I översättningen till *gemma* på isländska står naturligtvis (*ædrum*) *Vintriam* genom skrivfel (tryckfel?) för *triam*.]

Jón Arnason har gjort det samma, som då Stiernhielm och andra författare hos oss på 1600- och 1700-talen upptogo massor av ord från isländskan och fornsvenskan i skriftspråket. Liksom det icke faller någon in, att i dessa ords förekomst i skrift se bevis på, att de tillhörde det levande svenska språket, så bör ordet *bar's* förekomst hos Jón Arnason ej heller anses som bevis på att det tillhörde den då levande nyisländskan.

Att detta sålunda i skrift upptagna lånord *bar*, knopp, snart åter dog ut har ju sin fulla motsvarighet i förhållandet med en del av de i svenskt skriftspråk upptagna fornorden, av vilka ju många,

¹⁾ Nord. Fam.-bok¹.

efter att ha levat ett kort skenliv i litteraturen, åter försvunnit (jfr Söderwall, Hufvudepokerna af svenska språkets utbildning, s. 103 och H. Lindroth, Stiernhielms Hercules, s. 250 f.).

Jag skall nu upptaga till granskning det av Lindroth framdragna *fifubar* och tillse, om därav verkligen något stöd kan hämtas för den meningen, att ett ord *bar(r)*, knopp, funnits i isländska talspråket.

I Jón Olafssons nyssnämnda handskrivna ordbok förekommer (enligt benäget meddelande av prof. Finnur Jónsson) följande artikel:

"Barr, n. tuber oblongus et surculo proximus in herbis vel fruticibus quibusdam, ut *fifubar* surculus (globulus) ille, e quo flos istius herbæ seu lana enascitur, summus in caudice".

Av denna beskrivning framgår ju, att det icke är "frøulden" eller "semen", som *fifubar* rätteligen betyder (enligt Björn Halldorssons av L. åberopade uppgift), utan att det var (det borstiga) axet, som så kallats. I Nord. Fam.-bok² heter det vid *Eriophorum*, att axen "vid tiden för fruktens mognad äro försedda med en lång ludd, som liknar bomull. Denna ludd utgöres af kalkborsten . . ., hvilka efter blomningen starkt förlänga sig . . ." Sjelva ullen, fjunet, synes hetat *fifa* (se Stefánsson vid *Eriophorum*), som sedan ock blivit växtens isländska namn, liksom förhållandet är med ett annat nyisländskt namn för växten *Sikis-ull* (Hjaltalín, Isl. grasfræði) och i norska folkspråk myrdun, myruld, i svenska ängdun, ängsull m. m. Jfr det i IED citerade nyisländska ordspråket *léttir som fifa*, lätt som fjun. Ordet betyder väl egentligen vad som flyger omkring; därför heter ock pil i skalde-språket *fifa* (som ju ock var namn på en av Gusepilarna, liksom det till betydelse närstående *flaug*).

Att detta *barr* ej haft en allmännare betydelse knopp — som en och annan kanske menar kunna väl härledas ur ovan givna lexikaliska tydning därav — synes tydligt; ty då skulle man ju ej vänta sig, att endast den ytterst speciela betydelsen av ordet skulle ha i lexikon angivits. Ordet kan däremot enligt min mening med stor sannolikhet antagas vara samma ord, som det (av Lindroth ej uppmärksammade) *bar*, på latin översatt med *frit*, som återfinnes i den nyss nämnde Jonas Rugmans *Mono-syllaba islandica*. Vad denne förstätt med detta ovanliga (och egendomligt bildade¹) latinska ord *frit* och således vad *bar* enligt honom betydtt, är tyvärr ej fullt säkert. Ordet är ett *ἄναξ λεγόμενον* och träffas hos Varro, *De re rustica* I: 48. Det förekommer på ett ställe, där denne minutiöst beskriver axet hos sädesslagen *Hordeum* (korn) och *Triticum* (vete). Efter att ha beskrivit de tre huvudbeståndsdelarna i vart småax (*tria continentia*, nämligen *granum*, själva kärnan, *gluma*, skalet, och *arista*, borstet) säger han: *illud*

¹) Se om ordet anförd litteratur hos Walde, *Lat. etymol. Wörth.*² Flera forskare anse det vara förvanskat.

autem in summa spica jam matura, quod est minus quam granum, vocatur frit; och tillägger därpå — vilket för sammanhangets skull här bör medtagas —: *quod in infima spica ad culmum stramenti summum item minus quam granum est, appellatur urruncum.* De latinska lexikonen ge (när de ej blott och bart citera Varros ord) en alldeles för allmänt hållen översättning av detta *frit*. Flere ha säkerligen ej förstätt vad som i verkligheten menas därmed (lexikograferna begå ock allmänt det felet, att de ej framhålla, att det hos Varro är fråga om ax av korn och vete). Så t. ex. har Georges: "das Oberste an der Aehre, das kleiner ist als ein Kern", Cavallin: "yttersta spetsen af ett ax". Sjögren: "Spetsen på et ax".

Hos Forcellini återges det med gr. *ἀθήρη*, varefter beskrivningen hos Varro följer utan vidare tolkning. Det grekiska ordet betyder enligt Pape: "die Hachel an der Aehre" (även: die Aehre selbst), således borstet, vilket, såsom vi kunna finna redan av det här sagda, att Varro förut särskilt nämnt borstet (*arista*), är en alldeles oriktig tolkning av Varros ord.

Hos Klotz översättes *frit* med: "Ein Körnchen an der Ährenspitze", vilket, som vi nu skola finna, är den närmast riktiga tolkningen av ordet. O. s. v.

Jag har rådgjort med en botaniker om rätta förståendet av Varros ord och med honom kommit till det resultat, som jag redan förut själv trott vara det rätta, att därmed åsyftas den icke till mognad kommande axbildning om ett, stundom några småax, som avslutar raderna av mogna ax av korn och vete — medan *urruncum*¹⁾ är motsvarande bildning av aldrig till full utbildning kommande småax nederst å hela axet (hos Cavallin: "nedersta delen av ett ax").

Nu är det emellertid här icke egentligen fråga om vad *frit* i verkligheten var, utan vad Rugman kan ha förstätt därmed. Det är ju icke den minsta sannolikhet för att ett ord med nyssnämnda speciella betydelse fortleivat till Rugmans tid på Island, där sädesodlingen sedan 200 år legat nere (om ock ungefär vid denna tid försök till dess återupptagande gjordes; se Weinhold, Altnord. Leben, s. 86). Man bör då veta, vad med Rugman samtida latinsk-danska ordböcker återgiva ordet med. Professor Finnur Jónsson har härom benäget meddelat följande:

I Pauli Jani Coldingi Etymologicum latinum, Rostochi 1622 (lat.-dansk) meddelas blott Varros text utan dansk översättning. I Stephanius Nomenclator latino-danicus 1645 heter det: "*Frit*, Det allerofverste oc smerste korn udi den yderste ende paa et moed ax. Var."

¹⁾ Detta likaledes besynnerliga ord har helt nyligen, i Indog. Forsch. 31: 303—4, av Georg Goetz strukits ur den latinska ordboken, i det han framhåller, att den handskriftliga texten har *urrucum* och att detta bör uppdelas i *urru, cum* ... Detta *urru* är också ett alldeles okänt ord.

I Laurenbergi Antiquarius, 1622 (blott på latin), heter det: "*Frit, spicæ supremetas appellatur*", varefter följer citatet från Varro.

Jag har emellertid tänkt mig, att Rugman, som sedan länge vistats i Sverge, när han utgav sin lilla ordbok, kunde ha nyttjat en svensk hjälpreda för användningen av ordet *frit*. Jag vill därför meddela vad ordet *frit* översättes med i det stora på sin tid mycket ansedda, s. k. Dictionarium Lincopense (eller "Lincopensen"), d. v. s. Jonæ Petri Gothi Dictionarium Latino-Sueco-Germanicum, Linc. 1640. Det tolkas där så: "Thet öffuersta på ett moget ax. Germ. Das grötzle" ¹⁾. Detta lexikon har Rugman efter all sannolikhet känt och begagnat.

Nu är det ju föga antagligt, att den betydelse, som angives hos Stephanus, tillkommit ett isländskt ord på 1600-talet. En allmännare betydelse får väl Rugman tänkas ha inlagt i sitt *frit*. "Lincopensens" svenska tolkning fattad i en viss mening kunde tyckas ha föresvävat honom. Han kunde, liksom den store filologen Forcellini, ha med denna översta del på ett ax tänkt sig borstet, som i verkligheten utgör "det översta" på många både gräs och halvgräs, då det icke är troligt, att ett så allmänt och på samma gång speciellt begrepp som "det översta på ett ax" haft ett särskilt namn på isländska. Jag finner det därför sannolikt, att det av Rugman med *frit* översatta *bar* haft betydelsen borst.

Från betydelsen borst på ax till själva det borstiga axet är ju övergången nära. Vi sågo nyss, att just i grek. *δῶιϗ* denna betydelseövergång ägt rum. Den kan då väl ock ha skett i isländskan. Så blir *bar* hos Rugman samma ord som *bar(r)* hos Jón Olofsson. — Ytterst åter är detta *bar(r)* säkerligen samma ord, som *barr*, sve. *barr*; se vidare i det följande.

Lindroth riktar slutligen sin kritik på spörsmålet om det nyisländska ordet *barr*, med betydelse av sve. *barr* [hos Jón Thorkelsson: *Bar, Naale paa et Naaletrae*], kan antagas ha fortlevat sedan gammalt i isländska språket.

Han menar, att "saknaden av barrträd på Island (enen undantagen) har kanske bragt betydelsen 'barr' i glömska — något beviskraftigt isländskt ex. på den fins ej i litteraturen —, om den nu verkligen är så gammal . . . Efter allt att döma först i sen nyisl. har betydelsen 'barr' kommit in på Island". Till vad nu i citatet förbigåtts, skall jag senare återkomma.

Jag hade i användningen av *barr* om världsträdet och dess blad i Eddan och en isländsk skalds användning av ett uttryck som *barrhaddatr* samt förekomsten av *barr* som namn för enbuskens blad i Stefánssons flora och i Jón Thorkelssons ordbok och tillvaron av ett ordspråk som *bera sitt bar(r)* i nyisländskan sett

¹⁾ Detta ovanliga, tydligen dialektiska tyska ord har Rugman efter all sannolikhet icke känt. Det översättes i en äldre, i Schweizerisches Idiotikon anförd ordbok med: "Das oberst in eim reifen äre, ist minder denn das körnle" (benäget för mig påpekat av univ.-lektorn dr H. Sperber), således en ordagrann övers. av Varros ord.

bevis för tillvaron av ett ord *barr* med betydelse barr i såväl gamla som nya isländskan.

Emellertid må det här erkännas, att denna fråga får en annan belysning, så vida det gäller det oavbrutna fortlevandet på Island av ett sådant ord, genom de nya fakta, jag i denna uppsats framdragit, och vad som nu skall ytterligare påpekas. Jag kan emellertid inte se, att Lindroth bevisat sitt påstående.

Jag skall gå i tiden nedifrån uppåt. Det är visserligen sannt, att *barr* i Stefánssons flora nyttjats så som sagts, det är vidare sannt, att ordet i nämnda betydelse förekommer i både Jón Thorkelessons och Zoëgas nyisländska ordböcker. Det enda litteraturställe, varifrån det i den förra ordbok (III) anføres är från år 1860. Men — prof. Finnur Jónsson har meddelat mig, att han ”personlig kjender intet *bar* på isl. Jeg har aldrig hört det brugt om nogen slags plante¹⁾ — i daglig tale. Jeg kjender det kun ad litterar vej”, varpå han åberopar det nämnda ordspråket samt det i IED. anförda stället i en översättning från Horatius.

Vidare, i Ö. J. Hjaltalíns Íslenzk grasafraedi, Kauphn 1830, förekommer ej *barr* om enens blad, utan dessa kallas *blöð* (t. ex. *blöðin . . . nálmýnduð*) eller *lauf*, även *einirlauf*.

I Erik Jonssons och Björn Haldorsons ordböcker har *barr* icke betydelsen barr.

I Jón Olafssons, Jón Arnasons, J. Rugmans och Gudmundus Andreæns lexikaliska arbeten finns intet *barr* med betydelsen barr — hos Rugman finnes dock en närliggande betydelse.

På grund af dessa fakta vill det synas mycket sannolikt, att ordet *barr* i betydelsen av barr verkligen var utdött på Island på 1600-talet, och att det först på 1800-talet efter 1830 dit införts, förmodligen på lärd, botanisk väg från Norge. Alldeles utesluten är ju visserligen inte den möjligheten, att ordet fortlevat i någon trakt på Island och varit känt av växtkunniga bland folket och därifrån åter inkommit i skriftspråket. Men tills vidare åtminstone är denna möjlighet i fråga om *barr* inte mycket att räkna med.

Men om också ordet *barr*, med betydelse barr, varit utdött på Island på 1600-talet, så följer därav alls inte, att det varit så redan 400 år förut eller på Snorre Sturlesons tid [ännu mindre att den varit så vid den tid, då Fjolsvinnsnål diktades]. Då, som jag visat, en betydelse knapp ej kan antagas ha funnits för *barr*, och ej heller, naturligtvis, blad i allmänhet, så finns det inga andra betydelser att välja på, än just barr på de båda ställena i Snorre-Eddan och barrträd på ställena i Fjolsvm. och Hkv. Hj. 1, så vida icke även på det senare stället, såsom jag föreslagit (Degtr. s. 678), barr åsyftas — eller ock borst(igt ax), varom se straxt.

Att till Island den betydelse av *barr* som blad på barrträd, som ordet hade i Norge, liksom i Sverige, och som ju måste antagas vara samnordisk (jfr nedan), följt med vid kolonisationen

¹⁾ Han säger sig dock icke alls vara botaniker.

är ju helt naturligt, och att den även under några århundraden kunnat hålla sig kvar där, förklaras lätt dels av samfärdseln med Norge och den gemensamma litteraturen, dels därav att enen med sina barr ju växte på Island. Under århundradenas lopp kunde åter denna betydelse väl bortglömmas, då enen var det enda träd (buske) på Island, vars blad hade ett eget namn. Det var naturligt nog, att det efter andra träd småningom fick sina barr benämnda *blad* eller *löv*.

Vill man emellertid nödvändigt antaga, att ordet *barr* på Snorres tid var utdött i det levande språket som benämning på barrträdens blad, så veta vi nu, att i isländskan ett ord *barr* fanns med betydelsen borst, borstigt ax och det kunde då legat nära för Snorre, som naturligtvis från Norge kände till ordet *barr* för barrträdens blad, att använda det nyssnämnda ordet *barr*, borst i meningen här av borstiga, spetsiga blad, sådana just barrträden ha. Snorre visste med sig, att han härmed återupplivade en äldre betydelse på ordet. Då kommer man ändå, ehuru på en liten omväg, till sannolikheten, att här ett barrträds blad avses.

Lindroth går, som vi sett, så långt, att han betvivlar, att betydelsen av *barr* som barrträdsblad är så gammal i det övriga Norden, att den någonsin kunnat följa med till Island! Han gör i stället upp en etymologi, grundad på den, såsom jag visat, i det levande språket efter all sannolikhet icke befintliga betydelsen knopp och på det missförstådda ordet *fifubar*, enligt hvilken ordets ursprungliga betydelse skulle vara 'det som spricker fram (som ett fjun?)'. Denna härledning för ordet kan väl tryggt lämnas åt glömskan, då förutsättningarna för den samma förfalla. Den allmänt antagna härledningen av *barr* ur en rotform *berz* med betydelsen av "spitzig sein, starren" (Fick, Vergl. Wb.⁴, Walde, Lat. etym. Wb.² art. *fastigium*) står sig nog fortfarande. Hit hör tydligen också Rugmans *bar*, *frit*, med någon differentiering av betydelsen.

Det ser ut som om Lindroth bland bevisen mot att 'barr' är den gamla betydelsen för fno. *barr* ville räkna det förhållande, och denna betydelse ej är "enrådande" på fastlandet, enär "Aasen framhåller uttryckligen att ordet ej gärna nyttjas om ett enskilt barr, utan om kvistarna med barren". Så ock en åberopad 1600-tals-lexikograf. Detta bevis kan ju ej tagas på allvar. Betydelseövergången först till kollektiv betydelse och sen till hela den tätt med barr beklädda grenen och slutligen till hela trädet (*barr* i betydelsen barrträd; jfr Degtr. s. 677 f.) är ju helt naturlig. Sista stadiet i utvecklingen är ju alldeles detsamma som det här förut påpekade fallet, då *ängdun* o. d. blivit namn för hela plantan!

Jag vill slutligen påpeka, att de växlande skrivsätten *barr* och *bar*, vilka förekomma jämte varandra i nyare isländskan — Jón Ólafsson har, som vi sett, båda formerna — synas hänvisa därpå, att den jämförelsevis sena ljudlag om behandlingen av slut-

ljudande *rr*, som uppvisats för äldre danskan av Boberg (ANF. XII: 336) och för äldre svenskan av Noreen (Aschw. Gram. § 305), också inträtt åtminstone dialektiskt på Island och att, såsom i de övriga omnämnda språken, utjämningar inträtt. Andra exempel härpå äro fall som *þurr* och *þur* (båda formerna ha Jón Thorkelsson och Zoëga), *kyrr* och *kyr* (Zoëga — Jón Thorkelsson även *kyr* i sammansättningar), *fyr*, komp. adv. (Zoëga; J. Thorkelsson i sammans.) m. fl. Man kan därför icke av dessa olika skrivsätt draga några slutsatser om ordet *barrs* tidigare eller senare förekomst på Island i meningen av barr.

Till sist må några ord ägnas åt det nyssnämnda isländska ordspråket *bera sitt bar(r)*. Lindroth medger, att det måste vara gammalt, men, tillägger han som en avgjord sak, "det hör häller icke dit", d. v. s. till ordet *barr* i betydelsen barr.

Detta domslut motiverar han med de för mig i detta sammanhang obegripliga orden: "det har en inre släktskap med svenskans 'att komma på grön kvist". Vart *barr* då skulle "höra" och hur detta skall bevisa, att *barr* här ej är det allmänna nordiska ordet barr, förstår jag ej. Snarare är väl förhållandet alldeles det motsatta.

Vi ha nyss (se s. 116) gjort bekantskap med en annan, troligen äldre, form av ordspråket: *biða sitt bar* (hos Jón Ólafsson). Jag förklarar detta ordspråk så. *Biða* har här den betydelse "durch warten erlangen, erreichen", som det har på några ställen i den poetiska Eddan (se Gerings Vollständiges Wörterbuch). Bilden är tagen från barrträdet, som om våren väntar att få sin barrbeklädnad förnyad med friskt, grönskande barr. Därifrån har betydelsen, tillämpad på människan, blivit sådan som Jón Thorkelsson anger för ordspråket: "opblomstre igen (forvinde Tabet)". Ordspråket är således ett minne om att ordet *barr* i betydelsen barr i äldre tider levat på Island, liksom [*barr* i Fjm. (= barrträd) och kanske i Hkv. Hjörv. ¹] (se Degtr. s. 677-9), om dessa dlkter äro isländska] *barrhaddaðr* hos Hallfredr vandræðaskald (Degtr. 676) och — *barr* på de båda ställena i Snorre-Eddan, där det heter, att hjortarna *biða barr* ²) av världsträdets grenar.

¹) Å vilka båda ställen, av Lindroth lämnade obeaktade, dennes översättning knopp är alldeles omöjlig.

²) Då Lindroth uppger, att Cod. R. av Sn. E. "på det ena stället" har läsarten *bast* för *barr*, är detta ett (av L. i brev till mig erkänt) misstag för Cod. U., som på det senare stället har nämnda variant. Denna har påpekats av Bugge, Studier I: 474, n. (på samma ställe, där B. omnämner det även av L. under åberopande av Bugge diskuterade ordet *hefingar* i Grimnismål), som dock icke gör någon vidare anmärkning om denna läsart. Då nu tillfälle därtill gives, ville jag dock påpeka — utan att fästa större vikt därvid —, att detta *bast*, som tycks vara mer än ett vanligt skrivfel, kunde häntyda på en skrivare, som känt världsträdet som en idegran och vetat, att detta träd var bekant för sin *bast* (på grund av vars likhet med lindens *bast* namnet *bar(r)lind* anses ha uppkommit).

Wolf von Unwerth: Untersuchungen über Totenkult und Ödinnverehrung bei Nordgermanen und Lappen mit Excursen zur altnordischen Literaturgeschichte. Breslau 1911. 178 s. 8:o (Germanistische Abhandlungen begründet von Karl Weinhold 37. Heft.).

Detta arbete utgör en undersökning på ett område, där förut väg banats af Fritznér, Axel Olrik och Kaarle Krohn. Dessa forskare ha som bekant uppvisat lappska kultbruk, som icke kunna ha sin upprinnelse i den inhemska odlingen och inte heller äga någon motsvarighet hos finnarna, utan som sålunda måste vara lånade från de å ett annat kulturstadium stående germanska grannfolken. Hit hör framför allt offerandet af sådana husdjur, som icke annars användas af lapparna, utan för ändamålet inköpas från grannarna; vidare bruket af mjölrätter och messingsföremål vid kulthandlingar, den karakteristiska dräkt, som offerförrättaren bär m. m. Lånade från den fornnordiska mytologien äro, såsom samma forskare visat, äfven ett par gudagestalter, såsom åskguden, kallad Tor eller Horagalles (Thorkarl), och en fruktbarhetsgud, hvilken genom sitt namn Waralden olmay (veralder god) och genom förekomsten af priapus i kulten visar sig identisk med Frey. Äfven lägre mytologiska väsenden — draugen, jätten, näcken, själaskarorna i Odens jakt m. fl. — ha från samma håll inkommit i lapparnas föreställningsvärld.

Man förstår sålunda, att den lappska mytologien kan utgöra en värdefull källa för den germanske religionshistorikern. Särskildt är detta också fallet för områden, där de fornnordiska källorna flyta mera sparsamt; och det är just från ett sådant som vår förf. valt sitt ämne, nämligen från själa- och döds-kulten.

Denna uppträder nu hos de mest skilda folk i mycket likartade former, utan att man därför har rätt att sluta till lån. I det föreliggande fallet är emellertid öfverensstämmelsen af den art, att man, såsom förf. uppvisar, inte kan förklara den annorlunda än som beroende på öfverföring från nordborna till lapparna. Och intresset stärkes däraf, att dessa senare ofta ha bevarat de gamla föreställningarna i former, som bl. a. på grund af den religiösa utvecklingen icke längre finnas tillgängliga i det mytologiska material, som från fornnordiskt håll står oss till buds.

Af nordiska källor har förf. hufvudsakligen använt den isländska sagolitteraturen, därvid naturligtvis skillnaden mellan de historiska och de ohistoriska beaktats och särskild hänsyn tagits till de litteraturställen, som upplysa om verkliga kulthandlingar. Vidare har för Odensgestaltens vidkommande den hedniska skaldediktningen och den fornnorska folksagan användts.

Förf. skildrar först den norsk-lappska kulten af Saiwo eller

Passe-Warek, d. v. s. heliga berg, i hvilka döda män bodde och där lapparna en gång efter döden få ingå. Äfven bland svensk-lapparna förekommer en kult, som tydligen är identisk med denna. I båda fallen är stälernas helighet skyddad genom stränga förbud; på berget finns en sten (sv.-lappska *säite*, sv. *storjunkare*), ofta liknande ett djur eller en människa, och vid denna utföres offer-handlingen; den bestrykes af blod och fett, och omkring honom uppstaplas offerdjurens horn. Ibland tjänstgör han också som orakel.

Däremot saknas från de svenska lappmarkerna ett uttryckligt bevis för att man här liksom i Norge trodde på ett de dödas fortlefvande i dessa heliga berg. Att en sådan tro äfven här härskat, är dock sannolikt af flera omständigheter, bl. a. däraf att de enstaka säite eller storjunkarna betecknas som de enskilda familjernas gudomligheter, hvilket ju tyder på en kult af afidna förfäder, som då utan tvifvel ansågos bo i de som heliga ansedda bergen.

Som bekant voro äfven i den fornnordiska hedendomen vissa berg föremål för dyrkan, och föreställningen, att de döda fortsatte sitt lif i bergen och kullarna (haugbúar), är väl bestyrkt.

Här har man emellertid att skilja på två olika föreställnings-kretsar. Å ena sidan trodde man att de afidna efter döden kommo till vissa bestämda berg. Denna tro hänger icke tillsammans därmed, att dessa ställen skulle ha varit begravningsplatser. Det kan man bl. a. se af Eyrbyggja, där det omtalas, hur Þórolfr efter sin död går in i Helgafell, men ligger begrafen vid Haugnes. Grafplats och själabostad äro sålunda här icke identiska.

Men å andra sidan känner den nordiska folktron också den föreställningen, att den döde fortlefver i sin grafkulle. Denna är dock för den nordiska hedendomens historiska tid icke lika säkert bestyrkt som den föregående. De talrikaste vittnesbörden äro nämligen hämtade från Fornaldarsögur, där de tyckas uppträda som motiv af mera literär beskaffenhet — låt vara, att dessa ytterst kunna återgå på en äldre tids mytiska åskådning. Att man offrat vid Óláfr Geirstaðaalfs och Halfdan Svartes grafhögar kan icke heller utan vidare anföras som typiskt exempel på nordisk döds-kult, då det här är frågan om döda konungar.

Förf. berör därpå den nordiska alfkulten och framhåller bl. a., att det bästa beviset för påståendet om alfvernas sammanhang med döds-kulten är det ställe i Óláfs Þáttur Geirstaðaalfs, där det berättas, att man "offrade åt honom för fruktbarhet och kallade honom Geirstaðaalf". Formerna för alfkulten erinra tydligt om den lappska döds-kulten. I båda fallen finna vi tron på ett i berg och kullar boende underjordiskt folk, som man bringar offer, bl. a. för att skaffa bot åt sjuka; offerhandlingen utföres vid en sten, som bestrykes med blod, fett eller smör (jfr sv. "älfvestenar"); lapparna offra åt de döda, nordgermanerna åt alfver, som ju äro nära förbundna med döds-kulten; Saiwo-andarna och alfverna föra i bergen ett lif, som i enskildheter liknar det mänskliga lifvet o. s. v. Den

offersten, som står på lapparnas heliga berg, identifieras med den *hörgr*, som enligt Landnåma upprestes på de krosshólar, i hvilka Ande släktingar efter döden trodde sig komma att ingå (jfr om *hörgr* senast Thümmel Beitr. 35: 100).

Förf. anser det af dessa skäl knappast tvifvelaktigt, att i detta afseende en intim förbindelse egt rum mellan de olika folkens kult och tro; och han erinrar vidare om att af de båda förut refererade fornnordiska föreställningarna om platsen för de dödas fortlevande endast den, som öfverensstämmer med den lappska, nämligen om ett bestämdt dödsberg, kan betraktas som egentligen folklig och tillförlitligt bestyrkt.

Den tid af den fornnordiska hedendomen, hvars dödstro afspelas i den lappska mytologien, ligger icke synnerligen aflägsset; det är tydligtvis i hufvudsak den nordiska hednatidens senare århundraden.

I det följande afsnittet anställs en jämförelse mellan lapparnas och nordgermanernas föreställningar om sjukdom och död såsom orsakade af de döda. Liksom lapparna trodde, att dessa sträfvade efter att skaffa människor och djur dödliga sjukdomar på halsen, så var det enligt nordiska källor de döda, som gäfvö upphof till epidemier och dödliga lidanden af alla slag. Då dylika drag återfinnas hos de mest skilda primitiva folk, kan man här inte utan vidare tala om lån. Men en jämförelse mellan lapparnas och nordbornas uppfattningar i detta hänseende får sitt alldeles särskilda intresse därigenom, att de förra uppvisa ett stadium, som de skandinaviska folken tidigare måste ha genomgått, och åskådliggöra det sammanhang, i hvilket de isländska sagornas berättelser böra inställas. Om en motsvarighet till det hos lapparna allmänna offret till de döda i afsikt att skydda mot död och sjukdom är t. ex. hos skandinaverna blott fråga i alkulten, som är en yngre afläggare af döds-kulten. De döda själfva bringar man hos dessa inga offer, utan man söker att oskadliggöra dem medelst andra, ofta mycket kraftiga medel (bränning, genomborrande med pålar o. s. v.). I detta fall har sålunda den nordiska hedendomen tagit ett steg bort från dödstrons och döds-kultens äldre former.

Af särskildt intresse är naturligtvis behandlingen af lappguden Rota, därför att förf. — sedan han i ett par mellanliggande kapitel utförligt skildrat den fornnordiska Odenskulten och Odensgestalten — slutligen stannar vid den uppfattning, som redan Olrik antydt, att Rota ingen annan är än den till den lappska religionen öfverflyttade Oden.

Rota spelar hos lapparna i det afseendet samma roll som de döda, att han plågar människor och djur med sjukdomar och därför blidkas med offer, bl. a. af döda hästar, som nedläggas i jorden för att guden på dem skall bege sig i väg. Hans kult visar sig stå i nära sammanhang med döds-kulten, där för öfrigt äfven hästoffer förekomma.

Men redan Olrik och Krohn ha framhållit, att en dylik kult icke kan vara inhemska hos ett folk, som icke begagnar hästar. Däremot är som bekant bruket att vid inbrytande epidemier i jorden nedgräva hästar, liksom äfven andra djur och t. o. m. människor, känt från olika trakter af Skandinavien (märk t. ex. helhästen!).

Emellertid har Rotakulten härigenom icke fullt tillfredsställande förklarats, då det föreliggande materialet alls icke visar, att man i Skandinavien — allraminst vid sjukdomar bland människor — hufvudsakligen skulle ha använt hästar som offerdjur. Men i Rotakulten spelar hästen en hufvudroll och är som offerdjur knuten vid en viss bestämd gudom. Allt talar nu för, att denna gud själf är af främmande och då naturligtvis germanskt ursprung. Det gäller då att undersöka, huruvida verkligen det drag, som hos Rota står i förgrunden, nämligen pestoffret, verkligen låter sig förstås i samband med Odenskulten. Genom påvisande af flera öfverensstämmelser i mindre viktiga punkter mellan Rota och Oden har läsaren emellertid redan före denna undersökning gjorts mera tillgänglig för en dylik uppfattning, öfverensstämmelser i fråga om dräkt och uppträdande, giftermålsförhållanden, funktion som härskare i ett dödsrike m. m.

På förf:s framställning af Odens kult och gestalt nekar oss utrymmet att närmare ingå. En stor del däraf erbjuder för den nordiske filologen intet nytt, och mycket står också i ett rätt lösligt sammanhang med frågan om förhållandet till Rota. Den kan delvis betraktas som en tämligen själfständigt stående monografi.

Framställningen af Oden är hufvudsakligen byggd på västnordiska litterära källor. Att förf. ej närmare inlåter sig på Odens trons urhistoria och genesis, kan ej lända honom till förebråelse, då han är af den meningen, att den lappske guden Rota knappast motsvarar en äldre Oden än den sista hednatidens. De olikheter, som visa sig bestå mellan de båda gudagestalterna, förklaras däraf, att lappguden förlorat åtskilligt af det som tillhörde den senare. Så kunde ju t. ex. lapparna knappast ha någon användning för vissa drag hos den nordiske krigsguden och ännu mindre den norsk-isländske skaldeguden.

Några enskildheter må för öfrigt framhållas.

I likhet med flera andra forskare finner förf. den stränga uppdelningen i två dödsriken, Odens och Hels, såsom den omtalas t. ex. i Yngs., sakna motsvarigheter i den hedniska tidens tro.

Om skaldemjödets handling ss. 114—118. Schücks konstruktioner, enligt hvilka de särskilda episoderna i myten skulle afspela gamla kultmyter, anser förf. sakna vetenskapligt värde. Som gammalt sagostoff kan endast det betraktas, att Oden med list afhände jättarna det af dem i berget bevarade mjödets. Med rätta varnar förf. för att bygga på namn sådana som Són och Boðn,

som möjligen helt enkelt äro missförstådda, i kenningar ingående appellativ.

Snorres skildring af Odens konster i Hkr. I får inte — som v. d. Leyen gör — anföras som bevis för att Oden från början är en till gud upphöjd trollkarl; tydligtvis återger Snorre här blott en mycket utbredd samtida kristen euhemeristisk uppfattning.

Prosan i Grímnismál är ett literärt arbete från den tid, då man samlade eddasägnerna; dess viktigaste källor äro Hervararsagan och en ännu i Norge och Lappland bevarad folksaga.

Arbetet gör intryck af samvetsgrannhet och besinning. Det afslutas med några exkurser: om Þáttr Óláfs Geirstaðaalfs och dess källor; om Glámrepisoden i Grettissaga, som knappast beror på en gammal mänmyt, utan snarare är en rent literär produkt; om Egills Sonatorrek, som icke — med Neckel — får betraktas som en produkt af inverkan från fornengelsk elegisk poesi; och slutligen om Ynglingatal, som förf. — likaledes i opposition mot Neckel — helst vill tillskrifva hedniska anor.

Göteborg i jan. 1912.

Elof Hellquist.

Til Eddakvadene¹⁾.

I. Til Voluspá.

V. 2⁵⁻⁸: Her er det navnlig ordet "*ivipi*" (sål. R) eller "*iuidiur*" (sål. H), som lægger tolkningen hindringer i vejen. Stedet er fortræffelig behandlet af Kock i Arkiv f. n. filol. XXVII, N. F. XXIII, s. 121—126. Han tror, at de overleverede former "*ivipi*", "*iuidiur*" er væsentlig samme ord som (eller i hvert fald ensbetydende med) isl. oldsv. pl. *innvipir* og oldsv. pl. *invipiur*, og heri må man sikkert give ham ret. I islandsk bruges *innviðir* i flertallet dels om 'spanterne i et fartøj' dels om 'det indre træværk i en bygning (navnlig om de bærende dele)'; i den første betydning forekommer ordet ret hyppig både i det gamle (jfr. Fritzner²⁾) og i det nyere sprog; den sidste betydning er almindelig i nyislandsk og er sikkert meget gammel, skönt den tilfældigvis ikke synes at forekomme i den gamle litteratur. Ordets oprindelige betydning synes at være: 'indvendige bærende eller sammenholdende træer (i et hus eller i et fartøj)', 'indtømmer'. I oldsv. har ordene *invipir*, *invipiur* fået en stærkt udvidet betydning, idet de bruges om "sammanfattningen av all både livlös och levande egendom, som tillhör en gård och dyl." (Kock). En lignende betydning tror Kock at burde tillægge "*ivipi*", "*iuidiur*" på vort sted. Han oversætter v. 2⁵⁻⁶: "jag minnes nio världar och i hvar och en av dessa nio världar alla både levande varelser och livlösa ting", eller mere frit: "jag minnes nio världar och de nio världarnas innehåll". Alternativt foreslår han dog at tage "*ivipi*",

¹⁾ Hvor ikke andet udtrykkelig bemærkes, gælder henvisningerne Bugges udgave, Kria 1867.

"*íviðjur*" i en betydning, som mere nærmer sig til den islandske betydning af *innviðir*, nemlig i betydningen "grundpelare", "grundvalar", og oversætter: "jag minnes nio världar, nio världgrundpelare (grundvalar)".

Ordene *niu "íviþi"* el. "*íviðjur*" må ikke løsrives fra sin sammenhæng. Lad os se på halvverset i dets helhed:

*Niu man ek heima
niu "íviþi" ("íviðjur")
mjotvið mæran
fyr mold neðan.*

Det turde være klart, at der består en sammenhæng mellem "*íviþi*", "*íviðjur*" og det umiddelbart påfølgende *mjotvið*, og denne sammenhæng taler for, at "*íviþi*", "*íviðjur*", ikke bruges i den udvidede svenske, men i den oprindelige betydning: 'indvendige bærende eller (og) sammenholdende træer', som synes at passe udmærket ind i tankegangen. *Mjotviðr* er åbenbart en betegnelse for verdensasken; det synes alle at være enige i. Det forekommer mig indlysende, at ordene *mjotvið mæran* på dette sted ikke udgør et selvstændigt led i völvens opregning af de ting, hun husker, parallelt med *niu heima*, *niu íviði* eller *íviðjur*, men at de står som forklarende appositum til *íviði* (*íviðjur*). De ni *íviðir* (*íviðjur*) repræsenterer fra völvens standpunkt verdensasken. Hvorvidt der bør sættes komma eller ikke efter *mjotvið mæran*, med andre ord: hvorvidt ordene *fyr mold neðan* bør henføres til *niu heima*, *niu íviði*, eller til appositionen *mjotvið mæran*, kan være tvivlsomt, men med hensyn til meningen kommer det nogenlunde ud på ét. I bægge tilfælde er der tale om ni underjordiske verdener, ni underjordiske *íviðir* (*íviðjur*), hvilke sidste identificeres med verdensasken, for så vidt som den er underjordisk. *Íviðir* (*íviðjur*) må altså i forhold til asken betegne dens underjordiske dele, d. v. s. dens rødder, i forhold til de ni underjordiske verdener betegner det derimod de bærende træer, som holder verdenerne sammen.

Dette er fra völvens synspunkt ganske naturligt. Hun, som lige nylig er vækket op fra de døde, taler de underjordiske væseners sprog, fordi hun selv er et underjordisk væsen ¹). For hende som sådan falder det naturligt at identificere verdensasken med dens rødder, fordi man fra et underjordisk standpunkt kun ser verdenstræets rødder, derimod ikke dets overjordiske dele, stammen og kronen, som "breder sig over alle lande" (jfr. F'jols. 19), ja, det er muligt, at völven i den verdensalder, hvorom der her er tale, forestiller sig verdenstræet som "endnu ikke vokset op over jordens overflade" ²), altså som kun eksisterende i dets rødder.

I henhold til ovenstående må halvverset oversættes omtrent således:

Ni verdener husker jeg, ni bærende rodgrene (en i hver verden), det navnkundige måltræ under mulde.

Eller:

Under mulde husker jeg ni verdener o. s. v.

Kock dömmet ikke mellem de to læsemåder "*ivipi*" og "*ividiur*". Det er dog klart, at kun den ene af dem kan være den oprindelige. Mod "*ivipi*" kan rettes en formel indvending. Hvis det, som Kock tror, er acc. pl. af *iviðr*, masc., er det en abnorm og, som det synes, for vestnordisk umulig form for *iviðu*. Både *viðr* og dets sammensætninger ³), deriblandt *innviðr* ⁴), har i acc. pl. *viðu*. Den oldsvenske

¹) Dette fremgår klart af sammenhængen i digtet og fremfor alt af dets slutningsord: *nú mon hón søkkvask*. At udelade *hón* på dette sted eller at "rette" det til *hann*, er efter min mening ganske utilladeligt. Ordene, som de står i bægge de af hinanden uafhængige håndskrifter, giver en udmærket mening. Analogien med Vegtkv. 4 taler også for, at völven er vækket op fra de døde.

²) Jfr. F. Jónssons oversættelse af verset i 'Völuspá, völvens spådom, tolket af F.J.', Kh. 1911 (Studier fra sprog- og oldtidsforskning Nr 84), s. 12, og Bugge, Studier I s. 491.

³) Se f. eks. *dolgvíðu* Sigdróm. 29^s; *ræfrvíðu* Leifar f. kristinna fræða, Kh. 1878; s. 164^{1a}; *borðvíðu* NgL. III 204²³, 207²⁴; *skipvíðu* NgL. I 65¹⁵, *langvíðu* NgL. I 65¹⁶.

⁴) Se eksemplerne hos Fritzner² u. *innviðr*.

form *invipi* kan ikke påberåbes som støtte for en akkusativform *iviði* i Vsp. Vi bliver altså nødte til at rette det overleverede "*invipi*" til *iviðu*, hvis vi fastholder, at vi her har acc. pl. af *iviðr*, og dette er dog altid en betænkelig udvej. Dertil kommer — forudsat, at den ovenfor givne tolkning er rigtig — at *iviðja* synes at passe nok så godt i sammenhængen som *iviðr*. *Íviðja* er åbenbart et af **iviðr* afledet diminutiv ¹⁾, og passer som sådant udmærket som betegnelse for et træes rødder eller rodgrene, som er spæde i forhold til selve træet. Dette af *viðr* afledede *-viðja* er i ordlyd fuldstændig identisk med det vistnok med *viðir*, 'pil', beslægtede ord *v.ðja*, fem., som forekommer i de norske love i betydningen 'vidjebånd' ²⁾ og bruges i nyislandsk i flertallet (*viðjur*) som betegnelse for pilens smalle vidtforgrenede rødder. Dette *viðja* er åbenbart afledet af det ensbetydende *við*, fem., plur. *viðjar* ³⁾. Disse ords oprindelige betydning er sikkert 'pilrødder', idet disse på grund af deres sejhed ofte blev benyttede og benyttes endnu den dag i dag på Island til bånd og fletværk ⁴⁾, og det forekommer mig sandsynligt, at denne betydning af de enslydende eller næsten enslydende ord har foresvævet Vqluspá-forfatteren, da han valgte det af **iviðr* afledede *iviðjur* som betegnelse for verdensaskens rodgrene. Af disse grunde foretrækker jeg H's læsemåde *iviðjur* for R's "*invipi*", som synes at være en ganske almindelig skrivfejl, idet skriveren, som "ikke sjælden" udelader forkortelses-

¹⁾ Jfr. A. Torp. Gamalnorsk ordavleiding § 22, I b (Hægstad og Torp, Gamalnorsk ordbok s. XLIII¹).

²⁾ Se Glossaret til NgL. Som variant til *viðjar* forekommer *viðjur* i Jónsbók farmannal. 17.

³⁾ Se ordbøgerne. En sammensætning af *við* er *stjórnvið* (jfr. Hjalmar Falk, Altnord, seewesen, s. 75).

⁴⁾ Osebergskibets *stjórnvið* er lavet af vidjer (Hjalmar Falk, Altnord, seewesen s. 75). Ligeledes er spanterne i Gokstadskibet "ikke surrede til plankerne med bastetov, men med vidjer af træerødder" (Nikolaysen, Langskibet fra Gokstad s. 55 a).

tegn ¹⁾, har glempt at sætte forkortelsetegnet for *ur* (∞) over det sidste *i*.

V. 34⁵⁻⁸. Dette halvvers findes kun i H, hvor det skrives således;

*”þá kná vála
vígbond snúa
heldr voru harðgior
höft or þormum.”*

I de fleste af de senere udgaver udelades halvverset som uægte, som det synes uden tilstrækkelig grund. Det passer ganske godt ind i sammenhængen på det sted, hvor Bugge har anbragt det i sin udgave, som indledende forklaring til verset om den bundne Loke, hvis første i R overleverede halvdel det har fortrængt i H. ²⁾

Siden SvB. Egilsson er de fleste tolkere enige i at opfatte ordene *heldr vǫru harðgior höft* som en parentes, hvorved *þá kná Vála vígbond snúa ór þormum* bliver en sætning for sig; som i prosaisk ordfølge vilde lyde: *þá kná snúa vígbond ór Vála þormum*. I indskudssætningen tages *höft* i betydningen 'bånd', 'lænker' ³⁾. Med hensyn til indholdet stemmer halvverset, således fortolket, med det i SnE. I s. 184 og i prosastykket bagved Lokasenna meddelte sagn om, at Loki blev bunden med sin søns tarme, idet dog Váli på bægge disse steder forveksles med sin broder Nari eller Narfi.

Imod denne tolkning må indvendes, at der mangler et

¹⁾ Se den fototypiske udg. af cod. reg., indledningen s. LXIV.

²⁾ Müllenhoff (DAk. V s. 9—10 og 112—113) tror ligesom jeg, at halvverset *þá kná Vála* (Bugge 34⁵⁻⁸) er ægte; derimod mener han, at halvverset *Hapt sá hon liggja* (Bugge 35¹⁻⁴), som kun findes i R, er uægte og tildigtet på Island, hvorimod digtet i dets helhed efter hans mening er norsk. At halvverset er digtet på Island, slutter han af *hverá lundr* i 2. versl., og deri må man vistnok give ham ret. Derimod kan jeg ikke give ham ret i, at digtet i dets helhed er norsk. Der er flere ting, der tyder på, at *Vǫluspá* er et islandsk kvad (jfr. Timar. XV s. 101 fgg., XVI s. 53 fgg.). Man har derfor ingen grund til at udelukke halvverset Bugge 35¹⁻⁴ som uægte.

³⁾ Noget afvigende er Müllenhoffs tolkning i DAk. V s. 79, jfr. s. 9—10.

subjekt til *kná*. Tanken forlanger ubetinget, at det framhæves, hvem det var, som "snoede krigsbånd af Vále's tarme". Müllenhoff har set vanskeligheden og forsøgt att løse den ved at antage, at *Frigg* skulde underforstås som subjekt fra det foregående vers (Bugge 33^s). Men dels er det i høj grad tvivlsomt, hvorvidt subjektet således kan underforstås fra det ene vers til det andet, dels synes det mindre passende at tillægge gudinden, som "begræder Valhals vé", en sådan handling. Nygård behandler udeladelse af subjekt i sin Syntaks § 9—17, men ingen af de der fremsatte regler synes at passe på vort sted.

Jeg tror, at man har misforstået ordet *høpt* i 4. verslinje, og ser deri det savnede subjekt til *kná*. Så vidt jeg ved, har alle tidligere tolkere tillagt det betydningen 'bånd'. Men det kan også, ligesom *þond*, navnlig i flertallet, betegne 'de bindende magter' ¹⁾, 'guderne' og denne betydning passer udmærket på vort sted. Halvverset bör efter min mening interpungeres således:

*þá kná Vála
vígbond snúa
— heldr vöru harðgöf —
høpt ör þörmum.*

Med hensyn til den i *kná høpt* fremtrædende uoverensstemmelse mellem subjekt og prædikat, det såkaldte *σχῆμα Πινδακικόν*, henvises til Nygårds Syntaks § 66 anm. 3 med de der anførte eksempler: "Når verbet står foran subjektet, og navnlig når det ved flere mellemkommende ord er skilt fra subjektet, sættes det stundom i 3. person ental, uagtet subjektet er 3. person flertal" ²⁾.

¹⁾ Det vil vistnok sige 'de magter der binder de mod guder og mennesker fjendtlige væsener', så at de ikke kan gøre skade.

²⁾ Jfr. Gerings udg. af Eyrb. k. 4, 2: *skarz í landit inn firðir stórir* med Gerings note til stedet, og F. Jónssons udg. af Njála k. 84, 15: *Esa gapríplar góðir*. Sjælden forekommer denne uregelmæssighed, når subjektet står foran verbet, som hos Sighvatr i Erfdrápa Óláfs helga 16. vers (Skjaldedigt. I B s. 242—243): *Galdrar . . . barg þöri*.

I parentesen *heldr vóru harðgør* er subjektet underforstået fra den omsluttende sætning (jfr. Nygårds Syntaks § 10 a); *harðgørr* betyder ikke "firmiter factus" (Svb. Eg., Lex. poet.), men 'hårdsindet', altså noget lignende som *harðgeðr*¹⁾, *harðgeðjaðr*, *harðúðigr*; det bruges ofte i betydningen 'hårdfør', 'som kan tåle meget'²⁾; derfra til betydningen 'ufølsom', 'hårdsindet' er kun et skridt. Jeg oversætter altså:

'Da snor de bindende magter krigsbånd af Váli's tarme; de var overmåde hårdsindede'.

Ordet *høpt* er åbenbart valgt som betegnelse for guderne, fordi de her optræder i deres 'bindende funktion'.

Vigbønd synes at betegne bånd, der bevirker, at den bundne ikke kan røre et lem. Det kan sammenstilles med *herfjóturr*, der bruges om den paniske skræk, som påkommer en under kampen og lammer en fuldstændig, så at han ikke kan røre sig. Som grund till lammelsen synes man at have tænkt sig usynlige, af fjendtlige væsener pålagte lænker.

Ordene *heldr vóru harðgør* bør ikke opfattes som en dadel mod guderne; de synonyme ord *harðgeðr*, *harðhugaðr* o. s. v. bruges som oftest i en rosende betydning. Men man føler et hjerte banke bagved disse ord. De er et udslag af digterens dybe medfølelse med andres lidelser, selv når disse andre er onde. De er et værdigt sidestykke til det skønne halvvers om Sigyn (Bugge 35⁵⁻⁸)³⁾.

¹⁾ I Sturl.³ I s. 418³⁴ optræder *harðgørr* som variant til *harðgeðr* i et vers af Guðmundr Oddsson og forklares nærmere ved parentesens *hugði hann vætr á vægðir*. Måske er *harðgørr* den oprindelige læsemåde på dette sted. I Glúms vers i Glúma k. 21⁶⁴ står "*harðgerðr*" i alle håndskrifter. Dette har Konr. Gíslason villet rette till *harðgeðr* (Nj. II s. 209—210). Men det synes at ligge endnu nærmere at indsætte *harðgerr* (d. v. s. *harðgørr*), som kan betyde ganske det samme.

²⁾ F. eks. i prosastykket *Frá dauða Sinfjötla*, Bugge s. 202a²⁰: *Svá er sagt at Sigmundur var harðgørr, at hvárki mátti hánom eittr granda útan né innan*.

³⁾ Ikke blott på dette sted, men også på to andre steder giver digteren sin medfølelse udtryk ved at skildre en deltagende kvindes vånde (se

V. 46—47. I væsentlig overensstemmelse med H. opstiller Bugge følgende tekst:

46. *Leika Mims synir,
en mjotuðr kyndisk,
at inu gamla
Gjallarhorni.
Hátt blæss Heimdallr,
horn er á lopti,
mælir Óðinn
við Mims hofuð.*

47. *Skelfr Yggdrasils
askr standandi,
ymr it aldna tré,
en jötunn losnar;
hræðask allir
á helvegum,
úðr Surtar þann
sefi of gleypir.*

I v. 46 stemmer R — bortset fra skrivfejlen *en* for *inu* (*enu*) i 3. versl. og *galla*¹⁾ for *gamla* i samme versl. — med denne tekst. I v. 47 stiller R. versl. 3—4 foran versl. 1—2 og udelader helt versl. 5—8. Håndskrifterne til SnE. har kun sidste halvvers af v. 46 og første halvvers af v. 47, som de slår sammen til ét vers; det øvrige udelades.

Det kan næppe være tvivlsomt, att halvverset 47⁵⁻⁸,

v. 33⁵⁻⁸ *en Frigg of grét* &c. og v. 53¹⁻² og 1-6 *þá kemr Ellénar harmr annarr fram* &c.). Dette kan næppe være tilfældigt. Enten var digteren selv en kvinde, eller også lader han med fin beregning völven ytre sig således i hendes egenskab af kvinde.

¹⁾ Det synes dog at være noget tvivlsomt om R virkelig har *galla* og ikke *gälla* d. v. s. *gamla*. Ser man faksimilet efter i den fototypiske udgave, finder man over *ga* en vandret lidt bugtet streg, som løber sammen med den tilbagebøjede hale af *y* i *þyrma* i linjen ovenover. Udgifterne af den fotot. udg. ser i strengen en forlængelse af *yets* hale, hvorved denne dog bliver usædvanlig lang. Bugge tror derimod, att den "næppe kan høre til *yet*", og opfatter den som "betydningsløs". Det ligger nær att opfatte den som det sædvanlige forkortelsestegn for *m*, som kan være "krummet i forskellig grad og på forskellige måder" (fotot. udg. s. XLVII). Her har det fået plads lidt for langt til venstre, fordi pladsen over *a*, hvor det skulde stå, til dels var optaget af *yets* hale.

uagtet det kun er overleveret i H, er ægte og oprindeligt. Efter min mening ligger nøglen til den rigtige tolkning af det foregående netop i en rigtig forståelse af dette halvvers, og særlig af ordene *Surtar sefi*. I følge sammenhængen kan *þann* i versl. 7 kun gå på *askr Yggdrasils* i det foregående. Det er asken, som *Surtar sefi* sluger. *Surtar sefi* kan da ikke, som de fleste nyere tolkere mener, være en betegnelse for Loki eller Fenrisulven; selv for dem "vil verdensasken være en for stor mundfuld" (Müllenhoff DAK. V s. 147). Den eneste, som kan "sluge" verdenstræet, er ilden, og at det er den, der menes, bliver klart, når vi betænker, att vi her står på tærskelen til digterens storslåede skildring af verdensbranden. Kan da *Surtar sefi* betegne ilden? Ordet *sefi* betyder dels 'hu', 'tanke', 'sind', dels 'slægtning'. Spørgsmålet bliver altså først, om man har kunnet kalde ilden for 'Surts hu', 'Surts tanke'. Utænkeligt er det ikke. Surtr er en ildjætte, og netop i det øjeblik, hvorom der her er tale, står hele hans tanke til at opbrænde verden. Hvorfor skulde så digteren ikke have kunnet kalde ilden for 'Surts tanke'. Dog må jeg tilstå, at en sådan omskrivning ikke forekommer mig rigtig naturlig, og det må indrømmes, at den vilde være enestående i norsk-islandsk digtning. Det næste spørgsmål bliver: Har man kunnet betegne ilden som 'Surts slægtning'? Det står fast, at Surtr er en jætte, samt at en hvilken som helst jætte i følge skaldisk sprogbrug kunde kaldes for hans slægtning. På den anden side står det lige så fast, at vore forfædre tænkte sig ilden personificeret i en jætteskikkelse, som de kaldte enten *Logi* eller *Eldr*. Om denne jætte vidste de at berette, at han var søn af *Fornjótr* og broder til *Hlér* (*Ægir*) og *Kári* (*Vindr*). I Þjóðólfs Ynglingatal kaldes ilden *sonr Fornjóts* (v. 29) og *Sævar niðr*, d. v. s. 'Ægers slægtning' (v. 4), og *Fornjóts synir* kaldes vindene i Sveins Nordrsetudrápa. Hermed kan sammenlignes SnE. I s. 330: *Hvernig skal kenna vind: Svá at kulla*

hann son Fornjóts, bróður Ægis ok Elds, og s. 332: *Hvernig skal kenna eld? Svá at kalla hann bróður Vinds ok Ægis*. Endvidere Fornaldarsögur II s. 3, som opstiller følgende stamtavle:

Fornjótr
 —————
 Hlér.   Logi.   Kári.

I SnE.'s navneremser opregnes de tre brødre *Eldr*, *Ægir* og *Vindr* blandt jættebenævnelser i samme halvvers (SnE. I s. 550). Skönt vi ikke ved noget om Surts afstamning kan vi dog af hans væsen som ildjætte drage den slutning, at jætten *Eldr* eller *Logi* var en af hans allernærmeste slægtninge. Hans nære slægtskab med ilden viser sig også i v. 52¹⁻²: *Swtr ferr sunnan með sviga lævi*, hvor *sviga læ* måske er en omskrivning for jætten *Eldr*, og ikke for ilden som naturfænomen, eller i hvert fald, ligesom *Surtar sefi* på vort sted, svæver på grænsen mellem det personificerede og det naturlige begreb¹). Jeg vover altså at påstå, at det må have ligget nærmere for Vøluspá-skjaldens samtidige att tænke på jætten *Eldr* eller *Logi* end på nogen anden jætte, når de hørte tale om 'Surts slægtning'²).

Så snart vi har forstået, at *Surtar sefi* er en omskrivning for jætten *Eldr* (*Logi*) eller hans element, ilden, kommer også *gleypir*, som tolkerne har været i den største forlegenhed med, til sin fulde ret. *Gleypa* er synonymt med *svelga*, som hyppig bruges om ilden³). Dette viser, at vi er på den rigtige vej.

¹) En lignende dobbelttydig svæven mellem naturskildring og myte finder vi i Skúli Þorsteinssons vers *Glens bedja veðr gyðju* &c., FJ., Skjaldedigtning I A s. 306, B s. 284.

²) Dette er ikke nogen ny tolkning. Allerede Finnur Magnusson synes at have forstået *Surtar sefi* som betegnelse for ild (Den ældre Edda, overs. ved FM., I s. 48), og det samme gør endnu Rydberg i sine *Undersökningar i Germanisk Mythologi* I s. 332.

³) Jfr. *Ynglingatal* v. 4¹⁻⁴: *Ok Visburs vilja byrgi sævar niðr svelga knátti*; v. 29³⁻⁴: *hræ Áleifs ólgylðir svalg*. Sturla, *Hákonarkviða* Fms. IX, s. 356: *Svalg hvert hús heitum munni víðar hundr*.

Mod denne tolkning vil man indvende, at v. 47⁷⁻⁸, således fortolket, ikke stemmer med Fjöls. v. 20, hvor det hedder om *Mímameiðr* i sidste halvvers:

*við þat hann fellr.
er fæstan varir:
flærat¹⁾ hann eldr né járn.*

Dertil skal jeg bemærke, at et så sent digt som Fjølsvinnsmál — som formentlig ikke er ældre end fra slutningen af det 12. århundrede ²⁾ — ikke kan være afgørende for vor tolkning af Völuspá. Dertil kommer, att læsemåden "*flærat*" ikke er sikker. I AM. 738, 4° (Bugge O), som Bugge anser for at være det bedste af de håndskrifter, som indeholder Gróg. og Fjöls. (se fortalen til hans udg. s. XLIV), og i Ny kgl. Saml 1109 fol. (Bugge C) står *flær hann eldr né járn*, som kan betyde: 'ild fortærer den og ikke jærn' ³⁾. Hvis dette er den rigtige tekst, stemmer indholdet fuldstændig med Vsp. v. 47⁷⁻⁸, således som det er tolket ovenfor.

Fra v. 47⁷⁻⁸ falder der nu et klart lys over det foregående. I v. 46² må *kyndisk* tages i sin naturlige og sædvanlige betydning: 'antændes'; det kan ikke være præteritum af *kynna* — præteritum passer slet ikke i sammenhængen (jfr. *leika*, præs.) — og endnu mindre præs. af et imaginært verbum *kynda* = *kynna*, som ellers ikke kan påvises. Og subjektet til *kyndisk*, *mjotuiðr*, må være en betegnelse for verdensasken, altså væsentlig ensbetydende, om end icke formelt identisk med *mjotviðr* i v. 2. *Mjotviðr* synes at be-

¹⁾ Således (*flær at*) de fleste håndskrifter; *flær* betyder egentlig 'flår', d. v. s. 'fortærer udvendig fra', 'ødelægger'; der synes ikke at være grund til at rette det til *fellir* (eller *flærat* . . . *eldr* til *flærat eld* — et træ kan jo ikke flygte); man synes at have kunnet sige *flá* i denne betydning om ilden; jfr Þjóðólfs Ynglingatal v. 29³⁻⁵: *ok glóðfjalgr gorrvar leysti sonr Fornjóts af Svía jöfri*.

²⁾ Det har flere berøringspunkter med Sólarljóð og synes at være omtrent samtidigt med dette digt. Bægge digte er sikkert islandske.

³⁾ Jfr. Sig. sk. v. 40: *Unna einum né ýmissum* og Gerings Wörterbuch under *né*, 2 (spalte 721¹⁻²⁰).

tyde 'måltræ', d. v. s. det træ, der tilmåler skæbneu: *mjót-uðr* betegner træet som 'skæbnetilmåler', 'skæbnebestemmer'. Hele forskellen er, at *mjótviðr* udtrykkelig fremhæver, at 'skæbnetilmåleren' er et træ. Den samme betydning af skæbnebestemmende magt har *mjót-uðr*, brugt om *Mímameiðr*, i Fjöls. v. 22⁶ og måske i Sig. sk. v. 71³ og Oddr. v. 16⁸, hvor man plejer att tage det i betydningen 'død'. Men for resten er betydningsovergangen fra 'skæbnetilmåler', 'skæbnebestemmende magt', til 'skæbne', og derfra til 'bane' (SnE. I s. 264), 'død', meget let og naturlig. Her passer betydningen 'skæbne', 'verdensundergang' ikke; prædiketet *kyndisk* forlanger som subjekt noget, der kan brænde; i den af Müllenhoff antagne uegentlige betydning "anbrechen", "eintreten" er *kyndask* ellers ikke påvist. Derimod passer alt fortrinlig, hvis *mjót-uðr* er en betegnelse for verdensasken; som træ er den netop let udsat for at komme i brand ¹⁾.

Ordene *at inu gamla (galla?) Gjallarhorni* kan ikke uden tvang forbindes med sætningen *en mjót-uðr kyndisk*; de kan ikke betyde "beim tone des hornes", "wenn das horn ertönt" (Gering, Wörterbuch, spalte 61²⁸); at det skulde være Gjallarhorn, som giver signalet til at antænde verdensasken, synes at være en umulig tanke; mere rationelt vilde det være at tage *at* i lokal betydning og oversætte: asken antændes hos Gjallarhornet, d. v. s. i nærheden af det sted, hvor Gjallarh. befinder sig; men en sådan stedbestemmelse i forhold til hornet, som kan flyttes fra det ene sted til det andet, falder dog ikke naturlig. Derimod hører disse ord ganske naturlig sammen med versets begyndelsessætning: *Leika Míms synir; leika at ehv.* er et ganske almindeligt udtryk for 'at lege med noget'. Altså: 'Mimers sønner

---

¹⁾ Jfr. ildkendinger som *bani* eller *grand viðar*, *garmr* eller *rakki elris*, *selju* o. s. v. (Gröndal, Clavis, under *ignis*).

leger med det gamle ¹⁾ Gjallarhorn, men verdensasken antændes'.

For at forstå sammenhængen i disse ord, må vi et øjeblik forsøge at sætte os ind i situationen. Vi må da gå lidt tilbage i digtet til v. 27—28. Der ser vi, at Gjallarhornet er skjult "under det himmelvante, hellige træ" (verdensasken) ved Mimers brønd. Deraf lærer vi, at scenen i v. 46, hvor Mimers sønner leger med Gjallarhornet og Odin taler med Mimers hoved, er under verdensaskens rødder i underverdenen, ved Mimers brønd. Af v. 27—28 ser vi endvidere, at Mimer på det tidspunkt, som disse vers omhandler, endnu er i live og bevogter selv sin brønd. På det tidspunkt, hvorom der er tale i v. 46, er han derimod død, undtagen for så vidt som hovedet kunstig holdes i live (*mælir Óðinn við Míms höfuð*) ²⁾. Han er da ikke mere i stand til at opfylde sin funktion som brøndvogter, og dette vigtige hverv har måttet betros til andre. Sammenhængen i v. 46 synes at vise, at Mimers sønner har overtaget denne funktion efter faderen, hvilket jo også i alle måder var det naturligste.

Formelt taget er indskudssætningen *en mjotuðr kyndisk* sideordnet med sætningen *Leika Míms synir* &c. og knyttet dertil ved konjunktionen *en*, men logisk set er den åbenbart en underordnet kausalsætning. Mimers sønner leger med hornet, *fordi* de ser, at træet er kommet i brand. Vi har her et tilfælde af den i prosa ikke ganske usædvanlige, og i poesi ret hyppige paratakse ³⁾. Eller også er indskudssætningen i dens forhold til den omsluttende sætning at betragte

¹⁾ Et adjektiv *gallr* er ellers ikke påvist. Læsemåden "*galla*" i Þjóðólfs Haustlǫng v. 1' (jfr SnE. I s. 306) synes ikke at stå i noget gammelt håndskrift (se FJ., Skjaldedigtn. I A, s. 16).

²⁾ Jfr. Hkr. Yngl. k. 4 (FJ. I s. 13).

³⁾ Se Nygårds Syntaks § 269. Detter og Heinzel's udg. af Sæm. Edda, registret under Parataxe. Konr. Gíslason, Skjalded. beskaffenhed i formel hens. (Vsk. selsk. skr. 5. r., hist.-filos. afd. 4. Bd. VII) s. 299—301.

som et hysteron-proteron (først kommer træet i brand, derpå begynder Mimerssønnerne at lege med hornet), hvilket kommer ud på det samme.

Mimerssønnernes legen med hornet er åbenbart et brand-signal. Brønden og dens omgivelser er betroede til deres omsorg, og da de ser, at træet, eller rettere den til brønden nedgående rod af træet, står i brand, forsøger de at henlede rette vedkommendes opmærksomhed på faren ved at "lege" med hornet. De kan åbenbart ikke blæse i hornet; det kan kun Heimdal. De kan kun "lege" med det, det vil vistnok sige puste ind i det, uden at der fremkommer nogen mærkelig lyd, eller få det til at klinge ved at slå på det, eller lignende. Men dette er også nok. Heimdal, som kan høre græsset gro ¹⁾, hører signalet, styrter ned till Mimers brønd, løfter sit horn op og blæser i det (versl. 5—6: *Hátt blæss Heimdallr, horn es á lopti* ²⁾) så højt, at "det kan høres gennem alle verdener" ³⁾, og med det samme er Odin tilstede ved brønden og rådfører sig med den vise Mimers hoved, hvorledes han skal møde den truende katastrofe (*mælir Óðinn við Míms hǫfuð*).

Men branden kan ikke mere standses, den skrider frem. Derom handler v. 47. "Yggdrasil's ask ryster i hele sin højde ⁴⁾; det knitrer i det gamle træ, og jætten slipper løs; alle ræddes på Hels veje, før Surts ætling sluger asken".

Den jætte, som slipper løs, kan ikke være nogen anden end ildjætten Surtr, som nævnes lige bagefter. Det er åbenbart ham, som sætter ild på asken, og uden tvivl må man tænke sig ham lænket i nærheden af brønden ved træets

¹⁾ Sn. E. I s. 100.

²⁾ Også her har vi et slags hysteron-proteron.

³⁾ Jfr. SnE. anf. st.

⁴⁾ Dette er vistnok den rigtige forklaring af *standandi*. Dog er det muligt, at Finnur Magnússon har ret, når han oversætter: "Yggdrasil's ask bæver, men står"; han tager altså participiet i koncessiv betydning (jfr. Dette og Heinzels note til dette sted i Vøluspå).

rod. Hvis vi ikke også her har et hysteron-proteron, må vi tænke os, at han har fundet midler til at antænde træets rod, inden han slipper løs, og at han først bliver fri ved branden (når den rod, hvortil han er bunden, er brændt bort?). Hvem det er, som har bundet ham, derom melder Vsp. ikke noget. Men af et sted hos Eyvindr skáldaspillir synes at fremgå, at det har været Odin ¹).

V. 47⁵⁻⁸ skildrer den store spænding og rædsel, der griber underverdenens beboere, da de ser asken brænde. Herved bekræftes det ovenfor vundne resultat, at branden opstår i underverdenen. Denne spænding vedvarer indtil asken helt er opslugt af ilden (v. 47⁷⁻⁸). Digteren foregriber her åbenbart begivenhedernes gang. Verdenstræet er ikke helt opbrændt, før end verdensbranden, som skildres i v. 57, er fuldbragt. Indtil dette er sket, vedvarer spændingen.

Vi ser altså, at Vøluspá-digteren lader verdensasken gå under i den samme brand, som fortærer hele verden. Til dette resultat fører også den logiske konsekvens. Hvorledes kan verden forgå, og verdensasken bestå? Grundtvig indvender, at dette er i strid med Vafprúðnismál v. 45, som lader stammeparret til den nye menneskeslægt, Líf och Leifprásir, overleve verdensbranden i Hoddmímisholt. Dertil må svares, at Vøluspá først og fremmest må fortolkes ud fra sig selv, samt at Vøluspá på flere punkter står i strid med Vafprúð-

¹) Eyvindr, Háleygjatal v. 2 (FJ. Skjaldedigtn. I A s. 68, B s. 60). Dette halvvers er efter min mening hidtil ikke rigtig tolket; "*fármognuðr*" er ikke nogen passende kending for Odin. Det kan kun betyde 'den der påskynder sin fart', 'den der rejser hurtig'; men denne betegnelse er altfor farveløs og ubestemt og ikke særlig betegnende for Odin. Enhver, der rejser hurtig, kan kaldes således. Jeg er overbevist om, at der bør skrives *fármognuðr*. Ordfølgen er: *Hinn* (der er tale om skjaldemjeden) *es Surts fármognuðr bar fljúgandi ór spökkðslum . . Surts fármognuðr*, 'førageren af Surts ulykke', synes at være en passende kending for Odin, og må hentyde til noget faktisk, rimeligvis til Surts lænkning ved Odin. For tolkningen taler også, at Surtr ved den udløses fra al forbindelse med skjaldemjeden og det sted, hvorfra Odin hentede den. Surtr har åbenbart intet med skjaldemjeden at gøre.

nismál, endelig, hvad der her er det vigtigste, at Vøluspá ikke synes at kende noget til stammeparret Líf og Leifþrasir. Og dog omtaler digtet den nye menneskeslægt, men det udleder den, ikke fra Líf og Leifþrasir, men fra "de to brødre" (*hurir bræðra tveggja*, v. 63³⁻⁴), som i følge sammenhængen næppe kan være andre end de to lige i forvejen nævnte brødre, Høðr og Baldr¹⁾. Grundtvigs indvending er altså uden betydning.

Man kan således ikke frakende Vøluspá-digteren den forestilling, at verdensasken ligesom verden overhovedet fortæres af den ild, som ildjætten Surtr først har tændt nede i underverdenen og som først angriber askens rod. Et andet spørgsmål er, om denne forestilling om Surtr som primus motor ved verdensbranden er urgammel. Al sandsynlighed taler for, at den først er opstået på Island, hvor man daglig havde den underjordiske ilds skrækkelige virkninger for øje. Vel er Surtr åbenbart ældre end Islands bebyggelse; det viser Eyvinds ovenfor omtalte vers. Men han synes i høj grad at have beskæftiget de gamle Islænderes fantasi. Det ser vi deraf, at de opkaldte landets største vulkanske hule efter ham, samt at en skjald — Þórvaldr holbarki — digtede et digt om ham²⁾. Erindringen om ham holdt sig længe i folketroen. Henimod slutningen af det 12. årh. finder vi i Fjolsvinnsnál en dunkel hentydning til ham, som synes at vise, at digteren har tænkt sig ham og den mystiske jættekvinde Sinmara stedfæstede i underverdenen under Mímameiðr³⁾. For Surts vedkommende stemmer denne stedfæstelse fuldstændig med Vsp. v. 46—47, således

¹⁾ Som bekendt findes der i Vøluspás sidste afsnit forskellige panderter til digtets første afsnit (jfr v. 59 med v. 4 og v. 60—61 med v. 7—8). *Burir bræðra tveggja* synes at være en pendant til *megir Heimdallar* v. 1. Den gamle menneskeslægt stammer fra Heimdal, den nye fra brødrene Høðr og Baldr.

²⁾ Landn. Stb. k. 208, Hb. k. 175; udg. 1843, s. 198—199.

³⁾ Fjols. v. 24, jfr v. 26³ (*fyr nágrindr neðan*).

som dette sted er tolket ovenfor (jfr v. 27—28). Forfatteren til Fjöls. synes at have kendt disse vers i Vsp. og forstået dem på samme måde som jeg. I et folkeligt digt, som næppe er ældre end c. 1300, optræder Surtr endnu lyslevende. Digtet er indflettet i det i flere henseender ejendommelige folkesagn, som går under navn af Bergbúaþátr; det lægges en jætte i munden, og da det selv betegner sig som *flokkur*, kunde det passende kaldes Bergbúa flokkur ¹⁾. Der finder vi følgende halvvers:

Þverðir ²⁾ *áttboga* ³⁾ *urðar*
 — *ek fer gneypr* ⁴⁾ *af nekkvi*
níðr til Surts ins svartar
 — *sveit — í eldinn heita.* ⁵⁾

Åbenbart er Surtr her en personifikation af den underjordiske, vulkanske ild. Dette fremgår også af sammenhængen med det foregående, hvor der gives en i høj grad anskuelig og levende skildring af forestående vulkanske udbrud. Over hovedet afgiver dette digt en højst oplysende illustration til Vsp., som digteren synes at have kendt ⁶⁾. Den rolle, Surtr spiller i Vsp., synes altså ubetinget at være påvirket af islandske forestillinger.

V. 50—52. Jeg kan fuldstændig slutte mig til Axel Ollriks energiske protest ⁷⁾ mod Bugges rettelse af *Múspells lýðir* (v. 51), som står i alle håndskrifter, till *Heljar lýðir*. Derimod synes det udfald, han samtidig gør mod "Snorres mytegeografiske system" at være et slag i luften, idet verset,

¹⁾ Det sædvanlige navn er Hellisvísur, se fortalen til Guðbr. Vigfússons udg. s. VIII.

²⁾ Subjektet er vistnok *þórr*, som nævnes lige i forvejen.

³⁾ Guðbr. Vigfússons rettelse for *áttbogi*.

⁴⁾ Synes at være fejl for *gneypr*.

⁵⁾ Bergbúa þ., G. V.'s udg., s. 127. Prosaisk ordfølge: *Þverðir sveit urðar áttboga; ek fer gneypr af nekkvi níðr til Surts ins svartar í eldinn heita*.

⁶⁾ Jfr. B. S. Phillpotts i Arkiv f. n. filol. XXI, N. F. XVII s. 25—26.

⁷⁾ Arb. f. n. oldk. og hist. 1902 s. 222 n. u. t.

således som det er overleveret i håndskrifterne, ret godt synes at kunne forliges med "Snorres mytegeografiske system", når man blot forstår sammenhængen rigtig.

Bugge motiverer sin rettelse således: "*Múspells* må grunde sig på en forvanskning, ti *Muspells lýðir* må komme fra *Múspell*, altså søndenfra, og kan ikke skilles fra *Surt*".

Man kan forstå, at denne motivering ikke har imponeret Axel Olrik, som mener, at alt, hvad Snorre siger om *Múspell* og *Múspellsheimr*, udelukkende er et foster af hans egen fantasi, samt at *Surtr* ikke står i nogensomhelst forbindelse med *Muspellsmændene* eller, som de også kaldes, *Muspellsønnerne*.

De grunde, hvormed Axel Olrik søger at støtte disse mildest talt dristige påstande, har ikke megen overbevisende kraft.

Lad os først betragte den sidste påstand. *Surts* nære forbindelse med *Muspellssønnerne* står fast ikke blot på grundlag af Snorres vidnesbyrd, men også på grundlag af *Vsp.* v. 53⁵⁻⁶ sammenlignet med *Lokasenna* v. 42.

I *Lokasenna* håner Loke Frøy, fordi han har "solgt sit sværd" for at vinde Gerðr, og tilføjer:

en es Múspells synir ¹⁾
ríða Myrkvið yfir,
veizta þú þá, vesall, hvé þú vegr.

At vi her har en hentydning til Frøys sidste kamp i ragnarok, er anerkendt af alle, også af Axel Olrik. Meningen må være, at Frøy vil savne sit sværd ved denne lejlighed, når *Muspellssønnerne* rykker frem gennem Mörkskoven. Herved antydes åbenbart, at Frøys modstander, som han skal bukke under for i den sidste kamp, er en af de fremrykkende *Muspellssønner*. *Vsp.* v. 53⁵⁻⁶ oplyser, at Frøys modstander i ragnarokkampen er *Surtr*. Heraf må man vel

¹⁾ Måske rettere: *megir*; jfr. Axel Olrik i *Årb. f. n. oldk. og hist.* 1902 s. 223 n. u. t.

have lov til at slutte, at Surtr er en af Muspellssønnerne. I så fald er der nemlig på dette punkt den bedste overensstemmelse mellem bægge kilder, medens de i modsat fald modsiger hinanden. Alle er dog vel enige i, at vi ikke ved tvungne forklaringer bør skabe en modsigelse mellem vore kilder, hvor der ingen er. Lokasenna i forening med Vsp. bekræfter altså Snorres vidnesbyrd om, at Surtr er i slægt med Muspellssønnerne eller Muspells mændene. Men af dette slægtskab følger igen, at Muspells mændene må være beslægtede med ilden, eller, med andre ord, må være ildjætter, ligesom Surtr. De er altså noget andet og mere end "en abstrakt personifikation af de ødelæggende kræfter i ragnarok". Dette resultat stemmer godt med det oldhøjt. digt *Múspilli* v. 55, hvor det hedder: *'stúatago in lant verit mit diu viuru viriho wíson; dar ni mac mák andremo helfan vora demo múspille'*. Her nævnes *múspilli* i samme åndedræt som ilden og er vistnok en betegnelse for 'den ild som ødelægger verden', og ikke for det abstrakte begreb 'verdens undergang'. Den samme betydning passer også nok så godt på de to steder, hvor ordet forekommer i *Héliand*. Både Müllenhoff og S. Bugge er jo også enige i, at ordet har denne betydning i de tyske kilder ¹⁾). Dets etymologi er usikker og taler altså hverken for eller imod den antagne betydning.

Jeg kommer da til den påstand, at forestillingen om en ildverden i syd, kaldet *Múspell* eller *Múspellsheimr*, er lavet af Snorre. Her må jeg først fremhæve, at Snorre for os repræsenterer en århundreder gammel skjaldetradition, udviklet, befæstet og overleveret fra det ene slægtled til det andet i de islandske skjaldeskoler, og at vi ikke uden gyldig grund bør tilsidesætte hans vidnesbyrd til gunst for selvavede teorier. Det må indrømmes, at forestillingen om en

¹⁾ Müllenhoff, *DAk.* V s. 66. Bugge, *Studier*, s. 419.

ildverden i syd ikke direkte har nogen støtte i de gamle kvad, vi nu kender, men indirekte har den støttepunkter både i nordgermanske og i sydgermanske kilder. At *Múspell* og 'ild' er beslægtede eller næsten identiske begreber, fremgår, som vi har set, tydelig af Vsp. v. 53 sammenlignet med Lokas. v. 42, som viser, at Muspellssønnerne (-mændene) var ildjætter, Surts brødre, samt af det tilsvarende ords (oht. *múspell*. osaks. *múspell*) anvendelse i tyske kilder i betydningen 'verdensfortærende ild'. Muspellssønnerne (-mændene) må dog vel have haft et blivende opholdssted, inden de drog frem til den sidste kamp, og deres navn og væsen synes at antyde, at de er udgæede fra en ildverden, som man i så fald, i følge de klimatiske forhold, selvfølgelig må have tænkt sig beliggende ved verdens søndre ende. Det er også værd at lægge mærke til, at uagtet de tyske digte væsentlig skildrer den kristne dommedag, spiller *múspell* eller *múspell* hos dem væsentlig den samme rolle ved verdensundergangen som *Muspells*-mændene, deriblandt Surtr med sin ild, spiller i *Völuspá*. Denne overensstemmelse i navn og funktion synes at tale for, at de tyske digte her i deres skildring af den kristne dommedag har bevaret en fossil rest af gammel germansk folketro. Af stor betydning er også den negative kendsgerning, at man ikke har kunnet påvise noget sidestykke til navnet *Múspell*, *múspell*, *múspell* i den oldkristelige latinske litteratur ¹⁾. De tyske kilder viser, at forestillingen om verdens tilintetgørelse ved ild, som klarest fremtræder i *Völuspá*, men dog også antydes i *Vafþrúðnismál* ²⁾, er urgammel blandt de germanske folk,

¹⁾ Bugge afleder ordet af lat. *mundus* og *spell*, "tale, forkyndelse, budskab, profeti", og sammenligner det med det latinske udtryk *consummatio mundi*, brugt om verdensundergangen. Men "verdens tale", "verdens spådom" er ikke nogen passende betegnelse for verdensbranden, og analogien med *consummatio mundi* halter.

²⁾ *Vafþr.* v. 50—51 (jfr. v. 17—18). Odin spørger: *Hverir ráða Æsir / eignum góða, / þá es sloknar Surta logi?* *Vafþrúðnir* svarer: *Víðarr ok*

og, om end kun indirekte, støtter de Snorres vidnesbyrd om en ildverden i syd ved navn Múspell.

En af Axel Olriks indvendinger mod denne ildverden er, at den store rolle, som den spiller i Snorres kosmogoni, er ganske fremmed for Eddakvadene. I følge Snorre opstår urjætten Ymer, og igennem ham hele verden, ved vekselvirkning mellem varmen fra den sydlige flammeverden og kulden fra den nordlige frostverden (Niflheimr med Élivágar), mellem hvilke Ginnungagap breder sig. Hertil bemærker Axel Olrik: "Vafpr., som er Snorres kilde for kosmogonien, kender kun en verdensoprindelse fra frost" ¹⁾. Hvad siger da selve Vafpr.? På Odins spørgsmål, hvorfra Aurgelmir (= Ymer) stammede, svarer Vafprúdnir: *Ór Élivágum / stukku eitrdropar, / svá óx, unz ór varð jötunn*. Alt kommer her an på tolkningen af ordet *eitrdropar*. At dets første sammensætningsled *eitr-* her som så ofte betegner et stof der udmærker sig ved den højeste grad af kulde ²⁾, altså nærmest er synonymt med 'is', må man give Axel Olrik ret i. Men det sidste sammensætningsled *-dropar* forudsætter i følge sin betydning en påvirkning af varme. Det er kun ved hjælp af varme, at man af is kan frembringe dråber. Denne simple naturlov har dog vel stået lige så klart for digteren af Vafpr. som for os. Ved at lade Ymer opstå af *eitrdropar* antyder han, at urjætten er bleven

---

Váli / byggva vé goða, / þá es sloknar Surta logi. / Móði ok Magni / skulu Mjöllni hafa / Vingnis at vígproti. Heraf udleder Axel Olrik den slutning, at "Surts lue (i følge Vafpr.) kun hjemsøger gudernes boliger", "ikke engang hele guderiget", end sige "hele verden" (Årb. f. n. Oldk. 1902 s. 196 jfr. s. 198). Dette er dog at stille sagen på hovedet. Hvorledes kan de nye herskere "råde over de gamle guders ejendomme" eller "bebo deres helligdomme", når de er oprændte? Tors hammer, som dog vel må regnes til de gamle guders ejendomme, slipper jo uskadt fra ilden. Nej, meningen i Vafpr. må være, at Surts lue fortærer alt, kun ikke de gamle guders dyreste kostbarheder og helligdomme, som skal komme de nye herskere til gode.

¹⁾ Årb. f. n. Oldk. og hist. 1902, s. 228—229.

²⁾ Skjaldene bruger *eitrkaldr*, *eitrsvair* i betydningen 'iskold' (se Lex. poet. under disse ord).

til ved en vekselvirkning af kulde og varme. Det vilde da også være besynderligt, hvis vore forfædre havde tænkt sig kulde eller frost, livets værste fjende, som den første og eneste livskilde! En så absurd forestilling er vi ikke berettigede til at tillægge dem, og den kan ikke udledes af Vafþrm., som trods sin kortfattethed i det væsentlige stemmer med Snorres mere udførlige fremstilling af myten ¹⁾.

Efter denne lange ekskurs vender vi tilbage til dens udgangspunkt, nemlig til Bugges indvendinger mod det overleverede *Múspells lýðir* i Vsp. v. 51. Man må give ham ret i, at Múspells mændene stammer fra Múspell eller Múspellsheimr, som ligger mod syd, samt at de ikke kan skilles fra Surtr, som i følge v. 52 rykker frem fra syd. Hvorledes kan da Múspells mændene komme fra øst?

Det er i tillid til disse grunde, at Bugge imod alle håndskrifter vil rette *Múspells lýðir* til *Heljar lýðir*, idet han henviser til et formentligt parallelsted i Gylfaginning (SnE. I s. 190³): *Loka fylgja allir Heljar sinnar*. Hertil må bemærkes, at Snorres fremstilling i Gylfaginning af denne episode i ragnarok på flere punkter står i strid med Vsp. Således lader han "Hrymr" komme sejlene på skibet "Naglfari", hvor "Hrymr" selv står ved roret, medens "Hrymr" i følge Vsp. kommer agende (i vogn eller slæde?). Múspells sønnerne kommer i følge Snorre ridende med Surtr i spidsen og mødes med Fenrisulven og Midgårdssormen på sletten Vígríðr, "hvor Loke også er tilstede og Hrymr med alle Rímturserne, men med Loke følger", heder det, "*allir Heljar sinnar*". I følge den overleverede tekst i Vsp. v. 51 kom-

---

¹⁾ Den modsigelse, A. Olrik har ment at finde mellem Snorre og Vafþr. med hensyn til Surts og Ymers aldersforhold, synes at bero på flygtig læsning af Snorre. I følge Vafþr. er Ymer ganske rigtig det første levende væsen. Det er også rigtigt, at i følge Snorre er Múspell eller Múspellsheimr ældre end Ymer. Men jeg har ikke kunnet finde hos ham nogen udtalelse, der går ud på, at Surtr "har haft sin plads i Múspell fra før tidernes begyndelse", eller at han er ældre end urjætten (jfr. SnE. I s. 40 fgg.).

mer Muspellssønnerne sejlede over havet på et skib (Naglfar?) sammen med Loke, som står ved roret, og med Fenrisulven og hans følge (*fíflmegir*) hvortil Loke slutter sig (*þeim es bróðir Byleiptz í för*). Alle disse modsigelser er åbenbart tilsigtede fra Snorres side. Det ser man deraf, at han senere optager de herhen hørende vers af Vsp. uforandrede i sit værk (SnE. I, s. 194). Han har åbenbart villet give Surtr og Muspells mændene en selvstændigere rolle under fremrykningen og har fundet det stødende, at de skulde komme sejlede i et skib sammen med Loke og Fenrisulven med følge. Derfor lader han Surtr og Muspells mændene komme for sig i en samlet rytterskare og skænker "Hrymr" deres og deres rejsefællers skib. Snorres egen tekst af Vsp. v. 51 viser, at han har læst *Múspells lýðir*, og ikke *Heljar lýðir*, og af sammenhængen i hans prosaiske fremstilling af denne episode (SnE. I s. 188—190) er klart, at sætningen *Loka fylgja allir Heljar sinnar* ¹⁾ er en parafrase af Vsp. v. 51⁵⁻⁸ (*fara fíflmegir með freka allir, þeim es bróðir Byleiptz í för*) og ikke har noget med læsemåden i det første halvvers at bestille. Bugges rettelse *Heljar lýðir* har altså ikke nogen støtte i Gylfaginning. Ja, når man blot kunde standse ved den! Men den har ført Bugge videre, til en anden ikke mindre dristig "rettelse" af den overleverede tekst. Det i alle de tre af hinanden uafhængige recensioner overleverede *austan* i første verslinje må "rettes" til *norðan*, for det er jo klart, at *Heljar lýðir* "må komme fra nord, ti *norðr liggir Helvegr*"! Det har undret mig, at Axel Olrik ikke møder denne rettelse med samme indignation som rettelsen *Heljar* for *Muspells*, men tværtimod slutter sig til den ²⁾, og det uagtet Muspells mændene, i følge hans opfattelse, er blodløse abstraktioner, som ingen steds har

¹⁾ Hermed mener Snorre åbenbart Hels brødre, Lokes sønner, Fenrisulven og Midgårdsormen, som omtales lige i forvejen, og deres følge.

²⁾ Årb. f. n. oldk. og hist. 1902, s. 278.

hjemme og altså lige så godt kunde komme fra øst som fra nord.

Hvis jeg har forstået Bugge rigtig er hovedgrunden til hans rettelser den uoverensstemmelse, der tilsyneladende finder sted mellem v. 51 og v. 52, idet v. 51, når man beholder læsemåden *Múspells*, lader Muspellsmændene, Surtr selvfølgelig indbefattet, rykke frem fra øst, medens Surtr i følge v. 52 kommer fra syd. Spørgsmålet bliver da: kan de to vers forklares på en naturlig måde, således at de ikke modsiger hinanden?

Jeg tror, dette spørgsmål bör besvares med *ja*. Modsigelsen hæves, når man har forstået, at de to vers omhandler to forskellige stadier i Muspellssønnernes (og jættehærens) fremrykning.

De to vers, 50—51, omhandler jættehærens første fremrykning i to forskellige skarer, indtil disse har forenet sig ved grænsen af den af guder og mennesker beboede verden.

V. 52 omhandler den samlede jættehærs videre fremrykning under Surts anførsel gennem beboede egne for at møde den ligeoverfor dem opstillede gudehær.

Lad os først se på v. 52. Her har man ikke forstået den simple mening i versl. 3—4: *skínn af sveiði sól valtíva*, og det har haft skæbnesvangre følger for forståelsen af det hele. Nogle har forstået *váltíva* som gen. sing. og taget det som en betegnelse for jätten Surtr, altså: 'solen skinner fra Surts sværd'; således synes allerede Snorre at have forstået stedet, jfr. hans parafrase SnE. I s. 188: *sverð hans er gott mjök, af því skínn bjartara en af sólu*. Men ordet forekommer ellers kun i plur. *váltívar* i betydningen 'kampguder', 'krigerske guder' og kan ikke bruges om en jätte som Surtr. Andre tror, at *sól valtíva* betyder 'sværdglans', altså: 'sværdglans skinner fra hans (Surts) sværd'. Men *sól valtíva* kan vel til nød være en kending for 'sværd', men ikke for 'sværdglans' — en sådan omskrivning vilde

være enestående. Dette og Heinzel opfatter *sól valtíva* som en kending for 'sværd', apposition til *svíga lævi* i 2. versl., altså *sól* som en dativform for *sólu*. Men selv om man ser bort fra, at en dativform *sól* ellers ikke forekommer i Eddakvadene — Vsp. har på to steder *sólu* i dat. (38² og 64²) — fører denne tolkning til en utålelig pleonasme, idet der så, som D. og H. selv bemærker, vilde foreligge "en tredobbelt betegnelse for det samme begreb" (*svíga læ, sverð, sól valtíva*).

Den simple tolkning ligger lige for. I prosaisk ordfølge vilde sætningen lyde: *skinn sól af sverði valtíva* ¹⁾, som kan oversættes 'solen skinner fra kampgudernes sværd'.

Enkelttallet *sverði* står for flertallet, idet digteren tænker på det sværd, der bæres af hver enkelt i kampgudernes skare. Denne sprogbrug er ret almindelig, når der er tale om legemsdele. "Navne på legemsdele, som hos hvert individ kun forekommer i ental, havde fra gammel tid af utilbøjelighed for flertalsformen" ²⁾. Men den har en større udstrækning. Almindelige brugsgenstande eller redskaber, som på en måde hører med til en persons daglige udstyr, og hvoraf hvert individ kun benytter et enkelt eksemplar, især klædningsstykker, våben el. lign., viser den samme tilbøjelighed til entalsformen som legemsdelene. Som et eksempel instar

¹⁾ Lignende afvigelser fra prosaisk ordfølge forekommer oftere i Vsp. I v. 34⁵ styres genitiven *Vála* af halvversets sidste ord *þormum* (jfr. min tolkning af dette sted i det foregående). I v. 37³⁻⁴ indskydes ordene *ór gollu* mellem det styrende ord og genitiven. I v. 44⁷ har man *of ragnarøk rømm sigtíva*, hvor den sædvanlige ordfølge vilde være *of rømm ragnarøk sigtíva*. I v. 19⁷⁻⁸ adskilles præpositionen *of* fra sin kasus ved et mellemliggende ord. Og flere eksempler kunde anføres.

²⁾ Falk og Torp, Dansk-norskens lydlære § 49. Af eksempler kan anføres: *lítit er nef várt, en breiðar fjaðrar* Bisk. I s. 647²⁵; *stungu allir nefi í feld* Ágrip, Dahlerups udg., sp. 55²; *sjá maðr hefir allmjök dregit burst ór nefi oss* Ölk., Gerings udg. s. 20²; *þar munu seggir . . hvítunga höfði næma* Goðrkv. II v. 43; *þeir drápu niðr höfði* Óh., Kria 1849, s. 45³²; *komit ór brjósti Gotna* Hamð. v. 23; *þeim varð ekki á munni* Sturl.³ I s. 531²⁸.

omnium, hvor redskaber og legemsdele optræder side om side, kan anføres NgL. III s. 242¹: *falli þeir á kné beruðu háfði . . . ok skulu prestar þá bera þat á hálsi sér í hreinum pungu eða skjóðu*. Fra Eddakvadene kan påpeges følgende eksempler på brug af enkelttal for flertal, hvor der er tale om våben: *ægðu mér járnlurki* Hárb. v. 39⁵; *sundr hafum Sigurð sverði hoggvinn* Brot v. 7³⁻⁴; *ok brand ruðum* Grótt. v. 15⁸; *ef þeir hér vitja kvæmi með geiri gjallanda at vekja gram hildi* Atlakv. v. 14¹⁵⁻¹⁶. Fra skjalde digtningen f. eks.: *hjórví gyrðir . . . jofurs spjallar* Steinn Herðisarson, Nizarvísur v. 3⁵⁻⁶ (F. J., Skjalded. I B s. 377); *nema rónð í byr branda . . . Veringjar fram bæri* Einarr Skúlason, Geisli v. 53⁵⁻⁸ (F. J., Skjalded. I B s. 440).

"Solen skinner fra kampgudernes sværd"¹). I disse få, men malende, ord fremtryller digteren for vore øjne et levende billede af den samlede gudehær med dragne²) sværd, som solen for sidste gang beskiner. Gudernes kampberedte hær med de blanke våben stilles med bevidst kunst ligeoverfor Surtr med hans skrækkelige våben, ilden. Skönt det ikke udtrykkelig bemærkes, fremgår det af sammenhængen, at Surtr her optræder som fører for den samlede jættehær; ellers vilde modsætningen mellem ham og den samlede gudehær ikke være fuldstændig. Af ordene *gífr rata* i det følgende (hvorom se nedenfor) fremgår da også, at Surtr ikke kommer alene, men med en hel hær af trolde i sit følge. Han drager frem fra syd i spidsen for jætterne henimod guderne, som altså åbenbart har opstillet sig nord for den samlede

¹) Solens eller månens genskin fra våben er et yndet tema i den gamle litteratur. Se f. eks. Vølk. 6⁷⁻⁸: *skildir bliku þeirra við inn skarða mána*; Egils s. FJ. Khavn k. 83 s. 310¹¹: *en ek sá, . . at skínu við tólf spjót ok skildir nokkurir*; k. 81 s. 302²⁴: *ok blikuðu þar skildir við*; Grág. Kb. I s. 206¹⁵: *skildir blíkja sól skinn*; Haraldr harðráði, Lausavísur v. 18⁵ (FJ. Skjalded. I B s. 332): *hjalmar skína*; Sturl.³ II s. 172³¹: *sásk mannareit . . . ok skínu við vápnin*.

²) Dette ligger i ordene; det er fra de blottede klinger at genskinnet kommer.

jættehærs udgangspunkt for der at vente på det truende angreb. Af det følgende ses, at jættehæren først bevæger sig henad jorden, gennem bjærgfulde egne (*grjótbjörg gnata, en gífr rata*¹⁾), beboede af mennesker, som selvfølgelig må dø i det øjeblik, jætteskaren drager hen over dem (*troða halir*²⁾ *helveg*) — så afbrydes pludselig fremrykningen af et krak: *en himinn klofnar*, og i næste vers (53) begynder så skildringen af kampen. Det synes at være klart af sammenhængen, at den katastrofe, som betegnes ved ordene *en himinn klofnar*, er et overgangsled mellem jætternes fremrykning og den påfølgende kamp; den afslutter den første og indleder den sidste. Åbenbart har digteren ved disse ord villet antyde det første sammenstød mellem jættehæren og guderne, som bevirker, at fremrykningen standser og kampen begynder. Med andre ord: himlens spaltning er en følge af dette første sammenstød, som skildres ved dets følger. Heraf synes man igen at kunne slutte, at sammenstødet, i følge digterens tankegang, finder sted ikke langt fra himmelranden; ellers vilde det næppe kunne have en så skæbnesvanger følge. Og at stedet må være i nærheden af den østlige himmelrand, frem-

¹⁾ Man er ikke berettiget til at tage de fleste og bedste håndskrifter "rata" i samme betydning som *hrata* ('styrte', 'falde'). Vel forekommer *rata* i en lignende, dog uegentlig, betydning i Gripisspá v. 36. Men dette sene digt beviser ikke noget for Vsp's vedkommende. Det kan ikke være digterens mening, at "troidene styrter" under deres fremrykning. Man må tage *rata* i ordets sædvanlige betydning 'vandre (frem)', eller måske endnu bedre i betydningen 'finde vej', som er almindelig i nyislandsk og sikkert er meget gammel (jfr. *rata ehn.*, 'finde vej frem til en', 'finde', Fritznér² *rata* 2). Tanken er: Klipper bæver (under de fremrykkende jætters vægt), men alligevel finder troidene vejen frem. Ligesom intetkönsordet *troll* betyder intetkönsordet *gífr* egentlig en 'troidkvinde', men kan ligesom *troll* være generel betegnelse for troider overhoved, uden hensyn til kön (jfr. intetkönsordet *hross*, som egentlig betyder 'hoppe', men kan betyde 'hest' overhovedet). Her står *gífr* i generel betydning.

²⁾ *Halir* betegner selvfølgelig som altid 'mænd', 'mennesker', og ikke "Hels beboere"(!). Det er vel overflødig at bemærke, at det ikke er alle mennesker, som omkommer ved denne lejlighed, men kun de, som findes på jætternes vej. Dette fremgår både af sammenhængen og af sammenligning med v. 56¹⁻²: *munu halir allir heimstøð ryðja*.

går af den kendsgærning, at de to jættehære, inden de forer sig under Surts anførsel, kommer fra øst (v. 50—51).

Under den forudsætning, at v. 52 skildrer det sidste stadium af jætternes fremrykning, bliver således overgangen til det følgende, nemlig skildringen af kampen i v. 53 o. s. v., let og naturlig. Lad os da se, om denne forudsætning står sin prøve, når vi sammenligner v. 52 med det foregående (v. 50—51).

Hovedgrunden til Bugges rettelse *Heljar lýðir* for *Múspells lýðir* i v. 51 var, som vi har set, en modsigelse, som han mente at finde mellem Muspellsmændenes fremtræden i v. 51 og Surts fremtræden i v. 52. Ligesom alle tidligere forskere opfattede han v. 52 som absolut sideordnet med de to foregående vers og mente at have for sig en på tre vers fordelt fremstilling af jættehærens fremrykning i tre adskilte afdelinger, som samtidig stormer frem til angreb. Med denne opfattelse som udgangspunkt, havner man — forudsat, at Surtr er en af Muspellsmændene, hvad der ikke er nogen grund til at tvivle om — i den modsigelse, at Surtr på en gang kommer både fra øst sammen med de andre Muspellsmænd (v. 51) og i en skare for sig fra syd (v. 52).

Denne modsigelse svinder som dug for solen, når man har forstået, at v. 52 skildrer et senere stadium i jætternes fremrykning end v. 50—51. Først drager jættehæren frem i to adskilte hovedafdelinger, den ene afdeling agende, den anden sejlene. I den skare, der kommer til søs, er Muspellsmændene, og iblandt dem, selvfølgelig, Surtr som deres, og måske hele skarens ¹⁾, fører. Efter at de to skarer har for-

¹⁾ Vel står der, at "Loke styrer", d. v. s. står ved roret. Men deraf følger ikke, at Loke er føreren. Man har i den gamle litteratur flere eksempler på, at en underordnet mand står ved roret. Jfr. Egils s. k. 56, FJ. Khavn, s. 195 (Ketill hødr ved roret, kong Erik fører); Flat. I s. 405 fremhæves det udtrykkelig, at kong Olaf styrede selv sit skib og derpå befalede en anden at tage roret (jfr. Flat. I s. 194). Det ligger ellers i sagens natur, at Loke måtte egne sig bedre til at stå ved roret end en af Muspellsmændene.

enet sig, begynder en ny fremrykning af den samlede jættehær under Surts anførsel, denne gang "fra syd" mod nord, hvilket ikke strider imod det foregående. At Muspellsmånedene (og Surtr) i følge v. 51 kommer "over havet", medens Surtr og hans følge i følge v. 52 drager over land, passer også godt sammen, hvis der er tale om to successive fremrykninger.

Man vil indvende, at de tre strofers næsten enslydende begyndelsesord (*Hrymr ekr austan — Kjöll ferr austan — Surtr ferr sunnan*) taler for en absolut parallelisme mellem dem. Hertil må svares, at v. 52 skiller sig ud fra de andre ved det forskellige stedsadverbium *sunnan*.

Ved den første fremrykning kommer bægge jættehærens afdelinger fra øst. Dette er i god overensstemmelse med andre kilder. Forbindelsesvejen fra den af mennesker og guder beboede verden til jætternes verden gik i følge vore forfædres forestillinger i retning fra vest mod øst, og, selvfølgelig, i modsat retning, fra øst til vest, fra Jötunheim tilbage ¹⁾. Det er i bedste samklang med denne folketro, når Vøluspå-digteren lader alle jætterne uden undtagelse komme fra øst.

Men adverbierne *austr*, *austan* har forskellige betydninger. I snævrere forstand betegner de retningen til eller fra horizontens østpunkt (retvisende øst). I videre forstand betegner de retningen til eller fra et punkt i den østlige horisont, som kan variere fra 22 ¹/₂ grad nord for østpunktet

¹⁾ Jætten Hymer bor *fyr austan Élivága* (Hym. v. 5), og da Tor drager bort fra ham med kedelen for at vende tilbage til gudeverdenen, forfølger Hymer ham "fra øst" (Hym. 35); Tors vej går altså mod vest. I Hárþ. v. 23 siger Tor: *Ek vas austr ok jötna barðak*, jfr. den prosaiske indledning til digtet: *þórr fór ór austrvegi*. I Lokas. v. 60 siger Loke til Tor: *Austrforum þínum skaltu aldrið segja seggjum frá*, jfr. digtets prosaiske indledning: *þórr kom eigi, þviat hann var í austrvegi*. Når Tor truer Loke med at slynge ham *upp ok á austrvega* Lokas. v. 59, mener han, at han vil slynge ham gennem luften mod øst til troldene, hvor han hører hjemme.

til $22\frac{1}{2}$ grad syd for samme. Vore forfædre tænkte sig nemlig horisonten inddelt i 8 lige dele, som de kaldte *ættir* ('himmelegne'), hver på 45 grader: *norðrætt*, *landnorðrætt*, *austrætt*, *landsuðrætt*, *suðrætt*, *útsuðrætt*, *vestrætt* og *útnorðrætt*. Nordpunktet (retv.) betragtedes som midtpunkt for *norðrætt*, som altså strakte sig fra $22\frac{1}{2}$ grader vest for nord (retv. NNV.) til $22\frac{1}{2}$ grader øst for nord (retv. NNO.), hvor *landnorðrætt* begyndte. Denne strakte sig fra $22\frac{1}{2}$ gr. øst for nord (NNO.) til $22\frac{1}{2}$ gr. nord for øst (ONO.) med midtpunkt i retvisende NO. Så kommer *austrætt* fra $22\frac{1}{2}$ grader nord for øst (ONO.) til $22\frac{1}{2}$ grader syd for øst (OSO.) med midtpunkt i retv. øst., derpå *landsuðrætt* fra $22\frac{1}{2}$ gr. syd for øst (OSO.) til $22\frac{1}{2}$ gr. øst for syd (SSO.) med midtpunkt i retv. SO., så *suðrætt* o. s. v. horisonten rundt ¹⁾. Denne, om jeg så må sige, lærde opfattelse af himmelegnene med de skarpt adskilte, matematisk fastsatte grænser, er dog altfor kunstig til, at den kan have været almindelig udbredt hos almuen. I det daglige liv synes grænserne mellem himmelegnene at have været ganske anderledes flydende og ubestemte. I videste forstand synes den østlige himmelegn at have kunnet omfatte hele den østlige horisont fra yderste NO til yderste SO. I det mindste finder man adverbiet *austr* brugt i en meget vidtspændende betydning. Retningen til det norske landskab Viken hedder *austr*, hvad enten man befinder sig ved Lindesnæs eller ved Trondhjemsfjorden. På Island brugtes *austr* ikke blot om retningen til

¹⁾ Jfr. herom Finnur Magnússon, Om de gamle Skandinavers inddeling af dagens tider med vedføjede tavle. Særlig fremhæves følgende definition af *norðrætt* fra Grågåsen (Kb. I s. 36, Sthb. s. 45): *þat er norðrætt, er sól er komin í beggja ætt norðrs ok útnorðrs*, (d. v. s. midt imellem N og NV = NNV), *ok til þess unz hon er komin í beggja ætt norðrs ok landnorðrs* (altså: til den står i NNO). En tilsvarende definition må, mutatis mutandis, gælde for alle de andre syv *ættir*. Jfr Grág. Kb. I s. 26, Sthb. s. 34: *þá er eykt, er útsuðrsætt er deild í þriðjunga ok hefir sólin gengit tvá hluti, en einn ógenginn* (tidspunktet *eykt* indtræder altså, når solen står $37\frac{1}{2}$ grad syd for vest eller, hvad der er det samme, $52\frac{1}{2}$ grad vest for syd).

et hvilketsomhelst punkt i hele den vidtstrakte norske kyst, men også om retningen til de britiske øer ¹⁾). Stedsnavnet *Austfirðir* bruges som fællesnavn for alle fjordene på Islands østkyst fra den sydligste (*Álptafjörðr*) til den nordligste (Finnafjörðr); derimod bruges stedsnavnet *Vestfirðir* fortrinsvis om de nordvestlige fjorde, aldrig om de sydvestlige (Faksbugtens forgreninger) ²⁾). Her spiller vel lokale forhold ind (navnlig fjærdingsinddelingen), men fra først af vilde man næppe have fundet på at bruge disse fjordnavne i den anførte betydning, hvis grænserne mellem de forskellige himmelegne ikke havde været flydende.

Ved tolkningen af *austan* v. 50¹ og det samme ord i v. 51¹ har man altså frit valg mellem endda meget forskellige øst-vestlige retninger.

At de to jætteskarer kommer ad to forskellige veje og altså fra to forskellige himmelretninger, uagtet bægge siges at komme "fra øst", det antyder digteren derved, at den ene kommer agende, den anden sejlene "over havet" (*of log*), d. v. s. over oceanet (*útsjár, úthaf, umsjár*). Da dette be-
tragedes som det kun med yderste vanskelighed farbare grænseskel mellem jätteverdenen og menneskeverdenen ³⁾ og tænktes at omslutte hele den runde jordflade som ett gigantisk bånd ⁴⁾, er det klart at bægge skarer må passere derover. De jætter, der ager, må da tænkes at komme over

¹⁾ Grág. Sthb. § 372 s. 388. Jfr. min bemærkning til stedet i Timarit hins isl. Bmf. XVIII s. 94—95 og V. Finsens Ordregister til Grág. under *austr*.

²⁾ Kålund, Island II s. 194, I s. 505.

³⁾ Jfr. SnE. I s. 50¹⁹: *hon (jörðin) er kringlótt útan, ok þar útan um liggir inn djúpi sjár, ok með þeirri sjávarströnd* (d. v. s. kysten hinsides oceanet) *gáfu þeir lönd til bygðar jötna attum, en fyrir innan á jörðunni* (d. v. s. på kysten på denne side oceanet), *gerðu þeir borg umhverfis heim fyrir ófríði jötna . . ok kolluðu þá borg Miðgarð; jfr. s. 48²³: mun þat flestum manni úfæra þykkja at komask þar yfir.*

⁴⁾ Jfr. havkendinger som *umband allra landa* (FJ., Skjaldedigtn. I B s. 293, Hallvarðr, Knútsdr. v. 2), *gjörð* eller *men jarðar* osv. (Gröndal, Clavis u. mare, A 1 og B 1 a). Hkr., Yngl. k. 1. Konungsskuggsjá, Kria 1848, s. 46² (Brenner s. 54¹⁵), o. fl. st.

det tilfrosne hav, rimeligvis på slæder, altså ad en nordlig vej, de andre derimod, som sejler, må passere havet længere mod syd, hvor der er åbent vand, med andre ord: de første kommer fra nordost, de sidste fra sydost.

Jætten "Hrymr" forekommer kun her i Vsp. og i Gylfaginning¹⁾, bægge steder som deltager i ragnarokkampen. Så vidt jeg ved, er alle enige i at skrive hans navn med kort *y*, og de fleste anser det med Müllenhoff (DAk. V s. 149) for kun at være en lidt ændret form af adjektivet *hrumr*, 'affældig', og betragter denne ragnarokkæmpe som en udlevet, kraftløs olding. Tanken forekommer mig nærmest absurd. I ragnarokkampen er der ikke plads for gamle, affældige svæklinger. Guderne fordrer ubetinget nogenlunde jævnbyrdige modstandere. Det tyder da heller ikke på nogen alderdomssvaghed, når det hedder om "Hrymr" "*hefisk lind fyrir*", og Müllenhoff er da også nødt til at indrømme ham "persönliche rüstigkeit". Jeg kan derfor ikke tro, at navnet er beslægtet med *hrumr*, tilmed da det ikke engang er sikkert, at det har kort vokal. De håndskrifter, hvori navnet forekommer, skelner kun undtagelservis mellem korte og lange vokaler. Snorre, som for os repræsenterer traditionen på Island ved år 1200, lader denne jætte optræde som fører for rimturserne i ragnarokslaget²⁾, hvilket unægtelig stemmer godt med det ovenfor vundne resultat, at H. i følge Vsp. kommer fra nordost over det frosne hav. Man synes på Snorres tid at have sat jættens navn i forbindelse med *hrím*, neutr., 'rim', 'rimfrost', hvilket snarest tyder på, at navnet har haft lang vokal. Læsemåden *Hrýmnir* i cod. Hypnonesiensis primus, som repræsenterer traditionen i det 18. årh., taler for det samme (SnE. I s. 188, note 10). Nu må det vel indrømmes, at *Hrýmr* — hvis dette er navnets rigtige form — ikke direkte kan være afledet af *hrím*, men

¹⁾ SnE. I s. 188¹² og 190², samt i citatet fra Vsp. s. 194².

²⁾ SnE. I 190²: "*Hrymr*" ok með hánum allir hrímþursar.

det kunde dog måske langt ude være beslægtet dermed. Som bekendt har ordet *hrím* både i ældre og nyere norsk-islandsk dels betydningen 'rim', dels betydningen 'sod'. Det afledes ligesom de beslægtede ord i andre germanske sprog af idg. rod **krei*, 'berøre', 'strejfe'. Betydningerne 'rim' og 'sod' forenes i den ældre 'noget påstrøget'. I ags. har man ved siden af *hrím*, masc., i bet. 'rim' et andet ord *hrúm*, masc., der betyder 'sod'. Dette ags. *hrúm* afleder Falk og Torp af idg. rod **kreu*, en siderod til idg. **krei*¹⁾. Det synes ikke at være altfor dristigt at formode, at man i oldnorsk-oldislandsk har haft et til ags. *hrúm* svarende ord **hrúm*, neutr.(?) i de samme indbyrdes beslægtede betydninger som *hrím* ('rim', 'sod'). Af et sådant **hrúm* er *Hrýmr* en regelret afledning. I hvert fald har man her i et beslægtet sprog et ord, som *Hrýmr* uden tvang lader sig aflede af. Denne afledning passer godt med Snorres vidnesbyrd, at H. er fører for rimturserne, og med Vsp., som lader ham komme fra kuldens hjem i nordost. Hans ledsagere, rimturserne, omtales ikke i digtet, men underforstås. For digterens samtid var det tilstrækkeligt at nævne føreren. På samme måde optræder Surtr i v. 52 som repræsentant for hele jættehæren²⁾.

De i umiddelbar tilslutning til *Hrýmr* i v. 50 nævnte jætteskikkelser, Midgårdssormen, örnen og ligslugeren *Niðfölr*³⁾,

¹⁾ Jfr. Falk og Torp Etymol. ordbog under *rim* I.

²⁾ Flere eksempler anfører Detter & Heinzel i deres anmærkning til Vsp. v. 47¹ (= Bugge v. 50¹).

³⁾ Denne læsemåde, som støttes af de to af hinanden uafhængige recensioner, H. og SnE. håndskrifterne, bør sikkert foretrækkes for *neffölr* (R). Når man sammenligner Vsp. v. 39¹⁻³ (*þar saug Niðhoggr ná framgengna, sleit vargr vera*) og v. 66 (*þar kemr enn dimmi dreki fjúgandi . . . berr sér í fjöðrum Niðhoggr ná*), kan man ikke være i tvivl om, at *Niðfölr* kun er et andet navn for "den mørke drage", ligslugeren *Niðhoggr*. Forvanskningen i R stammer sikkert fra mundtlig overlevering. Et overlevingsmedium, som mente, at *ari* var subjekt ikke blot til *hlakkar* men også til *slitr*, indsatte et til örnen passende epithet i stedet for det oprindelige *Niðfölr*, som stod utydelig for hans erindring. Måske har en reminiscens fra Alv. 2 (*hví estu svá fölr um nasar? vastu í nótt með ná*?) virket ind

hører åbenbart ikke med til Hrýms følge, men optræder selvstændig, hver for sig. Dette ses af, at slangen siges at sætte havets bølger i bevægelse (*ormr knýr unnir*), medens Hrýmr, som vi har set, kommer over det frosne hav.

Muspellsmændene, deriblandt Surtr, kommer over havet fra sydost. Dette stemmer godt med, hvad Snorre siger, at deres hjem lå mod syd i Múspell eller Múspellsheimr. At de kommer ikke lige fra syd men fra sydost, må forklares ved, at forbindelsesvejen fra jætte- til gude- og menneskeverdenen gik fra øst til vest. Som ildjætter står de i diametral modsætning til frostjætten Hrýmr og hans følge. På samme skib som de kommer Loke og Fenrisulven med følge, som altså må have forenet sig med Muspellsmændene hinsides oceanet.

Efter at jættehærens to afdelinger har forenet sig, går den samlet frem fra syd under Surts anførsel til angreb mod guderne, som har taget stilling noget nord for jætteskarernes foreningspunkt i nærheden af den østlige horizon for der at vente på og møde det truende angreb.

I følge Lokas. v. 42 rider Muspellssønnerne gennem *Myrkviðr* på deres vej til ragnarokkampen. A. Olrik mener, at dette strider mod Vsp., som lader Muspellsmændene komme over havet på et skib. Efter min mening kan bægge kilder godt forliges med hinanden. Af Vølk. v. 1 og 3 sammenlignet med Atlak. v. 3, 5 og 13 ses, at Myrkviðr tænktes at ligge i sydlig retning fra de nordiske lande. Den kan da godt ligge på den samlede jættehærs, altså også Muspellsmændenes, vej, når denne i følge Vsp. v. 52 rykker frem over land fra syd under Surts anførsel. Også her står den ovenfor fremsatte tolkning af v. 52 sin prøve. Når

---

med. Forudsætter man derimod, at *nefflir* er den oprindelige læsemåde, vil det falde vanskeligere at forklare, hvorledes det kunde forvanskes til *niðflir*. Jfr. min bemærkning til dette sted i Timar. h. isl. Bókmaf. XVI s. 80—81.

man følger den, hæves den tilsyneladende modsigelse mellem Vsp. v. 51 og Lokas. v. 42.

V. 56. R har følgende tekst:

*þa komr inn mœri
mogr hlóðynjar
gengr óðins sonr
við ulf vega
drepr hann af mopi
miðgarz ueor
munu halir allir
heim stóð rypia
gengr fet nio
fiorgynjar burr
nepr fra naðri
niðs oqviðnom.*

H har her haft en meget afvigende tekst, men desværre er den for største delen ulæselig. Ejendommelige for H er resterne af en halvstrofe (eller helstrofe?), som begynder således: *Ginn lopt yfir | linnr neðan . . .*, resten uden sammenhæng. Måske har denne halvstrofe sammen med de første fire verslinjer i R udgjort et vers på 8 linjer. I stedet for R versl. 3—4 har H *mun Óðins sonr | ormi mæta*, hvilket vistnok er det oprindelige; i hvert fald må *orm* indsættes for *ulf* i R versl. 4, og rimeligvis er hele denne verslinje i R forvansket i den mundtlige overlevering ved reminiscens fra v. 53⁴. R versl. 5—12 synes at udgøre et vers for sig på 8 linjer; det synes også at have stået i H; i det mindste har Bugge kunnet læse *munu halir al . . . . . ydia*, svarende til R versl. 7—8, men resten er ulæselig.

Til R versl. 1—12 svarer i SnE. følgende strofe:

*Gengr inn mæri
mogr Hlóðynjar
nepr af¹⁾ naðri*

¹⁾ Sål. w og 756; at r, t.

níðs ókviðnum ¹⁾;
munu halir ²⁾ *allir*
heimstoð ³⁾ *ryðja,*
er af móði drepr
Miðgarðs véurr ⁴⁾.

Denne tekst er i sin helhed åbenbart kun en under den mundtlige tradition opstået variant til teksten i R, som, bortset fra de ovenfor påpegede forvanskninger i versl. 3—4, gør et langt oprindeligere indtryk. Dette udelukker ikke, at enkelte læsemåder i SnE. kan være rigtigere end de tilsvarende i R.

I sætningen *Drepr hann af móði Miðgarðs véur* må *hann* henvide til slangen og de to sidste ord være en kenning for Tor. Derom er vist alle enige. Derimod kan det være tvivlsomt, om *hann* er subjekt eller objekt til *drepr*. For det første alternativ taler R-teksten, som har *véur* i akkusativ; *Miðgarðs véur* bliver da objekt. For det sidste alternativ taler SnE.'s læsemåde *véurr*, nominativ, i følge hvilken *Miðgarðs véurr* må være subjekt, og *hann* (som SnE. udelader) objekt.

Sammenhængen med den følgende sætning: *munu halir allir heimstoð ryðja*, synes ubetinget at tale for, at det er slangen, som slår ⁵⁾ Tor, og ikke Tor, som slår slangen. Grunden til, at "alle mennesker forlader deres hjem i verden" (FJ.'s oversættelse), d. v. s. dør, er åbenbart det dødbringende hug, som slangen fører mod Tor, menneskehedens beskærmer og sidste håb i kampen mod jætterne. Den sidste sætning betegner en naturlig følge af den første. Hvis man derimod tager den første sætning i betydningen 'Tor slår slangen', lyder den dertil umiddelbart knyttede bemærkning

¹⁾ "okuidum" 756 (jfr. SnE. III s. LXXX; i følge SnE, I s. 196 note 8 har 756 "oknidum").

²⁾ *hallir* r.

³⁾ *heimsteið* r.

⁴⁾ *ueor* 756 (SnE. III l. c.).

⁵⁾ *Drepr* betyder ganske sikkert 'slår', 'hugger' ikke 'dræber'.

om alle menneskers undergang nærmest som en skrigende dissonans ¹). Man bør altså sikkert holde sig til R-teksten og skrive *véur* (acc.).

Meningen i R versl. 9—12 er i hovedsagen klar. Efter at Tor har fældet slangen, har han endnu så megen kraft tilbage, at han kan gå ni skridt bort fra den, inden han segner død om ²). Højest påfaldende er det, at verset, således som det er overleveret, slet ikke omtaler slangens død, som dog sikkert må tænkes at være indtrådt, inden Tor begynder gå sine ni skridt. Man venter ubetinget en tanke som: 'Tor gik ni skridt fra den døde slange', men der står: 'fra den ubekymrede slange' (*frá naðri ókviðnum*), som om den døde slange kunde have nogen følelse af bekymring eller ikke-bekymring! Enhver tolkning, der går ud fra læsemåden *ókvíðnum*, fører, så vidt jag kan se, lige ud i det meningsløse. Müllenhoff ³) forbinder det med genitiven *níðs* og oversætter *níðs ókvíðinn* ved: "der die schandtatt nicht scheut". Til denne tolkning slutter Hugo Gering sig i Wörterbuch, i det han oversætter *níð* ved "schandtatt" og *ókvíðinn* ved "nicht zurückschreckend vor etw. (ehs)". Men *níð* betyder ellers aldrig 'skændselsdåd' og *ókvíðinn* kan ikke betyde 'den der ikke gyser tilbage for'. Verbet *kviða* med dativ betyder omtrent det samme som dansk 'grue for noget', 'føle ubehag eller bekymring ved tanken på noget forestående' (en ulykke, fare el. lign.); *ókvíðinn* betyder altså 'fri for den følelse af bekymring eller ubehag, som tanken på noget forestående (en ulykke, fare el. lignende) bevirker' ⁴).

¹) Jfr. Müllenhoff, DAK. V s. 153: "denn nicht weil Thor den wurm erschlägt, sondern weil er durch ihn seinen tod findet, ist die folge, dass alle männer die heimstatt verlassen müssen".

²) Således har også Snorre forstået dette sted: *þórr berr banaorð af Miðgarðsormi, ok stigr þaðan braut níu fet; þá fellr hann dauðr til jarðar fyrir eitri þvi, er ormrinn blés* (således w og 756, vistnok rigtigere end *blæss r) á hann SnE. I s. 188—190.*

³) DAK. V s. 83.

⁴) Jfr. Konr. Gíslason's oversættelse af ordet i Efterl. skr. I s. 272.

Et sådant epitet passer slet ikke om den døde slange, som ikke mere kan have nogen forudelse om det tilkommende. Man må give Finnur Jónsson ret i, at ordet må være forvansket. Han retter det til *ókvíðinn*, som han forbinder med *níðs* i betydningen 'forhåelse'; *níðs ókvíðinn* bliver da et epitet til Tor. Rettelsen er i sig selv ikke voldsom, og det må indrømmes, at epitetet passer bedre til den endnu levende Tor end til den døde slange. Men dels forstyrrer rettelsen epiteternes, som det synes, tilsigtede symmetri, idet Tor så får to epiteter og slangen ikke noget, dels forekommer tanken mig ikke rigtig naturlig. Vel satte de gamle Nordboer stor pris på deres eftermæle. Men at Völuspá-digteren skulde have tænkt sig Tor i dødsøjeblikket — hvor alt stod på spil både for ham og menneskeheden — som smilende ved tanken om, at han vilde slippe for forhåelse, det kan jeg ikke tro på. Desuden er jo Tors død samtidig med verdensundergangen. Hvem skulde da prise eller forhåne Tor, når alle mennesker og guder, kort sagt alle levende væsener, var gåede til grunde? Dertil kommer, at tolkningen af *neppr* volder vanskeligheder både for FJ. og andre tolkere, som forbinder *níðs* med *ókvíðinn*. Müllenhoff (DAK. V s. 83) oversætter *neppr* ved "kaum noch", synes altså at opfatte det som en adverbial bibestemmelse til *gengr*, men dels vilde en sådan sprogbrug savne analogier, dels virker ordene, således forståede, som en nedsættende udtalelse om Tors heltekræft, hvad der dog næppe kan være meningen. Bugge (og efter ham H. Gering, Wb.) tror, at *neppr* betyder 'foroverböjet', men den eneste støtte for, at ordet har haft denne betydning, er det i Bergbúaflokkur forekommende "*gneppr*", som vistnok er en fejl for *gneppr* ¹⁾). Man må sikkert give Finnur Jónsson ret i, at *neppr* kun er en anden form for eller dog ensbetydende med *hneppr*, adj. Da

¹⁾ Jfr. ovenfor s. 145.

verbet *hneppa* bruges i samme betydning som *stýfa* ¹⁾, synes dette ords oprindelige og egentlige betydning at være 'stump', 'afstumpet'; deraf udledes så let følgende betydninger: a) 'kort' (*hneppr er friðr með greppum* Sturl.³ I s. 405²²); b) 'knap' (*ætla bændr eigi svá hnept til jólaveizlu sér, at eigi verði stór afhlaup* Hkr. FJ. II s. 221⁴ [Unger s. 339]; jfr. *hneppiliga*, adv., 'knapt', 'næppe', og *óhneppar* ['flotte'] *skrautfarar* Háttatal 70⁶); c) med genitiv eller i sammensætninger (*fjör-neppr*) synes det at kunne betyde egtl. 'afstumpet for noget', d. v. s. 'berøvet noget', 'fri for noget', næsten synonymt med *vanr*; heraf udvikler sig så betydningen d) 'mangelfuld', 'ufuldkommen', 'ringe' (*óbættr með ǫllu af inum betra búnaðinum ok eigi afvirðr af inum hneppra* Heilagra m. s. II s. 554¹⁰; jfr. *greppr óhneppr*, 'fuldkommen, udmærket skjald' FJ. Skjalded. I B s. 5). Af de anførte betydninger er det kun den under c anførte, der passer på vort sted, men vel at mærke kun, når genitiven *níðs* forbindes med adjektivet ²⁾. Men så får man også en udmærket mening. *Neppr níðs* betyder 'fri for hån', 'fri for dadel'. Midgårds vældige beskærmer dør "sans peur et sans reproche" Om ordstillingen jfr. ovenfor s. 153 note under teksten.

Lad os så vende tilbage til læsemåden "*oqvíðnom*".

Vi har set, at den må være forvansket, samt at meningen synes at kræve en fremhævelse af, at slangen er død, da Tor forlader den. Denne tanke får man, når "*oqvíðnom*" rettes til *ókvikum*.

Ordet *ókvíkr*, 'ikke levende', 'død' forholder sig til *kvíkr*,

¹⁾ Jfr. SnE. I s. 694¹⁷: *stýfð (hending) eða hnept (ptc.), þat er allt eitt*, og de metriske udtryk *hneptr*, *alhneptr*, *hálfhneptr* i Möbius' glossar til hans udgave af Háttatal.

²⁾ FJ. tror, at *neppr* betyder det samme som *fjörneppr*, "som har kort tid tilbage at leve i", "dødsviet"; men begrebet liv lægger han selv ind i ordet; det ligger ikke i *neppr* alene.

'levende' som *ólifðr* til *lifðr*. Det forekommer i Heiðreks gátur i gáden om blæsebælgene ¹⁾:

Ókvikvir ²⁾ *tveir*
andalausir
sáralauk suðu.

Det er let forståeligt, hvorfor et oprindeligt *ókvikum* i denne forbindelse næsten uundgåelig måtte forvanskes til *ókvíðnum* i den mundtlige overlevering. Et overleveringsmedium, der tænkte mere på metrisk velklang end logisk sammenhæng, kom uvilkårlig til at indsætte *ókvíðnum*, som rimer med *níðs*, i stedet for den oprindelige læsemåde. Forvanskningen må ubetinget stamme fra den mundtlige overlevering, da den findes både i R og i SnE.-håndskrifterne.

Læsemåden *af* for *fra* i SnE.-håndskrifterae (Wog 756) fortjener opmærksomhed. Hvis den indsættes i R-teksten sammen med den foreslåede rettelse *ókvikum*, får man ordforbindelsen: *Fjörg. burr gengr . . . af naðri ókvikum*, hvil-

¹⁾ Fas. I s. 468. Herv:s. ok Heiðreks, Bugges udg. s. 242° med note, jfr. s. 335⁷. Heusler og Ranisch, Eddica minora s. 109 v. 9.

²⁾ Således R; papirafskrifterne af H har *ókyrrir*, som foretrækkes af Bugge og Heusler-Ranisch. Bugge bemærker, at "*ókyrrir* danner en god modsætning til *andalausir*, medens der derimod ingen grund er til at tilføje *andalausir*, når der står *ókvikvir*". Men jeg kan ikke indse, hvorfor det omtvistede adjektiv endelig skal danne "en god modsætning" til *andalausir*. Det er et ret almindeligt stilmiddel i den gamle litteratur at føje to synonyme med hinanden allittererende epiteter til et substantiv. Flere eksempler derpå vil man finde hos Cederschiöld i hans fortale til Fornr. Sudrl. s. VI fgg. (f. eks. *huglauss ok hjartablaúðr, fláráðr ok flærðsamr, týndr ok tapaðr*). Et eksempel af samme art findes i Heiðreks gátur Eddica minora v. 33 s. 119 (Bugges udg. s. 260): *svartar ok sámar* (om gløderne). R har følgende forklaring til gáden: *þat eru smíðbelgir þeir hafa þngvan vind, nema þeim sé blásit* (forklaring af *andalausir*) *ok eru þeir dauðir sem annat smíði* (forklaring af *ókvikvir*). Afskrifterne af H har den ufuldstændige og åbenbart forkortede forklaring: *Smíðbelgir eru þat; þeir hafa vind en þngvan anda*. Her som ellers er det sandsynligt, at det almindelige ord (*ókyrrir*) har fortrængt det sjældne (*ókvikvir*). Det er ikke en gang sikkert, at papirhåndskrifterne gengiver H's læsemåde uforandret. Jeg kan tænke mig, at der i H har stået *okycuir* (jfr. Hauksbók udg. s. 151¹⁷ *kycuendi*, 153° *kycuendum*), som af en afskriver, der ikke forstod ordet, let kunde forvanskes til *ókyrrir*.

ket stemmer med den almindelige sprogbrug: *ganga af ehm. dauðum*¹⁾. Jeg er derfor tilbøjelig til at antage, at *af* bør foretrækkes for *frá* i denne forbindelse. I hvert fald støtter denne læsemåde (*af*) rettelsen *ókvikum*. Går man nemlig ud fra, at *frá* er det oprindelige, er det — forudsat, at min rettelse har truffet det rigtige — let forklarligt, at *af* kunde fortrænge *frá* under indflydelse af den sædvanlige konstruktion *ganga af ehv. dauðum*.

¹⁾ Grág. Sthb. s. 349¹⁸: *ef hann gekk af dauðum manni*. Flat. I s. 580²⁰: *gengr svá af henni dauðri*. Jfr. Guthormr sindri, Hákonardr. v. 6 (Skjalded. I B s. 56): hvor ordfølgen synes at være: *þar gekk nadds háradðar mána Njorðr af víðra sundaval-landa brands Nirði vápnunduðum* (se min bemærkning i Årb. f. n. oldk. og hist. 1886, s. 192). Dog forekommer også *ganga frá manni dauðum* Grág. Kb. I s. 154. Men der er en lille forskel i betydningen. *Ganga af ehm. dauðum* forudsætter, at vedkommende, indem han gik bort, har sat foden på sin fjendes lig, altså selv fuldstændig gjort det af med ham (jfr. Hamð. v. 30: *Vel hefsum vegit, stöndum á val Gotna ofan eggmóðum sem ernir á kvisti*); det bruges derfor altid om selve drabsmanden og virker mere kraftig og malerisk end *ganga frá ehm. dauðum*, som kun betegner bortfjærnelse fra liget, uden hensyn til, om den bortgående er drabsmanden eller ikke.

Reykjavik d. 1. oktober 1912.

Björn M. Ólsen.

Oldislandske ordsprog og talemåder.

(Forts.)

269. *maðr* — *maðr skal (æ) eptir mann lifa* Karl. 384. 528, Egilss 181.

'Det ene menneske skal leve efter det andet'.

Jfr GJ, der udelader *æ*, men tilføjer det sikkert sekundære egoistiske: *og rækja sjálfan sig mest*. I det oprindelige ordsprog er tankegangen en anden, hvad Egilss. oplyser. *engi maðr er roskinn þegar* Mhk. 23.

'Ingen er straks fuldvoksen'.

eigi má mann sjá, hverr hvergi er Dropl* 69.

'Man kan ikke på et menneske se, hvem enhver er' (hvad han indeholder).

maðr es manns gaman Háv 47.

'Det ene menneske er fryd for det andet'.

mikii er (má) eins manns (góðs drengs) gengi Karl. 395
og mikils er cinn góðr maðr verðr Karl. 41.

'Meget formår én mands (brav mands) følge' (støtte) —
'Meget værd er én brav mand'.

grandvarr skyldi enn góði maðr: Mhk 22 se *góðr*.

hverr skal þegn sjálfan sik lengst hafa miklu Sigv. 13, 20.

'Enhver skal sørge mest for sig selv (søge så meget som muligt at fremme sin sag)'. En meget egoistisk lære!

neiss es nøkkviðr halr Háv 49.

'Skamfuld er den nøgne mand'.

mikils es á mann hvern vant es manvits es Hamð 27.

'Meget mangler hver den, som mangler forstand'.

maðr er moldu samr Sól 47.

'Mennesket er muld'. Jfr GJ: *maðr er moldar auki*.

þung verðu gamalla manna föll Fms III 189.

'Tunge bliver (er) gamle menneskers fald' (de falder tungt til jorden). = GJ.

vansénir eru Jesú menninir K.

'Vanskelig gennemskuelige er Jesu-mændene' (o: de som tror på Jesum; ordsproget synes at hidrøre fra kristendommens første tider) = GJ (*vand-*).

jafnan fagnar kvíkr maðr kú Mhk 4, jfr *kvíkr*.

'Altid glæder en levende mand sig ved en ko'.

fírrísk æ forn røk fírar Lokas 25.

'Man skal altid undgå at omtale gamle begivenheder' (o: gamle skader).

sýndu manninn en ekki matkeraldit K.

'Fremvis manden [som skulde ernæres], men ikke madkarret' [hvoraf han har spist], o: det kan være stort nok, men det kommer an på hvad og hvor meget der jævnlig er deri. = GJ (*sýndu mér* osv.).

þat má eptir manninum hafa sem hann talar K.

'Det kan man genfortælle af en andens udsagn, hvad han har sagt'. Jfr GJ: *það má talu sem þú kant að skjala*.

... *er mannsins herra en maðr bræðinnar þræll* K.

'... er menneskets herre, men mennesket er vredens træl'. Det første ord kan ikke læses og *bræðinnar* er noget usikkert.

270. **magr** — *magrt ok gagrt ok misjafnt fagrt* K.

'Magert og skævt og ikke allesteder lige smukt'.

271. **mágr** — *eigi má gera tvá mága at einni dóttur* Fas III 59.

'Man kan ikke have to svigersønner til én datter'. Aasen: "Ein fær ikkje meir en ein måg med ei dotter". GJ: *ekki er hægt að gera tvo mága úr einni dóttur*. Jfr Låle I 43 (nr 378).

272. **mál** — *af málum verða menn kunnir* þíðr I 233.

'Af samtaler bliver folk bekendte med hinanden'. jfr Háv 57: *Maðr manni verðr af máli kuðr*. Noget andet er Aasen: "De'r på målet ein kjenner mannen". GJ: *Af málínu verða menn kunnugir*.

er mestr í málinu (málum) sem refarnir í hólunum (refr í halanum) Hávarð 9, Fms VIII 350.

'(Han) er størst i ord ligesom rævne er størst i halene', om en pralende person. Aasen: "Dei er størst i ordom sem reven i rova". GJ: *hann er mestr í munninum einsog refrinn í halanum.*

fátt er málum fleira K.

'Intet er større i antal end sager (processer)' Hvorvidt dette er den rigtige opfattelse af *mál* er tvivlsomt; det ligger nær at opfatte ordet som 'taler, o: ord'.

273. *málugr* — *mart kemr til málugs manns K.*

'Mange ting tilføres den snaksamme mand' (han får meget at vide el. blander sig i meget? se Arkiv IV 189). = GJ, der tilføjer: *og kjöptugrar konu. Kjöptugr = málugr.*

274. *mannslíð* — *munr er at mannsliði* Grett 35 (Boer 60).

'En mands støtte (under et arbejde) har sin betydning (gör dog altid noget)'. = GJ (-inu).

275. *margr* — *ekki (eigi, engi) má við margnum* Hfr 89, Vøls 28, Flóv 205, Karl. 97, Þjalarjónss.

'Ingen kan stå sig mod mange'. = GJ (*Enginn* osv.). Man lægge mærke til *margr* her brugt substantivisk.

276. *marka* — *þá má marka annarr þarf en annarr má K.*

'Da kan det mærkes, (når) den ene trænger, den anden kan'. Bet. af *marka* er her: 'bruge som kendetegn'. Jfr Arkiv IV 189.

277. *marlíðandi* — *margir eru marlíðendr* Eyrb 18 (Ger 41).

'Der er mange slags folk, der sejler over havet'. Ordet *marlíðendr* betegner sikkert søfarere, men ikke væsner der svæver om i luften over havet; jfr ags. *sæliðend*; jfr også *líðandi* i *þjóða líðndum loð* og *folklíðandi* Fáfñ 41.

278. **matr** — *alt er þat matr í magann kemz nema holtarætr einar K.*

'Alt er det mad som kan komme ned i maven undtagen ene holterødder'. GJ: *Alt er það matr sem í magann kemr nema holtarót og harðasæggjur. Holtarót* er silene acaulis (se St. Stefánsson: Flóra Islands 91); selve planten hedder *lambagras*. *Harðasæggjur* = 'hårde trevler'.

mikill koppr skal mat dýgja K.

'Stor kop (skål) skal gøre maden drøjere' (gøre indtryk af, at der er mere mad end der er). = GJ (*stór . . .*).

279. **mein** (jfr muna, annarr) — *sitt mein þykkir sárast hveim Mhk 10.*

'Enhver synes at hans eget mén er det smærteligste'. Aasen: "Det tykkjer kvar sitt mein sáraste vera". GJ: *Hverjum þykkir sitt mein sárast.*

æ koma mein eptir munuð Sól 68.

'Aldid følger sorg (ulykke) på vellyst'. = GJ (*munuð*).

280. **mikill** — *mikit vill meira K.*

'Meget vil mere'. Aasen: "Myket vil meir hava". = GJ.

mjór es mikils vísir Óttarr 4, 1.

'Spæd er spiren til meget'. *er* = kan være (er ofte). = GJ.

281. **minjar** — *andaðs drúpa minjar mest Mhk 21.*

'Den dødes (efterladte) minder (genstande) sørger dybest'.

282. **miskunn** — *miskunnar mun hverr á sínu máli þurfa þiðr I 246.*

'Enhver trænger til miskundhed (nådefuld behandling) med hensyn til sin sag'. Jfr GJ: *miskunnar þarf jafnan illr tilverknaðr.*

283. **móðurbróðir** — *móðurbræðrum verða menn líkastir Isls II 29.*

'Sine morbrødre slægter man mest på'. Også hos GJ. med tilf. *en föðursysturum fljóð*, vistnok en yngre tilsætning.

284. **muna** (jfr gráta) — *muna þeir er mein þiggja* Ljósv 219.

'De som lider overlast husker det'.

285. **mundang** — *mjótt verðr mundang* (v. l. hóf) *mitt hitta* Sturla Bárð 1.

'Smalt bliver mådehold at træffe' (Det er vanskeligt at ramme måden'). GJ: *mjótt er mundangs hófið* (alml. i brug). Måske skal der i verset læses: *mjótt verðr mundangs hitta / mitt hóf*.

286. **mungát** — *mungátin eru misjafnt vinsæl* Ölkofr.

'Ølfesterne (drikkelagene) er ikke alle lige yndede'.

= GJ.

287. **mús** — *ekki er sú betri músin er læðisk en hin er stækkr* K.

'Den mus som sniger sig frem er ikke bedre end den som springer'. Alml. i brug. — GJ (*betri sú*).

288. **nár** — *nýtr mangi nás* Háv 71.

'Ingen har glæde af den døde'.

289. **naut** — *mart er gott í góðu nautinu* K.

'Der er mange gode ting i den gode okse' (o: gode ting at spise; der tænkes på al indmaden); GJ: *mart er gott í gömlu nautinu*, hvilket synes at være nok så ægte.

290. **nef** (jfr karl) — *náit er nef augum* Nj. 55, 578.

'Næsen er næved øjnene' (anvendes om nært slægt-skap). = GJ.

skamt á nefit at kenna ór kjaptinum Fms III 188.

'Næsen har kort vej at lugte hvad der udgår af munden'. = GJ.

sljó eru nef vár (el. *lítit er nef vart*) *en breiðar fjæðrar* Dropl. Ark III 165, Bisk I 647.

'Sløve (små) er vore næb, men vingerne er brede'.

sagt er frá hvé neflauss narir Mhk 25.

'Det fortælles hvorledes en uden næse vegeterer'. Dette

er vist sætningens rigtige forståelse; andre opfatter *nef-* som *nefa-* 'uden slægtninge'.

291. *neisti* — *af litlum neista verður mikill eldr* K.

'Af en lille gnist bliver (kan der blive) et stort bål'
= GJ (*gneista verður opt mikið bál*).

292. *níðingr* — *sækjask sér um glíkir, saman þinga níðingar* Post 84.

'De som ligner hinanden søger hinanden, nidinger holder møder sammen'. Også i GJ med var. *búa*; alml. er også *skriða*, men *þinga* er det oprl. hvad rimet beviser. Jfr Låle 84 (nr 756).

293. *njóta* — *firnum nýtr þess, er firnum fær* Fbr 16.

'På en uhørt måde nydes det som erhverves på en uhørt måde'. Også hos GJ (*fyrnum . .*).

294. *nót* — *er langa nótt at at draga* Nj 461.

'Langt (trække)næt er at trække dertil' (om hvad der er gåt forud og langt tilbage, med hensyn til de senere følger).

295. *nýtr* — *lengi skal nýtum kenna* K.

'Længe skal (o: kan?) man lære den nyttige (den nyttige lader man lære alt for at drage så meget større fordel af ham?). GJ har: *Lengi skal við ljúfan kenna*, der måtte betyde helt andet.

296. *nökkviðr* se maðr.

297. *óbilgjarn* — *ilt er at eggja óbilgjarnan (ofstopamanninn)* Grett 24 (Boer 41), Fms III 206.

'Det er slemt at ægge den der selv ikke er til sinds at give efter (den voldsomme)'. I Sig. sk. 21 hedder det: *dælt vas at eggja óbilgjarnan*. GJ har ordspr., med var.: *ofstopamanninn*.

298. *ódrengr* — *er ilt ódreng at elska* Mág¹ 77.

'Det er slemt at elske en slet karl'. GJ med var.: *að duga* el. *lið að leggja*.

299. *óf*, se *óhóf*.

300. *ófarir* — *ilt er at hlakka yfir annars óforum* K.
'Det er stygt at glæde sig ved en andens uheld'.

301. *ófeigr* — *eigi má ófeigum bella* Isls II 305.

'Ej kan man skade den der ikke skal dø' (*bella* naturligvis = dræbe).

302. *ofleyfingi* — *ofleyfingjarnir bregðask mér mest* Grett 102 (Boer 162).

'De som prises i de højeste toner skuffer mig mest' GJ (*oflof-*).

303. *oflæti* — *brjóta odd af oflæti sínu* Nj 281.

'Knække spidsen af sit overmod (trods; o: nedværdige sig)'.

304. *óframr* — *aptans bíðr óframs* (*ófróm* urigt.) *sök* Laxd 119, Hrólfr Gautr. 14 og i poetisk form: *síð kveða aptans bíða óframs sök* Sigv. Bers. 18.

'Til aften må den tilbageholdnes sag vænte' (o: den kommer aldrig for til behandling hos fyrsten) = GJ.

305. *ófreistat* — *ekki dugir ófreistat* Nj 17.

'Det hjælper ikke, ikke at gøre forsøget'. Er måske ikke ordsprog.

306. *ofsi* — *illa sezk opt ofsinn* Gl 22.

'Overmod får ofte en dårlig udgang'. GJ: *illa sezt of-stopinn*.

307. *ofstopamaðr* — se *óbilgjarn*.

308. *ógipt* — *ógipt verðr í umbúð skjót* Mhk 19.

'Ulykken er hurtig i (med) sin forberedelse'. Jfr GJ: *Ógipt seyir, eftir hverju skal ek bíða*.

309. *óhóf, óf* — *skömm er óhófs ævi* Hrafnk 22, (Austf. 123).

'Det umådeliges tid er kortvarig'. = GJ.

Varianter af samme ordsprog er:

fá eru óhóf alllangæ Sturl³ I 502,

skammæ eru óf öll þessa heims Sturl² II 276 og *skammæ þykkja ófin öll* Mhk 15.

310. *ójafnaðr* — *ójafnaðr gefsk jafnan illa* Sturl. Bárð 3, el. *gefsk illa ójafnaðr* Grett 146 (Boer 228).

'Uretfærdigheden bliver altid til ulykke'. = GJ.

311. *óland* — *ílt er þeim er á ólandi er alinn* Nj 21.

'Det er slemt for den som lever i et fremmed land'. = GJ. En forvanskning af dette klare ordspr. findes i K: *ílt er þeim at ólund er alinn*, hvilket vistnok er blevet opfattet som 'Slemt er det for den som har et medfødt gnavent sind'.

312. *ómagi* — *ómæt [eru] ómaga orð* Gísl. 5. Jfr Mág 22.

'Ugyldige er den mindreåriges ord': = GJ (med var.: *afglapa, drukkens manns*).

313. *ómáli* — *fáir vita ómála mein* K.

'Ingen kender den umælendes mén'. = GJ.

314. *orð* (jfr *dróttinn*) — *orða sinna á hverr ráð* Grett 42 (Boer 71).

'Enhver er herre over sine ord' (bestemmer selv, hvad han siger). = GJ (med var.: *stað*) og *orðanna (orða sinna) er hvör ráðandi*.

(*þegar*) *ferr orð ef (er) um munn liðr* Vápnf 15 (Austf. 43), Dropl* 38, Fms IV 279, þSíð 1 (Austf. 215), Sturl³ I 249, eller i poetisk form:

orðin fara þegar munninn liðr Mhk 16.

'Ordet (ordene) farer afsted (bliver bekendte) så snart de har forladt munden'. = GJ.

margir kjósa eigi orð á sik Nj 474.

'Mange bestemmer ikke selv den omtale, de får'. = GJ.

lífa orð lengst eptir hvern Fms VIII, 116.

'Eftermælet lever længst efter enhver'.

315. *ormr* — *ormar skriða ór hamsi á vár* Mhk 6.

'Ormene (hug-) kryber udaf (skifter) hammen om foråret'.

316. *óskeyti* — *eigi veit (er víst) hvar óskytja or geigar* Hkr III 409, Fas II 358.

'Man kan aldrig vide, hvor den dårlige skyttes pil svæver (på må og få)'. = GJ.

317. *óss se á*.

318. *ósvinnr* — *eptir koma ósvinnnum manni* (kan udel.) *ráð í hug* Drop1* 85, Heilms II 46.

'Bagefter hitter den ukloge på råd'. = GJ (*Eptir á el. Seint*).

319. *óyndisúrræði* — *hørð (ill) verða (eru) óyndisúrræðin* Fas III 522, Flóress., K.

'Hårde (slemme) er fortvivlede udveje'. = GJ (*Hørð eru*).

320. *óæti* — *á engum hrín óætit* K.

'Ingen bliver fed af det uspiselige'. = GJ (der dog har *óætit* o: 'det ikke spiste', hvilket også giver fortræffelig mening). Jfr Arkiv IV 189.

321. *ráð* (jfr *kona, konungr*) — *svá fara ráð, ef . . .* Holmg. Bersi 8.

'Således går det . . .'.
svá kollum vér ráð sem gefask Mhk 14.

'Således bedømmer vi planer som de viser sig i resultatet' (vi bedømmer planerne efter de resultater, de fører til). Jfr GJ: *ráð eru góð ef gefask* (med sekundær tilføjelse).

stutt ráð ok gott ætti maðr fyrir sér at gera K.

'Kort (hurtigt) og godt råd (bestemmelse) skulde enhver tage'.

ill (illa) eru (gefask) ill ráð (ills ráðs leifar) Hkr III 241, Isls II 100, Vatsd. 6, Nj 52, 199.

'Slette er (viser sig i resultatet) slette planer'.

Varianten *ills ráðs leifar* siger ikke andet end *ill ráð (leifar egl. = følger)*.

tekr hverr sitt ráð er í kreppingar kemr Fms IV 147.

'Enhver tager sin beslutning (udvej), når det kniber'.

hafa skal gott ráð þótt ór refsþelg komi Gullþ. 39.

'Følge skal man et godt råd, selv om det kommer fra en rævepels'. Omtrent ens i GJ, og identisk hermed er:

hafa skal heil ráð hvaðan sem koma Band 38, Bisk I 623.

'Følge skal man gode råd, hvorfra de end kommer'.

GJ har varianten: *þó heimskr kenni*. Aasen: "Ei god råd skal ein fylgja, kvar so ho kjem ifrá".

322. *ráða* — *bærr er hverr at ráða sínu* Isls II 145.

'Det passer at enhver råder for sit'. = GJ.

þá hefr annan undir er á ræðr Fas III 64.

'Den som angriber (har mod dertil), kaster den anden til jorden'. Synes at være lignende som 'vel begyndt er halvfuldendt' og *hugr ræðr hálfum sigri*.

323. *rakki* se refr.

324. *rammr* se reip.

325. *raun* se konungr.

326. *raun* — *raun en seina sannar mart þrændlur* V 53.

'Erfaringen, selv om den kommer sent, beviser meget'.

327. *refr* (jfr mál, hundr) — *ekki mart er slægra en refr* Mhk 26.

'Intet er snuere end ræven'.

nú er genginn refr ór skorum (v. l. *í skor, í kró*) Fas III 636.

'Nu er ræven gået ud af klipperævnen (ind i ...)'. Vistnok er varianten rigtigere; det hele betyder da — og det synes at være meningen anf. st. — 'nu har ræven ladet sig fange, nu har vi fået hvad vi ønskede'. Jfr GJ: *refr er genginn í gildru* (i fælden), jfr også *at svelta inni sem refr í skor* Fas III 180.

þar sá (sá þá) refr rakka, en rakki hafði alls ekki Sturl³ II 130, Þjalarjónss.

'Der (da) så ræven hunden, men hunden fik den (ræven) slet ikke fat'. Også i GJ (*þá sá; hafði af*).

era hlums vant, kvað refr (sögðu refar), dró (-gu) hörpu at (á) ísi Mork. 137—38, SnE II 182, Mág 22.

'Vi mangler ikke rullestok (støtte), sagde ræven (rævene), den trak en 'harpe' over isen'. *Harpa* bet. her vist *hörpuskel*, 'pecten island.', men ikke musikinstrumentet.

328. *regn — eigi verður þat alt at regni er rækkr í lopti* Heiðarv. 21.

'Ikke bliver alt det som er mørkt i luften til regn'. Aasen: "Det kjem ikkje regn or alle skyar". Jfr Låle 74 (nr 666). GJ: *Ei verður það allt regn sem rökkr.*

opt kemr æðiregn ór dúsi þór. máhlíð 14.

'Ofte kommer styrtregn efter stille lummerhede'.

329. *reiði — ró skyldu menn reiði gefa* Mhk 4.

'Man skal give vreden ro', jfr *gef nú ró reiði* Fas III 514. Jfr GJ: *reiði skal rúm gefa.*

skömm mun ró reiði Atlam. 78.

'Kort vil vredens ro blive'; 'vredens ro', den ro, tilfredsstillelse, som består i vredens handling, vil blive kortvarig (angeren kommer hurtig).

330. *reiðr — skal eigi marka reiðs manns mál* Sturl³ I 482.

'Man skal ikke ænse en vred mands ord'.

331. *reip — (þar er) við ramman reip at draga* Nj 22, Fms II 107.

'Det er en stærk mand at trække reb med', om noget meget vanskeligt. Alml. i brug. Findes også hos Låle (I 25).

332. *reka — stikk mér í, kvað reka* Mork 172.

'Stik (stød) mig i (o: det der skal stikkes op), sagde spaden'. = GJ (*stiktu*).

333. *reyna (jfr vita) — þat er sem reynisk* Nj 163.

'Det er som det viser sig (i erfaring)'.

lengi skal manninn reyna Grett 48 (Boer 81).

'Længe (det tager lang tid at ..) skal man prøve et

menneske' (pludselig kan en vise en ny side af sin karakter, man ikke før har kendt). = GJ (med var.: *marka*).

þá veit þat er reynt er Grett 95 (Boer 152).

'Da ved man det, når det prøves'. GJ: *þá veit gjörst er reynt er*.

334. *ríkr* (jfr *heima*) — *jafnan segir enn ríkri ráð* Mhk 23; jfr Eirspennill 47.

'Altid er det den mægtigste (af to), der giver råd' (o: med myndighed), hvis ikke *segja ráð* her er en blot omskrivning for *ráða* 'råde'. Det samme findes i prosa således: *hinn ríkari verðr at segja* Clár 15⁽²⁴⁷⁾. Sammenhængen her taler bestemt for den sidst anførte opfattelse. = GJ: *Ríkari verðr (hlýtr) að ráða*.

nøkkvi ríkstr er heima hverr Mhk 16.

'Mægtigst er enhver i hjemmet', jfr Háv 36: *halr er heima hverr*; GJ: *heima er hvör ríkastr*.

335. *róa* — *róa verðr fyrst til ens næsta ness* Mhk 2.

'Man må først ro til nærmeste næs'. Aasen: "Ein skal fyrst ro fyre næste nes"; dette "fyre" forklarer vist *til* i digtet (o: hertil og forbi). Aasen giver forklaringen: "først forsøge at komme ud af den største forlegenhed".

margr rær fjarri en kemr nærri niðr K.

'Mangen en ror (o: først) fjærnt, men kommer til slutning på et nærmere hold (o: af det jagede)'. Det er dette ordspr. som er benyttet i Norkga tal 2: *Róa verðr fyrst fjarri reyði* (o: den jagede hval) *koma þó niðr nær áðr lúki*.

336. *roka* — *engi of sér við öllum rokum* Mhk 19.

'Ingen kan tage sig i agt for alle vindstød'; (sml. *sjá*).

337. *rýninn* — *fár er fullrýninn* Atlm. 11.

'Ingen er tilfulde runekyndig'.

338. *saga* — *bera verðr til hverrar sögu nokkut* K.

'Nogen grund er der til alt hvad der fortælles'. = GJ. *opt sitjanda sögur of fallask þrymsk*. 10.

'Ofte glemmer den som sidder at fortælle'.

jafnan er hálfsgöð saga ef einn segir Grett 103—04 (Boer 165).

'Altid er der kun den halve del (sandhed) sagt, når kun én fortæller'. GJ: *Hálfsgöð er sagan þá einn segir frá*.

339. **saka** — *ekki sakar ef ekki sér á K.*

'Det er ingen skade sket, hvis ikke den (mærkerne af den) ses'. = GJ.

ekki mun tjá at saka sik um orðinn hlut Nj 51.

'Det vil ikke nytte at give sig skylden (beklage) for hvad der er sket'. = GJ (*tjáir*).

340. **samr** — *brigða lengi er hverr enn sami* Mhk 18.

'Meget længe (o: Altid) er enhver sig selv lig' *Lengi er osv.* GJ.

341. **sannr** — *þat er satt sem sjálfum semr* K.

'Det er sandt som passer enhver bedst'.

342. **sár** — *flestir (allir) verða forlagðir ef fyrir sár-unum verða þstang* 51 (Austf. 79).

'De fleste (o: alle) giver helt op, når de får sår'.

grunn verða svøðusár Sturl³ I 168.

'Grunde (ikke dybe) er skrammer i reglen'. Må vist opfattes som talemåde.

343. **saurr** — *auðsénn er saurr annars nefi (en ekki sjálfs sín)* K.

'Let er smudset på en andens næse at se (men ikke på ens eget — er uden tvivl en sekundær tilføjelse). = GJ (*á annars nefi*, uden tilføjelsen).

344. **sax** se liðr.

345. **segja** — *seint segisk þeim sem aldrei segisk* K.

'Sent bliver den færdig med at fortælle som aldrig siger noget'. = GJ.

346. **seilask** se hurð.

347. **seinn** — *eyvit týr þótt skyndi seinn* Mhk 12.

'Det nytter intet, at den langsomme skynder sig'. Jfr GJ: *Aldrei skyldi seinn maðr flyta sér*.

allmargr er til seinn at sefask Mhk 14.

'Mange er for langsamme til at formildes'.

hálfseinn er maðr þó at um sinn sé K.

'Halvsen er én, selv om det kun er éngang' (o: at han er forsinket, kan en kaldes sendrægtig).

seint ok fast gengr K.

'Det går langsomt og trøgt' (*fast* omtrent = *seint*).

betra er seint en aldri K.

'Bedre sent end aldrig'. Aasen, GJ og alml.

seint til vánar sjá man erja Gl. 22.

'Sent vil den (han) efter formodning pløje' (aldrig kan man tro at han vil komme til at pløje, o: på grund af dovenskab og uduelighed).

348. *søkr* — *fár gengr søkr af sjálfs dómi* Bisk II 45.

'Ingen går skyldig (dømt) fra sin egen dom'.

349. *søkr* se digr.

350. *sølr* — *opt verðr slíkt á sæ, kvað selr, var skotinn í auga* Fms VIII 402.

'Sligt sker ofte på søen, sagde sælen, den fik et skud i øjet'. Aasen: "Det hender ofta slikt på sjøen, sa selen, han var skoten (fekk eit skot) i augat".

351. *sending* — *meiri er virðingin en sendingin* K.

'Større er æren end det sendte (i og for sig)'. Talemåden hidrører fra den skik, at en konge (fyrste) sendte dem, han vilde udmærke, et godt stykke af sit bord (maden).

352. *sessunautr* se hundr.

353. *seyðir* — (*þótt*) *sá seyðir rjúki, er þeir hafa hreyft* Fms VI 105.

'(Selv om) den ild (det ildhul) ryger, som de (man) har rørt ved'. Til nærmere forståelse kan henvises til B. M. Ólsen i Aarbøger 1909 s. 317 f.

354. *siða* — *sá þykkir hæfr hjá ærligum monnum, sem sik siðar vel* K.

'Han, som tillægger sig smukke lader (opfører sig dan-

net), anses at være egnet til at være sammen med ærlige (o: velbårne, Arkiv IV 190) mennesker'. Herom bemærker dr. Kålund med rette: "Nogen høj alder som ordsprog har vel næppe dette temlig trivielt moraliserende udsagn".

355. *siðr* — *siðirnir sæma manninn* K.

'Slæder pryder manden (er ham til hæder)'.

356. *sigr* — *sá mun sigr hafa er fyrstr kemr á mót, Rémundars.*

'Den vil sejre, der først kommer til kampstedet'.

357. *sitja* (jfr *saga*) — *vel hefr hinn er sitr of sitt* Mhk 22; jfr *una*.

'Den er lykkelig som sidder tilfreds med sit'.

eigi hekk úti hinn er sat á K.

'Ej hang den ude som sad på'. Her synes modsætningen mellem 'hænge' og 'sidde' at være afgørende.

setit er meðan sætt er Eyrb 102, Bisk II 224.

'Nu har man siddet så længe det var muligt'.

358. *sjá* — *eigi má við þllu sjá* Grett 119 (Boer 190).

'Ikke kan man tage sig i agt for alt'. I poetisk form: *engi er sá við þllu sér* Þrændlur I 48. Også hos GJ.

eigi er hverr slíkr sem hann er séðr Sexsp 53.

'Ikke er enhver således som han ser ud. Jfr GJ: *Hann er ekki allr þar sem hann er séðr.*

vandsénir eru margir Grett 155 (Boer 243).

'Mange er vanskelig gennemskuelige'. Hos GJ som var. til: *Vandsénir eru Jesú menninir.*

359. *sjálfðæmi* — *illa gefask sjálfðæmin* VallaLj. 193.

'Selvdømme viser sig uheldige at være'.

360. *sjór* — *aflr of deilir sízt við sjá* Mhk 13.

'Mod søen kan man mindst af alt strides'. GJ har: *Enginn hefir afl við ægir* (o: *ægi*, dativ).

svikul er sjóvar gjef K.

'Svigfuld er søens gave' (o: fiskeriet). GJ har: *Svipul* . . . som var. til *svipull er sjóarafli* ('upålidelig er . . .').

361. **skapa** — *engi maðr skapar sik sjálfr* Grett 97 (Boer 155).

'Ingen skaber (har skabt) sig selv'.

engi má renna undan því sem honum er skapat Grett 159 (Boer 247—48).

'Ingen kan flygte fra det som ham er bestemt'. Jfr

GJ: *enginn getr sín forlög flúid*.

látum þá skeika at skopuðu Eg. 63.

'Lad det da gå som det er bestemt'.

362. **skapadægr** — *engi kemsk (má komask) fyrir (yfir) sitt skapadægr (farm)* Svarfd. 11. 17, Vatsd. 39, Mhk 23.

'Ingen kan komme ud over sin af skæbnen bestemte (døds)dag'. GJ: *Engi kemst fyrir sitt sk.*

363. **skattr** — *sá er skattrinn bestr, með skilum er fenginn* K.

'Den skat er bedst som er retfærdig indkommen'. = GJ.

364. **skellr** — *sá hlaut skellinn er skyldi* Nj 467.

'Den fik hugget som skulde have det'. = GJ.

365. **skip** — *skammar ro skips ráar* Háv 74, eller: *skips láta menn skammar ráar* Mhk 12.

'Skibets ræer er korte'.

muna far alt í sundi Sig. sk 53.

'Ikke vil skibet helt være i vandet' (o: helt sunket).

366. **skipa** — *skipisk ei nema versni* K.

'Forandres ei, med mindre det (først) forværres' jfr meningen i: *býsna skal til batnaðar*. Man ventede her *skipask*.

367. **skitr** — *skíts er ván ór razi* K.

'Lort kan ventes fra røven'.

368. **skjoldr** — *tveim skjöldum lék ek aldri* Eyvindr 3, 10.

'Med to skjolde legte jeg aldrig' o: jeg var aldrig falsk.

369. **skriða** — *þar er ván skriðunnar, sem hon rennr* K.

'Der kan man vente fjældskred, hvor det løber'. Meningen er vel: man kan vente et nyt, hvor det før er skredet ned. Således hos GJ:

þar er skriðunnar von, sem hún hefir fyrr fallið, og færsk: "Hvar ein skriða er lopin, er onnur væntandi".

370. *skriða* — *skriðr af þat er hljóp á* Saml. til norsk-folks spr. og hist. V.

'Det kryber af som sprang på', om lus eller lopper.

371. *skutill* — *skammr er skutill minn* Fbr 20.

'Kort (Lille) er mit (mad)bord'. Efter sammenhængen synes denne betydning at måtte være den rette.

372. *skýrr* — *skýzk þó atskýrr sé* K.

'Endogså den forstandige kan tage fejl'. Scheving har: *skýzt þó skýrir séu* (*þykist*).

373. *skop* — *skopum viðr mangi* Atlm. 48.

'Ingen modstår skæbnen', jfr *vinnat skjöldungar skopum* Vøls. f. 29. Samme betydning i de følgende:

eigi má við skopunum sporna Vatsd. 26.

eigi má skopunum renna Isls II 106.

fátt er skopum ríkara Vatsd. 23.

'Intet er mægtigere end skæbnen'.

fár gengr of skop norna Krák. 24.

'Ingen kommer ud over nornernes bestemmelse' (det af nornerne bestemte).

mæla verðr einn hverr skapanna málum Gísl. 17.

'Hver enkelt må udtale skæbnens ord', o: enhver må udtale hvad der er forudbestemt, man taler i overensstemmelse med det forudbestemte. = GJ (*skapamálunum*).

margs fýsa skop manna þKolb 1, 2.

'Menneskenes skæbne tilskynder til meget' o: råder for alt.

374. *skop* — *lýtin þykkja skammæ skarar* Mhk 19.

'Hovedhårets fejl tykkes kortvarige' (o: de fejl der opstår ved dårlig klipning, håret vokser hurtig igen). *Skjót eru skæra lýtin* har GJ, men her er *skæra* (saksens) sikkert

fejl for det gamle *skarar*, og *skjót* en forvanskning for *skömm*(?).

375. *sleikja* — *varat af vöru sleikti um þvöru Flóam.* 159.

'Ikke tilstrækkelig forsigtig, han slikkede træskeen'. *þvara* bet. en træske, hvorved man rører om i den kogende grød; vil man slikke den, kan man let brænde tungen; det er en sådan, der forudsættes at sige ordene *varat af vöru* (dette af *varr* 'forsigtig').

376. *smár* (jfr *fár*) — *mart er smátt þat er til berr á síðkveldum* Grett 38 (Boer 66).

'Mange småting sker der sent om aftenen'.

377. *sofa* — *sjaldan vegr (hlýtr) sofandi maðr sigr (né húkandi happ)* Vápnf. 25 (Austf. 63), Háv 58, Flóv 180, K (her tillægget) el. *eigi verðr sofandi manni sigr né til kauða kapp* Gibbonss.

'Sjælden vinder den sovende sejr (eller den der sidder på huk en fordel)'. GJ har: *Sjaldan hlýtr húkandi happ* og *Sjaldan gefst sofandi manni sigr*. Aasen: "Sovande mann vinn ingen seger"; Saxo (V bog, s. 232): "nemo stertendo victoriam cepit". *né til kauða kapp* er uforståeligt og vist beroende på fejllæsning af *né húkandi happ*.

378. *sól* — *bjartast skínn í heiði sól* Mhk 27.

'Klarest skinner solen når himlen er skyfri'.

379. *sonr* — *mangi getr sonar iðgjöld nema sjalfr ali* Egill St. 17.

'Ingen får erstatning for en søn medmindre han avler en selv'. Her foreligger vist et ordsprog, hvis pros. form er ukendt.

ulfr es í ungum syni Sigrdr 35.

'Der er ulv i en ung søn' (o: hævnlysten bor i en søn, hvis fader er dræbt).

380. *spá, spakr* — *spá er spaks geta* Grett 72 (Boer 117), Bisk I 868, Konrs. 47.

'Spádom er den vises formodning' (*geta* er subj.). = GJ.
á morgu henda spakir menn mið Flóam. 140, Sturl³
 II 233.

'Vise mænd rammer det rigtige i meget', (eller 'drager rigtige slutninger i meget').

381. *spara* — *eigi veit hverjum sparir* K.

'Man ved ikke, hvem man sparer til'. Jfr Háv 40:
opt sparir leiðum þats hefr ljúfum hugat, og GJ: *enginn veit hvör auranna nýtr, þá öndina þrýtr*.

flestr mun sik til nokkurs spara Mhk 27.

'Der er (altid) noget, de fleste (alle) vil spare sig for (o: undlade at gøre)'.
 382. *spjót* — *þau tíðkast en breiðu spjótin* Grett 103 (Boer 164).

'De brede spyd er (nu) i brug'. = GJ (*Tíðkast*).

382. *spori* — *ekki járn er jafndróttinholt sem spori þiðr* I 219.

'Intet jærn er så tro mod sin herre som sporen'.

384. *spyrja* — *seint er um langan veg at spyrja tíð-enda* SnE I 152.

'Det tager lang tid at spørge om tidender fra en lang rejse'. Opføres hos GJ som ordspr. med var.: *ný tíðendi*, hvilket giver en lidt anden mening.

spyrja mun þér best þykkja við hann at eiga Grett 133 (Boer 211).

'Du vil synes bedst at have med ham at gøre kun ved efterspørsel (ved at høre om ham), d. v. s. det vil synes dig bedst ikke at have andet kendskab til ham end det man får ved at høre om vedkommende'. Af samme betydning og oprindeligere er:

spyrja er best til váligra þegna Isls II 142, Fbr 15.

'Det er bedst kun at høre om skadelige mænd'.

385. *stafr* — *við rangan staf má styðjask, eigi við engan* K.

'Man kan støtte sig til en skæv stok, men ikke til ingen'.
Aasen: "Ein krokutt stav er betre en ingen" (Ein vrange . . .).

386. **stela** — *þat er ilt kvað þjófsi at stela ekki* K.

'Det er slem, sagde tyvelil, ikke at stjæle'. = GJ
(*seinast . . . aldrei*).

387. **sterkr** — *allir eru jafnsterkir á svellinu* K.

'Alle er lige stærke på glatis' (ø: der kan de falde lige
let). = GJ (*svelli*).

388. **stakkr** — *strá*.

389. **strá** — *þll strá vilja oss stanga Noregs menn*
Fms XI 155.

'Alle strå vil stikke os Nordmænd'. Jfr GJ: *Flest strá vilja stinga oss Norðmenn*. At der her foreligger et ordspr.
er næppe tvivlsomt; i alfald er det senere blevet det og er
kendt nu til dags, jfr det almenkendte vers: *flestöll stráin stinga mig / stór og smá á jörðu*.

strálaust er fyrir stokkum Fas II 38.

'Der er ingen strå (halm) foran stokkene (ø: skibets
ræling)', sagde de der skulde til at springe over bord; til
forståelsen erindre man, at man både talte om *borðstokkr*
(-ar) og *setstokkar*.

390. **stund** (jfr *bíða*) — *lítill er líðandis stund en
leng matmáls stund* Hkr I 209; kun den første del (og *líð-
andi*) findes Karl. 406.

'Kort er den sejlendes stund, men lang er måltidets
stund'. Det er muligt, at det sidste er et øjeblikstilføjelse
på grund af omstændighederne. *líðandis* er vel det oprin-
delige. Hvis ikke, bet. det hele så meget som 'minuttet er
kort'. Derfor taler Aasen: "Ei liti stund er snart lidi (el.
D'er liti lidande stundi)".

391. **súpa** — *eigi er sopit þótt í ausuna sé komit*
Grett 130 (Boer 205).

'Ikke er søbet, fordi det (der skal søbes) er kommet i
skeen'. Nu til dags føjes altid *kálið* til *sopit* og det har GJ.

392. *súrna* — *þat súrnar gjarna sem sætt kemr saman K.*

'Det bliver gerne surt som kom sødt sammen' = GJ. (*lögum f. gjarna*).

393. *sút* — *sárt er sút at bíða K.*

'Det er smærteligt at lide kummer'.

394. *svalr* — *allopt verðr í hreggi svalt Mhk 21.*

'Ofte bliver det køligt i (sne)storm'.

395. *svangr* — *svangr er maðr í hverju nóni K.*

'Sulten er man ved hver nontid (ved 3-tiden). Jfr GJ: *Svangr maðr er á máli hvörju*, hvor *maðr er* må være fejl for *er maðr*.

seigt er svongum at skruma Þorlp 122.

'Den sultne er ikke oplagt til at prale' = GJ (*veitir*).

396. *svara* — *hverr hann blífr varliga sá má svara djarfliga K.*

'Enhver som går forsigtig tilværks, kan svare djævt'. Ordlyden (et af de først indkomne plattyske ord *blífa*, der senere iøvrigt udgår af sproget igen) viser, at denne talemåde ikke er gammel og som sådan er den næppe på plads i denne samling. Det er ikke bedre bevendt med den som den lyder i GJ: *Sá má svara djarfliga som gjörir ærlega*.

397. *svipr* — *opt verðr svipr í svefni Sturl³ I 515—16.*

'Ofte sker der en pludselig afbrydelse af søvnen' GJ: *opt er (verðr) svipr í svefni*.

398. *svelgja* — *sætt er at svelgja en sárt er at gelda K.*

'Det er sødt at sluge (spise), men smærtefuldt at betale'. Her er ordformen *gelda* påfaldende (f. *gjalda*) og tyder, som dr. Kålund udtaler, mulig på at også dette ordspr. er af fremmed oprindelse. Der kan dog foreligge en blot og bar skrivfejl. GJ har: *sætt er að súpa en sárt að gjalda*.

399. *sæll* se sterkr.

400. *sverð* — *nú reið sverð at svíra Bisk II 74.*

'Nu faldt sværdet på nakken'.

401. **svíkja** — *illa hefr sás annan sjkr* Mhk 18.

'Ilde gör den, som sviger en anden'.

402. **svín** — *opt et sama svín í akri* Fms VIII 233.

'Ofte kommer samme svin i marken'. = GJ (*á*). Jfr anvendelsen anf. sted. I en rime (Skáldh. VII 1) findes ordspr.: *svín kemr opt hið sama í akr.*

opt er svín á soðinu brent K.

'Ofte brænder svinet sig på (den varme) suppe'. GJ: *Svín verðr opt á soði brent.*

Her kan måske også mindes om: *svínbeygða ek nú þann er Svíanna er ríkastr* Hrólfss 91.

403. **svinnr** — *sá er svinnr er sik kann* Hrk 10 (Austf. 104).

'Den er klog som ved at opføre sig rigtig'. = GJ med tilf.: *og sér hvað hæfir.*

sjaldan sátr svinnr maðr í dyrum K.

'Sjælden sidder en karrig mand i døren'. GJ tilføjer: *nema annar sé svinnari fyrir innan*; dette tillæg viser klart, at *svinnr* her betyder 'karrig, gærrig' (som i nyisl.). Jfr Arkiv IV 190.

eptir koma ósvinum manni ráð í hug Vápnf. 17 (Austf. 47).

'Bagefter hitter den ukloge på råd'. GJ: *Eptirá (seint)* osv. (udelader *manni*).

404. **sætt** — *engi ræðr sáttum sjálfr* Sól 8.

'Ingen råder selv for freden'.

405. **søk** — *í salti liggr sök ef sækjendr duga* NgL I 24.

'I salt ligger sagen, hvis sagsøgerne duer'; meningen er, at sagen stadig er og bliver lige frisk (ligesom ting der bevares ved at saltes), indtil der kommer dygtige mænd, der vil optage den og føre den. Jfr Låle I 49 (nr 430).

406. **taka** — *eigi þarf til at taka nema þurfi* K.

'Ikke skal (noget) fremtages (til brug), medmindre det tiltrænges'.

morgum teksk verr en vill Hrk 15 (Austf. 112).

'Mange har ringere held end de ønsker'.

undan er tekít einart K.

'Der göres altid undtagelser'. Dog tillader *taka undan* flere opfattelser.

407. *tala* — *ekki er undir hvat um er talat* Gísl 17.

'Det er uden betydning hvad der tales om (noget)'.

408. *tamr* — *þat verðr tamast sem í æskunni nemr* Grett. 174 (Boer 270).

'Det bliver man snart øvet i (og tilbøjelig til), som man lærer i sin ungdom'. Jfr GJ: *tamr er barnsvaninn*.

409. *tjara* — *engi tekr sá í tjöruna, er eigi loði við* Tómass 538.

'Ingen kan tage med hånden i tjæren så at der ikke hænger noget ved'. Aasen: "D'er vandt å taka i tjöra, so ho ikkje fester på fingren".

410. *tjörn* — *engi tekr sá í tjörnina at eigi verði vátr af* Bisk I 578 (jfr II 97).

'Ingen tager med hånden i søen, så at han ikke bliver våd derved'.

411. *tré* — *eigi fellr tré við hit fyrsta hogg* Nj. 544, 741.

'Ikke falder træ for det første hugg'. Aasen: "Det fell ikkje tre med fyrste hogg". GJ (var.: *eik*).

falls er ván af (at) fornu tré Ísls II 415, Fas III 601, Stjórn 539, Mhk 23.

'Man kan vænte af det gamle træ, at det falder'. = GJ. *af beisku tré renn beiskr ávøxtr* Flóv 169.

'Af et beskt træ kommer besk frugt'.

412. *treysta* — *fátt er þat at fulltreysta má* K.

'Kun lidet (intet) er der, man fuldtud kan stole på'. = GJ (*sem*).

413. *trúa* — se véla, fláráðr.

414. *tröll* — *ekki mart er verra en tröll* Mhk 15.

'Intet er værre end trolde'.

enn mun tröll verða jafnslægt flögði Griplur V 40.

'Atter vil en trolde blive lige så snu som den anden'.

hvert tröllit tryllir annat K.

'Den ene trolde gör den anden til trolde'.

tröll toga tungu ór höfði (e-s) Reykd 78.

'Det er trolde der trækker tungen ud af hovedet' (o: får en til at tale uheldigt, skændigt).

tröll vísa hrossum at haga K.

'Troldene sender hestene til græsgangen'. = GJ (á, o: anviser). Talemåden udtaler en ærgrelse over at heste kommer der på græs hvor de ikke må være.

ilt er þat at tröll skuli manna njóta K.

'Det er slemt at trolde skal nyde godt af mennesker'.
Jfr Arkiv IV 190.

trautt man ek trúa þér tröll, kvæð Höskollr Sturl³ I 438.

'Ei vil jeg tro dig trolde, sagde Höskuld' (el. den gråhårede).

415. *tunga — tunga er höfuðs bani* Háv 73.

'Tungen bliver hovedets død', ved sine uheldige ord.

tungan leikr við tanna sár Mhk 12.

'Tungen spiller mod tændernes sår (hvor der er sår, byld ved tanden)'. Jfr Låle 80 (nr 718).

bregð þú tungunni sitt sinn í hvorn þstang 50 (Austf. 77).

'Stik tungen snart i den ene, snart i den anden (o: kæbe)', om en der taler falske ord, eller siger et til en og noget andet til en anden.

416. *tvímæli — alt (flest) orkar tvímælis þá er gert* er Nj 460, K.

'Alt avler dobbelt omtale (opfattelse), når det sker'. = GJ.
jafnan orkar tvímælis þótt hefnt sé Nj 190.

'Altid volder det dobbelt omtale, selv om (o: at) der tages hævn'.

417. *tõnn se tunga*.

418. *úlfr* — *fangs er ván (þar er f. v.) at (af) frekum úlfi* Eyrb 90, Sturl³ II 212, Laxd 57, Fms V 294, Reginsen 13.

'Tag (Kamp) kan man vænte fra en grådig ulv'. = GJ. *skalat ulf ala ungan lengi* Sig. sk 12.

'Længe skal man ikke opføde en ung ulv', brugtes f. eks. om en ung mand, der kunde hævne.

(*þar*) *er mér úlfs ván er ek eyrun sá* Fáfñ 35.

'Dér kan jeg vænte ulven, hvor jeg så dens øren'. Aasen: "Når ein ser öyro av ulven, so er han ikkje langt undan". *sjaldan liggjandi ulfr lær of getr* Háv 58.

'Sjælden skaffer en liggende ulv sig lår (o: føde)'. Aasen: "Liggjande ulv fær ikkje lambakjöt". Låle: "Sjællen kommer liggendhæ vlff lam i munnæ", Saxo (V p. 232): "nec luporum quisquam cubando cadaver invenit".

úlfar eta (reka) annars erendi Laxd 81, K.

'Ulve æder (driver) en andens ærinde'. *Reka* kunde synes at være det mest passende udtryk, men *eta* findes i (den ældre) saga og er sikkert det oprindelige. Både i GJ og i færøsk findes samme dobbelthed. *Eta* 'fortære' må så her være brugt om at 'fordærve, ødelægge' (ulve = personer hvis sind er som ulvenes). Jfr Låle (nr 341): "Hunde ædhe gernæ anden mandz ærendhe op" (jfr kommentaren hertil, s. 150). = GJ (bægge verber). GJ har også: "*Hundar upp eta annars erindi á stundum* (her er vist *erindi* blevet forstået som ekskrementer).

þér hafid lengi úlfs munni af etizk Isls II 165.

'I har længe ædt fra hinanden med ulvemund', o: I har længe søgt at skade hinanden med fjendesind.

(*at þú*) *hafir þar ulf at fœða er hann er* Bisk I 655.

'Du har der hvor han er (i ham) en ulv at opdrage', jfr det andet ordspr.

419. *ull* se geitarhús.

420. *una* — *sæll er hinn er unir sínu* Refr 3, 4.

'Lykkelig er den som er tilfreds med sit'. Jfr *sitja*, andet ordsprog. GJ har: *Sæll er sá sem sínu ann (unir)*, og dette er den oprindelige form.

421. **ungr** — *allítit er ungs manns gaman* Mhk 5.

'Meget ringe ting er den unges (barnets) fryd'. = GJ (*Lítið* og således alml. i brug).

upp at eins er ungun vegar Mhk 23.

'Kun opad fører den unges veje'. Aasen: "Den unge stig upp (den gamle stig ned)".

lengi man þat er ungr getr Isls II 248.

'Længe husker man det som man i ungdommen nemmer'. = GJ var.: *nemr*).

422. **unna** se *auga*.

423. **urðr** — *urðar orði kveðr engi maðr* Fjolsv. 47.

'Skæbnens ord kan ingen modstå'.

424. **útlenzkr** — *brigð eru útlenzkra orð* K.

'Upådelige er de udenlandskes ord'. *útlenzkr* er yngre ord end *útlendr*, og dette har GJ (der også har *brigðul*, der til gengæld er yngre).

425. **útsker** — *útsker verða af bárum þvegin* Mhk 6.

'Udskærene bliver vaskede (o: er mest udsatte for osv.) af bølgerne'. Man mindes Rögnvald jarls (lausav. 4): *sjá ligr út við élum ey*.

426. **uxi** — *fyrir á gomlum uxanum at bæsa en kálfinum* Fms VI 28.

'För skal den gamle okse anbringes i båsen end kalven'. GJ: *Fyrir skal bæsa kálfinum en uxanum* (!, omvendt, ved fejlskrivning?).

427. **vá** — *ærit þykkir viðkvæm vá* Mhk 21.

'Den pludselige fare tykkes at gå en meget nær (virke overvældende)'.

þá er þórum vá fyrir durum er þórum er inn um komit Grett 82 (Boer 131).

'Da er der for den ene fare udenfor døren, når den

viser sig for den anden inde i huset'. (*komi*t er her lig med *kominum*); egl. 'når man er kommen ind'. = GJ.

428. **vagn** — *gott* (*best*) *heilum vagni heim at aka* Eg 119, *Icels* I 219, *Flat* II 282, *Fas* II 115, *Karl.* 388.

'Det er godt (bedst) at køre hjem med en hel vogn' (hel = ubeskadiget).

429. **váligir þegnar** se *spyrja*.

430. **vamm** (jfr *annarr*) — *fár er vamma vanr* (*varr*) *Hugsv.* 21, *Mírm* 140, *Mág*¹ 64.

'Ingen er uden lyder'.

431. **ván** — *brugðizk hefir betri ván* K.

'Svigtet har en bedre (lysere) forhåbning'. = GJ (*hafa* ... *vánir*).

vant (*ílt*) *er úr* (ul. *Fas*) *vísu ván at kaupa* K, *Fas* III 60 (*Hrólfss Gautr*).

'Det er slemt at ombytte det sikre med en forventning' (det usikre). = GJ (*ílt*).

eigi er hins verra eptir ván, er slíkr ferr fyrir Nj 90.

'Ikke kan man vente nogen værre bagefter, når en sådan kommer (er kommen) først'.

432. **vandræði** — *af verðr at ráða nokkut ór hverju vandræði* *Ljósv.* 160.

'Noget må der gøres for at råde bod på hver vanskelighed'.

433. **vani** — *vaninn gefr listina* K.

'Øvelsen giver færdigheden'. = GJ og alml. i brug.

434. **vápn** — *þýtra veganda vápn nema hugr bili* (ifg. var. *fæsk veganda vápn ef hugr bilar eigi*) *Karl* 406.

'En drabsmand mangler aldrig våben, medmindre modet svigter ham'.

435. **vara** (1) — *veldrat* (*ekki veldr*) *sá er varar* (*varir*) Nj 171, *Dropl** 103, K, el. *trautt kalla ek þann valda er varar* *Mhk* 19, el. *eigi veldr sá er varar annan* *Hrk* 6 (*Austf.* 99).

'Ikke volder den (ulykken) som advarer (en anden)'.

GJ: *Ekki veldr sá er varir þó verr fari.*

sjaldan varask ef vátr er Part 33.

'Sjælden tager den våde sig i agt'. Her findes var.:

sjaldan vink ef varat er (jfr GJ: *sjaldan vinnst vel varaðr glæpr*).

436. **vara** (2) — *marga hendir þat er minst varir* Icels I 55.

'Det hændes mange som man mindst vænter' jfr GJ: *margan hendir það hann hugsar ekki (sækir það hann sízt varir)*.

verðr þat er varir ok svá hitt er eigi varir Grett 26 (Boer 45).

'Det sker hvad man vænter og ligeså det man ikke vænter'. — GJ (udel. *svá hitt er*).

mart gengr verr en varir Háv 40.

'Meget går værre end man vænter'. — GJ (*fer*).

437. **várar** — *armr er vára vargr* Sigdrif 23.

'Usselt er edsbryderi'.

438. **vargr** (jfr *várar*) — *vargr sætir þeim sauð sem úr kvíum villisk* K.

'Ulven (ræven) lurer på den bedde, som forvilder sig udaf folden'.

hann er vargr undir sauð Flat I 324.

'(Han) er en ulv under fåret', *o*: i fåreskind.

439. **varningr** se *vita*.

440. **varr** — *sjaldan verðr víti vprum* Háv 6.

'Sjælden begår den forsigtige fejl'. Samme er: *sjaldan hygg ek at guggvi vprum* Mhk 22. (*guggva* væsenlig = *verða víti*).

441. **vaskr** — *hverr er vaskr er sik verr* Nj 445.

'Enhver er tapper som værger sig'.

442. **vátr** se *tjörn*.

443. **vega** se *vápn*.

444. **veggr** — *nálægr veggr hitnar þá er hinn næsti brennr* Bisk I 744.

'Den nære væg opvarmes (bliver hed), når den nærmeste brænder' (jfr "tunc tua res agitur paries cum proximus ardet"). Er åbenbart en oversættelse og ordspr. er vel aldrig blevet almindeligt. Mere alml. er GJs form: *þegar náungans veggr brennr, er þínum hætt (er þinn í veði)*, mere ordret efter det latinske.

445. **veisubragð** — *höfum nú veisubragð* Ljósv 212.

'Lad os nu benytte Veisa-måden'. Oprindelsen til dette, om hvis udbredelse nu intet vides, fortælles i sagaen.

446. **vel** se fara.

447. **véla** — *betra er véltum at vera en engum at trúa* Dropl* 48.

'Bedre at være (én gang) bedraget end ingen at tro'. GJ har: *betra er viltum að vera en öllum at trúa* (vistnok forvansket).

448. **velta** — *þangat veltr hvat sem vera vill* Draumaj. 2 el. *veltr þangat sem vera vill um flesta hluti* Isls II 201.

'De fleste ting ruller (derhen), hvor de vil (skal) være'. GJ: *þangað veltr sem liggja skal (vera vill)*.

449. **vera** — *verit er nú meðan vært er* Eyrb 102.

'Nu har man været her sålænge som det var muligt'. *svá er hverr sem hann vill (margr sem heitir)* GhM II 378.

'Således er hver som han vil være (han hedder)' jfr sammenhængen.

450. **verða** — *mart verðr annan veg en maðrinn ætlar* Jómsv. (1875) 76.

'Meget sker anderledes end man tror'. Aasen: "Det kann mykket verða, som ingen vonar". GJ: *Margt (opt) fer öðruvísi en ætlað er*.

451. **verðr** — *þat hefr hverr er verðr er loks* Mhk 25.

'Det får en hver til slutning, hvad han har fortjænt'.

452. *verja* (jfr *vaskr*) — *nýsír fjarri en verr sjaldan* Heidarv. 58.

'Du spejder fjærnt men værger sjælden', skulde betyde: "du vil nok høre langt borte om, hvorledes det går dine slægtninge, men du forsvarer dem aldrig"; *nýsír* er uden tvivl det rigtige; men skulde ikke *verr* bero på fejllesning af *nerr* σ : *nær* 'nærved'. Meningen bliver omtrent den samme.

453. *viðr* — *gott kómur aldin af góðum viði* Parc 14.

'God frugt kommer der af et godt træ'. Det samme udtrykkes således negativt: *Illr ávöxtr rennr upp af illri rót* 'Ond frugt vokser op af en ond rod' Flat I 324. GJ har: *góð rót gefr góð epli (góðan ávöxt)*.

i vindi skal við hoggva Háv 82.

'I vind skal træer fældes', formentlig fordi man da bestemt kan vide, til hvilken side træet vil falde.

við skal þjokkva með hrísi Sigv. Bers. 2.

'Skov skal med krat tættes'.

454. *víf* se *kona*.

455. *vili* — *sigrsæll er góðr vili* Bisk I 746.

'Sejrrig er den gode vilje'. = GJ.

vex vili ef vel gengr K.

'Lysten vokser, når det går godt'. Aasen: "Det veks vilje, når vel gjeng". = GJ (*pá f. ef*).

456. *villr* se *geta*.

457. *vindr* se *viðr*.

458. *vinr* — *vinr es sás vprnuð býðr* Sigv. Bers. 13.

'Det er en ven som advarer'. Omtrent samme betyder: *vinr er sá annars er ills varnar* Grett 23 (Boer 40).

'Den er en ven som advarer en mod det onde'.

esa sá vinr es vilt eitt segir Háv 124.

'Den er ikke ven som kun siger (en), hvad der er behageligt'. Aasen: "Dei er ikkje alle viner, som til vilje tala".

hverr á sér (kan uls) *vin með óvinum* Hfr 96, Hkr II 128, Fms IV 279 (v. l.).

'Enhver har en ven blandt (sine) uvenner'. Aasen "Ein finn stundom ein vin imillom sine uviner". = GJ (*vini*).

segjanda er alt sínum vin Eg 182.

'Alt kan man sige sin ven'.

vin skal til vinar drekka Sturl³ II.

'I vin skal man drikke sin ven til'. = GJ.

vorm er vina senna Saml. til n. folks spr. o. hist. V.

'Varm er venners strid (trætte)'.

skal vinar í þörf neyta Heiðarv 71, Ívents 111.

'Ven skal man ty til i nøden'. GJ: *Í þörf skal* (denne orden også i Ívents) *vinar leita* (*reynist vinr best*). Jfr Låle s. 110 (nr 1009).

segðu mér vininn þinn, þá veit ek vitit þitt K.

'Nævn mig din ven, da kender jeg din forstand'. Aasen: "Det syner på vinom, kvat vitet er'. GJ har: *Segðu mér hvörnig þinn lagsmaðr er, svo kann eg vita hvörnig þú ert*.

illa hefr sá ótrúan vin hefr Svarfd 81.

'Ilde er den stedt, som har en utro ven'.

459. *visdómr — skýzk þeim mǫrgum visdómrinn er betri ván er at* Grett 25 (Boer 44).

'Visdommen svigter mange, af hvem man skulde vænte noget bedre (i retning af visdom)'.

460. *vit* (jfr *vinr*) — *vitit er verði betra* K.

'Forstand er bedre end penge'; der tilføjes *valla hafa þat allir*, så at der fremkommer et drotkvædet linjepar; dette genfindes hos GJ (dog: *þá valla hafi* . .).

lǫngum hlær lítit vit K.

'Jævnlig latter, ringe forstand'. = GJ og alml.

ferr vit eptir vænleik Laxd 169.

'Forstanden er i samme mål (tilstede) som skønheden'

(det ene svarer til det andet). Tanken er næppe den samme i Aasen: "Vitet veks og vænleiken minkar".

461. *vita* — *fátt veit sá er safr* Mork 36.

'Lidet ved (får at vide) den som sover'; måske betyder *fátt veit* her blot 'er uden bevidsthed', men sammenhængen viser at *veit* her (også ialfald) opfattedes som 'får at vide'. = GJ.

fleira veit sá er fleira reynir Grett 23 (Boer 40).

'Jo mere man prøver, desto mer ved man'. = GJ.

fátt veit fyrr en reynt er Fms VI 155.

'Lidet ved man før man erfarer det', d. v. s. Man ved intet uden erfaring (hvad man erfarer). = GJ.

hvat veit sá er einiskis freistar Errekss 37.

'Hvad ved den der intet forsøger (spørger om)'.

eigi veit fyrr en svarat er Eir. rauð 23 v. 1.

'Man ved ikke, førend der bliver svaret', o: først svaret oplyser om, hvad man ikke vidste og spurgte om.

eigi veit til hvers happs hætti Sturl³ II 251.

'Man ved ikke, hvilket held det er, man har udsat sig for (at vinde)'. Jfr GJ: *ekki veit hvar óvænum gefr happ*.

sjálfr veit gørst hverjum varningi verja á Sturl³ I 445.

'Selv ved en bedst, hvilke varer det er, der skal sælges'. GJ: *Sjálfr veit best hverjum varningi ýta hefir eða verja má; ýta* = 'afhænde'.

462. *víti* — (*engi*) *lætr sér annars víti at varnaði verða* þstang 52 (Austf. 81), Nj 149, el. *láttu mín víti þér osv K.*; i øvrigt hedder det: *gott er annars víti hafa at varnaði* Sól 19, jfr Barl 51.

'(Ingen, man) lader en andens ulykke blive sig til advarsel', 'godt er det at have en osv.'. GJ har: *láttu annars víti þér at v. v. og gjørst sva góðum líkr* (en sekundær tilføjelse) og *Annara víti skulu þér at v. v.*

463. **vitri** — *enn vitrari vægir (skal vægja)* Hkr III 114 (Mork 22).

'Den klogeste giver efter'. GJ: *Jafnan vægir sá vitrari. fár er svá vitri at alt sjái sem er* Icels I 140.

'Få er så kloge, at de ser (gennemskuer) alt som det er'. = GJ (*Fáir eru osv., það sem*).

464. **vóði** — *mart er kvíks vóði* K.

'Meget er fare (der er mange farer) for den levende'. GJ: *margr er kvíks vóðinn (smjörsvóðinn)*.

465. **vórvatn** — *vórvatn ok vóðuselr hefir ófeigum manni í hel komit* K.

'Forårselve (ø: elve opsvulmede ved tøbrud) og flodsæl (grønlandske sæl) har ombragt mangen én, der ikke var hjemfalden til døden (ø: før tiden)'.
 466. **vænleikr** se vit.

467. **vornuðr** se víti.

468. **yfirbót** — *yfirbætr eru (liggja) til alls* Fas III 124, Sturl³ II 30, jfr *yfirbætr eru hvers bestar* Karl 496.

'Bod (bøder, fyldestgørelse for uret) er der for alt' el. 'Bod er bedst for alt'.

469. **ýmiss** — *ýmsir bjóða øðrum fár* Mhk 6.

'Snart den ene, snart den anden er vred' (vekselvis er folk vrede på hinanden og bekriger hinanden).

verða kann á ýmsa halt Mhk 26.

'Snart den ene, snart den anden trækker det korteste strå'.
ýmist er best gott eða létt K.

'Snart er det gode, snart det lette bedst'; om den solide og lettere kost (jfr ord som *léttmeti*), jfr Arkiv IV 190.

ýmsar verðr ef margar ferr Eg 119.

'Rejser bliver forskellige, når man foretager mange'. (snart er de gode, snart uheldige). = GJ (*verða farir*).

470. **yndi** — *yndit láta engir falt* Mhk 21.

'Tilfredshed vil ingen afhænde'.

illa ferr einatt yndi með lyndi K.

'Tilfredsheden (o: stadig medgang) ødelægger sindet'.

betri er einn með yndi en tveir með trega K.

'Bedre er én tilfreds en to sorgfulde'. (o: en som man har omgang med). = GJ.

471. *þakklátr* — *þakklátr maðr er þekkr guði* K.

'Taknemlig mand er gud kær'. GJ: *þakklátr maðr þóknast drotni*.

472. *þegja* (jfr heimskr) — *fár hyggþ þegjanda þorf* Sól 28.

'Ingen gennemskuer den tiendes tarv'. Aasen: "Tegjande manns torv er vand å vita" = GJ (*Fáir hyggja að*). Jfr Låle 126 (nr 1161).

473. *þiggja* — *gott er þeim sem ekki þá* K.

'Lykkelig den som intet har modtaget'.

474. *þjóð* — *missæl er þjóðin* Grett 203 (Boer 307).

'Folk er ulige lykkelige'. = GJ.

þjóð spyrr alt þat þeir menn vitu Mhk 3 el. *þjóð veit ef þeir 'ro* Háv 63.

'Alle erfarer hvad 3 mænd ved'.

475. *þjófr* — *margin eru heims þjófar* Ævint. 155.

'Mange er verdens tyve'.

476. *þjónusta* — *boðin þjónusta verðr opt forsmáð* K.

'Tilbudt tjeneste forsmås ofte'. Et fremmed ordsprog. = GJ (*er löngum*).

447. *þjóta* — *nú kná í hómrum hótts annan veg þjóta* Sturl³ 364; det samme findes omtrent ens i et vers af Grímur Dropl. og i et vers i Njála, Isls III 818—19.

'Nu vil det tude anderledes i klipperne' (herefter) — et udbrud af skadefryd.

478. *þrá* (verb) — *ekki skal lengi þrá til þess er þó skal ekki tjá* Gísl 99.

'Ikke skal man længe længes efter hvad der ikke kan nytte (at ønske)'. Aasen: "D'er leidt å trå etter det ein aldri kann få".

479. *þrá* (subst.) — *ekki er manni verra en þrá*
Mhk 27.

'Intet er værre for mennesket end længsel'.

480. *þrír* se *þjóð*.

481. *þrisvar* — *þá er þreytt at þrisvar er K*.

'Da er sagen prøvet, når den er prøvet 3 gange'. GJ:
þrisvar er fullfreynt, Aasen: "Tri gonger er fullfreistat".

þrisvar hefir alt orðit forðum Grett 200 (Boer 304),
Sturl³ II 245, Sigr. frækn.

'Tre gange er alt fordums sket'. GJ: *þrisvar verðr (!)*
alt forðum.

482. *þræll* — *sjaldan er þræll happasæll* Ectorss.

'Sjælden er trællen rig på held'. = GJ.

þræll einn þegar hefnisk en argr aldri Grett 28 (Boer 48).

'Trællen ene hævner sig straks, den feje aldrig'. Synes
at antyde, at en træl vil straks hævne sig, medens en fri-
båren godt kan vente og vise sin overlegenhed vid udførel-
sen. GJ har: *þrællinn hefnir en argr aldrei*, hvilket giver
en god mening for sig.

ilt er at eiga þræl at eingavin Nj 223, Grett 184 (Boer
282), Fas III 486, þhred 44.

'Det er slemt at have en træl til sin fortroligste ven'.
= GJ (*fyrir f. at²*). Alml. i brug.

483. *þúfa* — *opt veltir (veldr) lítill þúfa miklu (þungu)*
hlassi Sturl³ I 394, Alex 132, K.

'Ofte vælter (bærer) en liden tue et stort (tungt) læs'.
Aasen: "Ei liti tuva kann velta eit stort lass". = GJ (*veltir*
og *þungu*). Der er næppe tvivl om, at *veltir* er det rigtige
udtryk (der findes også i dansk og svensk).

484. *purs* — *segja skal þursi ef hann sitr nøkkviðr*
við eld Heiðarv. 58.

'Man må (behøver at) sige til tursen (jætten), om (at)
han sidder nøgen ved ilden'. Meningen synes at være, at
tursen er så dum, at om han sidder nøgen vid ilden mærker

han intet för han brænder. En anden opfattelse har Jón Ólafsson haft: "man skal melde tursen (noget ubehageligt), når han sidder osv., ti da kan han ikke godt skade den anden", men det er næppe rigtigt.

485. *æfi* — *engi veit sína æfi fyrr en oll er* K.

'Ingen kender sin levetid för den er sluttet'. Aasen: "Det veit ingen si æva, fyrr ho er oll". = GJ.

um skiptir æfi manns K.

'Der foregår omskiftelser i menneskets liv'.

mart verður (skipask) á manns æfinni Flat II 243, Hkr II 302.

'Der sker meget i menneskets liv'.

486. *ærinn* — *mjök fár er sér ærinn einn* Mhk 12.

'Meget få er sig selv nok'. GJ: *Hann er sér einn ærinn* jfr samme: *Enginn er í öllum hlutum einhlitr*.

487. *oeska* se tamr.

488. *ætla* — *þat verður at vinna er ætlat er* Nj 22.

'Det må enhver gøre hvad der er bestemt (forud)' (o: Enhver må handle som osv). = GJ (som var. til *það verður fram að koma* osv).

þat mun verða fram at koma sem ætlat (v. l. *auðit*) er Nj 59.

'Det vil uvægerlig ske som er (forud) bestemt'; jfr foranstående.

489. *ætt* (jfr drengskapr) — *er einn aukvisi ættar hveirrar* Laxd 201, Hkr II 316.

'En døgenigt findes i hver slægt'. = GJ.

hvatvetna dregr í sína ætt Parc 4.

'Alt trækkes hen til sin slægt', o: alle bærer sin slægts mærker på en eller anden måde. *dregr* er upersonl.

490. *ofund* — *lítills er verður ofundlauss maðr* K.

'Lidet værd er den, der er uden misundelse'. Jfr Aasen: "Den som ikkje fær ovund, heve liti lukka". = GJ.

491. *öl — öl er annarr maðr* Grett 43 (Boer 74), Fms II 33, XI 112.

'Øl er et andet menneske', *o*: drukken mand er som en helt anden (end i ædru tilstand).

við eld skal öl drekka Háv 83.

'Ved ild (*o*: om aftenen) skal øl drikkes'.

ilt er ølit enda er þat illa drukkit K.

'Øllet er slemt og det er da også ilde drukket'. Aasen: "Øl er illt, når det er illa drukket". = GJ: *Ilt er øl þá illa er drukkid* med var.: *ilt øl og illa drukkid*. *Illa drukkid* = 'drukket således at man bliver beruset'. Jfr Arkiv IV 190.

þykkir eigi til øls boðit Ljósv 192.

'Det tykkes (er) ikke som man var bedt til gæstebud'. Jfr Sigvats vers Sturl³ I 511.

492. *ørgrannr — ørgranns erum vér lengst á leit* Mhk 15.

'Det meget lille leder vi længst efter'.

493. *ørløg se deyja*.

494. *ørn — øndverðir skulu ernir klóask* Sexsp 58, Hkr II 406, Friðpj 20 (49—50, 75).

'Mod hinanden vendte skal ørnene rive hinanden med klærne (kæmpe)'.

Til alt dette vil jeg tilføje nogle ordsprog eller talemåder, der hidrører fra oldtidsbegivenheder og mulig beror på læsning i litteraturen; i enkelte tilfælde vilde det være fristende at antage en direkte traditionskontinuitet fra først af. I ethvert tilfælde synes ordsprogene at måtte gå tilbage til tiden før reformationen. De findes alle i Guðm. Jónssons samling. I denne angives der desværre ikke, hvorfra hvert enkelt ordsprog er taget. Flere af dem er direkte hændede fra sagaer og digte (dårlige afskrifter af disse; så-

ledes er f. eks. alle ordsprogene fra Hávamál kun papircitater, der er ganske værdiløse og som Heinzl-Detter ikke burde have fyldt deres Edda-kommentar med). Dette gælder åbenbart sådanne sætninger som *Skrapp ór hondum Haraldr Dönum* og flere, hvorfor de her ikke er medtagne. Det kan ofte være vanskeligt bestemt at skælne mellem disse papircitater og de ordsprog, der virkelig har været benyttede i daglig tale. Mit kendskab hertil er naturligvis ufuldstændigt. Det er muligt at nogle må udskilles.

a. Fra mytologien hændede ordsprog.

þú ert ekki einn í leik ef Óðinn styðr þik.

'Du er ikke ene i legen (kampen), hvis Odin hjælper dig' Jeg mindes ikke noget sted i sagaerne, dette kunde gå tilbage til.

ekki verðr Óðinn orþrifsráða (sål.).

'Aldrig mangler Odin råd' (er altid snarrådig).

mundi engi Ásaþór af drekka.

'Ikke vilde nogen have kunnet besejre Asator i drik', findes ikke i litteraturen, men beror på myten om Tor hos Udgårdsloke.

lengi gengr Loki og þór léttir ei hríðum.

'Længe går Loke og Tor --- snebygerne holder ej op'. Hentyder til en af Tors rejser; den betydning, man i de sidste tider har villet tillægge denne sætning, er efter min mening uberettiget. Den siger ikke andet end at Tor og Loke er ude på langfart i besværligt vejr.

fátt er ljótt á Baldri.

'Intet er stygt på Balder'. Går sikkert tilbage til SnE I 214 (*fátt mun . . .*), hvor det er Skades ord. Men ordene er bleven ordsprog, hvilket også fremgår af varianten: *á fríðum hal.*

ekki skyldi Baldri þols biðja.

'Intet skulde ønske Balder ulykker', går tilbage til SnE I 172, men netop disse ord findes ikke der.

galli er á gjof Njarðar.

'Der er mangel ved Njords gave'. Der findes intet i litteraturen, hvorpå dette så alml. udbredte ordsprog kunde bero.

Til Niflungesagnet hører:

betra er at Rín ráði gulli en rógr frænda verði.

'Det er bedre at Rinen råder for guldet, end at der opstår frændestrid'. Kunde mulig gå tilbage til Atlakv. 27.

b. Fra historiske sagaer hæntede ordsprog.

Lengi varðist Gunnarr í góðum húsum.

'Længe værgede Gunnar sit liv i gode huse' (god = stærk). Beror på Njålas fortælling om Gunnars forsvar (måske specielt på Nj kap. 128²⁵⁻²⁶).

Misvitr var Njáll, því var hann inni brendr.

'Ikke altid var Njal lige klog, derfor blev han indebrændt'. Ordene går vist tilbage til Halgerds ord (kap. 44³⁹) i en anden forbindelse.

ekki þarf Njáli ráð at kenna.

'Ikke behøver man at giva Njal råd'. Jfr sagaen.

honum liggur hvert orð í Hallgerði.

'Han stikler til Halgerd i hvert ord'. Halgerd er uden tvivl Njålas Halgerd.

víða koma Hallgerði bitlingar (pytlingar).

'Mange steds fra får Halgerd småbid'. Nu forstås *bitlingar* altid som 'skoser' (jfr foregående). Mulig betyder det oprindelig 'gaver', og således (o: med den forståelse) anføres ordsproget i et hdskr. af Njåla (se den latinske oversættelse) efter *eta* (kap. 48₄₁).

lög hefir Mörðr at mæla.

'Det er nok lov, som Mörd siger'. Kan bero på forskellige udtryk i Nj. kap. 142, hvor Eyjolfr indrømmer at Mörd har ret.

tveggja vin er Mörðr og hvorugum trúr.

'Begges ven er Mörd, men tro mod ingen'. Jfr den alml. opfattelse af Mörd.

fáir eru Kára líkir.

'Få er Kåre lig'. Jfr Nj. 155₄₆.

þá skal heita á hurðir Flosa.

'Da skal man påkalde Floses dör', o: henvende sig, ty til Floses hjem. Synes at måtte være tænkt som Kåres ud-sagn, da han i uvejret kom til Floses gård, Nj. kap. 159₂₀ f.

varð á fyrir Þorkeli hák.

'Torkel hák måtte ydmyge sig'. Har hensyn til Skarp-hedins behandling af Torkel i Nj. kap. 120, jfr særlig l. 63 — 64 (*hafði hvárki orðit á fyrir honum*).

Som man ser, er der ikke så få ordsprog, der går tilbage til Njála.

allar vildu meyjjar með Ingólfi dansa.

'Alle piger vilde danse med Ingolf'. Fra verset i Vatsds. (Fornsögur 61), hvor der dog står *ganga* (f. *dansa*).

Klaufi, Klaufi, kunn þú hóf þitt.

'Kl., Kl., kend mådehold' (= vær ikke så voldsom). Fra Svarfdælas. (Isl. forns. III 51).

kom á þig Bófi, kom á þig hnítan Halli.

'Ramte det dig Bove, ramte knoglen dig Halle?'. Den første del er avf. anført (se nr 32), hvorfra den sidste del stammer ved jeg ikke.

ei á þá Hørðr góða mágana.

'Ikke har Hørd nogen gode svogre'. Hørd er Hørd Grímkelsson og sætningen står i hans saga, Isls II 103 (*eigi á H. þó osv.*).

skamr er nú hali okkarr í dag, frændi, sagði Órækja
— ovf. anf. se nr. 162.

Hér skal ek at vinna, sagði Gizurr jarl.

'Her skal jeg udføre arbejdet, sagde G. j.', se Sturl.³ I 529.

nú dregr slafr af Hafri.

'Nu forgår Havr hans snaksomhed'. Fra Grettiss. 166, verset (*alt dró* osv.).

Af usikker oprindelse er:

Látum Kormák kyrran liggja.

'Lad os lade Kormak ligge'. Skulde Kormak ikke være den bekendte skjald? men sagaen giver ingen forklaring.

snogg eru Snæbjarna skiptin.

'Hurtigt er mellemværendet mellem de Snæbjörne'(?). Snæbjörn kunde være den fra Landn. (s. 151 ff.) kendte.

vís er borgun hjá Brandi.

'Sikker er betalingen hos Brand'. Er det Brandr enn orvi, der her sigtes til?; jfr Mork. 69—70.

hrýtr að Klængi.

'Det styrter mod Kl.' (der skoses til ham?). Uvist hvortil der sigtes. Men Klængr er et navn med gammel klang.

Fra de norske kongers sagaer hidrører:

sárt býr þú nú við mik Þóra, sagði Haraldr gilli.

'Slem er du nu mod mig Tora, sagde H. g.'. Måske er dette blot papircitat; sætningen findes i Harald gilles saga, Hkr III 345.

á Kálfskinni var Hrærekr mest metinn.

'På Kalvskind nød Hrörek størst anseelse'. Hrörek er Hr. blinde, der døde på gården Kalvskind; sætningen beror på Olaf d. helliges saga, f. eks. Hkr II 160 (*þvíat þar var hann af þllum mest metinn*).

alt ilt Haraldí, sagði kerling, er lamdi staf sínum ofan í þúfu, þar er Haraldr konungr Sigurðarson fram um fór.

'Alt ondt for Harald, sagde kærtingen, og slog med sin stav på en tue, hvor kong Harald Sigurdsson var kommen forbi'. Dette er en ret mærkelig sætning; den kendes ikke fra sagaen om Harald og må altså bero på en gammel tradition.

hátt berr þú nú hjálminn, sagði Haraldr konungr við Einar þambarskelfir.

'Højt bærer du nu hjælmen, sagde kong Harald til Einar Tamsbeskælver'. Beror på sagaen se Fms VI 192.

ekki á Sverrir sök við alla.

'Ikke har Sverre forbrudt sig mod alle'. Findes ikke i sagaen om kong Sverre, der uden tvivl er ment.

Hertil slutter sig:

þekkir Sigvaldi mark sitt ɔ: niðrbjúgt nef.

'Sigvalde kender sit kendetegn' (ɔ: krum næse). Ordsproget beror tydeligvis på Stefnirs vers, der anføres i Olafs-saga Tr.: *Munkat ek nefna | nær mun ek stefna | niðrbjúgt er nef | á niðvingi*, osv.

Endelig kan her anføres det alml. brugte:

Sá segir flest (þeir segja mest) af Óláfi kóngi, er hvorki hefir (hafa) heyrt hann né séð.

'De(n) fortæller mest om kong Olaf (ɔ: d. hellige) som aldrig har set ham eller hørt ham'. Ordspr. går vist meget langt tilbage.

c. På sagnhistoriske sagaer beror følgende:

Litlu verðr Vöggr feginn.

'Ved lidt bliver Vögg glad'. Fra sagaen om Rolf Krake (SnE I 394). Alml. i brug endnu på Island.

sá er Oddr er fór til Bjarmalands.

'Det er den O., som tog til Bj.'. Fra Örvar-Oddss. Måske blot papircitat.

Nú er finnrinn feigr el. feigr er finnrinn ragi, hann fóttreðr flein sinn.

'Nu er finnen dødsens', 'dødsens er den feje fin, han træder på sin pil' (ɔ: for at rette den), se Ketils s. hængs, Fas II 122, hvor sætningen findes som et halvvers (*feigr er nú; er hann; sinn rangan*).

miklir erum við Hrólfr.

'Vi er nogle dygtige karle, Rolv'; i daglig tale høres:

miklir menn erum við Hrólfr minn. Sætningen beror på fortællingen om Göngu-Hrólfr og Vilhjálmr (man jævnføre f. eks. Vilhjálms replik, Fas III 288). Fra samme saga hidrører:

eptir eru hendr Hrólfs þó fætr sé farnir (bilí).

'Tilbage er Rolfs hænder, selv om det er forbi med benene' (de var bleven huggede af ham); se Fas III 308 (hvor det hedder: *Enn lífa*).

På sagaen om Hrómund Gripsson beror uden tvivl *væntir Voli dráttar*.

'Vole (o: Váli) vænter dræt (fiskedræt)'; men i sagaen (rimerne) findes dog næppe noget, der direkte kan sættes i forbindelse med ordsproget.

Af usikker oprindelse er følgende to:

flest er Gauta vel gefit.

'Gaute har alle gode egenskaber'. Gauti = kong G. i Gautrekssaga?

ekki bíta járn á Áka.

'Ikke bider våben på Áki'.

Fra sagnene om Rollant (Karlsmagnúss.) hidrører:

aldrei skal jafna lengra (ekki þarf lengra að jafna) en til Rollants.

'Længere kan man ikke komme i sammenligninger end til Roland' (o: han er den ypperste, nogen kan sammenstilles med).

Af gammel (historisk) oprindelse er:

guð signi þig Klóti, kvað ábóti.

'Gud signe dig Klote, sagde abbeden',

hart loqmál Hallr.

'Stræng lov (er det), Hall'.

Ved det sidste kommer man til at tænke på en lovsigemand, ved navn Hallr. Det måtte da være Hallr Gizurarson, lovsigemand 1201—09.

Til Kolbeinn, skjalden der digtede så meget om jomfru Maria, død 1208, må der være sigtet i følgende:

hverr veit nema Máriu þykki betr það veitt er en Kolbeini.

'Hvem ved om ikke Maria synes bedre om det, der ydes, end Kolbein'. Hvad der i øvrigt sigtes til, er nu umuligt at sige.

På gammelt samkvem med det nordlige Norge beror:

feitgjarn er finninn.

'Fedladen er finnen'.

På gammelt samkvem med kolonien i Grönland beror:

svo má spilla mjólkinni á Íslandi að hún ei verði betri en selsöð á Grænlandi.

'Så kan mælken på Island forfalskes, at den ikke bliver bedre end sælsuppen i Grönland'. Et ganske karakteristisk ordsprog.

Endelig skal anføres et ordsprog, hvis oprindelse meddeles:

kominn er Grímr til grasa.

'Kommen er Grim til (sine) græs (isl. mos); der tilføjes: "Fortalt om Grim, meget enfoldig (o: idiot), en søn af Lopt d. rige, som altid plukkede (o: lod som han plukkede) islandsk mos i Grimstuen på Möðruvellir". Lopt døde 1432.

Oprindelsen til ordsprog er i de allerfleste tilfælde ganske ubekendt. De fleste af dem har vel, som de norske stev, "gjort sig selv", jeg tænker da først og fremmest på alle dem, der angår og bygges på almindelig livserfaring. De fleste har dog naturligvis en individuel oprindelse, og vi kunde skimte, hvorledes de er bleven til, selv om vi ikke havde ligefremme fingerpeg i så henseende. De er bleven til, lad os sige, i en familie ved en eller anden lejlighed; de er bleven almindelige indenfor denne familie; derfra har de så udbredt sig til nærboende familjer og derfra videre.

Hvor udstrakt udbredelsen blev, berode på rene tilfældigheder. Man kunde tænke sig, at *ball þér nú Bófi, setit er nú meðan sætt er og verit er nú meðan vært er* hidrørte fra de i Eyrbyggja fortalte begivenheder, men det er langt fra givet. Disse talemåder kunde være ældre endnu, ialfald de to sidste. Sikrere er de to følgende. I Ljósv. saga meddeles oprindelsen til nr. 445. Det hedder her: "Torvard Torgeirsson plejede siden at sige, når der var en stærk støjende færd: Lad os nu have Veisa-adfærd" (ø: adfærd som brugtes på gården Veisa ved en bestemt lejlighed). I Odd munks Olafssaga angives oprindelsen til nr. 204, 2, men det er vist en vilkårlig gisning, som dér udtales. I Heiðarv. angives åbenbart oprindelsen til nr. 232, og der er vist intet til hinder for at antage sagaens fremstilling for rigtig. Dette ordsprog er almindeligt endnu. Endelig haves en autentisk angivelse af oprindelsen til nr. 188. Alt dette støtter den fremsatte antagelse af ordsprogenes oprindelse.

Hvad ordsprogenes form i det hele angår, kan det i al korthed siges, at nogle ganske få er i versform; til gengæld anvendes bogstavrim så meget hyppigere, og det i den grad, at det næsten kan siges at være reglen. Nærmere påvisning er her ufornöden.

En udførlig gennemgang og undersøgelse af disse ordsprog og talemåder vilde ganske sikkert bringe gode oplysninger om vore forfædres åndelige og etiske opfattelse. Vi skal dog her indskrænke os til nogle få bemærkninger angående hovedtrækkene, særlig hvad de områder angår, som ordsprogene omfatter.

Menneske. Her kunde overhovedet de fleste anføres, for alle berører de mennesket og dets liv og erfaring. Særlig må dog her nævnes 263. 269 (omtrent alt) 347. 474¹. 486; desuden 7¹.

Mand: 273 (snakkesalig). 274. 297 (frygtløs). 334¹⁻² (mægtig). 424 (udenlandsk). 384³ (slet).

kvinde; kone: 217¹⁻⁷. 273 (snakkesalig).

barn (ung mand): 27¹⁻⁶. 34. 312. 313. 421¹⁻³.

familje (familjeforhold, bryllup, opfostring og lign):
25². 27⁷. 55. 56. 57. 123¹⁻² (fosterfader). 130. 135. 271.
283. 379¹⁻². 452 (?). 489¹⁻².

næsten (venskab, forhold mellem mænd, hævn): 9¹⁻³.
43 (hævn). 51. 66. 140. 142¹⁻³. 144. 146¹⁻⁴. 165—166
(hævn). 196²⁻⁴. 237. 242. 266. 269⁴. 272¹. 300. 343¹. 381¹.
401. 444. 458¹⁻¹⁰. 469¹⁻².

herskeren, fyrsten (skat): 74. 175. 218¹⁻⁶. 231. 363.
trællen: 72. 482¹⁻³.

alderdom: 90. 91. 137¹⁻⁴. 204¹⁻³. 269¹¹.

den døde: 244². 281. 288.

skæbnen, liv, livsgrænsen, død (jfr foregående):
6¹⁻². 18. 67¹⁻⁴. 104¹⁻⁸. 110¹⁻³. 120¹⁻³. 139. 226. 249¹⁻².
251. 252. 269¹. 301. 361¹⁻³. 362. 373¹⁻⁷. 423. 436²⁻³. 448.
450. 451. 464. 485¹⁻³. 488¹⁻².

lykken: 157¹⁻³. 308. 311.

gud: 156¹⁻³. 157³. jfr 269¹².

trold, turs: 111. 414¹⁻⁷. 484.

hus el. virksomhed i hjemmet (mad og drik, sult,
mættelse): 10. 12. 58—60¹⁻². 81. 93¹. 133. 170¹⁻³. 183.
219. 225. 243. 278¹⁻² (mad). 286 (drik). 320 (mad). 353.
371. 375. 389². 390. 391. 395¹⁻² (sult). 426. 428. 469³
(mad). 491¹⁻⁴ (drik), jfr 73 (drukken).

rejser (til lands og søs): 7². 37²⁻³. 235. 241. 277.
335¹⁻². 365¹⁻². 469⁴.

virksomhed (fiskeri, tømreri): 30. 262. 294. 335². 360².
leg: 245¹⁻².

handel (lån): 206. 230. 233.

krig, kamp (sår, sejr, hævn): 26. 99. 115. 117. 174.
186¹. 196¹. 322². 331. 342¹⁻². 356. 368. 377. 382. 400.
434. 441.

sind, vilje (lyst): 186²⁻⁵. 455¹⁻². Jfr følg.

- glæde (bekymring), mod (jfr krig osv.), dovenskab: 5. 153. 186¹. 192¹⁻³. 205¹⁻². 240¹⁻³. 393. 441. 470¹⁻³. 479.
- overmod, vrede: 306. 329¹⁻². 330.
- uretfærdighed, løgn, falskhed, misundelse: 191. 257. 310. 368. 415³. 490.
- mådehold (u-), tilfredshed: 180¹⁻³. 285. 309¹⁻⁴. 357¹. 420.
- elendighed, ulykke, nidding: 15¹⁻³. 23. 50. 62¹⁻³. 126. 159. 292. 298. 473.
- berømmelse, hæder: 129. 167. 258. 259¹, jfr 314³.
- dyd (u-), ærlighed: 77. 150^{1. 5}. 198^{1. 6. 10}. 259². 269^{5. 6}. 430.
- elskov: 16¹⁻³. 22¹⁻². 96¹.
- ord, tale, boglig kunst, sange, galder: 45. 121. 256. 267. 314. 337; jfr følg.
- visdom, dumhed, kundskaber (jfr foreg.): 3. 17. 76. 118. 127¹⁻². 171. 172¹⁻⁷. 214. 224. 269⁹. 318. 358¹. 372. 380. 403¹⁻³. 408. 440. 459. 460¹⁻³. 461¹⁻⁷. 463¹⁻².
- varsel, dröm: 71. 98. 169¹⁻³. 215.
- råd: 321.
- meddelelse: 338¹⁻³.
- historie: 32. 188. 445.
- det forbigangne: 246.
- sæder: 239. 354. 355.
- rettsforhold (lov, straf, tyveri): 46. 78. 163. 179. 268. 304. 348. 359. 404. 405. 437. 462. 468. 388. 475.
- ed: 82¹⁻⁴.
- Beroende på naturen, naturforhold (dyr, husdyr, vejrlig osv.): 1¹⁻² (elv). 64 (dal). 261 b (ugræs). 369 (fjældskred). 425 (udskær). 477 (klipper). 88. 106. 394 (byge, sne). 260 (vindstille). 328¹⁻² (regn). 378 (sol). 85¹⁻². 411¹⁻³. 453¹⁻³ (træ). 315 (orm). 264 (lus). 114 (lopper). 41¹⁻² (björn). 93². 418¹⁻⁷. 438 (ulv). 131. 327¹⁻⁴ (ræv). 154. 401¹⁻² (svin). 209 (ged). 227. 289 (ko, nød). 213 (hest). 187¹⁻⁶ (hund). 205³.

228 (kat). 173 (hare). 350. 465 (sæl). 79 (dyr). 287 (mus).
494 (örn). 221¹⁻² (krage). 14 (hane). 132 (fugl). 116 (flue).

Af særlig humoristisk art: 44. 208².

Endelig er der så alle de andre, c. 250, (af c. 730 i alt), der angår og beror på almindelig livserfaring, iagttagelse, virkelighed og sandhed, af forskellig art: 2. 4. 8. 11. 13. 19¹⁻². 20. 22³⁻⁴. 25¹. 28. 31. 33¹⁻². 37¹. 38¹⁻³. 39. 40¹⁻². 47—48. 49¹⁻². 53. 54. 61. 63¹⁻². 68. 70. 75. 80. 83¹⁻². 84. 86¹⁻³. 87. 89. 94. 95. 96². 97¹⁻². 100. 101¹⁻⁴. 102¹⁻⁶. 103. 105¹⁻³. 107—08. 112—13. 119. 122. 124¹⁻². 125. 128. 134. 138. 141. 143. 145¹⁻³. 148—49. 150²⁻⁴. 6—10. 151—53. 158. 160. (162). 164. 168¹⁻². 176¹⁻². 177¹⁻². 178¹⁻². 184. 189—90. 193. 194¹⁻². 195. 197¹⁻⁴. 198²⁻⁵. 7—9. 11. 12. 199. 200. 202. 204⁴. 207—08. 210. 212. 216. 220. 222—23. 234—238. 244¹. 247—48. 250. 253—55. 261 a. 265. 270. 272². 275—76. 279¹⁻². 280¹⁻². 282. 284. 290¹⁻⁴. 291. 293. 295. 302—03. 305. 316. 319. 322¹. 326. 333. 336. 339—41. 345. 347¹⁻². 351. 357²⁻³. 358²⁻³. 360¹. 364. 366—67. 370. 374. 376. 381². 383. 384¹⁻². 385. 387. 389¹. 392. 396—97. 406¹⁻³. 407. 409—10. 412. 415¹⁻². 416¹⁻². 427¹⁻². 431—33. 435¹⁻². 436¹. 447. 448. 465. 471—72. 474². 476. 478. 481¹⁻². 483. 492.

Citaterne er vist alle let gennemskuelige. Skjaldekvadene er citerede efter min udgave, Eddadigtene efter Bugges. K betegner dr. Kålunds samling.

Oktober 1912.

Finnur Jónsson.

Tillæg.

Nr 194 findes også Fms VIII, 186

(*Sá hefr er hættir*).

Nú verða opt lítlar lífsdreggjar NgL I 339 synes også at måtte være eller bero på et ordsprog.

Yggdrasils 'barr' och eviga grönska.

En replik.

I den i Bd 29 av denna tidskrift offentliggjorda första delen av mina 'Studier över de nordiska dikterna om runornas namn' hade jag anledning att något komma in på temat: idegranen och Island. Detta hade nyligen varit före i Löfflers märkliga avhandling om det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel ¹⁾ (i Festskriften till Feilberg 1911), i så måtto nämligen, som där den åsikten framställles, att Uppsalaträdet varit en idegran, samt att skildringen av världsträdet i den isländska litteraturen i vissa hänseenden tagit intryck av detta. I en not (s. 274) vågade jag då — icke antasta författarens resultat överhuvud, men väl uttala mig kritiskt om beviskraften hos tvänne hans argument vid den senare punkten.

I tidskriftens senaste häfte har nu min vördade vän Prof. Löffler underkastat mina synpunkter en motkritik ²⁾. Då jag likväl icke av denna kunnat bli övertygad om deras oberättigande, då jag tvärtom har ett och annat att tillägga, och då slutligen min framställning i ett par ej oviktiga punkter synes ha blivit missförstådd — till en del förmodligen en följd av dess koncentration —, begagnar jag mig av Red:s tillåtelse att replikera.

1. Vad först den eviga grönskan hos världsträdet i Völuspá beträffar, något varvid Löffler dock lägger mindre vikt ³⁾, så menar jag, att man inte får ta för realistiskt och naturvetenskapligt på detta drag — lika litet som på åtskilliga andra (jfr nedan). Då världsträdet främst (om ock troligen ej helt till sitt upphov) är en ideell skapelse av högsymbolisk innebörd och därtill en som vaudrat från folk till folk, så har det ock kunnat ta upp i sig reallt sett heterogena drag. Man har därför rätt att också isolera den eviga grönskan och då blott spörja efter dess direkta ideella samband med världsträdstanken ⁴⁾. Och då är väl detta klart, framför allt om man besinnar den till visshet gränsande sannolikheten av kristna inslag ⁵⁾. Vattnet i källan och det som var dag öscs därur över trädet, behöva därför ej vara betydelselösa för

¹⁾ Nedan citerad Degtr.

²⁾ Nedan citerad Ark. Min egen not citerar jag Not.

³⁾ Jag har därför blott att erkänna det oriktiga i att jag hänfört denna punkt till L:s 'huvudargument' för inflytandet från Uppsalaträdet. Likväl torde också jag i sakens intresse här kunna få belysa den litet fyligare.

⁴⁾ Jag vill således inte ge 'de physiske Forhold' en så primär roll som Bugge.

⁵⁾ Jfr härom nu senast Kaarle Krohn i Gött. gel. anz. 1912, s. 221 f. o. där cit. litt.

grönskan (jfr Thaasen i Nord. Univ.-Tidskr. I h. 3, 119). Man söker dock — och sökte än mer i naivare tider — reella anknäringar också för det ideella, och vid en ask kunde man särskilt känna behovet att på något sätt motivera den eviga grönskan ¹⁾ — ifall nu inte, vilket dock är sannolikast, kombinationen 'trädet—källvattnet' skulle vara övertagen någonstades ifrån såsom en redan fast kombination ²⁾.

Själva kravet på ständig grönska såsom det oavbrutna livets vittnesbörd återfinnes också på andra håll. Hos kelternas uppfylles det av misteln i den symboliska ekens stam ³⁾. En mistel grönskar, även sedan trädet självt vissnat. Här äro således de realla anknäringarna påtagliga. Men då det i den Stockholmska homilie-boken (s. 144 i Wiséns uppl.) säges om de saligas ängder: þar fjölnar eige blóme grasa. þar hrörna eige alden scóga. þar falla hunangsfliotande lóker. a ei grónom vaillom, så skildras också här något som lever blott i den mytiska fantasien ⁴⁾. Och här är det främmande stoffet fullt påtagligt.

Jag kan således fortfarande inte tillmäta världsträdets eviga grönska ⁵⁾ någon betydelse för konstaterandet av ett samband med Uppsalaträdet.

2. Vid tolkningen av *barr* i Snorres framställning — i förb. *bíta barr* — hade Löffler (Degtr. 672) nämnt, att ordet översatts med 'gemma' i Arnam. uppl. och med bl. a. 'Knop' hos Fritzner¹⁾, men han hade inte funnit denna översättning värd ens diskussion. Det var till att börja med detta, jag fann förhastat, och jag har åberopat ett par äldre auktoriteter såsom stöd för tillvaron av en sådan betydelse 'bladknopp' (även hos annat än barrträd). Den ena av dessa är Gudm. Andreae († 1654), som översätter ordet *gemma arborum, sev primulae frondes*. Nu menar L. (Ark. 114), att själva denna formulering visar häu på, att G. A. varit okunnig om ordets innebörd och blott 'trevande sökt en betydelse, som han tyckt kunna passa för de två Eddaställena, varifrån han kände ordet'. L. håller sig därvid dels till *sev*, dels och i sht till av-

¹⁾ Man kan i viss mån jämföra den säkerligen på kristen inflytelse beroende vattenösningsens förmenta kraft att mot döden skydda dem som därav fått del — en ideell tanke, övergången 'at forstaaes bogstavelig, rent fysisk' (Bugge De nord. gude- o. heltesagns oprind. 375, 377).

²⁾ Jag medger, att jag i Not givit just källan en mer dominerande roll än i denna framställning.

³⁾ Se t. ex. Wäglar i Berliner Stud. f. class. Philol. Bd 13 h. 2, 38, Schüb. Stud. i Nord. litt.- o. rel.-hist. 2, 116, Hammarstedt i Sv. Fornminnesför:s tidskr. 12, 331.

⁴⁾ Om det också ligger någon symbolisk betydelse i berättelsen om Laugarbrekku-Einarr (i Landnámabók, Finnur Jónssons uppl. av 1900, s. 149, Sturlubók), att hans 'naugr er . . ávallt grónn vetr ok sumar', vågar jag inte avgöra.

⁵⁾ Denna har säkerligen inte fixerats efter motsatsen vinter och sommar (jfr däremot Uppsalaträdet), ja väl ej ens berört begreppet hela året om. Det hänger på, att världsträdet och dess blad aldrig förvissna (vilket psykologiskt sett inte är detsamma).

ståndet mellan betydelserna 'knoppar' och 'nyutslagna blad'¹⁾. Detta avstånd synes mig emellertid mycket ringa — i språkets värld därför att det är det i verkligheten. Det är väl icke svårt att konstatera ett (låt vara kort) stadium vid bladsprickning, då man med ungefär lika rätt kan tala om 'bladknopp' som om 'primulæ frondes'. Jag tolkar alltså *sev* såsom tillfogande en närbelägen, ävenledes förekommande (eller åtminstone möjlig) betydelse. Att G. A. känt ordet från annat håll än från Snorre, visar ju formen (: *bar*)²⁾, om vars betydelse för frågan mera nedan. Då jag utvalt bet. 'knoppar', har det skett dels därför att den syntes mig passa bättre³⁾, dels därför att jag funnit denna stödd av annan källa; uttryckligen 'utdömt' den andra betydelsens tillvaro har jag därmed icke⁴⁾. — Denna andra källa är Haldorson. Också dennes auktoritet anser L. vara ingen; ty han 'har säkerligen följt Resenius (och Gudmundus Andreae)' (Ark. 114). Inte så helt dock; dels har han något modifierat G. A:s översättning (varpå dock ingen självständig vikt kan läggas), dels anför han en helt ny betydelse, vars allmänna motsvarighet i det levande språket omöjligen kan bestridas (och inte heller blivit av L. bestridd): den som föreligger i *fifubar*. Hald. översätter detta 'semen eriophori, Frøulden paa den Plante Ageruld'. Denna bet. ansåg jag vara ett stöd för tillvaron av en bet. 'knopp', i det jag tänkte mig båda 'framgångna ur en allmännare'⁵⁾ bet. 'det som spricker fram (som ett fjun?)'⁶⁾. Nu söker Löffler (Ark. 118) med citat ur Jón Ólafssons handskrivna ordbok visa, att Hald. missförstått *fifubar*, och att detta 'rätteligen' åsyftar 'surculus (globulus) ille, e quo flos istius herbæ seu lana enascitur, summus in caudice'. Må vara (ehuru jag inte förstår, varför inte — eventuellt genom en sekundär liten förskjutning — båda betydelserna kunna ha funnits)⁷⁾; men låtom oss då ta fasta på denna 'surcu-

¹⁾ Bidragit har väl ock hans misstro mot dessa betydelser överhuvud.

²⁾ Gent däremot väger den oriktiga genusbeteckningen (maskulinum) inte mycket. Den behöver kanske inte heller skrivas på författarens räkning.

³⁾ Hjortarna voro väl nämligen till hands, så snart grönskan började yppa sig hos detta (väl också för Snorre) ständigt gröna och ständigt nyalstrande träd. Också i denna punkt med hjortarna tar L. saken rent naturvetenskapligt.

⁴⁾ Det borde ha framgått ur min behandling av *bera sitt bar(r)*, varom mera nedan. — Magnus Ólafssons 'folia' behöver alltså visst inte vara så gallet. Hans 'dactylis' den ena gången (och blott då!) kunna vara tillkomna genom översättarfrihet (möjligen i samband med några idéer om frukter på livets träd) — men visserligen ock visa, att han inte hade ordentligt reda på sig (jfr n. 7).

⁵⁾ Se nedan s. 222 n. 7 om hur L. missuppfattat detta uttryck.

⁶⁾ Man kunde då såsom förmedlande tänka på det ulliga hos vissa *Salices* (möjl. ock hos vissa fruktträd).

⁷⁾ I fråga om icke i det praktiska vardagslivet förekommande klart avgränsade ting träffas ofta en förunderlig brist på bestämdhet i uppfattningen; här är språnget mycket litet (jfr strax).

lus l. globulus', varifrån något 'enascitur'. Ligger den så fjärran från en betydelse 'knopp'? Också ordet *knopp* syftar ju från början blott på den yttre formen, likaså det isl. liktydiga *knappur*, vilket i den av L. från Jón Arnason anförda definitionen på *gemma* (varom eljes nedan) just sättes som synonym till *bar*. L. anser, att det är kalkborsten som framkallat benämningen *fifubar*. Det förefaller mig mycket sannolikt¹⁾; vad som benämnes *bar* är dock tydligen här själva axbildningen i toppen. Denna är än mer eller mindre rundad, än — hos andra arter — avlång. Hos den i fjälltrakter (men ej blott där) vanliga *E. alpinum* är axet (före och vid blomningen) spetsat och helt smalt²⁾, med en form som i själva verket ej är olik bladknoppen hos vissa lövträd (och buskar), t. ex. hos björken. Att man nu verkliga kunnat finna sådana axbildningar som de hos *Eriophorum* göra skäl också för benämningar som *knapp* (jfr ovan om nysl. *knappur* = *bar*!), bevisa t. ex. (de väl åtminstone delvis folkliga) namnen *knapp-säv* och *knapp-ag* på resp. *Scirpus* (*Eleocharis*) *palustris* och *Schoenus nigricans* (dessas ax äro icke runda).

Till yttermera visso talar ju J. O. själv också — och i första hand — helt allmänt om *barr* som 'tuber oblongus et surculo proximus in herbis vel fruticibus quibusdam', vilket väl bör översättas: 'en avlång knöl som sitter närmast intill kvisten — eller kanske snarare: som utgör det närmaste stadiet till en telning, ett skott³⁾ — på vissa örter och buskar'. Vad kan han nu åsyfta för buskar? Jag vågar tänka exempelvis på *Salices* och dvärgbjörk. En islänning måste lätt komma att tala om buskar, där vi i första hand tänka på träd. Men vad kan den 'avlånga knöl', som sitter intill kvisten på busken, eller som närmast föregår skottet vara annat än bladknoppen⁴⁾? L. har inte gjort något försök att komma till rätta med detta. Snorre kan väl dock inte här vara källan.

L. drar själv (Ark. 115) fram ett par artiklar ur Jón Arnasons *Nucleus latininitatis* av 1738, varest 'bevis synas föreligga, att *bar*, knopp, verkliga funnits i nyare isländskan', bevis, som han dock menar sig kunna visa inga sådana vara. J. A. talar om 'Hnappur, Vyser, eda *Bar* a *Vyntrienu*, edur ødrum triam [så emenderat av L., naturligtvis med rätta]' och om '*Bared* a *Vin-*

¹⁾ Allra hälst som det just är kalkborsten som sedan växa ut till den ull, som för Hald. uppenbarligen stod i förgrunden. — Man kunde eljes möjligen också tänka på axfjällen. Någon styvhet finns ej hos någotdera. — *Scirpus cæspitosus* kan i Härjed. heta *borst* (Modin i Festskr. t. Feilberg 722).

²⁾ Örten kallas därför också i somliga trakter *snip*. I Härjed. heter den, liksom *Scirpus cæspitosus*, bl. a. *käringnål* (Modin a. arb. 720).

³⁾ *Surculus* betyder nämligen speciellt 'sättkvist, telning'. I Lex. Linc. (1640): Teelning, litin qwist. Ordets nyttjande om 'herbæ' och *Eriophorum* synes ej stämma med klassiskt latin (men i senare fallet tydliggöres det också genom *globulus*).

⁴⁾ Märk, att bestämningen 'summus in caudice' kommer till extra för *fifubar*. Den gäller nämligen inte ens alla (halv)gräs.

vydnum'. För att i enlighet med L:s resonnemang kunna tillintetgöra dessa ställens värde, måste, synes mig, åtminstone visas upp, att J. A. brukade stoppa in ord ur det gamla språket (spec. från Resenius' Snorra Edda) i sitt eget, samt att han brukat detta, då han vill förklara ett främmande ord (ha ens våra 1600-talspurister gjort det?)¹⁾. Även måste jag finna sambandet mellan vinträdet och Snorres Yggdrasill, i den form det av L. etableras (Ark. 117), långsökt (märk för resten ødrum triam). Kanske har man också rätt att fråga: hur kunde J. A. från Resenius' Snorre veta, att ordet var neutrum (*bared*)? För L. går det nämligen knappast för sig att knyta an vid det ju enligt honom fjärrstående *bar* '(borstigt) ax'²⁾. För mig åter, som redan förut menat mig ha hos *barr* funnit en betydelse 'knopp (som skall spricka ut l. varur något är på väg att spricka ut)' ligger det naturligt till att hos J. A. finna ett starkt stöd för denna.

G. A:s *bar* = *gemma arborum sev primulae frondes* sluter sig således nära intill ordets övriga användningar i nyisl. och är alltså på intet sätt någon orimlighet.

Kan nu inte denna bet. hos *barr* vara gammal? Detta är sannolikt av flera skäl.

Då den inte kan påvisas i norskan, bör den ha utvecklats på Island. Naturligtvis ur någon från Norge medförd betydelse. Och jag tänker mig snarast denna, redan antydda väg: 'borstigt ax'³⁾ (man tänke t. ex. på *Phleum pratense* o. *alpinum*, med ganska styva borst) > 'spetsig axbildning' > 'spetsig knopp av likartat utseende, bladknopp'⁴⁾. Möjligen kan man ock tänka på en annan väg: 'nyutsprungna grenar hos barrträd, särskilt tallen'⁵⁾ > 'nyutsprungna l. utsprickande grenar i allm.'⁶⁾ (jfr *biða sitt barr* nedan?), skott' > '(blad)knopp'⁷⁾.

¹⁾ Jag är dock inte blind för, att han vid *gemma* använt flera synonymmer.

²⁾ Och *bera sitt bar* (varom nedan) skulle ju enligt L. inte håller ligga nära.

³⁾ Om denna betydelses allmänna plats i ordets idékrets jfr n. 7.

⁴⁾ Av Rugmans *bar* frit är näppeligen något att lära. Också jag har diskuterat med fackman samt studerat teckningar i agronomiska handböcker. Skulle likväl inte också *frit* gälla småaxet — en utvecklad blomma i dettas topp och mitt? Sådana finnas ju, med ett utseende ej alltför långt avlägsset från en liten (blad)knopp.

⁵⁾ Sådana kallades i v. Norge *bar(r)* och användes till kreatursfoder (se det i Not citerade stället hos Chr. Jenssøn).

⁶⁾ Eftersom tallen inte fanns på Island och vissa lövträd gjorde samma nytta; se t. ex. om björken Modin a. arb. 724: 'om våren, då björkens grenar börja knoppas, tas . . björkris till kreatursfoder'.

⁷⁾ Då jag i Not sökte härleda de mig då föreliggande betydelserna ur 'en allmännare' bet. 'det som spricker fram (som ett fjun?)', innebär detta visserligen inte riktigt detsamma som mitt (första) förslag här i texten, men varken har jag därmed avsett någon nyupptäckt 'ursprunglig' bet. hos *barr*, ej håller någon ny 'etymologi', vilken 'väl tryggt kan lämnas åt glömskan' (Ark. 122). Om etymon har jag alls ej uttalat mig och förstår därför ej, hur jag kan anses ha avvisat den gällande, av L. refererade. Också jag

Att denna sista bet. icke tas upp i nyare isl. ordböcker, visar blott, att den så småningom dött ut; att den också saknas i något av de äldre, kan även det visa på redan tynande livskraft. Ett vardagsord (med för varje islänning klar innebörd) behöver det väl för resten inte ha varit. Hur många svenskar veta, vad 'öga' på träd är, eller hur det ser ut?

Vore nu den ifrågavarande betydelseutvecklingen av *barr* på Island först sen, borde man kunna visa upp, att klarligen primärare betydelser funnits i äldre isländska. Men det har man inte kunnat. Ja, märkligt nog har man inte ens säkert kunnat för isl. styrka den bet. 'barr', som enligt L. är den enda rimliga hos Snorre. Visserligen anför L. nu ånyo (Ark. 123) de båda Eddaställena och *barrhaddaðr* hos Hallfrøðr. De förra sägas av mig vara 'lämnade obeaktade'. Men det ena nämner jag ju uttryckligen, och just dessa båda ställen ligga bakom mitt yttrande, att 'något beviskraftigt isländskt [ej först nu spärrat] ex.' på bet. 'barr' ej finns i litteraturen. Nu medger ju L. själv, att dessa eddadikter kunna ha uppstått utom Island; men då duga de ej som bevis. Hallfrøðs *barrhaddaðr* kan (likaså) vara norskt-påverkat; det kan för resten betyda 'barrträdshårig, med barrträd klädd'. — Också uttr. *bera sitt bar(r)*, om vars ålderdomlighet vi tyckas vara ense, vidhåller L. (Ark. 123) som ex. på ('ett minne om') bet. 'barr' på Island. Förut (Degtr. 673) tänkte han spec. på enen såsom upphov därtill, nu talas om barrträdet i allmänhet. Då vi knappast få gå utom Island, bli de båda förslagen identiska; och hurusomhålst menar jag: det är föga rimligt, att man, med de lövfällande träden och buskarna runt omkring sig, skulle hämta bilden för livskraften eller livsförnyelsen — i motsats till vissenheten och kraftlösheten — just från det slags träd som dock med tydligt liv står där grönt hela året om. Vid J. O:s *bíða sitt bar* bleve innebörden kanske mindre frapperande — L. antar också denna formulering vara äldre¹⁾ —, men det underliga i bildvalet synes mig med L:s tolkning också där kvarstå²⁾. Både därför och eftersom bet. 'barr' i ä. isl. icke f. ö. säkert kan påvisas, vågade jag påstå, att det inte är den som föreligger i uttrycket. Jag jämförde

finner denna rimlig. Ja, jag kan tillägga, att jag inte finner skäl att från vårt så tydda *barr* avskilja *barr* 'korn' (jfr got. *barizeins*), lämnande något ovisst likväl, om detta utgår från en benämning av axet och dess borst (jfr lat. *hordeum*, ty. *gerste*) eller från en benämning av den först ur jorden uppstickande grödan (jfr sv. *brodd*, vilket ord dock i vissa växtnamn möjligen likaledes syftar på axet: *Anthoxanthum vårbrodd* [axet?], *Milium hässlebrodd*, *Tofieldia björnbrödd* [klasen liknar axet på ett gräs, men även bladen påminna om ett sådant]). Snarast dock det förra.

¹⁾ Om så är, kan man vid *bera sitt bar* inte heller gärna tänka på motsatsen till den döda och torra enen, vilket annars kanske vore möjligt.

²⁾ J. O:s egen övers. av *bar* i detta uttr. böra vi icke så helt missakta. Hans tal om 'vigor seu potentia', om det 'vegetativa et locomotiva' saknar icke beröringar med den utsprickande bladknoppen (l. de friska skotten).

i stället svenskans *komma på grön kvist*¹⁾, något som L. säger sig 'i detta sammanhang' inte begripa. Det bör väl bli mindre underligt, om jag ånyo framhåller, att jag anser 'bladknopp' och 'ungt skott, nyutsprungen grön kvist' stå varann mycket nära (samt att jag inte förnekat den senare betydelsens tillvaro). Att det är fråga om 'det allmänna nordiska ordet *barr*', är klart (jfr s. 222 n. 7).

Emellertid nödgas L. (Ark. 121 ff.) medge, att bet. 'barr' på Island sannolikt inte fortlevat oavbrutet in i senare tid. Det var ju nämligen jag, som — detta bör väl framgå av min formulering — på grund av att varken G. A. eller Hald. kände denna bet. samt på grund av Þorkelssons behandling av ordet gjorde detta antagande²⁾. Nu har L. med också annat material³⁾ bekräftat dess riktighet.

Men varför kan inte då bet. 'barr' ha varit främmande för Island redan på Snorres tid, över 300 år efter öns kolonisation⁴⁾? Naturligtvis hindrar inte detta, att den varit Snorre personligen (och andra mer beresta islänningar) bekant. Ja, för mig må den gärna t. o. m. ha tillhört hans egen isländska. Därvidlag bör dock en sak något beaktas. I nordiska språk finns ett annat ord för 'barr', nämligen *nál*. Detta uppträder så i åtskilliga norska bygder (Aasen, utan lokalisering); redan därför är dess tillvaro på Island rimlig. Efter Setäläs viktiga utredning av bl. a. de mytiska namnen *Laufey* och *Nál* (Finn.-ugr. Forsch. 12, 224, 1912), är det också näppeligen möjligt att längre tvivla på denna betydelses ålder; ty *Nál* betyder här 'barr'⁵⁾. Väl ger samma utredning som sannolikt resultat, att namnet *Nál* inte uppstått just på Island; men det är minst lika rimligt att *nál* var Snorres ord för 'barr' som att *barr* var det. Nu heter enens blad *blað* eller *lauf*⁶⁾ (Ark. 121) — märk emellertid *blöðim . . nálmynduð* (Därs.). Väl kan nu *nál* ha åsyftat det enskilda barret vid sidan om *barr* såsom kollektivbegrepp (jfr n. 4), men just i samma mån

¹⁾ Jfr nu särskilt *biða sitt bar*.

²⁾ 'Kanske', resp. 'efter allt att döma' äro de försiktiga uttr. jag nyttjar. ('Jag kan . . inte se, att Lindroth bevisat sitt påstående' L. Ark. 121.)

³⁾ Jag påpekar ytterligare, att bet. 'barr' visserligen, som L. anmärker, finns hos *Zoëga Isl.-enzk ordab.*, men bara om pine-needles (jfr hans fornisl. ordbok: needles of the firor pine).

⁴⁾ Att betydelsen överhuvud funnits på fastlandet före denna, har man visserligen ingen anledning att betvivla (jfr formuleringen i Not med L. Ark. 122). Men ifråga om det västliga Norge, där den näppeligen synes finnas i våra dagar, är dess dåtida tillvaro icke a priori självklar. Ordet kan där redan då ha syftat på hela grenarna (inklusive barren). Jfr s. 226 n. 2.

⁵⁾ Så redan Bugge a. arb. 76, Kock IF 10, 101.

⁶⁾ Detta stämmer således inte med uttalandet Degtr. 673, att 'barr och löv äro två skarpt skilda ting, som aldrig brukas för varandra' osv. Det ord som haft den rikaste användningen har tagit död på det andra. Stundom kan tvärtom ett sådant ord som detta senare hålla sig vid liv genom att i stället ta upp i sig (något av) det innehåll, varför man har flitigare bruk (så *barr* om lövträdsskott?).

bör det senare ordet ha varit utsatt för betydelseförskjutningar (jfr s. 222).

Lättare torde det vara att göra troligt, att tvärtom betydelsegruppen 'spetsig axbildning, bladknopp osv.' verkligen funnits på Island sedan ganska gammal tid. Utom vad som därvid redan berörts skall jag till sist peka på ordets form. Denna är nästan genomgående — ända från Gudm. Andreæ (och Resenius) och till sen tid — *bar*, icke *barr*. Detta har L. haft ögonen på (Degtr. 673 n. 2, Ark. 122 f.); men han tycks ha förbisett, att denna förkortningslag redan förut är känd för isländskan och uppvisad såsom troligen medelisländsk (= yngre fornisländsk)¹). Men då visar ock formen *bar*, att ordet varit med vid den tiden, och efter all rimlighet just i någon betydelse, som åtminstone står nära dem, som samma form senare uppbär. Men dit hör icke bet. 'barr'; då den i senaste tid åter uppträder, är formen *barr* — klart intyg om lån²).

Efter ovanstående kan det för mig inte vara tvekan om vilken betydelse man bör sätta in hos Snorre³). Det är 'bladknopp'. Dock är det klart, att jag inte kan vara alltför obenägen att sluta mig till Finnur Jónssons (av L. påpekade) 'unge skud'. Med 'barr' däremot föra vi in i den konkreta synbilden av trädet ett främmande moment, som icke antydes i den av Snorre begagnade skildringen i Grimnismål, och vars förvirrande effekt man endast därigenom kan undgå, att man med L. anser asken helt eller halvt (jfr Degtr. 675, 676) förvandlad till ett barrträd, utan att ändra namn. Jag medger visst, att frågan kommer i ett litet annat läge, om man anser fastslaget, att världsträdsmitten funnits utbildad i Sverige, att trädet där varit en (ur Uppsalaträdet framgången) idegran, att det är detta som ligger bakom Fjolsvinnsmåls skildring, att Snorre haft reda på något av detta, att slutligen ordet *ask* kunnat nyttjas om barrträd. Men om intet av detta kan jag anse så⁴), än mindre om hela kombinationen. Och

¹) Gislason Efterladte skr. 2, 169 f. (med ex. fr. de äldsta rimurna); jfr Noreen Altisl. Gr.³ § 276 Anm. samt Hesselman Västnord. stud. I, 29 n. 2 ('den nyisländska eller sent fornisländska förkortningen av *r*'), av vars hand vi synas ha att vänta en närmare utredning av frågan. Att ljudlagen inte inträtt fullt samtidigt över hela ön, är väl möjligt, men några betydande tidsavstånd böra först uppvisas. J. O:s *barr* i rubriken (~ *bar* inne i artikeln) kan alltförväl vara litterärt lån.

²) Så mycket mer som utjämningar (Ark. 123) — i den mån de fonetiska betingelserna därför överhuvud förefunnits — hos ett enstavigt neutrum äro föga sannolika (annorlunda vid ett adj.).

³) Kanske förtjänar det framhållas, att få lövträd (och knappast något nordiskt) ha så iögonenfallande bladknoppar som asken med sina sammetssvarta. Kanske ock, att hänsynen till knopparna hos världsträdet röjes även utom Norden. Så sjunga mordvinerna om sin björk bl. a. att dess knoppar äro som piskskaft (J. Krohn Finska litts hist. 1, 205).

⁴) Det är, så vitt jag ser, visst inte säkert att vi böra läsa *barr* i Fjolsvinns. (om frågan se Degtr. 677 f.). Redan Bugge har (a. arb. 438 n. 3) pekat på *hann* i följande strof såsom tydande på ett masku-

att man nu verkligen påvisat, att världsträdet kunnat tänkas i en gestalt, som delvis liknar det isländska och likväl visar på barr-träd ¹⁾, är inte tillräckligt att ändra min tanke om Snorres *barr* ²⁾.

linum. Måne det *børr* 'träd' som finns Atlam. 30 (knappast dock med *a* för *o* beroende på östlig upprinnelse)? Detta ord hör ihop med fhty. *paro*, ags. *beuro* om helig lund (Helm Altgermanische Religionsgesch. I, Heidelberg 1913, s. 287).

¹⁾ I rumäniska klagovisor sjunges nämligen om en rent mytisk 'göttliche Fichte', som i sin topp har en örn, på sin stam en skällande utter och mellan sina rötter en gul hungrig orm (K. Krohn Gött. gel. anz 1912, s. 221).

²⁾ Inte håller, om L. skulle vilja definitivt hålla sig till den kollektiva betydelsen (ev. inklusive grenarna) och anse, att det är den som där åsyftas. — Det är möjligt, att Snorre blott sökt översätta ordet i Grimm. (och kanske begripit det). Om nu detta är *hæringr* (jfr Not), har det sitt intresse att *Eriophorum vaginatum* i vissa trakter kallas *hadð* ('hår'); se Thedenius Flora ö. Upl:s o. Sdrml:s fanerog. 27. Skulle också *hæringr* ha kunnat först betyda ett sådant ax och sedan använts om liknande föremål (eller åtminstone så fattats av Snorre)?

Hjalmar Lindroth.

Prof. Löffler har anhållit att i nästa häfte få införa ett genmäle mot ovanstående artikel. Sedan detta prof. Löfflers genmäle publicerats, må diskussionen om denna fråga vara avslutad i Arkivet.

A. K.

F. Genzmer, Edda. Erster band. Heldendichtung. Jena 1912 (E. Diederichs).

Det Jenaske forlag har haft det mod at påtage sig udgivelsen af en oversættelse af alle de vigtigste oldislandske litteraturværker. Efter den offentliggjorte prospectus skal det hele, kaldt Thule, bestå af 24 bind (Islændersagaer, sagaer om Grønland og Færøerne, Heimskringla, Sverressaga, Hákonarsaga, sagaer vedrørende Islands kirkehistorie, Didrikssaga, isl. grammatik og poetik m. m.). Foretagendet er overmåde fortjenstfuldt og man kan kun ønske det alt muligt held. Det hele skal indledes med en oversigt over "Islands Kultur zur Wikingerzeit" af F. Niedner. Foruden de nævnte sagaer, hvoraf oversættelsen af Egilssaga allerede er offentliggjort (ved Niedner), skal også Eddadigte og andre dermed beslægede digte udgives. Begyndelsen er gjort ved "Edda, Heldenlieder und Götterlieder"; første bind, heltekvadene, ved F. Genzmer. Det er dette bind, der her kortelig skal omtales.

Prof. A. Heusler, der her er den ledende ånd, har skrevet en indledning og fra ham hidrører anmærkningerne til de enkelte digte.

I indledningen giver han en kort oversigt over Eddakvadene og deres form. Der er ikke noget videre her, der giver anledning til bemærkninger. Dog kan jeg ikke undlade at anholde den vovede sætning (allerede på 1. side): "manches vom inhalte ist *nur* ¹⁾ aus den isländischen verhältnissen zu verstehen". Dette er efter mit kendskab så urigtigt som muligt. Der er intet, absolut intet i Eddadigtene, som kun kan forstås ud fra islandske forhold (bortset måske fra Grípisspá og det (eller de) grønlandske kvad). Af samme art er udtrykket s. 93: "Doch ist unser ¹⁾ Isländer osv."; der er tale om det 2. Gudrunskvad, der er så uislandsk som noget. I en populær fremstilling bör denslags bestemte udtryk undgås, når sikkerheden faktisk ikke er større end den er.

I slutningen af indledningen gives der rede for oversættelsen selv. Den stræber efter at være så nøjagtig som muligt både med hensyn til versemål, stil og mening. Herom et par ord senere. Anordningen af digtene omtales så, og her er det, man kommer til udgiverens eller oversætterens største afvigelse fra det traditionelle, i gammel såvel som ny tid. Ordningen i cod. regius er fuldstændig forladt. I og for sig var der intet at indvende imod, at digtene ordnedes efter deres formentlige indbyrdes alder, som jo i det hele og store må siges at være ret sikker. Men der er ind imellem de egl. Eddakvad blandet digte fra fornaldarsagaerne (jfr "Eddica minora") og Saxo. Således finder man her Völundarkviða og dernæst "das lied von der Hunnenschlacht", så Brot af

¹⁾ Fremhævet af mig.

Sig. kv., Atlakv., Hamd., Sig. sk., Atlamál, de 3 Guðr. kv. (III, I, II), Guðrkv., Helreid, Oddrgr., Reginsm., Fáfn., Sigdr., Grípispá, Helgekvadene (II, I, HHj.), Grottas., Bjarkamál (Saxo), Víkarsbálkr, Kampen på Samsø, Hjalmars dødssang, Hervørsangen, Innsteinsangen, Hrókssangen, Hildebrands dødssang, Fridtjofstrofer. Denne sammenblanding er, efter min mening, ganske urigtig; tiltrods for et vist slægtskab mellem Eddakvad og fornaldarsagadigte og -vers, er der dog en sådan forskel i det hele til stede (bortset måske fra et enkelt digt eller to), at de ikke burde sættes på én linje som det her er sket. Ganske vist er der stor forskel på Eddadigtene indbyrdes, og nogle få af dem kan sidestilles med fornaldarsagadigtene både i alder og kvalitet, men disse er dog i det hele uimodsigelig af en så sekundær og efterklassisk art, at de burde holdes mere for sig selv. Der er måske ikke noget at sige til, at Saxos digte tages med, men der er man, hvad oversættelsen angår, så temlig på gyngende grund.

"Den højere kritik" har man i en vis grad "tilladt sig", i det ikke blot uægte vers er fjærnedede, men også huller udfyldte og vers omstillede. Man synes undertiden, at der her er gået vel vidt, som når der f. eks. af Sigdrífumál kun 8 vers, hvoraf endda kun ét er halvt, er medtagne; hertil er så taget et prosastykke fra Helreid. Andre steder synes man også at der er faret frem med lidt for megen vilkårlighed på dette punkt. Således når der f. eks. i det første Helgekvad udelades stridsversene mellem Sinfjötle og Gudmund, som "ein späterer um acht derbe strophen erweitert hat, die die raummasse unsres gedichtes empfindlich stören". Dette er den rene vilkårlighed; her er det for det første højst tvivlsomt, hvorvidt disse vers er "æ senere" tildigtede, og hvad vil det sige, at de udvider digtets "raummasse"? Der er her således ikke få indvendinger at gøre. Men det er jo, desværre, ingen nytte til.

Hvad nu oversættelsen selv angår, er den overordentlig tro mod originalen, så at sige ordret. Det er forbavsende, hvor godt det er lykkedes. Hvor mundret den falder for oversætterens landsmænd, kan jeg ikke bedømme. Den er i så henseende blevet stærkt angrebet. Men jeg kan ikke nægte, at når jeg læser den med originalens ordlyd i øret, lyder den tro og kraftig. Sjældent har jeg lagt mærke til urigtig gengivelse — uagtet oversætteren ikke er en filolog af faget; nogen filologisk betydning kan oversættelsen da heller ikke siges at have —. I Guðr. II 9 er den sidste halvdel ikke nøjagtig gengivet (oversættelsens v. 8). *Ok sveigja þinn hala* (Hrímg. m. 21) oversættes ganske urigtig ved: zerschlagen wird dir dein schweif. *Sveigja* bet. her "at lægge ned", lade den synke (som tegn på at hun er kraftløs og overvunden), modsætning til: *brettir sinn Hríngerdr halu* (v. 20), *brettir* = rejser i vejret (som til coitus). Denne betegnende modsætning forsvinder helt i gengivelsen. Til grund for de ikke-eddiske kvad ligger vel

teksten i Eddica minora. Jeg tager et eksempel, Fridtjovsversene, til sammenligning. Her er teksten ikke allevegne, helt sikker. Str. 4. lyder i oversættelsen således:

Eine traute maid	salzige lauge
zum trunk uns entbeut,	läuft mir ins auge,
die lichte im saal	vom anblick der schönen
lädt uns zum mahl;	die augen mir tränen.

Grundtekstens ord vilde i dansk oversættelse ordret lyde: "Det er ikke (nu) som når kvinden vilde drikke os til, den lyse, ringpriedede, og bad mig komme nærmere; mine øjne er salte (af søvandet), jeg sidder ikke i (varmt) bad (o: jeg har ikke en så behagelig tilværelse, som om jeg sad i bad), kvinde!, det bider mig i øjnene". Heraf fremgår, hvor mindre heldig den tyske oversættelse er for denne strofes vedkommende. Jeg skal bemærke, tildels til undskyldning, at teksten i Edd. min. ikke er heldig. Således er *sikuð* (i *laugu*, l. 6) intet eksisterende ord; der skal åbenbart læses *sitka ek*, der jo findes som variant; og der er vist flere fejl i verset. — *Hlauptu á báru* (str. 8 l. 2) oversættes ved: eile durchs meer; men dette er urigtigt; det skulde hedde: "løb (spring) på bølgen" (o: netop den bølge, hvor sejdkvinderne i øjeblikket befandt sig). *Drifaveðr* bet. ikke "schneegestöber", men "akumsprøjtende storm". I str. 13 kan i hvert fald ordene "Høb vom boden das horn nun auf" misforstås, som om det var hornet, der skulde tages op fra gulvet; men det er konen (som tiltales), der, stående selv på gulvet, skal modtage hornet (der rækkes ind gennem tagåbningen).

Således kunde man vel hist og her gøre kritiske bemærkninger; men i det hele og store må det siges at oversættelsen er rigtig.

Jeg slutter med at hilse det store foretagende velkomment og ønske det al trivsel.

Khavn i maj 1913.

Finnur Jónsson.

Ældre norske sprogminster udgivne af den norske historiske kildeskiftkommission. I. Maallære og ordtøke fraa Vest-Agder fraa fyrste helvti av 1600-talet utgjevne ved Torleiv Hannaas. Kria 1911. 75 ss., stor 8:o. II. Ordsamling fraa Robyggjelaget fraa slutten av 1600-talet utgjevi ved Torleiv Hannaas. Kria 1911. VIII + 71 ss., stor 8:o.

Den första av ovan nämnda skrifter är, om utgivarens datering (c. 1625) är riktigt, det äldsta av alla hittills kända bidrag

till kännedomen om de norska bygdemålen. Den föreligger i hskr. nr 464 8:o i den Thottska saml. i Kungl. Bibl. i Köpenhamn och utgives — ehuru känd redan av Nyerup (förordet till "Peder Syvs kjernefulde ordsprog" s. LXXII, 1807) och begagnad bl. a. av Bugge i hans anmärkningar till Östnord. och lat. medeltidsordspråk i Arkiv 10: 82 ff. — nu för första gången i sin helhet. Innehållet utgöres av 4 ss. grammatiska anmärkningar (mest till ljudläran) samt 38 ss. uppteckningar av ordspråk med översättningar till danska vid de allra flesta och i några fall till latin, allt skrivet med samma hand. Språket visar enl. utgivarens undersökning, att arbetet hör hemma på Vest-Agder, av vissa företeelser att döma snarast mot kustsidan. Om författaren känner man intet, med undantag därav att de kunskaper i latin, grekiska och hebreiska, som röja sig i arbetet, antyda en lärd man, sannolikt således en präst.

Det lilla arbetet har genom sin ålder betydelse först och främst för dialektstudiet. Det visar, att språket i dessa bygder i det stora hela för 300 år sedan var detsamma som nu och bekräftar sålunda, vad även t. ex. äldre svenska dialektbidrag visa, att de nordiska dialekterna i sin nuvarande form väsentligen varit utvecklade ätm. före mitten av 1600-talet.

Även för ordspråksforskaren har skriften emellertid naturligtvis sitt intresse. Själv synes utgivaren ha intresserat sig mest för denna synpunkt och ägnar större delen av de efter texten följande rikhaltiga anmärkningarna dels åt förklaringar av mera dunkla och svårförstådda ordspråk, dels åt jämförelser med och hänvisningar till identiska eller liknande ordspråk, först och främst dem, som ännu leva i de bygder, från vilka denna samling förskriver sig, men i andra rummet även sådana från andra trakter av Norge och av de nordiska länderna överhuvud. Den första gruppen av ordspråk har utgivaren till stor del själv upptecknat, för den andra har han begagnat dels välbekanta tryckta källor, dels även några otryckta samlingar av norska ordspråk.

Utgivarens anmärkningar och förklaringar träffa utan tvivel så gott som alltid det rätta. Endast i ett par enstaka fall synes en invändning vara berättigad.

Beträffande nr 69: *Den æ inkie Flad, som Flædia Bye, den æ fladere som mæ tægge* anser utgivaren, att meningen blir bättre utan ordet *inkie*, i vilken form ordspråket förekommer hos de Fine i Nicolaysens Norske magasin 3: 229, under det Grubb och Syv liksom den här ifrågavarande texten ha ordet "icke". Formen hos de Fine är emellertid säkert ursprunglig, en förvanskning beroende på att ordspråket ej fullt förståtts. "Bjuda flættja" betyder ju ungefär "söka dåra", och den rätta meningen är säkerligen: "den är ej dåraktig som söker dåra en annan, utan den som låter dåra sig".

I nr 73: *Lida Flæstr er snart Fyllt* sammanställer utgivaren

säkerligen oriktigt ordet *Fæstr* med isl. *festr*, nyno. *fester* "rep", "tåg" m. m. *Fæstr* är, såsom författarens egen översättning: "en tarm, som mand fogga Mor udj", visar (och som redan anmärkts av Hesselman i Västnord. stud. 1: 21 not 4) att fatta som ett äldre **fælstr*, identiskt med nysv. *fjålster* "korvskinn".

Något yngre än den vest-agderska skriften är den som nr II av *Ældre sprog* minder utgivna ordsamlingen. Den finnes i hskr. i Thottska saml. nr 1506 4:o och utgöres av en 42 blad omfattande alfabetiskt ordnad ordlista med utförliga översättningar och förklaringar. Skriften härrör, enl. vad utgivaren visar, från Robyggjelaget i sydvästra Norge och snarast från dess östra del och är, såsom vissa uppgifter i skriften själv bevisa, nedskreven mellan 1672 och 1700. Arbetet är anonymt, men utgivaren tror sig kunna på grund av handstilen identifiera författaren med en viss David Gørrissøn Klim, som 1672—77 var skrivare i Östra Robyggjelaget, sedan lagman i Skien och överhovrättsassessor, död 1714. Samlingen, som upptager ord från olika delar av skrivardömet, är gjord mellan 1672 och 1677, men skriften har först senare utarbetats, vilket förklarar en del misstag och förväxlingar, till vilka förf. gjort sig skyldig.

Ehuru yngre än den föregående skriften och från trakter, som ligga dennas avlättningsort nära, har ordsamlingen större språkligt intresse. Detta framför allt därför, att man genom den synes kunna konstatera en del förskjutningar i språkets gestaltning, som i dessa bygder ägt rum efter avfattandet av denna skrift. Sålunda visar det sig, att ordsamlingen så gott som överallt har de klingande kons. *b*, *d*, *g* efter vokal, ehuru Robyggjemålet nu har *p*, *t*, *k*. Efter all sannolikhet har det från sydvästkusten bekanta uttalet med klingande kons. tidigare gått vida längre in i landet än nu, och detta bevisas även av ortnamn som *Mygglebostad*, *Veggusdal* m. fl. i trakter, som nu eljest uttala *p*, *t*, *k*. På liknande sätt visar ordsamlingens skrivsätt, att det nu blott från västligare bygder kända uttalet med *b* (för *v* el. *m*) i *maal-ebne*, *kablarr*, *libdd*, *fibrella* o. d. tidigare sträckt sig österut över Robyggjelaget. En annan västländsk egenhet, som enl. ordsamlingen en gång ätm. delvis tillhört även Robyggjelaget, är uttalet *dn* (nu *nn*) av gammalt *rn*, ett förhållande som bekräftas därav, att inom Robyggjelaget belägna ortnamn som *Honne*, *Honnes*, *Vaanne* (< *Horne*, *Hornnes*, *Vørn*?) från äldre tid ofta skrivits *Hodne*, *Hodnes*, *Vaudne*. Naturligtvis måste man dock, som utg. f. ö. själv antyder, vara försiktig i sina slutsatser, då det ju ej är uteslutet, att former från kringliggande dialekter kunna vara inblandade i ordsamlingen, eller att (som i det första fallet) den vanliga (danska) skriften kunnat öva sitt inflytande.

F. ö. har ordsamlingen betydelse icke blott såsom bekräftande andra uppgifter om ord i målet eller såsom härifrån upp-

visande ord, kända från andra norska bygdemål, utan än mer genom en icke ringa skörd av ord, som hittills icke antecknats från norska dialekter. Genom en särskild ordlista efter texten har utg. på ett bekvämt sätt för läsaren sammanfört dessa ord.

Även från kulturhistorisk synpunkt har ordsamlingen icke ringa intresse genom de utförliga förklaringar, som förf. fogat till orden, och vilka innehålla en mängd upplysningar om seder och bruk, gammal tro och folkminnen, folkliv och tänkesätt i en avlägsen landsända vid slutet av 1600-talet.

För de frikostiga anmärkningar — till större delen ordförklaringar —, som utg. fogat till texten, är läsaren synnerligen tacksam.

Själva texterna till de båda arbetena äro, såvitt anm. utan jämförelse med hskr:na kan döma, avtryckta på ett mycket tillfredsställande sätt, liksom utgivararbetet i sin helhet bär vittne om stor noggrannhet och omsorg. Ett egendomligt förbiseende är det, att i den första av de båda skrifterna vår bekante svenske språkforskare av utg. konsekvent kallas Koch (t. ex. s. 5, 49, 55, 63).

Lund 1913.

Emil Olson.

Om Stødet i dansk ¹⁾.

I.

I 28. og 29. bind af Arkiv f. n. Fil. har A. Pedersen og Jespersen ført en interessant diskussion, hvorved spørgsmålet om stødets oprindelse på ny er bragt på bane. Ikke at det egentlig om end kun foreløbig kunde anses som løst, men en af de teorier, som hidtil var blevet fremstillet, havde dog fra flere sider fået tilslutning, og det kunde således se ud, som om man var kommet til at give sig tilfreds med den. Blandt andet siger f. ex. Kock, Acc. ²⁾ s. 124: "Der stoss dürfte (vgl. Verner in Afda. VII, 10 anm.) in der weise entstanden sein, dass beim spannen der stimmbänder, um das rasch steigende portament auf der wurzelsilbe von wörtern mit der acc. 1 (*sten*, 'stein' etc.) zu bewirken, dieses spannen so übertrieben wurde, dass die stimmbänder sich momentan schlossen". S. 104 i samme skrift udtrykker han sig i samme retning, men lidt sikrere. Det angreb, som Pedersen har rettet imod portamenteteorien, var dog så rammende, at en af dens repræsentanter så sig foranlediget til et forsvar, og dette forsvar var på samme tid et angreb på den nye af Pedersen opstillede teori. Derved er det hele problem igen rykket i forgrunden.

De to nævnte afhandlinger danner et ganske brugeligt udgangspunkt for en fornyet undersøgelse af spørgsmålet. Vi får nemlig derved en klar oversigt over teoriernes historie og spørgsmålets nuværende stilling. Pedersen underkaster alle sine forgængeres argumenter en dybtgående kritik, og

¹⁾ Indholdet af denne afhandling er blevet meddelt i forsamlingen af De letterkundige Afdeeling der koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam den 13 Januar 1913.

²⁾ Med Acc. antyder jeg Kocks bog: Die alt- und neuschwedische Accentuierung, Strassburg 1901.

Jespersen går Pedersens hele bevisførelse tæt ind på livet. Her foreligger altså en let tillgængelig overskuelig udsigt over det meste, hvad der er frembragt for og imod de forskellige synsmåder, og læseren behøver blot at danne sig en mening om argumentationen i de to afhandlinger, for enten at nå til et valg eller til et "non liquet" eller også til forkastelse af alle hidtil udtalte meninger.

Denne diskussionens stilling er grunden til, at jeg i det følgende vil opholde mig længere ved de to ovenfor nævnte afhandlinger end jeg ellers vilde gøre. Jeg kan blot derved vise, hvorfor ingen af dem har tilfredsstillet mig helt. Sandt at sige, jeg synes, at den polemiske del er den bedste i bægge to. Det forekommer mig, at det har lykkedes bægge forfattere at bevise, at den andens hypotese ikke lader sig opretholde, men at det tillige fremgår, at hverken den ene eller den anden har gjort sin egen mening sandsynlig. Min nærmeste opgave bliver nu at gøre rede for dette mit omdømme.

Pedersen behandler først det kronologiske spørgsmål, og han omtaler efter hinanden alle argumenter, som skal bevise stødets sene oprindelse. Johan Storm pegede i 1874 på de tyske ord, som i middelalderen er blevet optagne i dansk, og som har antaget accent 1. Udtalen med stød afviger efter hans mening så stærkt fra disse ords oprindelige udtale, at han holdt det for umuligt, at accent 1 på hin tid kan have været ledsaget af stød. Derpå har Kock i *Språkhistoriska Undersökningar om svensk Akcent I*, 158 svaret, at om end accent 1 på hin tid havde stød, vilde ikke deraf følge umuligheden af, at de nye ords accentuering kunde være blevet følt som nærmere beslægtet med accent 1 end med accent 2. Dette Storms argument er altså uden betydning. Derpå har Verner (*Anz. f. d. Alt.* 7, 1—13) fremdraget følgende nye argumenter for samme mening: 1. Af Jens Høysgaards danske grammatik (1747) fremgår, at forfatteren udtalte *højst*, *folk* o. l. (ord med kort rodvokal, som følges

af stemt konsonant + ustemt konsonant) uden stød. Verner sluttede deraf, at stødet endnu i 1747 havde mindre udbredelse end nu. Men Kock gjorde Arkiv 3 opmærksom på, at denne udtale hører til jyskhederne i Høygaards sprog; i jysk mangler disse ord efter Kock stød, fordi *j l* i den omtalte stilling har været stemmeløse. — 2. Høysgaard havde i *maden*, *ager* stød på *ð g*, men da *ð g* i disse ord er opstået af *t k*, troede Verner, at stødet måtte være yngre en overgangen *t k* > *ð g*. Derpå har Kock svaret, at om *matr akr* af fysiologiske grunde ikke kunde få stød, fremgår ikke deraf, at stødet overhovedet ikke kunde existere på den tid, da *matr akr* udtaltes med *t k*. — 3. Blandt de ord, som i svensk og norsk har accent 1, er der mange, som aldrig kan have haft stød, da de har kort vokal og den følgende konsonant er ustemt. Verner sluttede deraf, at stødet ikke har været en integrerende del af accent 1. Herpå svarer Pedersen, at heller ingen har påstået det. Spørgsmålet er, hvor gammelt stødet er, men ingenlunde, om alle ord, som har accent 1, engang har haft stød.

Derpå omtaler Pedersen de af Jespersen Dania IV fremsatte grunde. Jespersen lader, siger han, som om Storms og Verners argumenter aldrig har været modbeviste af Kock. Derpå slutter Jespersen af den omstændighed, at østsønderjysk har en kromatisk accent, at dette er den oprindelige danske accentuering, som de øvrige dialekter har ombyttet mod stød. Men selv om så var, vilde man deraf ikke kunne drage den slutning, at stødet ikke kunde være relativt gammelt.

Pedersen vender sig derpå imod Marius Kristensen, som (Arkiv 15, 41 ff.) har forsøgt en tidsbestemmelse dels ved hjælp af ord på *m* som *tam*, *læm*, som iøvrigt meget godt kan have fået deres stød ad analogisk vej ligesom *vand* og lign., dels på grund af modsætningen *bæger* uden og *høker* med stød. Denne modsætning skulde bevise, at stødet er

yngre end overgangen $k > g$ ¹). Men Pedersen viser, at da *ager* (< *akær*) har stød, måtte også *bæger* have stød, hvis forholdene iøvrigt var de samme. Forholdene var altså forskellige, d. v. s. *bæger* havde ikke accent 1 men accent 2, hvad der stemmer godt overens med ordets oprindelige form.

Så kommer Pedersen till den slutning, at ikke et eneste af de for stødets sene oprindelse fremdragne argumenter holder stik og at altså intet kan holde os tilbage fra at sætte dets opståen i en tidligere periode, hvis man har fyldestgørende grunde til en sådan forskydning.

Lad os standse lidt, for at se, hvad Jespersen anfører imod denne argumentation. I anledning af den af Pedersen udtalte mening, at stødet er en direkte følge af synkoperingen, siger han, at om der end består en sammenhæng mellem synkopering og stød, så kan stødet alligevel meget godt være betydelig yngre end synkopen. Ved synkopen opstår accent 1, som vedvarer i de senere århundreder, stødet kan altså meget godt være en følge af accent 1 og kun med accent 1 som mellemlid være forårsaget ved synkoperingen. Det er aldeles rigtigt, men alligevel vender denne bevisførelse op og ned på spørgsmålet, ti Pedersen havde påstået, at stødet ikke behøver at være så ungt som Jespersen antager, men dette indbefatter ikke, at det nødvendigvis må være ældre. En anden sag er det, at Pedersen holder stødet for ældre og søger en tilknytning til synkopen. Hvis det forekom Jespersen urigtigt, skulde han ikke have vist, at stødet ikke behøver at være gammelt, men heller, at det ikke kan være gammelt. Ti det er det, som Storm og Verner og Jespersen har påstået og hvad Pedersen har nægtet. At stødet i nutiden tildels retter sig efter moderne kvantitetsforhold, har naturligvis intet at sige; her tilfalder

¹) Man vilde snarere, når man lod *høker* ude af betragtning, af *bæger* kunne drage en modsat slutning, nemlig at stødet ikke mere kunde opstå, efterat *bæger* o. l. var blevet optaget i sproget.

der analogien en betydelig rolle, og Jespersen kan da næppe bebrejde sin modstander, at han må antage mange analogidannelser, da han selv ligeledes er nødt til i mange tilfælde at tage sin tilflugt til samme udvej, — hvad der iøvrigt forstår sig af sig selv.

Jeg vender nu tilbage til Pedersen, som derpå kritiserer de ældre teorier om årsagerne til stødets oprindelse. Hans polemik imod Johan Storms opfattelse, som ikke længer har mange tilhængere, forbigår jeg. Af stor vægt er derimod hans argumenter imod Verner, hvis teori beror på følgende antagelser: 1. at accent 1 i urn. havde stigende portamento, 2. at den musikalske accents top blev forskudt til stavelsens slutning og derpå outreret, hvorpå den voldte strubelukke. Måske står Pedersen ingensteds så stærk som her. Dette stigende portamento ved accent 1 er en formodning, hvortil forholdene i dialekterne ingen anledning giver. Endvidere: ved et stigende portamento ligger den kromatiske accents top ved stavelsens slutning; den kan altså ikke forskydes derhen. Men om man antager, att toppen lå i midten, så er en sådan forskydning i og for sig usandsynlig, ti om end det exspiratoriske forte ikke altid er ledsaget af den højeste musikalske tone, vil dog i sådanne fald, hvor denne kongruens mangler, en spontan forandring af forholdene snarere gå i en retning, der fører det stærke tryk og tonehøjden nærmere til end længere fra hinanden end de var før. Fremdeles er det ikke meget sandsynligt, at en sådan kromatisk accent bliver outreret udover det rimelige, endsige i et sprog, hvor tonebevægelsen er så ubetydelig som i dansk. Og det er heller ikke antageligt, at den postulerede bevægelse i ordenes regelmæssige artikulation skulde have ført til, at stemmen 'knækker over'. Aldeles slående er også den indvending, at hvis et stigende portamento er grund til stødets opståen, må det vække forbavselse, at der aldrig optræder noget stød ved acc. 2. Ved acc. 1 har vi en jævn

bevægelse, i norske dialekter stigende, i svenske dalende (anden stavelse har her *gravis*), men ved *acc. 2* optræder overalt et portamento, som begynder med at dale men derpå stiger overmåde stærkt. Netop fordi denne bevægelse findes over næsten hele Sverige og Norge, må den være et ægte kendemærke på *acc. 2*. Og alligevel udvikler sig her intet stød. Hvorfor?

Vi vender tilbage til Jespersen, for at læse hans svar. Lidt rystet synes han at have været, hvor han skriver (s. 1): "jeg skal forøvrigt ikke prøve på at påvise dette i enkeltheder eller gå Anders Pedersens første afsnit igennem punkt for punkt; senere hen vil der være flere lejligheder til at vise, at jeg endnu anser det for forsvarligt ¹⁾ at opretholde alle de virkelig betydningsfulde bestanddele ¹⁾ af den tidligere teori." At Jespersen ikke diskuterer alle af Anders Pedersen anførte argumenter, kan man ikke bebrejde ham, om man end vilde have ønsket nærmere besked, men for den påstand, hvormed perioden slutter, findes der i hans afhandling ikke det ringeste bevis ²⁾. Alligevel siges der ved slutningen, at den gamle stødteori skal være så 'velbegrunderet' 'som vi med vore hjælpemidler og metoder kan vente at nå til'. For med rette at kunne sige sådant, vilde det have været absolut nødvendigt at slå kontraargumentationen ned, ti den fordomsfrie læser beholder det positive indtryk tilbage, at alle portamentoteoriens elementer er reducerede ad absurdum, uden at der er gjort ringeste forsøg på deres forsvar, og han ser altså ingen anden mulighed end at opgive teorien.

Lidt anderledes forholder det sig med de bemærkninger, som Jespersen i sin afhandling i Dania har gjort om to grupper af ord, nemlig om de jyske ord af typen *folk* og om typen *ven*

¹⁾ Udhævet af mig.

²⁾ For den en gang for alle fastslåede kronologi anføres s. 32 endnu engang de gamle argumenter.

[*væn* — *væn'ən*]. Her findes der i Jespersens sidste afhandling et svar på Pedersens angreb, men jeg kan ikke se andet, end at den ene påstand står her overfor den anden. Hvad den første gruppe angår, har Kock forklaret dens mangel på stød i jysk af, at *l n* i *folk, hjælp, sank* har været stæmmeløse. Nei, siger Jespersen, det kan ikke være rigtigt, ti i så fald måtte man antage en umotiveret overgang af stemt til stemmeløs konsonant og tilbage igen. Pedersen viser, at en sådan antagelse ikke er urimelig, og til nærmere oplysning anfører han analoge tilfælde. Assimilationen *mp nt nk > pp tt kk* forudsætter, at nasalen foran tenuis har været ustemt. Hvis det er muligt, indser man ikke, hvorfor *l* i samme stilling ikke kunde blive stemmeløs. Når Jespersen derpå svarer (s. 11): "Nu er det ganske vist god logik heraf at slutte, at næselyden var ustemt, hvor den blev bortassimileret; men det er mindre god logik også deraf at slutte, at den var lige så ustemt i de tilfælde, hvor *mp, nt, nk* er bevaret den dag idag — men det er jo netop dem der er tale om her", så har han uret, ti Pedersen har ikke påstået, at *l n* i *folk* osv. må have været ustemte, fordi *n* var ustemt f. ex. i **brinkan*, men at ustemtheden af *n* i sidstnævnte tilfælde viser, at det slet ikke er uhørt, at nasal eller liquida foran tenuis bliver stemmeløs; om det nu også er sket, er et andet spørgsmål, som afhænger af de kendsgerninger, der kan anføres for at bevise det, og dertil blev netop disse jyske ord, som mangler stød, anførte. I denne argumentation er der altså ingen fejl. Derpå viser Pedersen ved analogi af overgange som *ft > wt, xs > gs, ws, is*, at det heller ikke er en absurditet at antage en overgang af ustemt til stemt konsonant foran stemmeløs explosiva. Og om Jespersens egen opfattelse af disse ord siger han: Jespersen tror, at *l* i *folk* osv. var for kort til at få stød. I andre dialekter må denne lyd altså have været længere. Men for det første er der hverken i dialekterne eller i sproghistorien noget, som lader

formode en forlængelse af liquida foran en ustemt konsonant ¹⁾, og desuden må man her efter Jespersen antage 'en umotiveret overgang fra kort til lang og tilbage til kort konsonant'.

Her slår Pedersen Jespersen med hans eget argument. Men alligevel beviser han heller ikke, at *l* i *folk* har været ustemt, og jeg tvivler med Jespersen på rigtigheden af hans forklaring. Han beviser kun, at der står a priori intet i vejen for denne antagelse. Derimod gentager Jespersen s. 11, at dette *l* har været for kort til at få stød. Heller ikke derfor anføres der noget bevis, men i og for sig er det muligt, og det kommer an på teoriernes indre sandsynlighed, hvad man skal tro om disse enkeltheder ²⁾. Men her må det konstateres, at man af disse ord ikke kan udlede et argument for portamentoteorien. Og det samme gælder om modsætningen *ven* — *venn'en*, hvor Jespersen gør en minimal forskel i kvantiteten af *n* ansvarlig for stødets optræden resp. dets udebliven, medens Pedersen lader stødet opstå i en synkoperet form af et oprindeligt trestavelsesord. Her kan der heller ikke være tale om grunde for den ene eller den anden teori, men kun om to forklaringer af et fænomen efter to teorier, som fra disse ords standpunkt er lige mulige.

Efter en redegørelse for komposita, som vi i denne sammenhæng kan forbigå, omtaler Pedersen kort Marius Kristensens teori (Arkiv 15), som går ud på, at stødet er opstået ved en tilbøjelighed til at fastholde en skarp afskåren stavelseslutning. Han spørger, hvordan man kunde ønske at fastholde noget, som ikke var tilstede i forvejen, og for det tilfælde, at man vilde antage at en sådan skarp afskåren slutning fandtes, hvor den så var kommet fra, da den oprindelig ikke hører til accent 1. Derpå går han over til sin egen teori. Men her kan man gerne straks give mod-

¹⁾ Sml. dog Jespersen s. 30.

²⁾ Analogien af *skowe*, som forkortes til *skow*, er ikke nogen analogi.

partiet ordet, ti så stærk som Pedersen står i sin kritik, så svag står han i sin egen forklaring af fænomenerne og her holder Jespersen ikke svaret tilbage.

Uden betydning er vistnok den indvendning, at de tre synkoperingsperioder, som Pedersen går ud fra, ikke står så aldeles fast, at Kock selv har udtalt sig derom på en forsigtigere måde, og at Pedersen altså ikke havde lov til at tage dem til udgangspunkt for videre undersøgelser. Ser vi bort fra den anden periode, så tør man dog kalde den første og den tredje temmelig 'velbegrundet', og hvis det skulde vise sig, at stødfænomenerne lod sig forklare ved hjælp af Kocks perioder, vilde dette jo støtte hypotesen om perioderne, såvidt som denne hypotese endnu behøver en sådan støtte. Det samme kan der siges om bemærkningen angående kronologien for bortfaldet af *a i u*; denne kronologi er så godt bevidnet som nogen sproglig forandring i en så gammel tid, og en stødteori, som bygger derpå, vil ikke let kunne gen- drives, hvis den ikke har andre svage punkter. Men at Pedersens teori har sådanne, viser Jespersens senere argumentering. Pedersen tror, at stødet er opstået af de svagt betonedede vokaler i slutningsstavelserne, og det på følgende måde. Vokalen blev ustemt; derpå gik den over til et pust; dette pust var *h*, og *h* gik over til den tilsvarende klusil. Jespersen viser, at her følger den ene usandsynlige hypotese på den anden. Det er allerede i og for sig usandsynligt, at de svagt betonedede vokaler skulde være blevet ustemte, og der er endnu mindre grund til en sådan antagelse, hvor de stod mellem tonende konsonanter. At vokalens kvalitet skal være ligegyldig og at alle vokaler repræsenteres ved *h*, er ikke så selvfølgelig, som Pedersen antager. Men værre er overgangen fra et af en vokal opstået *h* til strubelukke, ti det forudsætter en vej, som fører fra mindre åbning over større åbning til lukkelyd, altså en betænkelig omvej. Mindre har det at betyde, når Jespersen regner ud, at Pedersen må

antage et større antal af analogidannelser end han selv er nødt til. Slige beregninger er altid afhængige af en gruppering, som ikke kan være andet end subjektiv. Men ramrende er igen den indvending, at stødet i alle de ord, som nu har det på en lyd — vokal eller konsonant — der følges af en konsonant, måtte være flyttet fra ordets slutning til dets midte, da det jo efter Pedersen er opstået af en vokal, som har stået efter sidstnævnte konsonant.

Af betydning er også kritikken af de tilsyneladende beviser for en tidligere udbredelse af stødet over hele Norden. Hverken den iøvrigt ikke regelmæssigt optrædende accent 1 efter hiat, eller den også i andre sprog meget udbredte stavemåde *mpn* for *mn*, eller skjaldेरimerne på én konsonant ved stavelser, der ender på flere, beviser det ringeste for et tidligere stød, og derved svæver denne mening aldeles i luften.

Derefter bliver man vel nødt til at give slip også på Pedersens stødteori, om man end ikke derfor behøver at give Jespersen ret i hans polemik mod Kock i anledning af den sidstes mening om accenten i oprindelige trestavelsesord med synkope i mellemstavelsen. Men jeg har ikke anledning til her at gå nærmere ind derpå.

Som resultat af denne drøftelse hævder jeg, at stødets gåde er så uløst som den nogensinde har været. Pedersen har vist, at de ældre teorier ikke lader sig opretholde, og derpå har Jespersen reduceret Pedersens teori ad absurdum. Ingen af de hidtil fremførte forklaringer holder stik. Vi må da forsøge på ny. Men derved må vi holde fast på det som er nået. At der består en sammenhæng mellem synkope, accent 1 og stød, er en kendsgærning, som man ikke længer kan tvivle på; det, det kommer an på, er at finde det væsentlige punkt, hvor denne sammenhæng er skjult.

II.

Efter Kock er i den fællesnordiske periode de to accentuationssystemer på følgende måde fordelte over ordene: Accent 1 findes 1. i oprindelige tostavellesord, som er blevet til enstavelsesord ved synkope af anden stavelse, 2. i oprindelige trestavellesord, som ved mellemstavelsens synkope er blevet til tostavellesord, 3. (måske tildels ad analogisk vej) i ord, som fra urnordisk tid eller længere har bestået af én stavelse.

Accent 2 tilkommer efter Kock 1. oprindelige trestavellesord, som ved tredje stavelsens synkope er blevet til tostavelsesord, 2. ord som fra gammel tid har bestået af to stavelser. Disse ord havde tildels allerede i indogermansk en accentuering, der måtte føre til accent 2, tildels kan de også ad analogisk vej have fået denne accent.

Ved synkope kastes efter Kock den synkoperede stavelles accent tilbage på den forangående stavelse. Denne får derved 1. en totoppet expiratorisk accent, 2. en musikalisk compositus, alt under den forudsætning, at den er modtagelig for en sådan accentuering.

Resultatet har altså været, at der såvel ved accent 1 som ved accent 2 optrådte en circumflex. Ved accent 1 fandtes den oprindelig på første (fortis-) stavelse. Ved accent 2 på anden (infortis-) stavelse. Her går den senere udvikling i det svenske rigssprog og i mange dialekter i den retning, at ved ord af ikke mere end to stavelser får den første circumflex og compositus, medens anden stavelse får en éntoppet accent. Det samme må engang være foregået i dansk.

Med accent 1 forholder det sig på en anden måde. Her er circumflex og compositus fra begyndelsen tilstede i fortis-stavelser, forsåvidt de er modtagelige for denne accentuering. I den svenske Elfdalsdialekt er denne accent endnu bevaret (Kock, Acc. s. 21). Men i stavelser, som ikke er modtage-

lige for circumflex, opstår en entoppet fortis med acutus. Denne forskel mellem for circumflex modtagelige og ikke modtagelige stavelser er dog senere forsvundet, idet circumflexen i de fleste dialekter og i det svenske rigssprog er afløst af en entoppet accent, hvorved accentueringen er blevet den samme som ved de ord, som fra begyndelsen ikke har været modtagelige for circumflex. Også her må dansken, som nu overalt har entoppet fortis, engang være gået den samme vej.

Spørger vi efter betingelserne for circumflexens opståen, så får vi det svar, at den stavelse, som skal kunne få denne accent, må være lang, d. v. s. den må indholde enten en lang vokal eller en kort vokal, søm følges af en lang konsonant eller en konsonantgruppe. Denne betingelse er, bortset fra en let forståelig undtagelse, som nedenfor vil blive omtalt, den samme, hvorunder stødet optræder i dansk. Den slutning ligger altså nær, at der består en sammenhæng mellem circumflex + compositus ved accent 1 i det ældre sprog og stødet i det yngre. Og denne sammenhæng kan allerede af kronologiske grunde ikke være nogen anden, end at stødet er opstået af circumflex + compositus ¹⁾. Og da vi ved, at circumflex 1 over næsten det hele nordiske sprogområde og deriblandt i dansk i en senere periode er gået over til entoppet fortis, tager vi næppe fejl, når vi her søger stødets hemmelighed og formulerer vedkommende lydlov på følgende måde: Stødet opstår ved overgangen fra totoppet fortis til entoppet fortis ved accent 1. Vi vil nu forsøge at forstå denne overgang.

Den expiratoriske accentuering af ord med acc. 1 før

¹⁾ Som man vil se, har denne opfattelse nogen lighed med den måde, hvorpå Marius Kristensen (Arkiv 15, 50) forklarer det yngre specielt vestjyske stød (det ældre stød opfattes af M. Kr. på en ganske anden måde). Det må dog være mig tilladt at gøre den bemærkning, at jeg ikke havde læst Marius Kristensens afhandling, da jeg kom til ovenstående slutning. Jeg er tværtimod nået til den ved de overvejelser, som her er blevet fremsat.

reduktionen af totoppet til entoppet fortis kan fremstilles ved følgende grafiske tegn:

Enstavelsesord $\succ$

Tostavelsesord $\succ \succ$

(den punkterede linje angiver stavelsegrænsen). Den første stavelse havde stærkt decrescendo, fulgt af et svagt crescendo; i anden stavelse, som overalt har og fra begyndelsen må have haft levissimus, fortsættes decrescendo. Udviklingen har nu været den, at den svage bølge af forstærket expiration ved første stavelses slutning er blevet afbrudt; ved tostavelsesord fortsættes derpå decrescendo i anden stavelse; ved enstavelsesord afsluttes første stavelses decrescendo ved absolut pause.

En lignende simplificering har fundet sted ved den musikalske tone. Hvilken den kromatiske bevægelse af accent 1 har været før reduktionen, kan ikke så let afgøres; de moderne dialekter afviger i denne henseende stærkt fra hinanden. Men når man lægger mærke til, at anden stavelse overalt har levissimus, at samme stavelse i svensk har den dybeste musikalske tone (gravis), og at også ved accent 2 levissimus er forbundet med gravis, er der vist ikke nogen grund til at antage, at denne stavelse i oldsproget skulde have haft en høj tone, og man må slutte, at denne betoning i norske dialekter er sekundær. Det må i denne sammenhæng også erindres, at dansk står nærmere ved svensk end ved norsk, og at man altså har større ret i for olddansk at forudsætte en accentuering, der stemmer overens med den svenske end med den norske. Tonebevægelsen ved accent 1 i det hele har altså vist ikke været stigende. Det ligger nærmest at antage, at der med den første stavelses to exspiratoriske toppe har været forbundet to musikalske højdepunkter, som var skilte ved et dybere liggende punkt. Det er også alene på denne måde, at de

to musikalske toner tydelig kan skelnes; en udelukkende op- eller nedgående tone høres som enkelt. Det er efter almindelige regler for tonebevægelsen ikke sandsynligt, at de to højdepunkter havde samme højde; tilstanden vilde være i nærmeste overensstemmelse med den expiratoriske bevægelse, om det andet højdepunkt lå lidt dybere end det første. Går man ud fra, at den første top har haft acutus og at den anden stavelse havde gravis, så må fortisstavelsens anden top vel have haft medius.

Den musikalske bevægelse ved accent 1 før reduktionen kan da grafisk fremstilles på følgende måde: ved enstavelsesord $\vee$; ved tostavelsesord $\vee$ ¹⁾. Ved overgangen fra den to-

¹⁾ Af denne accentuering lader den senere udvikling i de tre sprog sig let forklare. I Kristianiadialekten (s. Kock, Acc. 23) er andet højdepunkt blevet forhøjet, hvorpå accentens første del er gået tabt. Bevægelsen blev således stigende; og denne stigning blev senere fortsat i den følgende infortisstavelse, som ikke har vægt nok til at beholde en egen tonebevægelse, men nu fortsætter bevægelsen fra første stavelse. I Stockholmsdialekten udelades fordybningen mellem accentens to højdepunkter; tonen forbliver på begyndelseshøjden, som ved en lille forhøjning af slutningen også er slutningshøjden, og der finder altså på første stavelse ingen tonebevægelse sted. Ved anden stavelse følger nedgangen som før. I dansk er højdepunktet ved første stavelses slutning afbrudt sammen med den expiratoriske top, hvormed det var forbundet, og den nedgående bevægelse må — så længe der i dansk fandtes nogen tonebevægelse — være bleven bevaret. De tre måder, hvorpå de tre sprog har behandlet tonebevægelsen, har tilfælles, at de har betydelig simplificeret processen ved at forsømme resp. at afbryde en af de tre dele i den ned- op- nedgående accent. Dansk, der undertrykker mellemstykket, beholder således kun en bevægelse i én retning; norsk, der bortkaster begyndelsen, må for at få en enkelt accent også ændre slutningens retning; svensk, der fjærner bevægelsen i første og anden del men beholder begyndelsens højde, får en accent, der først er hvilende og derpå har bevægelse i én retning. — Jeg må her bemærke at antagelsen af en musikalsk tone med to højdepunkter ikke er netop nødvendig for stødets forklaring; man kunde også antage, at første stavelse havde haft en hvilende-stigende accent. Hvis tonehøjden her steg fra medius til acutus og derpå i anden stavelse daledede til gravis, lod det sig tænke, at dansken på første stavelse havde bevaret begyndelseshøjden. Også på denne måde vilde accentens anden — stigende — del være blevet afbrudt; af $\vee$ vilde være blevet $\vee$, af $\wedge$ $\wedge$. Men den svenske accentuering forklares bedre, når man går ud fra bevægelsen $\vee$ i første stavelse, og som sagt lader den expiratoriske bevægelse formode en analog musikalsk accentuering.

toppede til den éntoppede accent blev tilligemed den expiratoriske accents anden top også den musikalske stigning i stavelsens anden del afbrudt. Ved enstavelsesord opstod $\searrow$ af $\searrow$, ved tostavelsesord $\searrow$ af $\searrow$.

Denne afbryden af den expiratoriske og den musikalske accent er sket ved et ryk, som er en følge af en brydning mellem to bevægelsesretninger. Det stærke decrescendo og den stærke synken, som hørte til begyndelsen af accent 1, repræsenterer hovedretningen; i tostavelsesord fortsattes denne retning endogså i anden stavelse med dens yderst svage expiration og dens meget dybe musikalske tone. I ord med en sådan accentuering virker det korte crescendo og den korte stigning ved første stavelses slutning forstyrrende, og der opstår en trang til at simplificere de komplicerede forhold ved at fjerne dette crescendo og denne stigning. Men traditionen virker i modsat retning og søger at bevare dem bægge. Af denne brydning opstår der en momentan stammen, som lader sig sammenligne med, at man ved en opskydende tanke pludselig standser midt i et ord. Den simpleste måde, hvorpå expirationen pludselig og uvilkaarlig afbrydes, er stemmebåndenes sammenklappen. Når de umiddelbart derpå igen åbnes, fortsættes det påbegyndte decrescendo i anden stavelse. Således er stødet en sidste rest af circumflexens anden top ved accent 1.

Vi forstår således, at der ikke findes stød ved accent 2. Når vi sammenligner forholdene i svensk, viser det sig, at såvel de gamle expirationsforhold som tonebevægelsen er bevaret. Tostavelsesordene har endnu bevægelsen fortis-levisimus-levis (resp. semifortis), ledsaget af medius-gravis-acutus; kun har der fundet en forskydning sted af en af de tre toppe fra anden til første stavelse. Man kan med rette formode, at denne gamle tonebevægelse ved accent 2 endnu eksisterede i dansk, da circumflex 1 blev afbrudt og stødet opstod; da circumflex 2 på rodstavelsen er yngre end cir-

cumflex 1, er det naturligt, at den også har holdt sig længere, ligesom det endnu er tilfælde i svensk. Men i så fald var her ingen faktor tilstede, som greb forstyrrende ind, og der udviklede sig da heller intet stød ¹⁾.

At anden stavelses svage accent har været af betydning for stødets opståen i tostavellesord, fremgår også af kompositionen. Efter Kock (Acc. s. 126) får anden stavelse af tostavellesord med acc. 2 som andet kompositionsled levissimus i st. f. levis. Følgen bliver, at disse ord får accent 1. Men i dansk optræder i så fald stød. Der er altså en sammenhæng mellem anden stavelses levissimus og første stavelses stød. Anden stavelses svage accent har forhindret forstærkningen og stigningen i første stavelses slutning.

Af de ord med lang stavelse, som har accent 1, mangler stødet hos sådanne ord, som ender på en stemmeløs konsonantgruppe eller dobbeltkonsonant. Den forklaring, som almindelig gives herfor, er, at ved de stemmeløse konsonanter er stemmebåndene så langt fjærnedede fra hinanden, at en sammenklappen derved skulde være udelukket. Muligheden af, at stemmebåndenes afstand har været af nogen betydning ved indtræden eller udebliven af lukke, kan ikke uden videre nægtes, men hvor vi har set, at stødet ikke i første linje er forårsaget ved organernes umiddelbart forangående stilling, men at et psykologisk moment, uvisheden om den retning, som expirationen og tonebevægelsen har at tage, har været den afgørende faktor, kan denne afstand dog kun have været af ringe betydning. Stødets udebliven i de nævnte tilfælde må forklares ad en anden vej, men det kan det også.

For det første kan man med rette spørge, om det vel forholder sig således, at ord på kort vokal + ustemt konsonantgruppe undtagelsesløst har haft circumflex. Da ustemte

---

¹⁾ Om udviklingen af circumflex 2 i dansk s. nedenfor s. 251. For den her udtalte opfattelse, at den har holdt sig længere end circumflex 1, taler de s. st. anførte ord med forlænget rodstavelse i nutidssproget.

konsonanter ikke kan have nogen musikalsk accent og største parten af dem, explosiverne, heller ikke kan få en exspiratorisk forstærkning, idet expirationen ved dem aldeles opfører, måtte den korte vokal alene bære den totoppede accent. Men hvis det var muligt, forstår man ikke, hvorfor heller ikke ord med kort stavelse har kunnet få circumflex. Hvor der nu ingen circumflex er, kan der heller ingen circumflex blive afbrudt, og vilkårene for stødets udvikling mangler altså fra begyndelsen. Men vi har anledning til at gøre endnu en anden overvejelse gældende. De danske ustemte konsonanter er i hovedsagen explosiver. Ved betonedede stavelers slutning forekommer følgende stemmeløse lukkelyd: dobbelt *k t p*, dobbelt *g* og *b*, og enkelt *b*, som i det mindste i rigssproget hører til denne kategori. Følgende explosiver kommer, i det mindste forsåvidt der er tale om gamle ord, ikke i betragtning: enkelt *k t*, som er blevet til stemte spiranter, og enkelt *g d b*, som allerede i oldsproget udelukkende forekom efter nasaler og er blevet assimilerede med disse. I de sidstnævnte tilfælde optræder stemte konsonanter resp. konsonantgrupper, og stødet optræder lydlov-mæssig, hvis stavelsen er lang. Vi har altså at gøre med stavelser på *kk tt pp gg bb*, som udelukkende har kort vokal, og stødet måtte altså indfinde sig på explosivlyden ¹⁾. Men disse lyd medfører allerede uden stød denne pludselige afbryden af expirationen, som hører til den afbrudte circumflex. Stødet bliver altså overflødig, og det udebliver ganske naturlig.

Andre ustemte konsonanter, som forekommer ved tonestavelers slutning, er ustemt *r* og undertiden *l* foran en ustemt explosiva, *f* foran *t*, dobbelt *f* och *s*. Ved ord som *kort*, *bort*, *kraft* kan der altså spørges, om udeblivelsen af stødet ikke snarere må tilskrives den følgende explosivas indflydelse end den omstændighed, at *r*, *f* er ustemt. Dog

¹⁾ Foran enkelt *b* findes lang vokal og da optræder stødet på vokalen.

viser ord som *vandt* [*van't*], *bænk* [*bæn'h*], som har stød på stemt konsonant foran explosiva, at dette spørgsmål må benægtes. Altså er det ikke alene explosiverne men også de øvrige ustemte konsonanter, der overflødiggør stødet, og det bekræftes ved ord som *læs*, hvor der ikke følger nogen explosiv lyd på det ustemte *s*. Det lader sig let forstå, ti om end ved ustemt *r* og *l* og ved *f* og *s* expirationen ikke ophører, så ophører dog den musikalske tone, og derved bortfaldt muligheden af en forhøjning af tonen, der senere kunde være bleven fjærnet. En forstærkning af expirationstrykket kan have været tilstede på disse åbne konsonanter, men denne forstærknings betydning har da ikke været stor nok til ved dens afbryden at fremtvinge et stød ¹⁾.

En følge af, at circumflex og compositus og tilsammen med dem den del af stavelsen, som bar accentens anden top, er afbrudt, er, at i ord med lang vokal er denne vokal bleven forkortet. Vel gælder en vokal med stød i grammatikken for lang, men det betyder i grunden ikke noget andet end at stødet kun kan falde på en vokal, som vilde være lang, dersom den ikke havde stød. Vistnok har vokalen + stødet + den medfølgende pause en lang vokals værdi. Vokalen har også en lang vokals kvalitet, men ikke dens kvantitet; *god* [*go'ð*] udtales med kort lukket *o*, medens *op* med gammelt kort vokal har kort åbent *o*; *å* i *år* [*å'r*] står kvalitativt på én linje med det lange *å* i *både* [*bå·ð*] men kvantitativt med *å* i *konge* [*kå·æ*], *hånd* [*hån'*]. Vokalens sidste del er blevet bortkastet.

Denne iagttagelse fører til det spørgsmål, hvordan det forholder sig i denne henseende med konsonanter, der har stød. Disse konsonanter må engang have båret accentens

¹⁾ Jeg må overlade til danske sprogforskere at afgøre, om *s* i *læs*, *græs* udtales skarpere end f. ex. i *græsser*. Det kunde være en rest af en konsonantforstærkning ved acc. 1, som var blevet stående, da accenten her ikke blev afbrudt af stød. Det er dog sandsynligere, at *læs*, *græs* aldrig har haft circumflex.

anden top, og man må da vente, at de er blevne forkortede, da accentens sidste del blev afbrudt. For at kunne forkortes måtte en konsonant have en vis længde, og derved opstår spørgsmålet om konsonantens kvantitet.

De simpleste tilfælde er de, hvor ordet ender på kort vokal + oprindelig lang stemt konsonant. Idet accenten afbrydes, forkortes konsonanten. Af *manñ* bliver [*man'*], af *fall* bliver [*fal'*]; skrivemåden *mand*, *fald* er til dels archaistisk, til dels beror den på tostavellesformerne, hvor *nd ld* ligesom dobbeltkonsonanter blot tilkendegiver, at vokalen er kort.

En del ord på stemt konsonantgruppe har i tostavellesformer, såvidt der ikke er stød, lang første konsonant. Således *harm* [*har'm*] og *harme* [*har'mə*]; *havn* [*hau'n*], pl. *havne* [*hau'nə*]. Hvis enstavellesformen engang ligeledes har haft lang konsonant, så er denne ved stødets udvikling bleven forkortet. Men at *harm*, *havn* har haft lang *r v*, er meget sandsynligt, og det forklares da af den totoppedede accent. [*har'm*, *hau'n*] er da opstået af *harřm hañn*. Man kunde da være fristet til den antagelse, at tostavellesformerne *harme*, *havne* havde fået lang konsonant efter de korte former *harm*, *havn*. Men det modsiges af de ikke fåtallige tostavellesord, som ikke har kortere former ved siden af dem og som alligevel har lang konsonant, som f. ex. *havre*, *hyrde*. Det viser, at konsonantforlængelsen i disse ord ikke udelukkende skyldes accent 1 men også optræder ved accent 2. Jeg opfatter dette forhold således, at den lange konsonant i ord af typen *harme*, *havne*, *havre* hænger sammen med den circumflex, som også ord med accent 2 engang har haft, og som endnu har holdt sig i svensk. Circumflexen er i fortisstavelsen af disse ord yngre end i fortisstavelsen af ord med accent 1, og den har da ikke delt dens skæbne. Medens den sidstnævnte er blevet afbrudt, hvorved stødet opstod, er den førstnævnte kun blevet udjævnet, så at de store expiratoriske og kromatiske bevægelser med tiden blev mindre

fremtrædende, og den gamle længde blev således bevaret. Altså: *haǫnu > *haǫn* > *haʉn* (acc. 1).

haǫnōr > *haǫne* > *haʉne* (acc. 2).

Med hensyn til ord af typen *land*, *kam*, *stang*, *kold*, hvor en stemt explosiva er bleven assimileret til en forangående nasal eller *l*, kan man, sålænge det kronologiske spørgsmål ikke er afgjort (sml. derom nedenfor s. 257), antage to muligheder. Hvis assimilationen er yngre end stødet, så må circumflexens anden top umiddelbart før stødets opståen have ligget på første konsonant, da det er denne, der får stød, og den må da have haft en sådan længde, at den kunde forkortes uden derved helt at gå tabt. Men vidnesbyrd om en sådan forlængelse som af *u r* i *havne havre harme* findes ikke. Det er heller ikke let at bestemme, hvor lang en konsonant må have været, for at kunne tåle en forkortelse, og det lader sig tænke, at den almindelige længde har været tilstrækkelig. Udviklingen har da været: *landa > *lañd* > *lan'd* > *lan'*. Hvis derimod assimilationen er ældre end stødet, så må der være opstået lang konsonant, og udviklingen er: *landa > *lañd* > *laññ* > *lan'*. For denne opfattelse kan anføres, men ikke som et afgørende moment, at assimilationen lader sig lettere forstå, når de to konsonanter følger umiddelbart på hinanden, end når de er skilte ved stød. På samme måde som med *land*, *kam* o. s. v. forholder det sig med *selv*, *halv*. Af *selbar, *halbar blev *selv*, *halv*, derpå enten *sel'v*, *hal'v* eller *señl*, *hañl*, hvorefter det yngre *sel'*, *hal'*.

Ord på stemt konsonant + ustemt konsonant har i rigssproget stød men ikke i jysk og en del af fynsk. Koock og i tilslutning til ham Pedersen har forklaret dette forhold således, at den stemte konsonant har været ustemt foran den ustemte; Jespersen tror, at den i rigssproget har været forlænget og derved blev istand til at få stød, og s. 30 udtaler han den mening, at en ringe kvantitetsforskel er tilstrækkelig til at

forklare forskellen mellem jysk *mælk* og rigssprogets *mælk*. Efter vor opfatning behøves der ikke nogen lang konsonant til at bære stødet, men lydudviklingen i ordene med kort stavelse, som ikke kunde få circumflex, lader formode at den stemte konsonant i *folk* før stødets opståen dog har været lidt længere end i *ven*. Ti *k*-lyden i og for sig kan ikke have været af nogen betydning for circumflexens opståen. Ved afbrydningen af accentens anden top blev da konsonanten forkortet. Under disse omstændigheder forekommer det mig ikke umuligt, at grunden til forskellen mellem rigssprogets *mælk* og jysk *mælk* faktisk er at søge i en tidligere ringe forskel i konsonantens kvantitet, som forårsagede, at ord af denne type i jysk ikke har fået circumflex og følgelig senere heller ikke stød. Men deraf følger ikke, at samme kvantitetsforskel endnu måtte existere; tværtimod vil man snarere vente, at det *l*, som senere er blevet forkortet, nu skal være kortere end det, som har bevaret sin gamle kvantitet ¹⁾).

Enstavelsesord på kort vokal + enkelt stemt konsonant som *ven*, *bud*, *gud* har ikke haft circumflex, og de får som følge deraf heller ikke stød. I den bestemte form består der to muligheder: enten bliver vokalen lang, og da får de analogisk stød på vokalen [*gu'ðən*], eller vokalen vedbliver under indflydelse af den ubestemte form at være kort, og da får de stød på konsonanten i analogi med de talrige ord på kort vokal + oprindelig dobbelt konsonant, som ligeledes i den bestemte form har kort vokal og i den moderne udtale kort konsonant, altså [*bud'əð*, *væn'ən*] efter [*man'ən*]. Når

¹⁾ Efter Mikkelsen, Dansk Sproglære § 17, er stemte medlyd lange foran en anden medlyd. Her opfattes altså *l n* i *halte*, *vente* som lange. Denne længde, som er mindre fremtrædende end længden af *u* i *havre*, må have samme grund (s. ovenfor s. 251), og *mælk*, *folk* står da på én linje med *hav'n*. Forlængelsen er en følge af circumflexen, men i jysk kunde denne forlængelse ikke indtræde foran en ustemt konsonant, og circumflexen kunde følgelig heller ikke optræde.

ven, *føl* i den ubestemte form ikke på samme måde slutter sig til *mand*, så forstår det sig af sig selv, da der findes mange enstavelsesord på enkelt konsonant uden stød. Men den korte vokal i tostavelsesord måtte bevirke, at konsonanten blev opfattet som lang, da regelen er, at en kort vokal i åben stavelse — altså foran enkelt konsonant i tostavelsesord — forlænges. Samme opfattelse af forholdet, der har ført til den ortografiske fordobling af *n* i *vennen*, har også været grunden til stødets opståelse. Der kan ikke være tale om, at *n* i *ven* skulde være for kort til at bære stødet; det har kun været for kort til at få den circumflex, som er vilkåret for en lydlovmæssig opståen af stødet; men dette gælder ligeledes om *n* i *vennen*.

Når ord som *tam*, *gram*, *dam* og andre på kort vokal + *m* skiller sig fra *ven* ved, at de har stød i de ubøjede former, så er det let forståeligt. Da intervokalisk *m* regelmæssig er blevet forlænget, måtte udlydende *m* i de korresponderende former også opfattes som langt, og stødet har da udbredt sig til disse former ligesom til de ord, der som *dag* har secundær lang vokal. At *tam* nogensinde har været udtalt med lang vokal, kan altså ikke sluttes af stødet, og endnu mindre kan disse ord bruges til bestemmelse af stødets kronologi.

Som bekendt har *guld*, *gulv*, *sølv* ikke stød, når de står uden artikel. De behandles altså ligesom *ven*. Hvorledes Jespersen kan holde stødets udebliven i disse ord for naturlig, er, endogså om man går ud fra hans teori, uforståeligt. *guld* står aldeles på én linje med *fald*, *mund* o. l., hvis stød af Jespersen med rette anses for lydlovmæssigt, da disse ord oprindelig ender på en stemt konsonantgruppe. Slutningskonsonanten i [*gul*] har dog ikke lidt nogen unaturlig forkortelse; *l* udtales nu for tiden kort ligesom i *fald*, men når dette sidste kan bære stød, indser man ikke, hvorfor *l* i *guld* ikke skulde være istand dertil. Altså har *guld*, efterat kon-

sonanten ligesom i *fald*, *mund* var bleven forkortet, sluttet sig til *ven*, *føl* o. l., der har oprindelig kort konsonant. For *gulv*, *sølv* gælder samme slutning a fortiori, da tabet af *v* i disse ord vistnok ikke er ældre end forkortelsen af *l* i *guld*.

Om *ko*, *so* bemærker Jespersen, at disse ord ikke har synkope, og at de altså ganske vist efter hans, men ikke efter Pedersens teori kan have lydlovmæssigt stød. Efter min opfattelse er synkope heller ikke en nødvendig betingelse for stødet, ti stødet opstår ikke af synkopen men af circumflexen. Da nu disse ord har accent 1, må de i urnordisk have haft en — analogisk — circumflex. Derpå har de fået lydlovmæssigt stød.

Ord af typen *fødder*, *nødder*, *ager* har tilfælles, at de er gamle monosyllaba med accent 1, som ved svarabhakti er blevet til tostavelserformer. Før svarabhaktivokalens udvikling var de alle tre som monosyllaba modtagelige for circumflex. Man må formode, at accentens to toppe var således fordelt, at den første faldt på vokalen, den anden på det efter explosivlyden følgende *r*. Accentens to toppe var altså skilte fra hinanden ved den mellemliggende explosiva, hvad der vistnok har været af betydning for udviklingen af af den parasitiske vokal. Men som helhed beholdt ordene enstavelsesaccentueringen. Første stavelse havde samme accent som senere efter stødets opståen første stavelse af *manden*, d. v. s. den entoppede fortis, som repræsenterer første del af circumflex 1, og i analogi med ord som *manden* fik *fødder* osv. stød. Stødet kan her ikke være opstået ad lydlovlig vej, da accentens anden top ikke er afbrudt men er bevaret i ordets anden stavelse. Denne sidste blev opfattet som parallel med anden stavelse af *manden*. Der må ved disse ord lægges mærke til stødets sted. Ved *nødder* forstås det sig næsten af sig selv, at stødet falder på *ð*; ordet har kort rodstavelse, og *ð* måtte derfor ligesom ved *bud'et* opfattes

som langt. Men det er ganske interessant, at også *fødder* har kort *ø* og stød på *ð*. At det hænger sammen med den ejendommelige fordeling af accentens toppe på to stavelser, viser singularformen *fod*, som har stød på *o*. Altså er *ø* i od. *fōtr* blevet forkortet på grund af den omstændighed, at den kun bar circumflexens første top, ligesom de lange vocaler senere ved stødets opståen er blevet forkortede, da accentens anden top blev afbrudt. Altså:

$$f\ddot{o}t(R) > f\ddot{ö}t > f\acute{o}'ð$$

$$*f\ddot{o}tir > f\acute{o}'tr \text{ } ^1) > f\acute{o}'tr > f\acute{o}'t\ddot{a}r > f\ddot{ö}'\ddot{a}r.$$

Denne forkortelse beviser omvendt, at accenten virkelig har været delt, som ovenfor er blevet antaget; hvis *fōtr* havde havt circumflex på *ō* i st. f. på *ō* + (*t*)*r*, vilde stødet falde på *ø*, ligesom *fod* har stød på *o*. Til en senere forkortelse foran dobbeltkonsonant var der heller ingen grund, siden der mellem konsonanterne havde udviklet sig en vokal (sml. også *ydre* med langt, ikke forkortet *y* foran oprindeligt *tr*).

Forskellen mellem *nødder*, *fødder* på den ene side, *ager* [*a'yær*] på den anden er kun den, at den korte vokal i *nødder*, *fødder* som i mange andre ord er bevaret foran *d*, sml. *bud*, *bad*, *brud(et)*, medens der i *ager* senere er opstået lang vokal i åben stavelse foran *g*. På grund af denne forlængelse har *ager* fået stød på *a*. Ligesom *fødder* må *edder* forklares (af *eitr*). Derimod skiller ord som *binder*, *bønder* sig fra *fødder* ved, at i de gamle enstavelsesformer *bindr*, *bændr* *n* ikke ved en ustemt explosiva var skilt fra det følgende *r*. Derfor kunde enstavelsesformen lettere holde sig ved siden af den ved svarabhakti opståede tostavelsesform. Dobbeltheden afspejler sig endnu i disse ords dobbelte udtale; [*ben'ɪ*] går tilbage til *bindr* med circumflex på *in* og har lydlovligt stød, medens [*ben'ær*] må være opstået af *bindær* og har

¹⁾ Ved ' angives her accentens første, ved ' dens anden top.

analogiskst stød ligesom *fødder* ¹⁾). På samme måde kan *giver* [*gi'v.t.*, *gi'x.*] snarere være opstået af enstavelsesformen *givr* med circumflex end af tostavelsesformen *givær* med delt accent ²⁾).

Forskellen mellem *hassel*, *axel* på den ene side, *fødder* på den anden ligger i ordenes senere udvikling. Formerne *hasl*, *axl* må have haft en delt circumflex ligesom *fætr*. Men medens den ustemte konsonant i *fætr* senere blev til stemt spirant, hvorved muligheden til at få stød på konsonanten opstod, er den ustemte konsonant resp. konsonantgruppe i *hassel*, *axel* blevet stående, og der var da heller ikke plads til et — analogisk — stød. Derimod har *vinter*, *synker* fået stød ligesom *fødder* ³⁾). Udviklingen er deri forskellig fra hvad vi har set ved *fødder*, at den forkortelse af vokalen, som *fætr* har været udsat for, her ikke kunde indtræde, da stavelsen ikke indeholdt en lang vokal men en kort vokal + stemt konsonant. Det — analogiske — stød hviler efter de almindelige regler på konsonanten.

Ved ord af typen **dōmiðē*(*R*), **skiliðē*(*R*) må der skelnes mellem dem, som oprindelig har lang, og dem som har kort stavelse. De førstnævnte har fået circumflex og følgende også stød:

*dōmiðē(*R*) > *dōmðiv* (> *dōmte*?) > *døm'te*.

Derimod kan der blive spørgsmål, om de ord af denne type, som har kort rodstavelse, oprindelig kunde få circumflex. Men da første stavelse efter synkopen var blevet lang, er de blevet

¹⁾ Når derimod *fødder* undertiden udtales [*fæð'x.*], kan denne udtale ikke tilbageføres til enstavelsesformen *fætr*, da stødet, som jeg har vist ovenfor, i så fald måtte ramme *ø*, ikke *ð*. [*fæð'x.*] må altså være en reduktionsform af [*føð'ør*].

²⁾ Circumflexen på **gebr* kunde forklares ved, at ordet ved synkopen har fået lang rodstavelse. Sml. nedenfor om udviklingen **skiliðē*(*R*) > *skil'te*.

³⁾ For den od. form *vintær* må vel antages samme accentuering som for *fótær*.

behandlede, som om de fra begyndelsen havde haft lang stavelse:

*skiliðē(*æ*) > *skilðir* > *skilte* > *skil'te*

eller " > *skilðir* > *skil'te*.

Om stødets kronologi vil jeg her kun gøre nogle få bemærkninger. Tiden for dets opståen falder efter det foregående sammen med overgangen fra circumflex til éntoppet fortis. Men for denne overgang savner vi faste holdepunkter i samme grad som for stødet selv. Der er tegn, som tyder på, at den ikke har fundet sted på én gang. Spor af, at denne forkortelse allerede har begyndt i oldnordisk tid, har Kock fundet i fordoblingen af konsonanten i former som *grárrar*, *grárrí*. Men han antager, at det foreløbig kun er sket i visse stillinger, og på den anden side består circumflexen den dag idag i svenske dialekter. Af de kriteria, som er blevet anførte for stødets tidsbestemmelse, er, så vidt jeg ser, alene ordene på difthong som *lov*, *hav* af betydning. Ikke når man betragter dem isoleret — ti det må indrømmes Jespersen (s. 29 anm. 2), at det i og for sig godt lader sig tænke, at en diftong ikke skulde være stødmodtagelig, og at *lov* m. h. til denne modtagelighed ikke er anderledes stillet end *fad*, — men når man sammenligner *lov* uden stød med *skov*, som har stød. Ti denne forskel må have sin grund i, at *skógr* har haft lang vokal, medens vokalen i *log* var kort. Men efterat *g* var blevet til *v* og dette *v* med den forangående vokal havde dannet en difthong, var der ikke længer nogen grund, hvorfor *skov* skulde få stød og *lov* ikke. Da nu overgangen af *g* i *v* allerede forekommer i lovsproget, må stødet i det mindste i en del af eksemplerne allerede være opstået i olddansk.

Amsterdam.

R. C. Boer.

Ändelsevokalernas växling i Östgötalagens textkodex.

Under ovanstående titel har lic. Fr. Sandwall i Meddelanden från nordiska seminariet (i Uppsala) nr 8 (i Uppsala univ. årsskr. 1914) publicerat en avhandling, vars innehåll så gott som genomgående utgöres av en polemik mot den framställning av samma ämne, som jag gett i min år 1904 utgivna skrift Östgötalagens ljudlära ¹⁾, s. 79 ff. Då jag icke eller endast i ringa grad kan ansluta mig till de nya åsikter, som förf. framlägger, vågar jag taga denna tidskrift i anspråk för en förnyad prövning av dessa frågor.

Först då ett par allmänna anmärkningar. Förf. säger sig (s. 4) med sin undersökning åsyfta "ett försök till opposition dels mot den i och för sig goda och förklarliga men ofta ända till fara för säker språkforskning drivna ävlan att söka ge förklaring (ofta flera förklaringar) på mer eller mindre ensamstående och ovanliga former och skrivningar i fsv. texter liksom under tyst förutsättning, att inga skrivfel få anses föreligga, och dels, och viktigast, mot överskattandet av betydelsen av det rent fonetiska och ljudmässiga vid språkets förändring och utveckling". S. 13 utvecklas den senare synpunkten ytterligare, i det att där talas om "en viss ensidighet i undersökningsmetoden, som icke är främmande även för andra studier i fornsvensk ljudlära, nämligen obenägenheten att i och för förklaring av språkets förändring och utveckling med avseende på dess ljudmässiga sida taga med andra förklaringsynpunkter än sådana, som utgå från ordens fonetiska och ljudmässiga beskaffenhet. Man indelar

---

¹⁾ Nedan förkortad Ögl. ljudl. Den kompletterande skriften Östgötalagens 1300-tals-fragment citerar jag Ögl. fragm.

undantagen från det normala i grupper alltefter deras rent yttre ljudförhållanden, och efter en blick på dessa grupper sluter man t. ex., att *i* i ändelsen "tydiligen" står kvar efter så beskaffad rotvokal och efter så beskaffad konsonant(förbindelse), eller om bådadera ha en viss beskaffenhet o. s. v. Ej sällan kan man på den vägen komma till resultat, som äro "påfallande". Hur farlig och missvisande en sådan förklaringsmetod, ensidigt brukad, kan vara, visar Ögl., vars växling *i : e* ej kan förklaras utifrån en sådan synpunkt på undantagen¹⁾.

För såvitt detta är avsett att giva en allmän karaktäristik av mitt författarskap rörande fornsvensk ljudlära, så må det tillgivas mig, om jag önskar däremot inlägga en vördsam protest. De sunnda tankar, för vilka S. här gör sig till tolk, ha aldrig varit mig främmande, varom S. vid en noggrannare granskning av mina skrifter lätt torde kunna övertyga sig¹⁾. Icke ens den av S. speciellt kritiserade utredningen av ändelsevokalerna i Ögl. är alldeles fri från hänsyn till andra faktorer än de rent fonetiska.

Men -- och detta är här viktigare -- i fråga om den utsträckning, i vilken dessa tankar skola i praktiken tillämpas, skilja sig helt säkert mina och S:s åsikter betydligt från varandra. Enligt min mening kan man gå för långt även i opposition mot ävlan att ge förklaring på ensamstående eller sällsynta former och mot de ensidigt fonetiska förklaringarna. För mig gäller i det första av dessa avseenden som oavvislig metodisk plikt att tillgripa utvägen "skrivfel" först, då andra förklaringar visa sig oantagliga -- man kan eljest råka att göra sig saken alltför lätt och enkel genom att eliminera alla besvärande former. Och beträffande de fonetiska förklaringarna anser jag mig böra vidhålla som metodisk regel, att dessa, då det gäller ljud-

¹⁾ För att taga ett enda ex. vill jag hänvisa till min behandling av R Ög. fragm. § 170, som principiellt går ut på att låta andra faktorer än de fonetiska komma till sin rätt.

utveckling, böra i första rummet försökas. Detta bl. a. av det viktiga skälet, att endast på dem en någorlunda skarp, exakt och kontrollerbar metod kan användas, under det de analogiska förklaringarna lämna rum för så många möjligheter, vilkas inbördes förhållande och styrka icke på något sätt kan objektivt fastställas, att de ofta — varpå i senaste tid mer än en uppsats lämnat exempel — mynna ut i den rena godtyckligheten och metodlösheten. Den fonetiska metoden bör således övergivas, först då de resultat, till vilka den leder, äro uppenbart oantagliga eller de genom andra förklaringsmetoder vunna påtagligt bättre.

Jag hoppas i det följande kunna visa, att de sålunda enligt min mening enda riktiga förutsättningarna för en berättigad opposition mot min framställning av ändelsevokalernas växling i Ögl. icke eller endast i ringa mån äro tillstädes, och att S. således i sin kritik genomgående skjutit betydligt över målet.

Innan jag övergår härtill, vill jag emellertid begagna tillfället att tacka S. för de flerstädes gjorda rättelserna av förbiseenden beträffande själva materialet, till vilka jag tyvärr trots all på excerperingen nedlagd omsorg synes ha gjort mig skyldig.

I. Svarabhaktivokalen.

Beträffande svarabhaktivokalen — som i Ögl. i det ojämförligt största antalet fall är *æ* — har jag till en början den glädjen att finna, att S. instämmer i den av mig givna förklaringen (Ögl. ljudl. 79 f., Ögl. fragm. § 179) av de sällsynta *u*-formerna: *bloþughur* (1)¹⁾, *kunungur* (7), *supurkøpunge* (1), *örtughur* (3), den nämligen, att *u* här är att betrakta som en rest av en tidigare i östgötadialekter

¹⁾ Siffran inom parentes betecknar här och i det följande antalet antecknade exempel.

förefintlig vokalharmonisk växling, vilken det äldsta fragmentet av Ögl. uppvisar nästan fullständigt genomförd (*hauar*, *bipir*, *kombor*, *systyr* osv.), men vilken sedermera — på sätt jag sist anf. st. närmare utvecklar — fått vika för en likformig vokal (æ i Ögl. textkodex, a i Cod. Bur. osv.). I betraktande härav är det snarast ägnat att förvåna, att S. alldeles avvisar den av mig (Ögl. ljudl. 80) antydda möjligheten av samma förklaring för *atar buzs* (1), *hauar* (1) och *takar* (1). Ty fördelen av att få in alla eller åtminstone så många undantag som möjligt under en gemensam synpunkt är väl dock här som annars obestridlig.

Emellertid har jag redan själv a. st. påpekat, att denna förklaring av a -et i de nämnda formerna är osäker, därför att a utom i dessa uppträder också i några få andra ord: *bipar* (1), *giptar* (1), *liuar* (1) och möjligen *komba* (1; med r av misstag utelämnat)¹⁾. Även om det första och sista av dessa exempel böra utgå — se härom Ögl. ljudl. 80 not 1 och 2 —, återstå dock *giptar* och *liuar*²⁾. För dessa och alternativt även för de ovan nämnda *atar buzs* osv. framkastade jag Ögl. ljudl. s. 80 den tanken, att de vore att betrakta som representanter för en börjande yngre utveckling av svarabhaktivokalen ($\text{æ} > a$), som förelåge fullbordad i Cod. Bur. Sedan jag Ögl. fragm. § 179 trott mig kunna uppvisa, att växlingen $\text{æ} : a$ som svarabhaktivokal i de fornöstgötska skrifterna icke är en kronologisk, utan en dialektisk olikhet — vartill S. (s. 7) synes sluta sig —, har jag naturligtvis, trots det att härom ingenting nämnes i den kortfattade framställningen i Ögl. fragm., ingalunda tänkt mig, att förklaringen i Ögl. ljudl. skulle upprätthållas. Men jag ser alldeles icke någon fara för en säker språkforskning i att anse dessa former bero på dialektblandning (om vars mång-

¹⁾ Ögl. ljudl. s. 80 not 2.

²⁾ S:s argumentering (s. 7) mot beviskraften av *giptar* och *liuar*, att hskr. B och F ha *gipter*, B *liuer* och F *leffuer*, förstår jag alldeles icke.

skiftande möjliga orsaker jfr t. ex. Ögl. fragm. § 197) eller på i någon mån vacklande skrivsed.

Självt antager S. för alla dessa *a*-former helt enkelt skrivfel. Att denna förklaring skulle ha något företräde framför den av mig nu givna, kan jag icke medgiva. S:s huvudargument, att "det här gäller växlingen *a : æ*, vilka bokstäver i fsv. texter och ej minst i Ögl. bevisligen så ofta av misstag utbytas", är till sina konsekvenser synnerligen vådligt. Det kunde dock måhända ha godtagits, om Ögl. varit den enda skrift, som uppvisat *a* som svarabhaktivokal. I betraktande av att två andra samtidiga skrifter från samma språkområde normalt ha denna vokal (Ögl. fragm. § 179), anser jag argumentet sakna allvarlig betydelse.

II. Växlingen *a : æ*.

Ett *æ* i ändelsen är i jämförelse med *a* mycket sällsynt i Ögl. Bland mängden av ex. med *a* förekomma med *æ* endast följande (Ögl. ljudl. 81): *annær* (1), *auærkæt* (1), *giptæ maprin* (1), *gæræs* (1), *haluæn* (1), *haruær* (1), *sipæn* (2), *skyldær* (1), *snattær* (1), *perær* (1), *ællæ* (2), *ællæs* (3).

I sin behandling av denna företeelse ägnar S. först ett par sidor åt att vederlägga de specialförklaringar av *æ*-formerna, som jag Ögl. ljudl. försökt. Då jag Ögl. fragm. § 180 — vad S. för övrigt självt (s. 10) har observerat — helt och hållet tagit tillbaka dessa mindre lyckade förslagsmeningar, kan jag här helt förbigå detta.

Självt finner S. i vissa av dessa: *auærkæt*, *gæræs*, *ællæ* (2), *ællæs* (3) tydlig dittografi. Uppenbara skrivfel äro på grund av kontexten också *annær* (AeB 10: 2: *ær annær* lutrin) och *haluæn* (KrB 24: pr.: *haluæn æn* i . . .). De övriga 7 fallen: *giptæ maprin*, *haruær*, *sipæn* (2), *skyldær*, *snattær*, *perær*, för vilka ingen särskild anledning till felskrivningen

kan uppletas, äro okvalificerade skrivfel (berömvärt få enl. S:s mening och betydelselösa för alla slutledningar).

Jag skall här icke fästa mig vid att 7 (9) fall av skrivfel av samma slag för den, som känner Ögl:s textbehandling, måste inge vissa betänkligheter. Jag skulle t. o. m. möjligen själv ha kunnat resonnera som S., om det blott gällt att bedöma handskriftens beteckningar i och för sig utan alla hänsyn till andra förhållanden. Men nu är saken den, att vi från helt visst relativt mycket närgränsande dialektområden — därom äro vi väl alla ense — ha tre handskrifter, hskr. D och E av Östgötalagen samt texthskr. av MELL, som visa ett relativt stort antal former med æ i ändelsen, vilka alldeles otvivelaktigt måste anses representera en övergång $a > \text{æ}$ i svagtonig stavelse (detta alldeles frånsett, huruvida denna övergång får anses som förebud till de moderna östgötadialekternas ä (e) i ändelsen eller icke). Fortfarande tvingas jag därför att anse, det god metod fordrar att ställa de relativt visserligen mycket fåtaligare exemplen på æ i samband med de nämnda skrifternas företeelse. Och jag vågar mena, att mot min försiktiga formulering av denna tanke (Ögl. fragm. § 180) ingen berättigad anmärkning kan göras: "Däremot är det ovisst, huru den andra gruppen af våra texter skall bedömas [dvs. textkodex och hskr. C av Ögl., Cod. Bur.]. De fåtaliga ex. på æ eller e i dessa texter kunna fattas som bevis på en ännu endast i ringa mån genomförd öfvergång $a > \text{æ}$ (e), men de kunna äfven (med Ottelin a. st.)¹⁾ förklaras genom dialektblandning (t. ex. såsom kvarstående från äldre original på annan dialekt)". Att det under de nämnda förhållandena skulle mera motsvara en sund språkvetenskaps krav att här utan vidare avstå från förklaring genom antagande av skrivfel, kan jag icke inse.

Då jag nyss citerade ställe alldeles icke inordnar över-

¹⁾ D. v. s. Ottelin Stud. öfv. Cod. Bur. 2: 57 ff.

gången $a > \text{æ}$ bland de företeelser, där skiljaktigheterna mellan de behandlade handskrifterna bero på kronologisk utveckling, utan uttryckligen angiver som min mening, att bevarandet av a och övergången till æ (e) tillhört skilda dialekter, så saknar naturligtvis den — för övrigt något oklart avfattade — invändning varje betydelse, som S. (s. 10 f.) gör med dessa ord: "N, det älsta fragmentet från århundradets början, liksom H från århundradets slut . . ha endast a , alldeles som M och Birg. A från 1300-talets mitt, medan D, E och MELL från århundradets mitt (liksom A) visa ganska talrika æ -former, D 8 %, E nära hälften och MELL visserligen färre men dock avsevärt många, vilket är något annat än 16 fall i en väldig handskrift."

Av samma skäl förfaller talet (s. 11) om "det något underliga i, att en äldre hdskr. än A skulle haft en sådan växling $a : \text{æ}$."

Beträffande den ytterligare invändningen (s. 11), att antagandet av dialektblandning t. ex. såsom kvarstående från äldre original på annan dialekt (mitt alternativa förslag i nyss anf. Ögl. fragm. § 180) vore osannolikt, "då det skulle förutsätta en alldeles ovanligt självständig avskrivare, som endast i så få (16) fall tagit hänsyn till sin förlaga" — vågar jag hänvisa till vad jag yttrat Arkiv 29: 63: "Att linjerna i alla fall bli jämförelsevis klara vid undersökningarna av [våra fornskrifter], beror enligt min mening därpå, att vi trots allt ha rätt att tro, att det i de allra flesta fall i första hand och i stort sett är skrivarens eget språkbruk, som är representerat i de föreliggande formerna, och att det således är detta språkbruks lagar vi komma på spåren, då vi . . utreda de allmänna tendenserna. Särskilt synes mig detta gälla om ljudläran och framför allt om ändelsevokaler o. d., vid vilket en skrivare helt visst endast mycket sällan fäste sådan vikt, att han bemödade sig om någon trohet mot originalet." De här

särskilt tillämpliga, nu spärrade orden anser jag fortfarande vara berättigade. Att trots detta former från originalet ibland slunko med, är naturligt.¹⁾ För övrigt är dialektblandning naturligtvis icke inskränkt till avskrivning av äldre original på annan dialekt. Jfr härom t. ex. Ögl. fragm. § 197, Arkiv 29: 62 f.

Som argument mot den av mig uttalade förklaringen av *æ*-formerna i Ögl. anför S. till sist (s. 11 not 1), "att intet fall med *e* i ändelsen belagts; ett *e* i ändelsen skulle haft helt annan beviskraft för en påbörjad övergång $a > \text{æ}$ ($> e$). Jfr C, som visar 6 *æ*-fall och 8 *e*-fall (Östl:s fragm. § 100), och Cod. Bur., som stundom har *e* för väntat *a* (Ottelin, a. arb. II s. 57 f)." Värdet av denna instans kan lämpligen belysas av följande tvänne fakta: 1) att hskr. E, som har 24 *æ*: 33 *a* (och i vilken således intet tvivel på en övergång $a > \text{æ}$ kan äga rum), icke uppvisar ett enda *e*; 2) att i vissa delar av det östgötska dialektområdet övergången faktiskt stannat vid *ä*.

III. Växlingen *u*:*o*.

Den förhärskande ändelsevokalen är i Ögl. i alla ställningar *u*. Bland otaliga exempel med denna vokal förekomma endast följ. fall av *o* (Ögl. ljudl. 81 f.): *broþor* (1), *klokko* (1), *klokkor* (1), *suoro* (3), *annöpoghan* (1), *försto* adv. (1), *uaro* pret. pl. (1), *þanbriko* (1), *þriþio* (1).

Jag förbigår här som i föregående fall de anmärkningar, S. riktar mot vad jag i Ögl. ljudl. s. 82 sökt anföra till belysning av dessa former. Det där givna förklaringsförsöket

¹⁾ Jag kan ej underlåta att i detta sammanhang påpeka det egendomliga i att S. — som ovan nämnts — s. 11 finner det underligt att en skrivare endast i så få fall tagit hänsyn till sin förlaga, men s. 8 också finner det märkligt, att en sådan avskrivare blott i så försvinnande få fall följt sin egen dialekt (uttalandena gälla samma sak, nämligen de behandlade fåtaliga *æ*-skrivningarna i Ögl.).

har jag genom framställningen i Ögl. fragm. § 182 återkallat. På sistnämnda ställe har jag helt kort anmärkt, att dessa mot språkbruket i handskriften stridande former "sannolikt" förklaras genom dialektblandning.

Enligt S. är det nu "naturligtvis möjligt, att dialektblandning föreligger". Skillnaden oss emellan är således i realiteten i denna punkt icke så synnerligen stor. "Men", tillägger han, "undantagens antal (11) och art (i 6 fall står *o* efter ett *o* i rotstavelserna) gör ett sådant antagande icke troligt. Mot det enda *broþor* stå ensamt i AeB *broþur*, *mopur*, *dottur* sammanlagt 18 ggr, och mot det enda *annöpoghan* uppvisar samma balk 21 *annöpughær* och andra ordets former, och blott detta gör en tveksam att använda talet om dialektblandning, hur man än vill fatta den. Rådligast torde vara att ej bygga något alls på dessa 11 oegentligheter utan betrakta dem såsom felskrivningar".

Jag tror mig emellertid böra behålla mitt "sannolikt". Otvivelaktigt gör felskrivningsteorien här saken något för enkel. Ty även felskrivningar kunna ibland behöva en förklaring.

Vid växlingen *a : æ* liksom vid *u : o* kan icke föreligga dittografi i vanlig mening — såsom S. för t. ex. *auærkæt*, *gæræs* etc. ovan liksom för *broþor*, *klokko* etc. här antager —; ty skrivfel av denna art, exempelvis *i* i st. f. *a* efter ett föregående *i*, *a* i st. f. *u* efter ett föregående *a* l. dyl., förekomma eljest icke i lagen, om man från ser *två* fall, i vilka båda möjligheten av ett förändrat uttal föreligger: *mykyl* i st. f. *mykil*, *stæmnæ* i st. f. *stæmne* pres. konj. (se Ögl. ljudl. 95). Om det nu trots detta kunde medgivas, att *æ* i de anförda ex. vore ett slags dittografi, så beror detta därpå, att *æ* och *a* som skriftecken betraktade ligga varandra så nära (skillnaden är blott närvaron eller frånvaron av en liten hake). I betraktande härav kunde man också lättare tänka sig förväxling i skriften mellan *a* och *æ* utan någon

särskild orsak. Men vid *u:o* föreligger alldeles intet sådant skäl till felskrivning — *u* och *o* äro som skriftecken väl skilda från varandra —, och det är därför orimligt att antaga, att denna felskrivning skulle förekomma relativt så ofta (i 11 fall, av vilka 5 icke ens genom dittografi kunna få en skenbar förklaring). Endast en orsak till skrivningen kan därför tänkas: den, att skrivaren känt dylika former, dvs. sett eller hört dem; men medgives detta, så ligger ju häri — således i dialektblandning — primärorsaken till skrivningarna, och det är likgiltigt, om man går omvägen över "skrivfel" eller ej.

IV. Växlingen *i:e*.

A) Tvåstaviga ord.

1) I sluten stavelse står *i* såväl efter lång som kort rotstavelse: *ringir*, *burghit*, *fapir*, *gærin* osv. Undantagen äro få (Ögl. ljudl. 82): *baper* (1), *hitter* (1), *hører* (1), *køper* (1)¹⁾, *leper* (1), *lepes* (1), *skiptes* (1), *skylder* (1), *æpter* (9). I dessa *e*-former har jag (Ögl. ljudl. a. st. och Ögl. fragm. § 181) velat se spår av en börjande övergång till fullständig balans, därvid naturligtvis fästade mig vid, att alla dessa former ha lång rotstavelse.

S. menar, att man numera ej kan få något stöd för detta antagande i det förhållandet, att vissa 1300-talstexter (såsom Cod. Bur., som särskilt av mig Ögl. ljudl. jämförts) visa denna utveckling till fullständig balans fullbordad. Ty denna utveckling är särdialektisk, "så att, den ena texten kan ej förklaras ur den andra från kronologisk synpunkt." Anmärkningen om den fullständiga balansens särdialektiska karaktär grundar sig på min framställning Ögl. fragm. a. st. och är riktig, men går vid sidan av saken. Ingenting hindrar nämligen, att även Östgötalagens textkodex tillhört

¹⁾ Möjligen ej fullt säkert ex.; se Ögl. ljudl. s. 82 not 2.

en dialekt, i vilken redan under 1300-talet liksom i M, C och Cod. Bur. fullständig balans inträtt, ehuru senare än i nämnda skrifers resp. dialekter, så att i textkodex endast svagare spår av övergången hunnit göra sig gällande. Att övergången till fullständig balans icke inträtt samtidigt i alla de östgötadialekter, för vilka den måste antagas, visas därav, att språket i hskr. H, ehuru från århundradets slut, i detta avseende icke hunnit längre än N, som förskriver sig från dess början (se Ögl. fragm. § 10, § 134), Och medgiver man — vad även S. synes göra — att den vacklande beteckningen *i:e* i slutet stavelse i de nämnda hskr. N och H vittna om en påbörjad, men ej slutförd övergång till fullständig balans, så kan man icke principiellt avvisa samma förklaring för textkodex, ehuru *e*-skrivningarna där äro relativt mycket färre. Ett positivt stöd för denna åsikt kan t. o. m. vinnas därav att, såsom jag Ögl. fragm. § 197 framhållit, textkodex av Ögl. i flera viktiga punkter står nära M, C och Cod. Bur., så att det kan antagas, att den representerar en dessa nära stående dialekt. De nämnda skrifterna ha fullständig vokalbals.

Att, såsom S. menar, inga hänsyn till förhållandena i andra 1300-talstexter få spela in vid bedömandet av växlingen i vår hskr., är med hänsyn till det nu sagda ett synnerligen djärvt metodiskt påstående; en sådan sats är f. ö. redan i och för sig ohållbar.

S:s egen förklaring av de diskuterade *e*-skrivningarna är följande. Då *R*-et i Ögl. är mycket ostadigt, och då hskr. tillämpar den ofullständiga balansen på *i:e*, få vi sålunda i denna hskr. av ord med lång rotstavelse *R*-lösa former på ljudlagsenligt *-e* växlande med likaledes ljudlagsenliga former på *-ir*, vilka per analogiam kunna byta vokalisation. Lagen använder de ljudlagsenliga *æptir* (*æftir*) och *æpte* (*æfte*) resp. c. 80 och c. 55 ggr. Genom att dessa byta vokalisation i slutstavelsen uppkomma de 9 *æpter*, som här äro

i fråga, och 19 i lagen förekommande *æpti*. På samma sätt har *baþer* uppstått genom kompromiss mellan *baþe* och *baþir*, *hitter* genom kontamination av *hitte* och *hittir* etc. I två av de ovan anförda *e*-formerna, *leþes* och *skiptes*, som icke på detta sätt kunna förklaras, anser S., att skrifvel kan tänkas föreligga, varförutom motsvarande former i aktivum *leþe* och *skipte* kunna analogiskt ha inverkat.¹⁾

Beträffande *æpter* har jag själv Ögl. ljudl. s. 82 anm. 1 framställt den av S. här tillämpade förklaringen som ett alternativ, ägnat att förklara denna forms relativa talrikhet i jämförelse med övriga *e*-former. Om jag icke funnit denna för mig sålunda icke främmande synpunkt användbar på de andra, så beror det därpå, att förutsättningen för en dylik förklaring måste vara, att icke ljudlagsenliga *er*-former och icke ljudlagsenliga *i*-former stå i ett något så när proportionellt förhållande till antalet av ljudlagsenliga *e*-former resp. ljudlagsenliga *ir*-former inom ifrågavarande ord eller böjningskategori. Detta är fallet vid ordet "efter"; 9 *æpter*: 19 *æpti* utgöra en någorlunda god proportion till 55 *æpte*: 80 *æptir*. Men detta är icke fallet vid de övriga. Mot 19 *baþir* förekomma i lagen 17 *baþe*, men mot 4 *baþi* endast 1 *baþer*. Mot 20 former på *-ir* av andra adj., particip eller pron. i nom. pl. mask. stå c. 85 på *-e*, men mot 38 på *-i* blott 1 på *-er* (det ovannämnda *skuld-der*); på samma sätt slutligen mot 226 former på *-ir* av pres. ind. sg. 70 (78) former på *-e*, men mot 47 (51) former på *-i* endast 3 (4) på *-er* (de nämnda *hitter*, *hörer*, *leþer*, möjligen *køper*)²⁾. Detta sakförhållande bör enligt min mening förbjuda tanken på att förklara *e*-skrivningarna genom analogi på det av S. föreslagna sättet, med undantag för *æpter*.

¹⁾ S. begår här det misstaget att upptaga *skiptes* som verbalform i st. f. gen. sg. av subst. n. *skipte*. I princip spelar detta emellertid för hans förklaring ingen roll.

²⁾ Beträffande de här anförda siffrorna se Ögl. ljudl. 182 ff. samt nedan s. 278 ff.

Härtill vill jag till sist anföra ännu en omständighet. I MELL användes liksom i Ögl. i regel *i* i sluten stavelse; framför *r* står dock ofta (men i andra ställningar mycket sällan) *e*: *vtskylder*, *siæluer* nom. pl. m., *bygger*, *gifter*, *æuer*, *æfter* osv. (se Olson Utdrag ur MELL XXI). Att här *e-t* måste förklaras på fonetisk väg framgår bl. a. därav, att orden *fæper*, *møper*, *broper*, *dotter*, *syster* konsekvent ha denna form, ehuru varje möjlighet till förklaring genom analogipåverkan från besläktade *e*-former är utesluten. Men om så är, med vad rätt vill man då utesluta den fonetiska förklaringen för en analog företelse i en samtidig och tro- ligen väsentligen från samma trakter stammande skrift?

2) I öppen stavelse står *i* efter kort rotstavelse. Undantagen äro endast två: *fore* prep. (1), *hine* nom. pl. m. (1). Båda äro enligt S. skrivfel. Beträffande det förra, som står alldeles ensamt gentemot c. 700 *firi* o. ett stort antal *for*, medger jag gärna sannolikheten därav.

Även rörande *hine* har S. möjligen rätt, ehuru jag ej kan inse, att textstället: *taki sua mykit hin ene som hine flere*, såsom S. (s. 16) menar, till evidens visar detta. Formen *hine* förekommer emellertid — vilket S. ej synes ha observerat — även i andra östgötaskrifter (Utdrag ur MELL s. XXII, Ögl. fragm. § 10. 1), och detta förhållande kan väl motivera sökandet av en annan förklaring än skrivfelets. Jag har (a. st.) föreslagit att förklara *hine* i st. f. väntat *hini* genom fakultativ tonlöshet i satssammanhanget och finner denna mening fortfarande antaglig.

3) I öppen stavelse står i regel *e* efter lång rotstavelse. Undantagen äro dock här relativt många (c. $\frac{1}{4}$ av hela antalet hithörande former).

I Ögl. ljudl. har jag s. 82 ff. redogjort för dessa undantag och därefter (s. 90) sammanfattat mina resultat på

följ. sätt: "Såsom af det framlagda materialet synes, är öfvergången *i > e* efter lång rotstafvelse icke fullt genomförd i vår text. Undantagens antal står emellertid i ett bestämdt förhåll. till den föregående stafvelsens vokalkvalitet på det sätt, att detta antal är störst, då den föregående vokalen är *i*, och sedan gradvis aftager, allt eftersom den föregående vokalen är *y*, *æ*, *u*, *a*, *o*, *ö* eller *e*. Denna ordning angifver tydligt, att balanslagen korsas av en vokalharmonisk tendens. Hvad denna korsning åter beträffar, är det måhända riktigast att tänka sig saken så, att under genomförandet af öfvergången *i > e* i änd. ett föregående *i* o. *y*, delvis *æ*, hindrat eller fördröjt denna öfvergång, under det särsk. *ö*, *o* och *e* kraftigt främjat densamma."

"Vid sidan af den föregående vokalens kvalitet har äfven dess jämte den efterföljande konsonantens kvantitet inverkat på fördelningen af *e* o. *i* i änd., i det näml., ätm. då den föregående vokalen är *i*, *y*, *æ*, *u*, *ö* eller *e*, lång vokal + kort kons. gynnat bibehållandet af *i* i änd. Norens mening, Aschw. Gr. § 142, Anm. 3, att *i* i änd. skulle vara särsk. vanligt efter kort vokal + lång kons., låter sig däremot icke upprätthålla.

Slutligen är att anmärka, att äfven den föregående konsonantens l. konsonantgruppens kvalitet varit bestämmande vid fördelningen af *i* o. *e* i änd. Intet öfverraskande innebär det, att en palatal kons.: *gh*, *gg*, *ng*, *k*, gynnat bibehållandet af *i* äfven efter de stamvokaler, särsk. *a* och *o*, efter hvilka eljes *i* i änd. förekommer mycket sällan. Mera påfallande är däremot, att efter förbind. *lv* o. *rv*, efter *a* oftast, efter *æ* i stamstavelsen alltid, *i* står i änd. Att förbind. *lv* och *rv* här spelat en roll, synes obestridligt, en sak som, såvidt jag vet, förut icke beaktats."

Om denna min framställning yttrar S. (s. 16 f.): "Trots denna mängd av förklaringsförsök, abstraherade ur ett yttre, fonetiskt betraktande av undantagen och deras antalsförhål-

landen *i* med avseende på sin ljudkonstitution besläktade grupper har författaren ej lyckats ge någon enhetlig belysning över växlingen *i:e* i Ögl. Materialet motsäger ofta slutsatserna, och under det en grupp av belägg synes kunna vinna förklaring ur någon av ovannämnda synpunkter, finns det en annan, som strider mot dem eller överhuvud synes från denna utgångspunkt oemottaglig för förklaring och därför förbigås." Och litet längre ned talar S. om "konstaterande av en så skiftande och därför osannolik mängd av ljudlagar och "tendenser", den ena starkare, den andra svagare, vilka än hindra, än främja, än fördröja något, som borde ske. Hur farlig och vilseledande denna förklaringsmetod, ensidigt byggd på ordens yttre ljudgestalt, kan bli, visar t. ex. den från denna utgångspunkt fullt riktiga slutsatsen, att i Ögl. *lv* och *rv* efter ett *a* i rotstavelsen oftast bevarat *i* i ändelsen, vilket förhållande Olson finner påfallande men obestriddigt. Det har nämligen fogat sig så, att det i hdskr. finnes jämförelsevis många former med *i* i ändelsen efter *lv* och *rv* i ord med *a* i rotstavelsen. Att *lv* och *rv* skulle haft en sådan verkan, är ej blott påfallande utan obegripligt och otroligt och nödgar till en annan förklaring."

Jag hoppas nedan mera i enskildheter kunna visa, i vad mån dessa ord äro berättigade. Innan jag övergår härtill och i samband därmed till S:s egen uppfattning av växlingen, vill jag emellertid förutskicka ett par allmänna anmärkningar.

S:s tal om "en mängd av förklaringsförsök" och om "en så skiftande och därför osannolik mängd av ljudlagar och tendenser etc." (se strax ovan) synes mig visa, att han icke riktigt förstått min grunduppfattning av problemet, och jag vill därför med ett par ord beröra denna.

En ljudövergång sådan som den, varigenom i vissa fornsvenska dialekter *i* i ändelserna i öppen stavelse i lång-

staviga ord övergått till *e*, har naturligtvis icke genomförts i ett slag; den har helt visst tagit en tidrymd, som kan räknas i decennier. Enligt min mening vore det nu i hög grad förvånande, om man hade att tänka sig denna företeelse som en i alla ställningar fullständigt likformigt fortskridande rörelse. Jag kan icke tro annat än att de assimilationstendenser, som alltid verka — främjande eller återhållande — som levande krafter i språkutvecklingen, här som eljest gjort sig gällande. På grund av dessa tendenser, av vilka somliga voro gynnsamma för *i*, somliga för *e*, och av vilka otvivelaktigt verkligen vissa voro starkare, andra svagare, har övergången $i > e$ börjat och fullbordats olika tidigt i olika fonetiska omgivningar. Vid den vacklan mellan *i* och *e*, som under en dylik övergångsperiod ägt rum, ha därför också *i* och *e* icke i alla ställningar stått i samma proportion till varandra, utan frekvensen av den ena eller andra har berott på dessa assimilationstendensers relativa styrka. Ett tvärsnitt genom språket vid en viss given tidpunkt under övergångstiden — och ett sådant är undersökningen av Östgötalagens textkodex — skall således visa en olika frekvens av *i* och *e* i olika fall, beroende på de växlande assimilationstendenserna, och omvänt böra således just dessa och deras relativa styrka kunna avläsas i den växlande frekvensen.

Det är således här icke tal om, såsom S. menar, "en mängd av ljudlagar", som korsa varandra, utan om en ljudlag — övergången $i > e$ —, vars genomförande naturligtvis måste ha varit avhängigt av andra, i språket samtidigt verkande faktorer. Ännu mindre är det fråga om en "mängd av förklaringsförsök" (S. s. 16).

Genom det, som nu utvecklats, besvaras också en särskild anmärkning av principiell innebörd, som S. (s. 42) gör beträffande en del ord med *ä* el. *ā* i stammen och *i* i ändelsen (*alli*, *bapi*, *hapi* etc.), i det han menar, att då här

varken en vokalharmonisk tendens hindrat övergången $i > e$, ej heller konsonanterna i stammen kunna åberopas som förklaringsgrund, alla belägg ur min synpunkt vore oförklarliga och oförklarade. Min ståndpunkt är, såsom lätt inses, helt enkelt den, att övergången $i > e$ vid den tid, då texten i fråga skrevs, icke i någon ställning varit fullt genomförd. Att i står kvar i en del fall, behöver således från min synpunkt alls ingen förklaring. Vad som skall förklaras — och jag menat mig kunna förklara — är den relativa frekvensen av i inom olika fonetiska grupper.

Vid min sammanfattande redogörelse i Ögl. Ijudl. s. 90 har jag icke tänkt mig, att min nu refererade allmänna uppfattning skulle kunna i detalj genomföras på varje grupp av det föreliggande materialet. Exemplens antal inom de olika fonetiska grupperna är i många fall alldeles för litet för att icke lämna stort rum för tillfälligheternas spel med avseende på förekomsten av den ena eller andra ändelsevokalen. Att smärre grupper av ord förekomma, som strida mot de uppställda reglerna, är blott vad man kan vänta, och med rätta har jag enligt min tanke vid den allmänna sammanfattningen utan försök till specialförklaringar förbigått dessa. Härmed sammanhänger också det förhållandet rörande uppställningen av kapitlet i dess helhet, att jag inom varje fonetisk grupp sammanslagit lika byggda ord oberoende av deras betydelse eller ordklass o. d.: för min uppfattning och metod blevo grupperna beviskraftiga endast i den mån de blevo någorlunda stora.

Med det nu sagda har jag velat i princip förklara — och försvara — min behandling av ändelsevokalerna i Ögl. Ijudl. Att modifikationer i enskildheter kunna behövas, är jag villig att erkänna, och därtill återkommer jag på sina ställen i det följande. Men dessa rubba icke min huvudsyn på problemet.

S:s egen uppfattning av växlingen *i:e* i Östgöotalagen står i den skarpaste kontrast till den av mig framlagda. Enligt S. är den ofullständiga vokalbalansen genomförd i långt vidsträcktare mån än jag kunnat märka, ja, man kan enl. honom på visst sätt påstå, att den är väsentligen genomförd. Det är framför allt analogiförhållanden, som korsat och neutraliserat balanslagens verkningar; men "vidare kan ordets eller uttryckets egenskap av fix och stående lagterm göra, att det gärna vid avskrivningen får behålla sin gamla form och vokalisation. Lagspråket liksom det kyrkliga språket är ju i hög grad konservativt. Ett närmare studium av de enskilda fallen i sammanhängande text kan ock ibland ge förklaringen till undantagsskrivningen". (S. s. 17).

I enlighet med dessa synpunkter delar S. undantagen från balanslagen i tvänne grupper.

Den första omfattar sådana former, "som visa *i* tack vare analogisk påverkan, vare sig en stark sådan från en (i lagen ofta vanligare) växelform på *-ir*, t. ex. pres. ind. *spilli(r) - spille*, plur. mask. *riki(r)*, *læki(r)* etc., eller en svagare sådan från närstående former med ljudlagsenligt *i*, t. ex. konjunktivformer sådana som *gialdi* med sitt *i* analogiskt från de kortstammiga (*giui*, *kræui*, *liui* etc.), från konjunktivens 2 och särskildt 3 pers. plur. med ändelsen *-in*, *-i(n)* och från svaga verbs *R*-lösa *i*-form (*röri*) i pres. ind. liksom ock möjligen från motsvarande passivformer *gialdis*, *spillis*, *köpis* etc., eller såsom pret.-former med än svagare påverkan från former i verbsystemet med ljudlagsenligt *i*".

Den andra gruppen innehåller former, "vars *i* bevarats genom vissa egenskaper hos ändelsevokalen själv, varvid jag syftar på den ostadiga dativändelsen hos särskilt rena *a*-stammar och mask. *i*-stammar" ¹⁾. Även här har dock analogiskt inflytande till *i*-ets förmån gjort sig gällande, varför ingen fast gräns finnes mellan denna och första gruppen. "Hit

¹⁾ Jfr närmare nedan s. 292 f.

höra ock sådana former, som visa *i* på grund av sin roll av stereotypa och fixa termer och uttryck eller genom smittande inverkan av omgivande *i*". De flesta beläggen av detta senare slag höra emellertid även till första gruppen, "varför vid dem sistnämnda omständigheter endast spelat rollen av biomständigheter, som ökat *i*-fallens antal eller rent av gjort *i* enarådande".

Utanför dessa båda grupper återstå ett antal exempel på *-i*, för vilka S., som han själv säger (s. 19), ej trott sig kunna ge en mera påtaglig förklaring.

Den sista lilla samlingen av undantag från balanslagen förbigår jag tills vidare — därom nedan s. 295 f. — och vänder mig till S:s båda första grupper.

Utan att *i* förväg beröra frågan, huruvida och i vad mån S:s synpunkter överhuvud äro tillämpliga på växlingen *i:e* i vår text, torde man kunna fastslå, att om de skola få anses utgöra de enda förklaringsgrunderna för växlingen, det villkoret måste vara fyllt, att *i* och *e* inom varje särskild böjnings- eller betydelsegrupp för sig tagen uppträda i samma inbördes frekvens i de olika orden, alldeles oberoende av dessas fonetiska beskaffenhet. För att utröna, hur därmed förhåller sig skall jag till en början här framlägga materialet, fördelat på de av S. framhävda formgrupperna och inom dessa ytterligare på de av mig i Ögl. ljudl. använda fonetiska grupperna. Resultatet blir följande ¹⁾.

---

¹⁾ Då jag i Ögl. ljudl. ej anfört belägg för alla *e*-former, har jag låtit min medhjälpare från ett par liknande tillfällen, fil. mag. E. Olavi, för detta ändamål företaga en ny excoerpering av alla tvåstaviga ord med *e* i ändelsen. Vid alla former, där någon tvekan kunde äga rum med avseende på tillhörigheten till den ena eller andra gruppen (t. ex. vid verbalformerna), har jag själv kontrollerat uppgifterna, liksom jag i liknande syfte å nyo genomgått *i*-formerna i lagen. Osäkra fall betecknas uttryckligen såsom sådana.

I. Pres. ind. sing. av svaga verb:

- a) efter långt *i* + enkel kons.: *uighi* (1); osäkert *uisi* (2; snarast konj.); — intet *-e*.
- b) efter kort *i* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse: *uilli* (2), *gipti* (3), *skipti* (3), osäkert *misti* (1; möjl. pret.); — *hitte* (2), *inne* (1), osäkert *spille* (2; möjl. konj.).
- c) efter långt *y* + enkel kons.: *nyti* (2); — intet *e*.
- d) efter kort *y* + kons.-förbindelse: *myrpi* (4); — intet *e*.
- e) efter $\ddot{a}$ + förbind. *rv*: *ærui* (5); — intet *e*.
- f) efter långt $\ddot{a}$ + enkel kons.: *kæri* (4), *mæli* (4), *ræni* (1), osäkert *ræni* (1; snarast konj.); — *kære* (22).
- g) efter kort $\ddot{a}$ + annan kons.-förbind. än *rv*: *hændi* (1), *sleppi* (1), *stænni* (6), *uændi* (1), *ælti* (1); — *fælle* (6), *fæste* (5), *feste* (2), *stæmne* (8), osäkert *hæfte* (1; möjl. konj.).
- h) efter långt $\ddot{o}$ + enkel kons.: *föri* (1), *köpi* (1), *lösi* (1), *söki* (1), *öki* (3); — *böte* (1), *föpe* (2), *före* (5), *höre* (2), *köpe* (4), *löse* (1), *möte* (1), *öke* (1), osäkra *höre* (1), *möte* (1), båda möjl. konj.
- i) efter långt *e* + enkel kons.: *heti* (1); — *dele* (3), *hete* (3), *lepe* (1), osäkra *dele* (1), *hete* (2), alla snarast konj.

Alltså: efter långt *i* + enkel kons. 1 (3) *i*: intet *e*; efter kort *i* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse 8 (9) *i*: 3 (5) *e*; efter långt *y* + enkel kons. 2 *i*: intet *e*; efter kort *y* + kons.-förbindelse 4 *i*: intet *e*; efter $\ddot{a}$ + *rv* 5 *i*: intet *e*; efter långt $\ddot{a}$ + enkel kons. 9 (10) *i*: 22 *e*; efter kort $\ddot{a}$ + annan kons.-förbindelse än *rv* 10 *i*: 21 (22) *e*; efter långt $\ddot{o}$ + enkel kons. 7 *i*: 17 (19) *e*; efter långt *e* + enkel kons. 1 *i*: 7 (10) *e*. Summa 47 (51) *i*: 70 (78) *e*.

II. Nom. plur. mask. av adj. och adjektiviskt böjda ord:

- a) efter långt *i* + enkel kons.: *riki* (1); — intet *e*.
- b) efter kort *i* + kons.-förbindelse: *gildi* (4), *skipti* (1); — *gilde* (1), *?hinne* (1).
- c) efter kort *y* + kons.-förbindelse: *skyldi* (2); — *skyldde* (1).

- d) efter kort *æ* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse: *rætti* (1),
næmdi (3), *þæssi* (3); — *fælde* (2), *næste* (1), *næmde* (2).
- e) efter långt *u* + enkel kons.: *fiure* (3); — intet *i*.
- f) efter kort *u* + kons.-förbindelse: *hugne* (1), *kumne* (1); —
 intet *i*.
- g) efter *o* + kons.-förbindelse: *giorþe* (1); — intet *i*.
- h) efter *a* + *lv*: *halvi* (2), *sialvi* (1); — intet *e*.
- i) efter *a* + *ng*: *mange* (5); — intet *i*.
- j) efter kort el. långt *a* + andra kons. el. kons.-förbindelser:
bapi (4), *alli* (19), *uarþi* pf. p. (1); — *bape* (17), *alle*
 (c. 45), *andre* (14), *iamne* (2), *falne* (1), *gangne* (1),
saghþe (1), *sätte* (1), *stadde* (1), *uarþe* (1).

Alltså: efter långt *i* + enkel kons. 1 *i*: intet *e*; efter
 kort *i* + kons.-förbindelse 5 *i*: 1 (2) *e*; efter kort *y* + kons.-
 förbindelse 2 *i*: 1 *e*; efter kort *æ* + dubbelkons. el. kons.-
 förbindelse 7 *i*: 5 *e*; efter långt *u* + enkel kons. intet *i*:
 3 *e*; efter kort *u* + kons.-förbindelse: intet *i*: 2 *e*; efter *a* +
lv 3 *i*: intet *e*; efter *a* + *ng* intet *i*: 5 *e*; efter *ā* + andra
 kons. el. kons.-förbindelser 24 *i*: c. 84 *e*; efter *o* + kons.-för-
 bindelse intet *i*: 1 *e*. Summa 42 *i*: c. 102 *e*.

III. Plur. av fem. *i*-stammar:

- a) efter långt *i* + enkel kons.: *tipi* (1); — intet *e*.
- b) efter kort *i* + kons.-förbindelse: *skipti* (1); — intet *e*.
- c) efter *y* + kons.-förbindelse: *stylde* (1); intet *i*.
- d) efter kort *æ* + kons.-förbindelse: *fæm(p)ti* (4), *fæsti* (2),
hæþpi (1), *sældi* (1); — *fæmpte* (2), *fæste* (4).
- e) efter *ā* + enkel kons.: *uare* (1); intet *i*.
- f) efter *o* + kons.-förbindelse: *sokni* (1); — *tompte* (2).

Alltså: efter långt *i* + enkel kons. 1 *i*: intet *e*; efter
 kort *i* + kons.-förbindelse 1 *i*: intet *e*; efter *y* + kons.-för-
 bindelse intet *i*: 1 *e*; efter *æ* + kons.-förbindelse 8 *i*: 6 *e*;
 efter *ā* + enkel kons. intet *i*: 1 *e*; efter *o* + kons.-förbindelse
 1 *i*: 2 *e*. Summa 11 *i*: 10 *e*.

IV. Nom.-ack. sing. av mask. *ia*-stammar.

- a) efter långt *æ + k*: *læki* (2); — intet *e*.
 b) efter kort *æ + kons.-förbindelse*: *kæpsi* (2); — intet *e*.
 c) efter långt *ö + enkel kons.*: *öri* (3); — *öre* (9).

Alltså: efter långt *æ + k* 2 *i*: intet *e*; efter kort *æ + kons.-förbindelse* 2 *i*: intet *e*; efter långt *ö + enkel kons.* 3 *i*: 9 *e*. Summa 7 *i*: 9 *e*.

V. Prep. "efter" och "under".

- a) *æpti* (19): *æpte* (c. 55);
 b) *undi* (17): *unde* (1).

VI. Neutrala *ia*-stammar.

- a) efter långt *i + enkel kons.*: *diki* (2), *hipi* (1); — intet *e*.
 b) efter kort *i + kons.-förbindelse*: *gildi* (3), *skipti* (5), *uitni* (15); — *uitne* (26).
 c) efter långt *y + enkel kons.*: *lyti* (11); — *lyte* (4).
 d) efter *æ + gh*: *læghi* (5)¹⁾; — *læghe* (1).
 e) efter långt *æ + enkel kons.* (annan än *gh*): *klæpi* (1), *stræti* (1); — *klæpe* (6), *stræte* (1), *sæpe* (1), *træpe* (1).
 f) efter kort el. långt *æ + kons.-förbindelse*: *frælsi* (3)²⁾, *gærpi* (1); — *frælse* (2), *gærpe* (1), *hæfte* (1), *uætte* (1).
 g) efter långt *ö + enkel kons.*: *böle* (3), *öpe* (1); — intet *i*.

Alltså: efter långt *i + enkel kons.* 3 *i*: intet *e*; efter kort *i + kons.-förbindelse* 23 *i*: 26 *e*; efter långt *y + enkel kons.* 11 *i*: 4 *e*; efter *æ + gh*: 5 (6) *i*: 1 *e*; efter *æ + enkel kons.* (annan än *gh*) 2 *i*: 9 *e*; efter *æ̃ + kons.-förbindelse* 4 (5) *i*: 5 *e*; efter *ö + enkel kons.* intet *i*: 4 *e*. Summa 48 (50) *i*: 49 *e*.

VII. Pres. konj. sing.

- a) efter långt *i + enkel kons.*: *uisi* (1), *liti* (4), osäkert *uisi* (2; möjl. ind.); — *lite* (1)³⁾.

¹⁾ Hit säkerligen också (skrivfelet) *laghi* (1).

²⁾ Hit möjligen även *frælsi* (1).

³⁾ *uiti* (48) utgår såsom troligen kortstavigt. Jfr S. s. 20 och där cit. litt.

- b) efter kort *i* + *gg*: *liggi* (6); — *ligge* (9).
- c) efter kort *i* + dubbelkons. (annan än *gg*) el. kons.-förbindelse: *gipti* (1), *skipti* (1); — *briste* (1), *hitte* (1), *skipte* (1), *slippe* (1), *vitne* (1), osäkert *spille* (2; snarast ind.).
- d) efter långt *y* + enkel kons.: *bryti* (1); — *bryte* (2).
- e) efter kort *y* + *gg*: *bygge* (1), *hygge* (1); — intet *i*.
- f) efter kort el. långt *æ* + *gg*, *gh* el. *k*: *læggi* (3), *læki* (1); — *lægge* (2), *wæghe* (1).
- g) efter *æ* + *rv*: *æruí* (1); — intet *e*.
- h) efter långt *æ* + enkel kons. (annan än *gh* el. *k*): *kæri* (1), *mæli* (3), osäkert *ræni* (1; möjl. ind.); — *mæle* (3), *hæte* (1).
- i) efter kort el. långt *æ* + kons.-förbindelse el. dubbelkons. (annan än *gg*): *fæsti* (1), *næmni* (1), *stæmni* (6); — *fælle* (1), *fæste* (1), *gærþe* (1), *hætte* (15), *rætte* (1), *stæmne* (8), osäkert *hæfte* (1; möjl. ind.).
- j) efter långt *u* + enkel kons.: *luki* (2); — *luke* (4).
- k) efter kort *u* + dubbelkons.: *kunni* (1); — *kunne* (2), *fulle* (6).
- l) efter kort el. långt *a* + *gh* el. *ng*: *aghi* (7), *gangi* (8); — *aghe* (25), *gange* (28).
- m) efter kort el. långt *a* + andra kons. eller kons.-förbindelse: *gialdi* (7); — *gialde* (c. 50), *halde* (7), *kalle* (1), *rappe* (1), *stande* (11), *uarþe* (1).
- n) efter långt *ö* + enkel kons.: *böti* (3), *gömi* (3), *lösi* (2), *söki* (1); — *böte* (c. 150), *föþe* (2), *före* (1), *göme* (2), *höre* (1), *löpe* (1), *löse* (3), *söke* (5), osäkra *höre* (1), *möte* (1), båda möjl. ind.
- o) efter *o* + kons.-förbindelse: *hoffe* (2); — intet *i*.
- p) efter långt *e* + enkel kons.: *hete* (3), *leghe* (1), *lete* (2), osäkra *dele* (1), *hete* (2), alla möjl. ind.; — intet *e*.
- Alltså: efter långt *i* + enkel kons. 5 (7) *i*: 1 *e*; efter kort *i* + *gg* 6 *i*: 9 *e*; efter kort *i* + dubbelkons. (annan än *gg*) el. kons.-förbindelse 2 *i*: 5 (7) *e*; efter långt *y* + enkel

kons. 1 *i*: 2 *e*; efter *y* + *gg* intet *i*: 2 *e*; efter $\ddot{a}$ + *gg*, *gh* el. *k* 4 *i*: 3 *e*; efter $\ae$ + *rv* 1 *i*: intet *e*; efter $\bar{a}$ + enkel kons. (annan än *gh* el. *h*) 4 (5) *i*: 4 *e*; efter $\ddot{a}$ + kons.-förbindelse el. dubbelkons. (annan än *gy*) 8 *i*: 27 (28) *e*; efter långt *u* + enkel kons. 2 *i*: 4 *e*; efter kort *u* + dubbelkons. 1 *i*: 8 *e*; efter $\bar{a}$ + *gh* el. *ng* 15 *i*: 53 *e*; efter $\bar{a}$ + andra kons. el. kons.-förbindelser 7 *i*: c. 71 *e*; efter långt $\ddot{o}$ + enkel kons. 9 *i*: c. 165 (167) *e*; efter $\ddot{o}$ + kons.-förbindelse intet *i*: 2 *e*; efter $\bar{e}$ + enkel kons. intet *i*: 6 (9) *e*. Summa 65 (68) *i*: c. 362 (370) *e*.

VIII. Pret. sing. av svaga verb.

- a) efter långt *i* + enkel kons.: *dipi* (1); intet *e*.
- b) efter långt el. kort *i* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse: *uighpi* (1), *gipti* (1), *ringdi* (1), *skildi* (6), *wildi* (3), osäkert *misti* (1; möjl. pres.); — *hitte* (3), *lifpe* (1), *ringde* (1), *wilde* (7), *wisse* (14).¹⁾
- c) efter kort *y* + kons.-förbindelse: *myrpi* (2); — *byggde* (3).
- d) efter kort el. långt $\ae$ + kons.-förbindelse: *fældi* (1), *fæsti* (1), *stæmdi* (3); — *fælde* (6), *fæste* (3), *feste* (1), *gærpe* (1), *læpe* (1), *gætte* (1), *kærpe* (1), *mælte* (2), *næmde* (1), *rænte* (3), *stæmde* (11), *ælte* (2), *ærfpe* (1), *tænde* (1)²⁾.
- e) efter långt *u* + enkel kons.: *flupi* (1); — *flupe* (1).
- f) efter kort *u* + kons.-förbindelse: *skuldi* (1); — *skulde* (18), *flutte* (1), *fulghpe* (2), *hughpe* (3), *sunde* (1), *wlte* (5).
- g) efter långt el. kort *a* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse: *happi* (1), *saldi* (1); — *arpe* (1), *atte* (c. 50), *barpe* (1), *happpe* (24), *laghpe* (1), *matte* (13), *saghpe* (3), *salde* (23), *samde* (1), *satte* (8), *uarpe* (2).
- h) efter långt $\ddot{o}$ + dubbelkons. el. kons.-förbindelse: *köpti* (2); — *böte* (1), *dömde* (1), *födde* (1), *förpe* (3), *hörpe* (1), *köpte* (7), *löste* (1), *nötte* (1), *nöte* (1), *porpe* (1).

¹⁾ Ögl. ljudl. 85 (troligen genom tryckfel) 11.

²⁾ I hskr. genom skrivfel *tænde*.

i) efter *o* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse: *giorþi* (1); — *giorþe* (30), *sotte* (1).

Alltså: efter långt *i* + enkel kons. 1 *i*: intet *e*; efter *o* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse 12 (13) *i*: 26 *e*; efter kort *y* + kons.-förbindelse 2 *i*: 3 *e*; efter *æ* + kons.-förbindelse 5 *i*: 35 *e*; efter långt *u* + enkel kons. 1 *i*: 1 *e*; efter kort *u* + kons.-förbindelse 1 *i*: 30 *e*; efter *ũ* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse 2 *i*: c. 127 *e*; efter *õ* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse 2 *i*: 18 *e*; efter *o* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse 1 *i*: 31 *e*. Summa 27 *i*: c. 271 *e*.

IX. Nom. sing. av mask. *an*-stammar.

a) efter *æ* + *rv*: *æruí* (1); — intet *e*.

b) efter kort *æ* + dubbelkons.: *grænni* (1); — intet *e*.

c) efter kort *u* + dubbelkons. (*kk*): *þukke* (11); — intet *i*.

d) efter *a* + *rv*: *aruí* (20); — *arue* (c. 20).

e) efter långt *a* + enkel kons.: *uape* (3); — intet *i*.

f) efter *o* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse: *bondi* (1): *bonde* (c. 90), *fostre* (17), *þokke* (1).

Alltså: efter *æ* + *rv* 1 *i*: intet *e*; efter *æ* + dubbelkons. 1 *i*: intet *e*; efter *ũ* + dubbelkons. intet *i*: 11 *e*; efter *a* + *rv* 20 *i*: c. 20 *e*; efter långt *a* + enkel kons. intet *i*: 3 *e*; efter *o* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse 1 *i*: c. 108 *e*. Summa 23 *i*: c. 142 *e*.

X. Dat. sing. av mask. o. neutrala starka subst.¹⁾

a) efter långt *i* + enkel kons. *grisi* (1), *kniuí* (5), *liki* (1), *liuí* (6); — *like* (1).

b) efter kort *i* + förbindelsen *ng*: *þingi* (14); — *þinge* (23).

c) efter långt *æ* + enkel kons.: *þræli* (2); — intet *e*.

d) efter kort *æ* + kons.-förbindelse: *hæsti* (2), *præsti* (1), *hændi* (1); — *fiætre* (1), *hænde* (2), *hæste* (2), *iæpre* (1), *kuælde* (2), *præste* (18), *rætte* (1), *spiælle* (1), *ærne* (5).

¹⁾ Hit också dat. av det fem. *hand*.

- e) efter långt *u* + enkel kons. : *husi* (1); — *huse* (1), *diupe* (1), *diure* (1), *spiute* (2), *piuue* (4).
- f) efter kort el. långt *u* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse: *hundi* (1); — *hugge* (1), *humpe* (3), *kulle* (7), *kuste* (2), *stumne* (1), *tiuþre* (2), *tulle* (1).
- g) efter kort *a* + förbind. *lv* el. *rv*: *kalui* (2), *arui* (1); — *arue* (3).
- h) efter kort *a* + kons.-förbindelse slutande med *gh*: *uarghi* (1); — intet *e*.
- i) efter kort el. långt *a* + enkel kons., dubbelkons. el. kons.-förbindelse (annan än *lv*, *rv* eller *rgh*): *drapi* (1), *lambi* (2), *lani* (2), *landi* (2), *mali* (2), *manni* (4), *raþi* (1), *sari* (1); — *akre* (11), *axe* (1), *bande* (1), *bange* (2), *banne* (1), *barne* (4), *blande* (1), *drape* (7), *garþe* (c. 20), *hande* (1), *iarle* (1), *iarne* (1), *karle* (2), *lane* (2), *lande* (2), *lase* (4), *male* (2), *manne* (c. 70), *pante* (1), *raþe* (2), *rane* (2), *sare* (1), *skapte* (2), *stafre* (1), *stamne* (1), *uaghne* (1), *ualde* (2), *ualle* (1), *uarþe* (1), *uasse* (1), *uatne* (4).
- j) efter *ö* + enkel kons. el. kons.-förbindelse : *döghni* (2); — *föte* (1), *höste* (1), *köpe* (1), *röke* (1).
- k) efter långt *o* + *gh*: *skoghi* (10); — *skoghe* (9).
- l) efter långt el. kort *o* + enkel kons. (annan än *gh*) el. kons.-förbindelse : *domi* (1), *opi* (1); — *biorne* (1), *bole* (12), *borþe* (1), *hoffe* (4), *hore* (1), *horne* (1), *korne* (3), *ope* (7), *stoþe* (1)¹⁾.
- m) efter långt *e* + enkel kons. : *hemi* (1), *eþi* (4); — *eþe* (c. 200), *elde* (8), *heme* (4), *stene* (2).

Alltså: efter långt *i* + enkel kons. 13 *i* : 1 *e*; efter kort *i* + *ny* 14 *i* : 23 *e*; efter långt *æ* + enkel kons. 2 *i* : intet *e*; efter kort *æ* + kons.-förbindelse 4 *i* : 33 *e*; efter långt *u* + enkel kons. 1 *i* : 9 *e*; efter kort el. långt *u* + dubbelkons. el. kons.-förbindelse 1 *i* : 17 *e*; efter *ä* + *lv* el. *rv* 3 *i* : 3 *e*; efter kort *a* + *rgh* 1 *i* : intet *e*; efter *ã* + enkel el. dubbel kons. el. kons.-förbindelse 15 *i* : c. 153 *e*; efter *ö* + enkel

¹⁾ Dessutom det adverbiala *mote* (3), *amote* (*a mote*) (24).

kons. el. kons.-förbindelse 2 *i*:4 *e*; efter $\bar{o}$ + *gh* 10 *i*:9 *e*; efter $\bar{o}$ + enkel kons. (annan än *gh*) el. kons.-förbindelse 2 *i*:31 *e*; efter $\bar{e}$ + enkel kons. $\bar{o}$ *i*:c. 214 *e*. Summa 73 *i*:c. 497 *e*.

Granskar man materialet i denna nya och mera detaljerade uppställning från de av mig i Ögl. ljudl. framlagda fonetiska synpunkterna, så visar det sig att några grupper komma att innehålla ett så litet antal former, att de åtminstone icke omedelbart eller icke i alla punkter kunna läggas till grund för några slutsatser. Från dessa grupper, III, IV, V ovan, måste vi därför i allmänhet bortse. De övriga, talrikare representerade grupperna däremot visa, som strax skall i detalj framhållas, vissa mycket påtagliga skiftningar i frekvensen av *i* och *e* i olika fonetiska omgivningar.

Vi vända oss först till frågan om den föregående vokalens kvalitet, och nöja oss till en början, för att få klarare linjer, med att ställa stamvokalen *i* och *y* å ena sidan emot *e*, *o* och $\bar{o}$ å den andra. Det visar sig då, att frekvensen av ändelsevok. *i* och *e* är:

i grupp I: efter $\bar{i}$ 1 (3) *i*:0 *e*; efter $\bar{i}$ 8 (9) *i*:3 (5) *e*; efter $\bar{y}$ 2 *i*:1 *e*; efter $\bar{y}$ 4 *i*:0 *e* efter $\bar{o}$ 7 *i*:17 (19) *e*; efter $\bar{e}$ 1 *i*:7 (10) *e*;

i grupp VI: efter $\bar{i}$ 3 *i*:0 *e*; efter $\bar{i}$ 23 *i*:26 *e*; efter $\bar{y}$ 11 *i*:4 *e*; efter $\bar{o}$ 0 *i*:4 *e*;

i grupp VII: efter $\bar{i}$ 5 (7) *i*:1 *e*; efter $\bar{i}$ 8 *i*:14 (16) *e*; efter $\bar{y}$ 1 *i*:2 *e*; efter $\bar{y}$ 0 *i*:2 *e*; efter $\bar{o}$ 9 *i*:c. 165 (167) *e*; efter $\bar{o}$ 0 *i*:2 *e*; efter $\bar{e}$ 0 *i*:6 (9) *e*;

i grupp VIII: efter $\bar{i}$ 1 *i*:0 *e*; efter $\bar{i}$ 12 (13) *i*:26 *e*; efter $\bar{y}$ 2 *i*:3 *e*; efter $\bar{o}$ 2 *i*:18 *e*; efter *o* 1 *i*:31 *e*;

i grupp X: efter $\bar{i}$ 13 *i*:1 *e*; efter $\bar{i}$ 14 *i*:23 *e*; efter $\bar{o}$ 2 *i*:4 *e*; efter $\bar{o}$ 12 *i*:40 *e*; efter $\bar{e}$:5 *i*:c. 214 *e*.

Vi se, att *i* i ändelsen förekommer inom alla dessa grupper efter ett $\bar{i}$ i rotstavelsen relativt avgjort och betydligt oftare än efter ett $\bar{o}$ eller *e* och i alla de grupper, där

o förekommer, även efter detta. Skilnaden är sådan, att under det att efter *i* i rotstavelsen ändelsen även absolute taget oftare har *i* än *e* eller nära lika ofta *i* som *e*, så uppträder *i* efter *ö*, *ē* och *o* i allmänhet endast en ringa bråkdel så ofta som *e*¹). — Två grupper, II och IX, ha i det närmast föregående ej medtagits, då den förra saknar ex. på *e*, *ö* i rotstavelsen, den senare ex. på *i* och *y* i rotstavelsen. Det här framställda förhållandet bekräftas emellertid även av dessa båda grupper så tillvida, som i den förra efter *ī*, *ī* i rotstavelsen frekvensen är 6 *i* : 1 (2) *e* (och efter *o* 0 *i* : 1 *e*), under det i den senare efter *o* i rotstavelsen möter 1 *i* : c. 108 *e*²).

Vad *y* beträffar tala siffrorna — som överhuvud här äro mycket små — icke ett så tydligt språk. Efter *y* i rotstavelsen står dock *i* i ändelsen oftare än *e* i grupp I II, VI, nära lika ofta i grupp VIII; endast i grupp VII — där emellertid inalles blott 5 ex. med *y* i rotstavelsen förekomma — är *e* vanligare än *i* (4 : 1). Grupperna IX och X sakna ex. på *y* i rotstavelsen.

De nu anförda förhållandena kunna icke betraktas som ett tillfälligheternas spel, då de uppträda likformigt i så många olika formgrupper. De kunna naturligtvis icke heller förklaras på grafisk väg. Ty även om en — f. ö. enligt vad ovan s. 9 f. framhållits i Östgöotalagen fullständigt otrolig — dittografi *i* — *i* och *e* — *e* kunde antagas, så är ju denna förklaring absolut otillämplig, då det gäller å ena sidan *i* efter *y*, å andra *e* efter *o* och *ö*. Det återstår, såvitt jag

¹) Förhållandena bliva väsentligen oförändrade, även om, såsom S. yrkar, i grupp VII *böte* (c. 150) och i grupp X *eþe* (c. 200) frånräknas. Enl. S. bör så ske, emedan man för dessa vanliga ord kan antaga, att en särskilt fast skriftform utvecklats sig.

²) Siffrorna bli betecknande, även om, såsom S. vill, *bonde* (c. 90) på grund av sin stora frekvens (jfr not 1) frånräknas.

kan finna, endast att konstatera, att fonetiska faktorer här verkligen spelat en roll ¹⁾).

Detta resultat ha vi lov att stödja oss på för vidare slutsatser. Jag anser på grund därav, att, ehuru de i materialsamlingen ovan föreliggande siffrorna här icke äro så extrema och sålunda icke i och för sig avgörande, det alldeles icke kan få betraktas som en tillfällighet, att efter $\ddot{e}$ i rotstavelsen i alla de ifrågakommande grupperna (I, II, VI, VII, VIII, X) i i ändelsen — där ej andra faktorer verkat till förmån för denna vokal, varom nedan — uppträder i en frekvens i förhållande till e , som är mindre än den efter $\ddot{i}$ och $\ddot{y}$ i rotstavelsen, men större än den efter $\ddot{o}$, o , e i rotstavelsen, och att i alla de grupper, där former med $\ddot{a}$ el. $\ddot{u}$ i rotstavelsen förekomma, med undantag av grupp VIII — där emellertid i -siffrorna i dessa fall äro utomordentligt små — detsamma är förhållandet med i -frekvensen efter dylik rotstavelse. Jag vågar också tro, att det är av betydelse, att i alla de grupper, där former med $\ddot{a}$ el. $\ddot{u}$ i rotstavelsen förekomma (dvs. grupp II, VII, VIII, X), i i rotstavelsen efter dessa uppträder relativt mindre ofta än efter $\ddot{e}$ i rotstavelsen ²⁾).

Härmed äro de resultat, till vilka jag Ögl. ljudl. s. 90 ff. kommit rörande betydelsen av den föregående stamvokalens kvalitet för växlingen i ändelserna av i och e , i sina stora huvuddrag bekräftade. Däremot vågar jag icke ur materialet i den här gjorda uppställningen läsa ut

¹⁾ För några särskilda fall med $\ddot{i}$ i rotstavelsen söker S. specialförklaringar. Se emellertid därom nedan s. 294.

²⁾ Dessa inbördes frekvensförhållanden rubbas icke, även om, såsom S. yrkar (jfr s. 286 not 1), i grupp VII *hatte* (15) och i grupp X *manne* (c. 70) frånräknas. Däremot skulle i grupp I i efter långt e + enkel kons bli enarådande, om där på liknande sätt *kære* (22) fråndrages. Ett sådant förhållande inom denna grupp ensam kan ej vederlägga de andra gruppernas vittnesbörd, men jag vill dessutom anmärka, att enligt min mening både vid *hatte* och *kære* totalsiffrorna äro för små för att berättiga en särställning för dessa former.

den noggranna rangordning mellan å ena sidan *u* och *a* inbördes, å andra *ö*, *o*, *e* inbördes, som jag a. st. trott mig kunna spåra. Möjligen har jag i denna punkt misstagit mig. Dock vill jag anmärka, att man enligt min mening, sedan inverkan av stamvokalens kvalitet inom varje särskild grupp otvivelaktigt konstaterats, har rätt att sammanslå de olika formgrupperna för att vinna större siffror. I sådan händelse bli förhållandena sådana de i Ögl. ljudl. framlagts.

Vad beträffar den roll, som jag Ögl. ljudl. s. 90 antagit, att den föregående stamvokalens kvantitet i förbindelse med den följande konsonantens kunnat spela för växlingen *i*:*e*, erbjuder exempelsamlingen, framlagd i det mera detaljerade skick som ovan gjorts, användbart jämförelsematerial endast för *i* och i någon mån för *æ*. Former med *i* ha i alla ifrågakommande grupper (I, II, VI, VII, VIII, X) relativt oftare *i* i ändelsen efter lång vokal + enkel kons. än efter på annat sätt byggd stavelse. Det samma är i två grupper (VII, X) fallet med former innehållande *æ* i stamstavelsen, under det i en (I) frekvensen av *i* i de olika typerna är i det allra närmaste lika ¹⁾ och i en (VI) — med likvisst mycket små siffror — *i* står relativt mindre ofta i typen lång vokal + enkel kons. Slutsatsen blir således säker endast för former med *i* som stamvokal. Att vid palatal stamvokal assimilationstendensen till förmån för *i* varit starkare, då vokalen är lång och skiljes från ändelsevokalen endast av en kort konsonant, är fonetiskt förklarligt. I betraktande härav borde man emellertid vänta, att vid de stamvokaler, som enligt vad som visats, gynnat *e*, näml. *ö*, *o* och *e*, även denna assimilationstendens varit starkare i den nämnda kvantitetstypen. Utan tvivel har jag således i denna punkt misstagit mig, då jag Ögl. ljudl. a. st. förmodat, att även vid stamvokalerna *e* och *ö* lång vokal + enkel

¹⁾ Jfr dock s. 287 not 2.

kons. gynnat *i* i ändelsen. Beträffande dessa stamvokaler, liksom beträffande *y* och *u*, kan emellertid som nämnt av siffrorna ovan ingen slutsats dragas. Mitt yttrande Ögl. ljudl. s. 90 (citerat ovan s. 272) bör således modifieras till: "i det näml., åtminstone då den föregående vokalen är *i* och möjligen då den är *æ*, lång vokal + kort kons. gynnat bibehållandet av *i* i ändelsen".

Återstår så frågan om den betydelse vissa palatala kons. (*gh*, *gg*, *ny*, *k*)¹⁾ samt förbindelserna *lv* och *rv* eventuellt haft för bevarandet av *i* i ändelsen. Även här ställer den mera detaljerade uppdelningen av materialet förhållandena något ogynnsammare för min i Ögl. ljudl. uttalade uppfattning. Likväl torde med avseende på inflytandet av de palatala konsonanterna följande kunna med full rätt anföras såsom icke utan vikt: i grupp I står efter *ö + k* 4 *i* och 1 *e*, under det förhållandet mellan *i* och *e* eljest efter *ö* är 3:16 (18); i grupp VI står efter *æ + gh* 5 (6) *i* och 1 *e*, under det *i:e* efter *æ* eljest förhålla sig som 2:9 och efter *ẽ* som 4 (5):5; i grupp VII står efter *ĩ + gg* 6 *i*:9 *e*, under det förhållandet *i:e* efter *ĩ* eljest är 2:5 (7); i samma grupp står efter *ã + gg* 3 *i* och 2 *e*, efter *æ + k* 1 *i* och intet *e*, under det förhållandet *i:e* [efter *æ* eljest är 4 (5):4 och] efter *ã* 8:11 (12); i samma grupp står efter *ā + gh* 7 *i*:25 *e* och efter *ä + ny* 8 *i*:28 *e*, under det förhållandet *i:e* eljest är (efter *ā* 0:1 och) efter *ä* 7: c. 70; i grupp X slutligen står efter *ō + gh* 10 *i*:9 *e*, under det efter *ō* eljest *i:e* förhåller sig som 2:21 (och efter *õ* som 0:10). Mot de slutsatser, som man synes kunna draga härav²⁾, är det knappast (såsom S. synes mena) någon allvarlig instans, att i grupp II *mange* (5), i grupp VII *bygge* (1),

¹⁾ Om *kk* har jag Ögl. ljudl. ej yttrat mig. De enda formerna inom materialet ovan, *pukke* (11), *pokke* (1), erbjuda intet jämförelsematerial.

²⁾ För ett par av dessa fall, *liggi* o. *læghi*, söker S. en specialförklaring. Se emellertid om denna nedan s. 294 f.

hygge (1) och *uæghe* (1) sakna lika byggda motsvarigheter med *i* i ändelsen.

Beträffande förbindelserna *lv* och *rv* åter kvarstår det fortfarande som ett faktum, att i grupp I efter förbindelsen *ærv-* står 5 *i*:0 *e*, under det eljest efter $\tilde{æ}$ + kons.-förbindelse förekomma 10 *i*:21 (22) *e*; i grupp II efter *alv-* står 3 *i*:0 *e*, under det eljest efter $\tilde{ä}$ + kons.-förbindelse står 20 *i*:c. 66 *e*; [i grupp VII efter *ærv-* 1 *i*:0 *e*, under det förhållandet *i*:*e* efter $\tilde{æ}$ + kons.-förbindelse eljest är 8:11 (12)]; i grupp X efter förbind. *alv-* 2 *i*:0 *e* och efter *arv-* 1 *i*:3 *e*, under det eljest efter $\tilde{ä}$ + kons.-förbindelse står 8 *i*:c. 133 *e*¹⁾]; i grupp IX efter förbind. *arv-* 20 *i*:c. 20 *e*, under det i hela gruppen f. ö. — ex. på $\tilde{ä}$ + kons.-förbind. saknas — förhållandet *i*:*e* är 3 *i*:c. 122 *e*²⁾]; — dvs. att efter *lv* och *rv* i alla de grupper var för sig tagna, där ex. på *lv* och *rv* finnas, *i* i ändelsen har en alldeles abnorm frekvens. Om man ej vill anse detta förhållande för ett verk av en i sanning ganska märkvärdig slump, så nödgas man väl trots det "påfallande" häri se ett orsakssammanhang. Från S:s synpunkt kan förhållandet alls icke förklaras.

Det har sålunda visats, att frekvensen av *i* i ändelsen i förhållande till *e* är beroende av fonetiska faktorer. I och för sig utesluter detta naturligtvis icke möjligheten av att uppträdandet överhuvud taget av *i* (i st. f. väntat *e*) vore inom varje särskild formgrupp för sig att tillskriva de faktorer, som S. (jfr ovan s. 276 f.) åberopar såsom avgörande för växlingen *i*:*e*. Denna fråga måste därför särskilt prövas.

Den första och viktigaste av dessa faktorer är analogipåverkningen från besläktade former med ljudlagsenligt *i*.

Mot antagandet av *i*-ets överförande från pres. ind. sing. på *-ir* till den *r*-lösa formen med ljudlagsenligt *e* (grupp I)

¹⁾ Om *manne* frånräknas (jfr ovan s. 286 not 1) 8 *i*:c. 63 *e*.

²⁾ Om *bonde* frånräknas (jfr ovan s. 286 not 1) 3 *i*:82 *e*.

är metodiskt sett ingen invändning att göra, lika litet mot antagande av påverkan från *-ir*-formen på den *r*-lösa formen i nom. pl. m. av adjektiviskt böjda ord (grupp II), i plur. av fem. *i*-stammar (grupp III), i nom. (-ack.) sing. av mask *ia*-stammar (grupp IV), i prep. "efter" och "under" (grupp V). Blott kan det anmärkas såsom ganska egendomligt, att icke under sådana omständigheter ekvationen $-e : -ir = -i : x$ också överallt skapat ett proportionellt motsvarande antal *-er* (jfr ovan s. 270). Bortsett härifrån, får emellertid sannolikheten av *i*-ets förklaring på denna väg avgöras genom en jämförelse med frekvensen av *i* i andra grupper. Jag återkommer härtill nedan.

Det samma gäller förklaringen av *i*-et i pres. konj. sing. (grupp VII) genom analogisk påverkan från de kortstaviga (*giui*, *kræui* osv.), från konjunktivens 2 och 3:dje plur. på *-in* och från pres. ind. av svaga verb. (*röri*, *fæsti* osv., själva med analogiskt *i*, se ovan), liksom ock möjligen från motsvarande passivformer (*gialdis*, *spillis* etc.). Detsamma gäller även förklaringen av *i*-et i pret. sing. av svaga verb (grupp VIII) genom inflytande från pres. ind. och konj. på *-i* (själva med *-i* av analogiskt ursprung, jfr ovan), från konjunktiven av kortstaviga, av vilka inflytanden särskilt framhäves det från former, som äro lika i pres. och pret. (*ælti*, *misti*, *myrþi* o. d.). Principiellt kan mot dessa förklaringar ingenting invändas, även om för en kritisk betraktelse de analogiska påverkningarna särskilt i senare fallet kunna synas något tvivelaktiga och i båda fallen i alla händelser äro omöjliga att till sitt objektiva värde fastställa.

Redan i och för sig osannolik måste jag däremot finna S:s förklaring av *i*-et i de neutrala *ia*-stammarna (grupp VI). Han menar (s. 22), att denna ändelsevokalisation utgör resultatet av en stark påverkan från bestämda formen: *dikit*, *læghit* osv., i förening med (ett svagare) inflytande från gen. på *-is* (*lytisbot*, *til skiptis* etc.), från best. plur. (*dikin*, *gærþin* etc.) samt från dat. sing. (*dikinu*, *uitninu* osv.). Inflytandet

från best. formen sing. finner S. så mycket troligare, som sammanhanget ofta tillåter ett användande antingen av den bestämda el. av den obestämda formen, varför skrivaren kanske tänkt att skriva i visst fall den bestämda formen, men sedan av någon anledning, t. ex. lagstilens krav, utelämnat *t*-et. Från S:s synpunkt måste man emellertid fråga sig, hur det kan vara möjligt, att skrivaren på detta sätt genom sammanblandning av best. och obest. form råkat skriva det icke ljudlagsenliga *i*-et lika ofta som det ljudlagsenliga *-e* (48 el. 50 *i*: 49 *e*; se ovan s. 280), men ingen enda gång omvänt en form med analogiskt *-e* (t. ex. **uitnet* l. d.). Härtill kommer, att *ia*-stammarna även i fsv. skrifter med fullständig balans (t. ex. Cod. Bur.; se Kock Fsv. ljudl. 261 f., Ottelin Stud. öfv. Cod. Bur. 2: 66) — i vilka den av S. använda synpunkten, den syntaktiska växlingen mellan best. och obest. form, således alldeles icke är tillämplig — uppträda med abnorm frekvens av *i* i ändelsen. Den sannolikt riktiga förklaringen gives av Kock a. st.

På ungefär samma sätt som i de neutrala *ia*-stammarna vill S. (s. 41) förklara *i*-et i nom. sing. av mask. *-an*-stammar (grupp IX). Till inverkan från den best. formen (*aruin*, *bondin* etc.) har här kommit (ett visserligen svagt) inflytande från de mask. *ia*-stammarna (med *-i* från växelformen *-i*) och från de kortstaviga *an*-stammarna (*biti*, *aghi*, *drupi* osv.). De sistnämnda inflytandena låta sig ju alls icke bedöma. Beträffande förväxlingen av best. och obest. form gäller vad som nyss sagts om de neutr. *ia*-stammarna, här t. o. m. i så mycket högre grad, som ett analogiskt **bonden* etc. på grund av *e*-ets stora övervikt i denna grupp vore med än större rätt att vänta än **uitnet* osv.

Om möjligt ännu mindre än i de två närmast föregående fallen kan jag följa S. i hans förklaring av *i*-et i ändelsen av dat. sing. mask. och neutr. av starka subst. (grupp X). Efter att ha erinrat om att redan i den ä. fsv.

ändelsen i dat. sing. ofta saknades i mask. *a*- och *i*-stammar samt neutr. *a*-stammar, stundom även i kons.-stammar och *u*-stammar, och efter att ha anfört en del ex., som visa, att även i Östgötalagen dativen icke sällan uppträder ändelslös, anmärker han (s. 26): "Det är naturligtvis att förutsätta, att i skrivarens talspråk ändelsen bortfallit i långt vidsträcktare mån än vad denna hans avskrift av ett original med mera bibehållna ändelser ger vid handen. Då nu skrivaren i sin förlaga mötte en dativform på *i*, vilken han i sitt tal ofta eller vanligen utsade ändelslös, så blev det en ganska naturlig sak, att han av trohet mot originalet och den ålderdomliga lagstilen lät formen med *i* stå kvar, och sådana former på *i* mötte honom för övrigt överallt i gamla hdskr. Formerna på *i* blevo en naturlig kompromiss mellan hans talformer utan ändelse och på ljudlagsenligt *e*. Hade ändelsen i hans talspråk varit fast och då naturligtvis haft den ljudlagsenliga *e*-vokalen, hade *i* ingalunda så lätt flutit ur hans penna". Detta resonemang kunde haft fog för sig, om *i* i ifrågasvarande former förekommit konsekvent eller åtm. i mycket stor utsträckning. Nu är emellertid här *i*-frekvensen relativt ganska liten: 73 *i* : c. 497 *e*, dvs. *i* : *e* ungefär 1 : 7 (se ovan s. 285). Detta synes mig visa, antingen att skrivaren i rätt stor utsträckning i sitt språk haft dativändelsen och sålunda väsentligen följt sitt naturliga tal, eller ock att han trots saknaden av dativändelse i sitt eget talspråk dock ingalunda funnit det så naturligt att följa sin förlaga i denna punkt. I båda fallen upphävas förutsättningarna för *i*-ets förklaring på denna väg. Och även om skrivaren i sitt språk använt dativändelsen *-e* i endast ringa utsträckning, är det dock icke naturligast att tro, det han skulle pr analogiam utan reflexion "översätta" de påträffade *i*-formerna till *e*-former, liksom han gjort det med förlagans alla övriga ändelse-*i*?

Förutom de nu nämnda förklaringsgrunderna av större

räckvidd framför S. flerstädes i sin avhandling även speciella sådana för vissa enskilda fall, såsom skrivfel, (grafisk) påverkan av i texten närstående i o. d. Av dessa specialförklaringar är det endast en, som för uppfattningen av det hela spelar en sådan roll, att jag här behöver taga hänsyn till den. S. menar, att i en del enskilda ordformer, i vilka i i ändelsen har en enligt hans teorier abnorm frekvens, detta förhållande skulle förklaras därav, att den ifrågavarande formen utgör eller ingår i ett fixt laguttryck, en fast formel, som vid avskrivningen gärna fick behålla sin gamla form och vokalisation. På detta sätt vill S. (s. 28) förklara de ovanligt många formerna av pres. konj. *liggi* (6: 9 *ligge*) därav, att *liggi* "förekommer väl nästan uteslutande i lagtermen: *liggi ogildær*"; på samma sätt (s. 29) att n. sg. *skipti* och *gildi* blivit enarådande därav, att det förra ingår i formelerna i *skipti ganga* och *mep lut ok lagha skipti*, det senare överhuvud är ett juridiskt fackuttryck, vilket skrivaren "ej kände behovet att ge en ljudlagsenlig form"; på samma sätt förklaras vidare (s. 29) det konsekventa *skildi* pret. ur formelerna *skildi firi fæst*, *firi skildi fæste* (*festinne*), (s. 30) adv. *nipri* och *inni* — som överhuvud ej kunna på annat sätt av S. förklaras — ur de stående termerna *liggær nipri*, resp. *sitia* (*standa*) *inni firi*¹⁾, (s. 31) de abnormt många *lyti* (11: 4 *lyte*) därav, att *lyti* "i åtminstone 7 av de 11 fallen står i uttrycket: *firi lyti*", (s. 32) 5 *læghi* (: 1 *læghe*) ur det stående juridiska uttrycket *lagha læghi*.

För min del måste jag bestämt avvisa denna tillämpning av lagspråkets konservatism. Det vore otroligt, redan om det vore frågan om ett muntligt fortplantande av de nedärvda juridiska formelerna, att konservatismen skulle sträcka sig längre än till ordförrådet och böjningen, i all synnerhet som det ju här — möjligen med ett undantag: *gildi* —

¹⁾ Det sistnämnda, *inni*, liksom *skildi* vill S. dock delvis förklara genom påverkan av omgivande i i texten.

är fråga om ord, som även utanför den juridiska stilen måste ha varit ytterst vanliga och välbekanta i den tidens språk. Att man skulle ha uttalat dessa vanliga ord med annan ändelsevokal i de juridiska formerna än *eljest*, är högst osannolikt. Ännu mera oantagligt blir betraktelsesättet, om — såsom S. synes mena — saken skall förklaras genom förhållanden vid själva avskrivningen. Ty detta skulle förutsätta, att skrivaren skulle känt och utmärkt vissa partier av sin lagtext såsom mera tillhörande den juridiska stilen än andra och i dessa mot sitt uttal bibehållit förlagans *i*, under det att han *eljest* i samma text återgett förlagans *i* med sitt *e* — överhuvud ett arbetsätt hos skrivaren, som strider mot allt vad vi ha skäl att antaga beträffande de mekaniskt arbetande, medeltida skrivarerna. Rörande förklaringens metodiska sida måste man f. ö. fråga sig: hur kan man avgöra, vilka uttryck som på detta sätt skola anses för fasta juridiska formler? och: skulle icke enligt denna teori *i* väntas i en mängd fall, där nu i själva verket står *e*? Ty antalet av de fixa juridiska uttrycken är väl icke uttömt med ovanstående?

Jag har ovan visat, att åtminstone i de (delvis ganska talrika) grupperna VI, IX och X uppträdandet av *i* i ändelsen icke kan förstås utifrån de av S. framförda synpunkterna. Det är självklart, att jag sålunda åtminstone beträffande en del fall av *i* i ändelsen måste fasthålla min ovan (s. 273 f.) refererade uppfattning, att denna ändelsevokals uppträdande icke behöver någon särskild förklaring, eftersom vi överhuvud ha att göra med språket på ett stadium, där övergången $i > e$ i ändelsen ännu icke i någon ställning fullt genomförts. Denna min uppfattning synes mig nu styrkas i hög grad därav, att såsom ovan (s. 277) anmärkts, utanför de av S. givna allmänna förklaringsgrunderna falla icke så alldeles få exempel med *i* i ändelsen.

av vilka S. endast för några få kunnat söka en specialförklaring (jfr ovan s. 294), under det att de andra avfärdas (s. 19) med de föga tillfredsställande orden, att "de gott kunna vinna sin förklaring i slump ur de andra *i*-beläggen, som äro omkring 450, och ur andra omständigheter, omöjliga att nå, t. ex. avskrift efter förlagorna". För frekvensjämförelser giver jag här även denna del av materialet:

XI. Dat. sg. fem. av adj. och pron.: *sini* (1), *sinni* (3)¹⁾; *hænni* (1); *gamblī* (1); — *sinne* (26), *minne* (1); *hænne* (c. 30), *frælse* (1), *þæsse* (1); *fulle* (1); *gamble* (1), *halfre* (3), *huarre* (2), *langre* (1), *andre* (1); *enne* (3), *þe(r)re* (c. 20). Summa 6 *i*: c. 91 *e*.

XII. Räkn. oböjl. *tuænni* (1); — *tuænne* (5), *tuenne* (1), *þrænne* (9). Summa 1 *i*: 14 *e*.

XIII. Best. form. sing. mask. och fem. av adjektiviskt böjda ord: *fæmti* fem. (1), *fiarþi* m. (1), *sari* m. (1), *gamblī* m. (2); — *minste* m. (1), *fæmte* fem. (2), *ælte* m. (2), *næste* m. (2), *frælse* m. (1); *siunde* fem. (2); *gamble* m. (1); *höghste* m. (1), *höghste* fem. (1). Summa 5 *i*: 13 *e*.

XIV. Adv., partiklar m. m.: *nipri* (3), *inni* (5), *ængti* (1), *ækki* (2), *ekki* (1), *akki* (1), *længi* (4), *bapi* (5), *uti* (4), *uppi* (1); — *inne* (c. 30), *ække* (5), *ekke* (1), *akke* (1), *længe* (4), *framme* (2), *huatzke* (10), *huarte* (c. 25), *baþe* (över 20), *ute* (11), *uppe* (15). Summa 27 *i*: c. 124 *e*.

XV. Adj. i kompar. : *minni* (1), *bætri* (1); — *minne* (7), *bætre* (1), *færre* (1), *læghre* (2), *længre* (1), *nærre* (3), *nære* (1), *höghre* (2), *flere* (c. 25), *mere* (2). Summa 2 *i*: c. 45 *e*.

Frekvensen av *i* är, som synes, ganska ojämn. Sammanslås emellertid alla grupperna — vilket även från S:s

¹⁾ S. vill s. 23 under hänvisning till Noreen Altschw. Gr. § 505, anm. 2 läsa det förra som *sini*, och s. 80 anser han *sinni* vara en traditionell skrivning för samma *sini*. Det förra är möjligt, ehuru obevisligt, det senare i betraktande av de 26 *sinne* otroligt.

synpunkt här måste vara tillåtet, då de alla måste anses likställda med avseende på eventuella förklaringar av *i*-et och dess frekvens — blir hela antalet *i* 41 gentemot c. 287 *e*, dvs. förhållandet *i* : *e* ungef. = 1 : 7.

Återvända vi med detta resultat till de förut behandlade grupperna av ord med *i* i ändelsen, så torde man ha full rätt att påstå, att det är alldeles onödigt att för dessa söka en förklaring enl. S:s teorier, så snart frekvensen av *i* i ändelsen rör sig omkring eller understiger nyssnämnda tal 1 : 7, detta alldeles frånsett den större eller mindre sannolikheten av den av S. givna förklaringen *i* och för sig. Jag anser mig på denna grund kunna förbliva vid den av mig ursprungligen framlagda uppfattningen av *i*-ets uppträdande icke blott i grupp IX och X, där S:s förklaringar i sig själva äro osannolika, utan även i grupp VII och VIII, där mot förklaringarna principiellt inga avgörande invändningar kunna riktas. Beträffande *i*-frekvensen för dessa grupper se ovan s. 280 f. I grupp VII är visserligen relationstalet obetydligt större (c. 1 : 6), men detta förhållande förklaras till fullo därav att just i denna grupp vissa för *i* gynnsamma rotstavelser äro relativt talrikt representerade ($\bar{i}$ + enkel kons. el. kons.-förbindelse, $\tilde{e}$ el. $\bar{a}$ + palatal kons.), under det att i grupp VIII, som har en ovanligt låg *i*-frekvens, detta helt visst beror därpå, att vissa former med neutral el. snarare för *-e* gynnsam rotstavelse (t. ex. *atte*, *matte* m. fl.) här äro mycket talrika.

I grupperna I—VI är frekvensen av *i* otvivelaktigt abnormt hög (se siffrorna ovan s. 278 f.). I grupp VI, de neutr. *ia*-stammarna, kan detta, såsom redan framhållits, icke förklaras på det sätt S. föreslår, men förhållandet har redan fått sin förklaring av Kock (se ovan sid. 292). De övriga grupperna utgöras uteslutande av formtyper, som vid sidan av *-e* och *-i* i lagen uppvisa även ett mer el. mindre vanligt *-ir* : pres. ind. sing. av svaga verb (*kære*, *kæri* : *kærir*),

nom. pl. mask. av adjektiviskt böjda ord (*skyldē, skyldi* : *skyldir*), pl. av fem. *i*-stammar (*fæmte, fæmti* : *fæmtir*), nom. (ack.) sing. av mask. *ia*-stammar (**læke, læki* : *lækir*), prep. (*æpte, æpti* : *æptir, unde, undi* : *undir*). För *æpti* föreslog jag Ögl. ljudl. s. 82 anm. 1 på grund av det oväntat stora antalet *i* i ändelsen alternativt den förklaringen, att *i*-formen delvis fått sitt *i* från *æptir*, dvs. delvis vore att betrakta som en kompromissform mellan *æptir* och *æpte*. S. utsträcker denna förklaring till alla andra former med växelformer på *-ir*.

Möjligheten av det berättigade häri vill jag i betraktande av den obestriddigt stora frekvensen av *i* i de nämnda formgrupperna icke förneka. Förhållandet är emellertid då enligt min mening icke att förstå så, som S. menar, att *i* i st. f. ljudlagsenligt *e* inkommit genom påverkan av *-ir*-formerna, utan så att *i*, som i alla formgrupper och i alla ställningar till en viss utsträckning ännu kvarstod i den ifrågavarande dialekten, här fick ett särskilt starkt stöd i de närbesläktade formerna på *-ir* och därför i dessa formgrupper senare utträngdes än i andra fall. Med denna uppfattning förstår man det ovan s. 12 och s. 33 berörda förhållandet, att den ävenledes möjliga kompromissformen *-er* praktiskt sett saknas (dvs. finnes endast i samma ringa mån som en utveckling *-ir* > *-er* kan antagas), vilket däremot med S:s uppfattning blir oförklarligt.

Från förklaringen bör emellertid i varje fall undantagas prep. *undi*. Detta icke bara därför, att man även med denna förklaring icke kan kasta ett tillfredsställande ljus över det faktum, att *i* i detta ord är så gott som enarådande (17 *undi* : 1 *unde*), utan framför allt därför, att samma form *undi* är den normala icke blott i flera andra hskr. med ofullständig balans, utan även i Cod. Bur., som har fullständig balans, och där således formen nödvändigtvis måste förklaras på annat sätt (jfr Kock Fsv. ljudl. 252).

Jag anser mig kunna sammanfatta resultaten av den här framlagda förnyade undersökningen av avvikelserna från balanslagen för *i : e* i tvåstaviga ord i Östgötalagens textkodex på följande sätt:

Texten representerar en dialekt, i vilken balanslagen ännu icke genomförts, men håller på att genomföras.

Frekvensen av bevarat *i* är huvudsakligen beroende av fonetiska faktorer: den föregående rotstavelsens vokal-kvalitet, i någon mån dess kvantitet, de föregående konsonanternas beskaffenhet. Dock har inom vissa formgrupper till kvarhållandet av *i* möjligen även bidragit inverkan från näralliggande växelformer med ljudlagsenligt *i*.

Med den sist gjorda modifikationen äro dessa resultat i allt väsentligt desamma, vartill jag i min framställning i Ögl. ljudl. kommit.

B) Tre- och flerstaviga ord.

Jag kan här fatta mig kort, då det ovan om de tvåstaviga formerna sagda i tillämpliga delar gäller även för de flerstaviga. Jag inskränker mig därför till följande anmärkningar.

1. Enkla tvåstaviga ord ha *e* i öppen stavelse: *klok-kare*, *gangande*, *lidughe* osv. Liksom vid de tvåstaviga finnas icke så få undantag.

a) Av neutr. *ia*-stammar ha de på *-ini* alltid *i*: *fæprini*, *möprini*, *syzskini*, *samsyþ(k)ini*, smlagt enl. S. (s. 47) 34 ggr. Däremot *hæræpi* (1): *hæræpe*, *hæræpe* (c. 55). Jag har (Ögl. ljudl. 92) förklarat det enarådande *i*-et i den förra gruppen såsom beroende på vokalharmoni. S. pekar på, att även eljest vid *ia*-stammarna *i* är vanligt (jfr ovan s. 291 f.), och menar, om jag rätt fattar honom, att åtm. i ordet *fæprini*, som förekommer 23 ggr (därav 10 på 7 rader i Schlyters text) *i*-ets abnormala frekvens skulle bero på en för detta ord särskilt förvärvad skrivvana. Omvänt måste enl. S. en sådan också tänkas föreligga för de 55 *hæræpe*, *hæræpe*

(: 1 *hæræpi*). S. synes icke reflektera över, att någon orsak måste finnas till det förhållandet, att skrivvanan i dessa båda fall gått i så diametralt motsatt riktning.

b) Av mask. *an*-stammar förekomma (*hæræz*)*höfpingi* 7 ggr: (*hæræzs*-)*höfpinge* 10 ggr; former på *-are* (*borghari*, *drapari* etc.) sammanlagt 9 ggr: *-are* c. 100 ggr. Jag har i den starka frekvensen av *i* i förra fallet spårat en inverkan av det föregående *i*-et jämte den palatala konsonanten. S. förklarar *i*-et i alla dessa former på samma sätt (jfr ovan s. 292) utan att anse det behövt att söka någon anledning till den högst betydande olika frekvensen av *i* i de båda fallen.

c) Tämlichen jämställda med den sist nämnda gruppen äro enl. S. pres. part., av vilka 4 ha *i* (*boandi* 1, *maghandi* 2, *malsæghandi* 1), under det c. 70 ha *e* (*boande*, *maghande*, *riþande* etc.). S. synes vilja förklara *i* i dessa fall på samma sätt som i nom. av mask. *an*-stammar, dvs. genom inflytande från best. formen på *-in*. Föga till förmån för denna uppfattning är det, att av de fyra *i*-formerna tre äro adjektiviska och således otillgängliga för denna förklaring. — Emellertid behöver *i* här på grund av sin ringa frekvens ingen särskild förklaring (se ovan s. 275 och s. 297).

d) Det sist sagda gäller också det enstaka *prouasti* dat. sg. gentemot 2 *prouaste* och en mängd *kununge*, *biskuþe* (enl. S. s. 47 not det förra 27, det senare 30 ggr), det enstaka *bardaghi* (1) samt — om ej såsom S. föreslår skrivfel — dat. sg. fem. *yuæsti* (1).

e) Däremot är frekvensen 13 *i*: 23 *e*¹⁾ i pret. av *-ön*-verb (*borghafi*, *bætrafi* etc.: *borghæpe*, *druknaþe* osv.) värd att väcka uppmärksamhet, då denna frekvens är så mycket större än vid tvåstaviga pret. (se ovan s. 282 f.) och — vill jag tillägga — betydligt större än man kunde vänta av den,

¹⁾ Genom något nu för mig oförklarligt misstag har jag Ögl. Ijudl. s. 93 uppgivit endast 4 former på *-æþe*.

som S. själv s. 21 säger, svaga analogipåverkan från *i*-former, för vilka pret. varit utsatt. S. anför ingenting till förklaring härav. Ögl. ljudl. 92 har jag (efter Tamm) — då visserligen (jfr s. 300 not 1) utgående från en större *i*-frekvens — tänkt på vacklan i biakcentens läge som förklaringsgrund. Jag ser fortfarande intet, som omöjliggör denna uppfattning.

2. Ord sammansatta med bestämda artikeln.

a) Det enstaka *iorþinni* dat. sg. fem. gentemot *sokninnu*, *næmdinne* osv. c. 160 ggr behöver ingen förklaring. Att *e* här t. o. m. är genomfört i större utsträckning än man skulle vänta, beror sannol. därpå, att slutstavelsen haft *le-vissimus*.

b) Best. pl. nom. mask. har oftare *i* än *e*: *aruani* (4), *frændrini* (5), *mænnini* (1), *næmda mænnini* (1), *ænda karlani* (1), *pænningani* (2), men *eþane* (1), *pænningane* (1), *soknarane* (1), *iorþ attarane* (1). Summa 14 *i*: 4 *e*. S. vill förklara *i*-et ur påverkan från former med bevarat *r*: **aruanir* etc. Denna förklaring omöjliggöres enl. min mening därav, att *i* vår text endast en enda form med bevarat *r* (*bröþlunganir* AeB 3: 1) förekommer, vilket vittnar om, att *r* i denna ställning i lagens dialekt varit mycket sällsynt och därmed också de *ir*-former, som skulle ha förmått att nästan helt och hållet uttränga det ljudlagsenliga *e* ur de *r*-lösa formerna. — Att *i*-frekvensen här behöver en specialförklaring är uppenbart. Någon annan faktor än akcentförhållandena, som här kunnat spela in, kan jag fortfarande icke finna (jfr Ögl. ljudl. 92 f.) och vågar anse S:s tvärsäkra avvisande av varje tanke härpå såsom förhastat.

3. Tvåstaviga ord som senare sammansättningsled.

Ord med lång rotstavelse ha i öppen stavelse vanligen *e*. Liksom i de enkla tvåstaviga orden förekomma dock relativt många undantag.

a) Neutrala *ia*-stammar: *half gildi* (8), *tuægildi* (1), *half girþi* (6), *handuirki* (4), *iertighni* (1), *blöpuiti* (22).

boskipti (3), *iorþa skipti* (2), *uista uitni* (1), *altara læghi* (1), *löska læghi* (2), *fríþgærþi* (2), *iakuæþi* (3), *tuæsuæri* (2), *brúþlöpi* (1); — *boskipte* (1), *uakna skipte* (1), *fæmta uitne* (1), *skrokuitne* (1), *uista uitne* (1), *fríþ gærþe* (2), *tuæsuære* (2), *uarþ hælde* (1), *mæssu klæpe* (2), *atmæle* (2), *högh mæle* (1), *til mæle* (2), *ramærke* (1), *landa mære* (1), *forsæte* (2), *fullsære* (14), *half træpe* (2), *halfnaþa træpe* (1), *dax uærke* (2), *ofæfle* (1), *uræfle* (1), *afvæpe* (6), *afraþe* (1), *farunöte* (5), *epsöre* (25), *brúþlöpe* (1). Summa 59 i : 80 e.

b) dat. sing. mask. och neutr.: *líonga þingi* (3), *malþingi* (1), *gípta kuældi* (1), *götlandi* (1), *lönda lasti* (1), *huwþ duki* (1), *gufþs domi* (1); — *líonga þinge* (10), *gípta kuælde* (2), *östra götlande* (1), *lönda laste* (2), *iula aptne* (1), *íamn arue* (1), *ærma bande* (1), *fríllu barne* (2), *bigarþe* (2), *kirkiu garþe* (3), *stafkarle* (1), *flut lande* (1), *hemuls manne* (2), *laghmanne* (2), *malsmanne* (3), *aker name* (1), *wighualle* (2); *kunungxs borþe* (1), *bryggju sporþe* (1), *kirkiu bole* (1), *uinsörþe* (1), *uinsörþe* (1). Summa 9 i : 42 e.

c) mask. *ia*-stammar: *landafæghi* (2), *uíþærlaxöri* (1); — *uíþærlax öre* (8). Summa 3 i : 8 e.

d) plur. av fem. *i*-stammar: *laghhæfþi* (1); — intet e.

e) nom. plur. mask. av adjektiviskt böjda ord: *íamgildi* (1), *köpgildi* (2), *ugildi* (1); *fríþlösi* (1), *saklösi* (1); — *osatte* (1), *íamkunne* (1), *saklöse* (1), *fatöke* (1). Summa 6 i : 4 e. [Det av S. s. 53 anförda nom. sg. mask. *hertughi* utgår såsom kortstavigt].

Liksom vid enkla tvåstaviga föreligger här en växlande *i*-frekvens i olika fonetiska omgivningar. Tydligast framträder detta förhållande naturligtvis i den någorlunda stora grupp a (med c och d kan man på grund deras alltför ringa omfång överhuvud ej räkna). I grupp a) står sålunda efter *i* i rotstavelsen 48 i : 5 e, under det efter *æ* står

10 *i*:43 *e* och efter *ö* 1 *i*:31 *e*¹⁾. I grupp b) står efter *ĩ* i rotstavelsen 4 *i*:10 *e*, men efter *ã* 2 *i*:25 *e*. Av de 6 *i*-na i grupp e) stå de fyra efter *i* i rotstavelsen (proportionen är efter denna vokal 4 *i*:0 *e*, i övriga tillsammans 2 *i*:4 *e*). Detta är ingen tillfällighet, lika litet som det faktum, att efter förbindelsen *āgh* endast *i* är belagt (*altara læghi*, *löska læghi* grupp a, *landa fæghi* 2 ggr grupp e). Se om dessa förhållanden ovan s. 285 ff.

Men för denna växling inom de olika grupperna har S. ingen som helst förklaring. För honom är detta här såsom vid de enkla tvåstaviga formerna tydligen ett slumpens verk.

Jag har härmed genomgått materialet och trott mig med rätta i allt väsentligt kunna avvisa de nya åsikter om ämnet, som S. framställt. Mycken tid och möda hade kunnat sparas, om S. varit mera betänksam i sin kritik. Men förhållandet synes mig symptomatiskt. Den yngsta nordiska språkvetenskapen har många förtjänster, bland dem en levande entusiasm och oförskräckthet. En något äldre forskare tror sig hos densamma ofta sakna den icke mindre viktiga besinningen.

Lund 1913.

Emil Olson.

¹⁾ Den inbördes proportionen blir densamma, även om med S. de ofta förekommande orden *blopuiti*, *fullsare* och *epsöre* frånräknas. Siffrorna bli: efter *ĩ* 26 *i*:5 *e*, efter *ã* 10 *i*:29 *e*, efter *ö* 1 *i*:6 *e*.

Bibliografi for 1912.

Af B. Erichsen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

- Agricola, O.* Literaturbericht für 1910—1912. (Ztsch. d. Gesellsch. f. schl.-holst. Gesch. XLII. 417—80.)
- Almqvist, Joh. Ax.* Sveriges bibliografiska litteratur. D. 3: Typografi och bokhandtverk, bokhandel samt supplement till föregående delar. H. 1—2. 269 s. Sthm. 8:o. (Kungl. Bibliotekets handlingar 32—33.)
- Birch-Reichenwald, Kristian, Frantz Dahl, O. Hj. Granfelt og K. J. D. Schlyter.* Nordisk [retsvidenskabelig] Litteraturfortegnelse 1910. (Tidsskr. f. Retsvid. XXIV, 441—511.) — 1911. (Smst. XXV, 438—85.)
- Bygdén, Leonard.* Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonym- och pseudonymer i den svenska litteraturen. H. 16—17. (Bd. 2.) Sp. 577—768. [Tal-Vid.] Upps. 1911—12. 8:o. (= Skr. utg. af Sv. Litt. Sällsk. XVII: 14—15.)
- Collijn, Isak.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 29. 1910. 25 s. (Sammlaren XXXII.) — 30. 1911. 24 s. (Smst. XXXIII.) — Psalterium rituale Upsalense. Stockholm, omkr. 1487. (Kyrkohist. Arssk. XIII, 151—69.)
- Erichsen, B.* Bibliografi for 1910. (Ark. XXVIII, 351—84.)
- Gödel, Vilhelm.* Handskriftstudier. [Uppsala-Eddan, Bergsbók, Linköpings-legendariet.] (Ark. XXVIII, 262—69.)
- Hermannsson, Halldór.* Bibliography of the Mythical-Heroic Sagas (Fornaldarsögur). (Islandica. V. 73 s.)
- Höjer, Torvald.* Schweden. (Jahresb. d. Geschichtsw. 33 Jahrg. III, 212—228.)
- Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 32 jahrg. 1910. Lpz. 8:o. 8 + 202 + 178 s. 11 m. (II, 1—31: *August Gebhardt*, Nordisch.)
- Jørgensen, Ellen.* Studier over danske middelalderlige Bogsamlinger. (HTda. 8. R. IV, 1—67.)
- Krarup, Alf.* Fortegnelse over historisk Litteratur fra Aaret 1910, vedrørende Danmarks Historie. (HTda. 8. R. III, L 57—L 104.)

- Lampa, Sven.* Om svensk bygdeforskning. (Sv. Turistf:s Årsskrift 1912. 41—52.)
- Petersen, Carl S.* Danske videnskabelige Biblioteker og deres Historie. (Haandbog i Bibliotekskundskab udg. af *Svend Dahl*. S. 28—116.)
- Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. Udg. ved *Kr. Erslev* i Forening med *William Christensen* og *Anna Hude*. Bd. 4. H. 2 (Registre). S. 169—454. Kbh. 8:o.
- Setterwall, Kristian.* Svensk kyrkohistorisk bibliografi. 1907—1910. (Kyrkohist. Årsskr. XIII, Medd. och Aktstyck. 195—212.)
— [Svensk historisk] Bibliografi 1911. (HTsv. XXXII. Bilaga. S. 249—85.)
- Sommerfeldt, W. P.* [Norsk arkæologisk] Bibliografi 1911. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 172—80.)
- Staffen Hanssøn Stephanius's* Designatio variorum documentorum et antiquitatum. Ved *William Christensen*. [Sluttet.] (DM. 6. R. I, 193—247.)
- Vrátný, Karel.* Zwei Nordica in Prag. (Ark. XXIX, 177—78.)
- Beckman, Nat.* Quellen und Quellenwert der isländischen Annalen. (Xenia Lideniana. S. 16—39.)
— Annalstudier. (Studier i nord. filologi III, nr. 4. 12 s.)
- Gödel, Vilhelm.* Arne Magnusson till Johan Peringskiöld. Ett bref från 1699. (Ark. XXVIII, 269—71.)
- Hjärne, Erland.* Femtonhundredsdikten om världens fåfänglighet. Ett bidrag till dess textkritik. (Språk och Stil. XII, 33—56.)
- Hollander, Lee M.* The relative age of the Gautrekssaga and the Hrólfssaga Gautrekssonar. (Ark. XXIX, 120—34.)
— The Gautland Cycle of Sagas. I. The Source of the Polyphemos Episode of the Hrólfssaga Gautrekssonar. II. Evidences of the Cycle. (J. of Engl. a. Germ. Phil. XI, 61—81. 209—17.)
— The »Faithless Wife» Motif in Old Norse Literatur. (MLN. XXVII, 71—73.)
- Jensen, Anker.* Visen om Tyre Danebod. (Aalborg Katedralskoles Program for 1911—12. S. 1—20.)
- Johnston, Alfr. W.* Ragnarök and Orkney. (The Scottish Hist. Review IX, 148—58.)
- Kopp, Arthur.* Die frühesten schwedischen liederhandschriften. (ZfdPh. XLIV, 199—215.)
- Lindroth, Hjalmar.* J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fa-

- der. H. 1—2. Sthm. 1911—12. 8:o. 329 s. (Samlingar utg. af Sv. Fornskr.-Sällsk. H. 140—41.)
- Müller, Sigurd.* Til »Peder Paars». (Danske Studier 1912. 130—31.)
- Paludan, J.* Visen om Løgn og Sandhed. (Danske Studier 1912. 76—86.)
- Saxtorph, Vilh.* Morten Børups majvise. (Danske Studier 1912. 128—31.)
- Vrátný, Karel.* Literarische Kleinigkeiten. [1) B. Kahle, Isländische geistliche Dichtungen des ausgehenden Mittelalters. Heidelberg 1898. — 2) Brynjólfur Sveinssons isländische Verse. — 3) Zu Eugen Mogk's Geschichte der norw.-isländ. Literatur. Strassburg 1904.] (Ark XXIX, 163—80.)
- Þorsteinsson, Hannes.* Nokkrar athuganir um islenzkar bókmentir á 12. og 13. öld. I: Um Styrmi hinn fróða, ætterni hans og rit. (Skirnir LXXXVI, 126—48.)
- — II: Um Ketil ábóta Hermundarson. (Smst. 339—50.)
- — III: Höfundur Þorlákssögu hinnar yngri. (Smst. 350—57.)

Freudenthal, Axel Olof.

Ark. XXIX, 95—102 af *O. F. Hultman*.

Pedersen, Anders.

Ark. XXVIII. 272—75 af *Henrik Ussing*.

II. Lærde selskabers skrifter, tidsskrifter og samlinger.

- Aarbog udg. af Historisk Samfund for Københavns Amt (med Gamle Roskilde Amt). 1912. Roskilde. 8:o. 158 s.
- Aarbog for Historisk Samfund for Præstø Amt. 1. Aarg. 1912. Næstved. 8:o. 125 s.
- Aarbog udg. af Randers Amts Historiske Samfund 1912. (Fra Randers Amt. VI.) Randers. 8:o. 152 S.
- Árbók hins islenzka fornleifafélags. 1911. 103 s., 2 tavler. — 1912. 80 s., 5 tavler. Rvík. 8:o.
- Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift. V. 1912. Aarhus. 8:o. 157 s.
- Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udg. af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1912. 3. R. Bd. 2. Kbh. 8:o. 318 + 4 + 24 s.
- Arkiv för nordisk filologi utg. genom *Axel Kock*. Bd. 28. (Ny följd bd. 24.) H. 3—4. S. 219—384. — Bd. 29. (N. f. bd. 25.) H. 1—2. S. 1—214. Lund. 8:o.
- Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia. Utg. på föranstaltande af länets fornminnesföre-

- ning. H. 33 (bd. 8, h. 4). S. 371—472 + 1 kort. ill. Gbg. 8:o.
- Bornholmske Samlinger. VII. Udg. af Bornholmsk Samfund. Rønne. 8:o. 178 S.
- Brage's Årsskrift VI för år 1911. Utg. av Sektionen för folkdiktning. Hfrs. 8:o. 160 s.
- Danske Magasin indeholdende Bidrag til den danske Histories og det danske Sprogs Oplysning. 6 R. Bd. 1. H. 3. S. 193—306. Kbh. 4:o.
- Danske Studier udgivne af *Marius Kristensen* og *Axel Olrik*. 1912. Kbh. 8:o. 204 s.
- Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift utg. af *Bernhard Salin*. 1912. 2 + 256 + 51 s. Sthm. 8:o.
- Finska Formminnesföreningens Tidskrift. XXVI. Helsinki. 8:o. VIII + 324 s. ill.
- Finskt Museum. XVIII. 1911. Hfrs. 8:o. 72 + 10 s.
- Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1911. 67. aarg. Med 138 illustrationer i texten. Kria. 8:o. 228 s.
- Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien. Under redaktion af *Emil Ekhoff*. 1911. Årg. 6. H. 5. S. 205—306 + VIII s. — 1912. Årg. 7. H. 1—4. S. 1 + 168 + 42 s.
- Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi. Udg. af Østifternes historisk-topografiske Selskab. Bd. 4. H. 6. S. 535—644. Bd. 5. H. 1—2. S. 1—240. Kbh. 8:o.
- Fra Frederiksborg Amt. Aarbog for 1912 udg. af Frederiksborg Amts Historiske Samfund. Helsingør. 8:o. 146 S.
- Fra Himmerland og Kjær Herred I. Aarbog udg. af Historisk Samfund for Aalborg Amt. Aalborg. 8:o. 160 S.
- Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger VI. Udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt. 1912. Kbh. 8:o. 149 S.
- Fra Ribe Amt 1912. Udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt. Bd. 3. H. 2. S. 219—411. Kbh. 8:o. ill.
- Hardsyssels Aarbog udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. VI. 1912. Kbh. 8:o. 176 S.
- Historisk Aarbog for Skive og Omegn. IV. Skive. 8:o. 135 S.
- Historisk Aarbog for Thisted Amt. Udg. af Historisk Samfund for Thy og Hanherred. 1912. Kbh. 8:o. 112 S.
- Historisk Tidskrift utg. af Svenska Historiska Föreningen genom *Torvald Höjer*. Arg. 32. 1912. Sthm. 8:o. 316 + 131 s. + Bilagor.
- Historisk Tidskrift för Skåneland. Utg. av *Lauritz Weibull*. Bd. 4. H. 4—6. S. 119—258. Lund. 8:o.
- Historisk Tidsskrift, 8. Række, udg. af den danske historiske Fore-

- ning. Redigeret af *J. A. Fridericia*. Bd. 3. H. 5—6. S. 309—476 + L 57—L 104. — Bd. 4. H. 1. S. 1—102. Kbh. 8:o.
- Historisk Tidsskrift udg. af den norske historiske Forening 5 R. Bd. 1. H. 3—4. S. 317—542. Kria. 8:o.
- Historiske Meddelelser om København udg. af Københavns Kommunalbestyrelse ved *Villads Christensen*. Bd. 3. H. 5—8. S. 305—644. Kbh. 8:o.
- Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic Collection in Cornell University library ed. by *George William Harris*. Vol. 5. Ithaca, N. Y. 8:o. (12) + 73 s.
- Jämtlands Läns Fornminnesförenings Tidsskrift. Bd. 5. H. 2. S. 49—96. ill. Östersund. 8:o.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. 33 Jahrg. Lpz. 4:o. 432 sp.
- Maal og Minne. Norske studier utgit av Bymaals-Laget ved *Magnus Olsen*. 1912. Kria. 8:o. 156 s.
- Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Nouvelle Série. 1911—1912. S. 225—328 + 2 pl. Copenhague. 8:o.
- Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie. (Utgit av Museene i Bergen, Stavanger, Tromsø og Trondhjem. Redigeret av *A. W. Brøgger*.) Bd. 2. Stavanger. 8:o. 110 + 49 + 103 + 66 s.
- Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. IV. 6. S. 609—88. Kphfn. 8:o.
- Saga-Book of the Viking Club. Vol. VII. Part II. London. 8:o.
- Samlaren. Tidsskrift utg. af Svenska Litteratursällskapetets Arbetsutskott. 32 årg. 1911. 8 + 130 + 25 + 4 s. — 33 årg. 1912. 8 + 212 + 24 + 4 s. Upps. 8:o.
- Samlingar utg. af Svenska Fornskrift-Sällskapet. H. 141—42. Sthm. 8:o.
- Samlinger til jydsk Historie og Topografi udg. af Det jydsk historisk-topografiske Selskab. Red. af *S. Nygård*. 4 R. Bd. 1. H. 3—4. S. 205—412. Kbh. 8:o.
- Skrifter udgivne av Bergens historiske Forening. N:o 18. Bergen. 8:o. 4 + 11 + 37 + 3 s.
- Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. CV. Förhandlingar och uppsatser. 25. Hfrs. 8:o.
- Språk och Stil. Tidsskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av *Bengt Hesselman*, *Olof Östergren* och *Ruben G:son Berg*. Årg. 12. 288 s. Upps. 8:o.
- Studier i nordisk filologi utg. genom *Hugo Pipping*. Bd. 3. Hfors. 8:o. (= Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland CIII.)

- Svendborg Amt. Aarsskrift for 1912. Nyborg. 8:o. 186 s.
- Svenska Landsmål ock Svenskt Folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av Landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell*. 1912 (= H. 115—19). 102 + 150 + 34 + 129—272 + 169 s. Sthm. 8:o.
- Upplands Fornminnesförenings Tidskrift. XXVIII. (Bd. 6. H. 3.) S. 283—410. Utg. af *Oscar Almgren*. Upps. 8:o. 13 pl., 57 afbildn. i texten och 1 karta.
- Vejle Amts Aarbøger udg. af Vejle Amts historiske Samfund. 1912. Kbh. 8:o. 192 + XXXV s.
- Vendsyssel Folk og Land. Historisk, topografisk Aarbog. IV. Red. og udg. af *Anton Jakobsen*. Søby. 8:o. 111 s.
- Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. Bd. 3. H. 3—4. Utg. *F. Ödberg*. Sthm. 8:o. 4 + 92 + 16 + 46 + 8 s.
- Xenia Lideniana. Festskrift tillägnad professor *Evald Lidén* på hans femtioårsdag den 3 Oktober 1912. Sthm. 8:o. 274 s.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

- Björkman, Erik*. Two Derivations. English-Latin: Scaldingi. Old English: Wicing. (Saga-Book VII, 132—40.)
- Falk, Hjalmar*. Altnordisches Seewesen. (Wörter und Sachen. IV, 1—122. ill.) — (Anm. For. t. n. fort. bev for 1912, 155—57 af H. S.)
- Hesselman, Bengt*. Om användningen av slutartikel i de östnordiska medeltidsordspråken. (Xenia Lideniana. S. 201—28.)
- Jónsson, Jón*. Gyða = Gyriðr. (Ark. XXIX, 73—80.)
- Kock, Axel*. En notis. [Utvecklingen av urn. *eww.*] (Ark. XXVIII, 290.)
- Kristensen, Marius*. Et par Yorkshire-navne. (Danske Studier 1912. 139.)
- Lidén, Evald*. Miscellen zur finnisch-ugrischen lehnwörterkunde. (Finn.-ugrische Forschungen XII, 86—97.)
- Lindkvist, Harald*. Middle-English placenames of Scandinavian origin. Part 1. Akad. afh. Upps. 8:o. 63 + 226 s. (= Upps. univ. Årsskrift 1911. Filosofi, språkvetenskap och hist. vetenskaper 3.)
- Naumann, Hans*. Altnordische Namenstudien. Berlin. 8:o. 194 s. (= Acta Germanica. Neue Reihe. Heft 1.)
— Zur altnordischen Namengebung. Eine Studie zur vergleichenden Namenkunde. (Germ.-rom. Monatsschr. IV, 630—40.)
- Olsen, Magnus*. Stedsnavne-Studier. Kria. 8:o. 130 S. (Anm. For. t. no. fort. bev. for 1912, 157—59, af H. S.)
- Olson, Emil*. Omtvistade frågor i fornnordisk ljudlära. [1] Till

- frågan om *a*-omljudet i fornvästnordiskan. — 2) Utvecklingen av fsv. (och fda.) *o*. 3) Till frågan om yngre *u*- och *u*-omljud i fsv. 4) Ändelsevokalerna i Cod. Ups. B. 49.] (Ark. XXVIII, 291—325; XXIX, 33—72.)
- Pipping, Hugo*. Zur Lehre vom w-Verlust in den altnordischen Sprachen. (Xenia Lideniana. S. 139—75.)
- Pollak, H. W.* Zur Stellung des Attributes im Urgermanischen. (Ein Beitrag zur Geschichte des suffigierten Artikels im Altnordischen und der germanischen Kasuskomposita.) (IF. XXX, 283—302; 390—92.)
- Saxén, Ralf*. Etymologische beiträge. [Fi. Hiisi, maima, upia.] (Finn.-ugrische Forschungen XII, 107—14.)
- Setälä, E. N.* Aus dem gebiet der lehnbeziehungen. (Finn.-ugrische Forschungen XII, 161—289.)
- Wiklund, K. B.* Einige urnordische lehnwörter im lappischen. [1) Urn. st- ~ þ-. 2) Urn. -lh-. 3) Urn. -nþ-. 4) Nasalinfigierung.] (Finn.-ugrische Forsch. XII, 30—37.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

- v. Friesen, Otto*. Substantiv afledta med suffixet *ju* i germanska språk. (Xenia Lideniana. S. 235—52.)
- Hesselman, Bengt*. Västnordiska studier. I. Om brytningen. Mit einem Resumé in deutscher Sprache. Ups. 8:o. 87 s. (= Skr. utg. af K. Human. Vet.-Samf. i Upps. XIV, 2.)
- Jónsson, Finnur*. Dyrenavne. (Ark. XXVIII, 325—40.)
— H(r)eyrum — h(r)ørum. (Ark. XXVIII, 349—50.)
— Um talshætti í íslensku. (Skírnir LXXXVI, 251—69.)
- Lind, E. H.* Norsk-ísländska dopnamn ock fingerade namn frá medeltiden. H. 7. Sp. 961—1120. [*Steinvör-Yngvin*.] Upps. 8:o. 2 kr.
- Nordgaard, O.* Fisknavnene i Snorres Edda. (Maal og Minne 1912. 54—66.)
- Noreen, Erik*. Om allitterationen på *v* i fornísländskan. (Studier i nord. filologi III, nr. 5. 6 s.)
- Ólafsson, Jón*. Orðabók íslenzkrar tungu að fornu og nýju. Í fjórum bindum. H. 1 [*A — áættun*]. Rvík. 4:o. VIII + 202 s.
- Petersson, Herbert*. Beiträge zur germanischen Wortforschung. (Beitr. XXXVIII, 314—24.) [S. 319: Aisl. *hrinda*.]
- Skulerud, Olai*. Om pronomenet *kvar* i norske maalføre, færøisk og islandsk, og i forbindelse dermed om lydovergangen *æ > a* i vestnordisk. En sproghistorisk og sproggeografisk undersøkelse. (Ark. XXVIII, 219—56.)

- Skulerud, Olaf.* Um *serr* D. N. I nr. 152₂₄ (1317). (Ark. XXVIII, 257—61.)
- Sturtevant, Albert Morey.* A type of ellipsis in Old Norse. (MLN. XXVII, 75—78.)
- Wood, Francis A.* Etymologische Miscellen. [31] Aisl. *glata*. 34) Aisl.-nisl. *klám.*] (KZ. XLV, 69.)
- Vrátný, Karel.* [Anmerkungen zu] Fritznor, Ordbog over det gamle norske Sprog². (Ark. XXIX, 178—80.)

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

- Acta comitorum generalium Islandiæ. Alþingisbækur Íslands. Sögufélag gaf út. I, 1. (1570—1573.) Rvík. 8:o. 224 + 4 s. 4,50 kr.
- Den norsk-islandske skjaldedigtning udg. af Kommissionen for det Arnarnagnæanske Legat ved *Finnur Jónsson*. A. Tekst efter håndskrifterne. H. 3. S. 417—690 + X s. B. Rettet tekst med tolkning. H. 3. S. 417—690 + 10 s. Kbh. 8:o. (Anm. Skirnir LXXXVI, 376—77 af B. M. Ólsen.)
- Die Lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda). Hrsg. v. *Karl Hildebrand*, völlig umgearbeitet v. *Hugo Gering*. 3. Aufl. Paderborn. 8:o. 483 s. (= Bibliothek der ältesten deutschen Literatur-Denkmäler VII.)
- Die prosaische Edda im Auszuge [Gylfaginning — Bragarædur — Skáldskaparmál] nebst Völsunga-saga und Nornagests-Pátr. Mit ausführlichem Glossar hrsg. von *Ernst Wilken*. 2. verb. Auflage. Teil I: Text. Paderborn. 8:o. XV + 264 s. (= Bibliothek der ältesten deutschen Literatur-Denkmäler. XI.)
- Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmöntafélagi. X, 2. (1537—1538). S. 257—368. Rvík. 1911. 8:o.
- Fjögur kvæði frá ýmsum tímum. 1. Söknudur. 2. Elzta þýðing á íslenzku úr Æsóp. 3. Kvæði um góða landsins kosti. (Andvari LXXXVII, 136—52.)
- Hrafnkels saga freysgoða. Búið hefir til prentunar *Vald. Ásmundarson*, Rvík. 1911. 8:o. VI + 42 s. 0,25 kr. (Íslendinga sögur. 8.)
- Hænsa-Þóris saga. Þórleifr Jónsson gaf út. Rvík. 1911. 8:o. VIII + 40 s. 0,25 kr. (Íslendinga sögur. 5.)
- Noreen, Adolf.* Försök till en rekonstruktion af Ynglingatal jämte öfversättning. (Studier tillägnade Karl Warburg. 125—35.)
- Sechs isländische Gedichte legendarischen Inhalts hrsg. von *Hans Sperber*. Ups. 1911. 8:o. 84 s. (= Upps. univ. årsskrift 1910. Filosofi, språkvetenskap och hist. vetenskaper. 2.) (Anm. TFF. 4 R. I, 33—34 af F. Jónsson.)

- Snorri Sturluson*. Ynglingasaga. Ved *Finnur Jónsson*. Kbh. 8:o. 72 s.
- Stúfs saga. Gefin út i första sinn eftir handritunum af *Birni Magnússini Olsen*. (Filgir Árbók Háskóla Íslands 1912.) Rvík. 8:o. 16 + 7 s.
- Die Geschichte vom Skalden Egil. Übertr. von *F. Niedner*. Jena 1911. 8:o. 268 s. (= Thule. Altnordische Dichtung und Prosa. III.)
- Edda. I. Heldendichtung. Übertr. von *Felix Genemer*. Mit Einleitungen und Anmerkungen von *Andreas Heusler*. Jena. 8:o. 222 s. (= Thule. Altnordische Dichtung und Prosa I.) (Anm. DLz. XXXIII, 2854—2856 af W. Ranisch.)
- Grönländer und Färingers Gesichten. Übertragen von *Erich von Mendelssohn*. Jena. 8:o. 355 s. (= Thule. Altnordische Dichtung und Prosa XIII.)
- Soga um Öyrbyggjerne umsett fraa gamalnorsk ved *Jakob Sverdrup*. (Gamalnorske bokverk utg. av det norske samlaget. 10.) Kria. 8:o. 179 s. 0, 75 kr.
- Sverresoga fraa gamalnorsk ved *Halvdan Koht*. (Gamalnorske bokverk utg. av det norske samlaget. 12.) 1. helvti. Oslo. 8:o. 112 s. 0,40 kr.
- The Sagas of Olaf Tryggvason and of Harald the Tyrant (Harald Haardraade). London. 1911. 8:o. 219 s. ill.
- Gering, Hugo*. Beiträge zur kritik und erklärungen skaldischer dichtungen. I. Zu den gedichten von Sighvatr Þordarson. II. Zu verschiedenen anderen dichtern. (Ztsch. f. deutsche Phil. XLIV, 183—69.)
- Hartmann, Jakob Wittmer*. The Gøngu-Hrólfssaga. A study in Old Norse philology. New York. 8:o. 116 s.
- Hollander, Lee M.* Hagbards Billede. (Kormakssaga Kap. 3.) (Danske Studier 1912. 189—92.)
- Jónsson, Finnur*. Sagaernes lausavisur. (Aarb. 1912. 1—57.)
— Atlakviða. (Oversigt o. d. kgl. d. Vid. Selsk.'s Forh. 1912. 69—111.)
- Kochs, Matthias*. Die Ethik der Edda. Diss. Bonn 1911. 8:o. 149 s.
- Kristjánsson, Jóhann*. Ætt Döllu biskupsfrúar. (Skirnir LXXXV, 378—84.)
- Löffler, L. Fr.* En kärleksvisa i Áns saga bogsveigis. (Studier i nord. filologi. III, nr. 1. 65 s.)
- Noreen, Adolf*. Till Ynglingatal. (Xenia Lideniana. S. 1—15.)
- Olsen, Björn M.* Um Völuspá. (Skirnir LXXXVI, 372—75.)

- Schaefer, Heinr.* Waffenstudien zur Thidrekssaga. Berlin. 8:o. 98 s. (= Acta Germanica. Neue Reihe. H. 3.)
- Scheidweiler, Felix.* Zu den Eddaliedern der Lücke. (ZfdPh. XLIV, 320—29.)
- Sjöros, Bruno.* Till tolkningen av Ynglingasagans visor. (Studier i nordisk filologi III, nr. 2. 6 s.)

Shetlandsk.

- Jakobsen, Jakob.* Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland. H. 3. S. 481—722 [*liver — sjú*]. Kbh. 8:o.
- Clouston, J. Storer.* Orkney Surnames. (Old-Lore Miscellany V, 28—33; 63—67.)

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Byskov, J.* Om nogle Sætninger med *der* som foreløbigt Grundled. (Danske Studier 1912. 135—38.)
- Dahl, B. T., og H. Hammer.* Dansk Ordbog for Folket. H. 33—34. S. 393—456. [*Sø — Træl*]. Kbh. 8:o.
- Dahlerup, V.,* The etymology of a Danish word [basseralle]. (Festschrift Vilh. Thomsen dargebracht. S. 142—44.)
- Fischer, Jean.* Stedsnavne i Bjerre herred. (Danske Studier 1912. 139—43.)
- Hjortø, Knud.* Fra Ordenes Samfund. I. Skældsord. (Gads Magasin 1912. 660—73.)
- Jacobsen, Lis.* Kvinde og Mand. En Sprogstudie fra dansk Midaldaler. Kbh. 8:o. (4) + 250 s.
- Jespersen, Otto.* Det danske stød og urnordisk synkope. (Ark. XXIX, 1—32.)
- Jessen, E.* Etymologiserende Notitser. VI. (Tff. 4 R. I, 49—61.)
- Kalkar, Otto.* Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). H. 52. (Tillæg.) S. 481—560 [*Hundetand — Karlestol*]. Kbh. 8:o.
- Kristensen, Marius.* Københavns amts landsbynavne. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Kbh.'s Amt 1912. 127—42.)
- Lehmann, Edv.* Vort sprogs fornorskning. (Maal og Minne 1912. 96—99.)
- Lemche, Johan.* Gæstgivergaarden »Holland» i Lyngby. (Fra Arkiv og Museum. V, 67—70.)
- Lund, Jens.* Noahs ark. (Danske Studier 1912. 125—26.)
- Spickermann, Willy.* Das verbum in den seeländischen gesetzen. Diss. Lpz. Weida. 8:o. 95 s.
- Thyregod, O.* Sproglig Gennemsiivning. (Dansk Aand. I, 565—73.)

Ussing, Henrik. Om Sproget i St. St. Blichers Noveller. (Danske Studier 1912. 18—45. — Rettelser 201—02.)

b. Tekster.

- Bededagshævd under Christian den Fjerde belyst af en Domsakt fra 1635 ved *M. K. Zahrtmann.* (Kirkehist. Saml. 5 R. VI, 381—90.)
- Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630 udg. af *H. Grüner Nielsen.* Med Ordbog af Marius Kristensen. I. Kbh. 8:o. 220 s.
- Lykke, Jakob.* Fra det 16de Aarhundrede. (Hist. Aarb. f. Skive og Omegn. IV. 75—87.)
- Missiver fra Kongerne Christiern I's og Hans's Tid. Udg. ved *William Christensen.* Bd. 1. H. 1. Kbh. 8:o. 160 s.
- Palladius, Peder.* Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund af *Lis Jacobsen.* Lev. 3—4. S. 243—420. Kbh. 8:o. (Anm. NT. 1912, 611—15 af J. Oskar Andersen.)
- Skiftebrevet efter Jens Hvass til Fodslette og hustru Sophie Urne. (Fra Arkiv og Museum V, 195—203.)

4. Norsk.

- Bull, Edv.* »Sysaker». (Maal og Minne 1912. 67.)
- Psilander, Hjalmar.* No. skaa: holl. glooi. (Xenia Lideniana. S. 229—34.)
- Ross, Hans.* Norsk Ordbog. Nyt (5.) Tillæg til »Norsk Ordbog» af Ivar Aasen. Kria. 8:o. 10 s. 0,80 kr.
- Rygh, O.* Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer. Bd. 19. Lister og Mandals Amt. Bearbejdet af *A. Kjær.* Kria. 8:o. XV + 396 s. 2,50 kr.

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Ahlström, Axel.* Våra medeltidslagar. Studier i fornsvensk stilistik och prosarytmik. Akad. afh. Lund. 8:o. 236 s.
- B[erg], R. G.* Ordhistoriska notiser. (Språk och Stil. XII, 124—31, 195—98.)
- Ett bidrag till den svenska purismens historia. (Språk och Stil XII, 284—86.)
- Bestämnda formen av substantiv på -er. (Språk och Stil XII, 286.)
- Bergh, Tage.* Rimmen hos Heidenstam. Upps. 8:o. 90 s. (= Meddelanden från Nordiska seminariet, no. 5.) (Anm. Språk och Stil XII, 208—15 af Erik Noreen.)

- Björkman, E.* Neuschwed. *gosse* »Knabe, Junge», eine semasiologisch-methodologische Studie. (Indogerm. Forsch. XXX, 252—78.)
- Brate, Erik.* Thor(s)hughle. (Ark. XXIX, 103—09.)
- Briesskorn, Roland.* Några medeltida yrkesnamn och titlar. Upps. 8:o. 19 s. (= Meddelanden från nordiska seminariet, no. 7.)
- Cederschiöld, Gustaf.* Hemvant och främmande i nominalböjningen. (Språk och Stil XII, 133—50.)
- Cederschiöld, Wilhelm.* Några svenska avledningar på suffixet (*s*-)tra. (Xenia Lideniana. S. 78—83.)
- Celander, Hilding.* Ett par fornsvenska laguttryck. [1] Ennæt Þing. — 2) Bæra in fæsta ok köpa.] (Xenia Lideniana. S. 253—65.)
- Chambert, Georg.* Ord ock uttryck inom möbelhantväret. Sthm. 8:o. 34 S. (= SvLm. 1912. h. 3.)
- Geijer, Herman.* Ortnamnens undersökning ock reglering. Ett bidrag till utredning av frågan om namnregleringens förutsättningar ock mål. Sthm. 8:o. 169 S. (= SvLm. 1912. h. 5.)
- Gjerdman, Olof.* Om vokalallitterationen och dess förklaring. (Språk och Stil XII, 57—84.)
- Hellquist, Elof.* Fornsvenska tillnamn. (Xenia Lideniana. S. 84—115.)
- Hjelmqvist, Theodor.* *Ospar* och *ospar* (osparad) i st. f. sparad jämte liknande uttryck. Några fall af öfverflödig negation i svenskan. (Ark. XXIX, 135—62.)
— Strödda bidrag till svensk ord- och namn-forskning. (Språk och Stil. XII, 221—37.)
- Hjärne, Erland.* En latinism hos Lucidor. (Språk och Stil. XII, 85—90.)
- Hultman, O. F.* Medelpad. (Xenia Lideniana. S. 176—79.)
- Hylén, J. E.* Felaktiga fraser. (Språk och Stil XII, 216—20.)
- Kock, Axel.* Belysning af en liten fornsvensk ordgrupp. Fornsvenska komposita på *-løse, -løss*. (Studier tillägnade Karl Warburg. 79—82.)
— Umlaut und Brechung im Altschwedischen. Eine Übersicht. II. S. 37—82. Lund. 8:o. (Univ.-progr.)
- Lampa, Sven.* Upplysningar om några orter och deras namn. (Språk och Stil. XII, 199—207.)
- Lindqvist, Axel.* Förskjutningar i förhållandet mellan grammatiskt och psykologiskt subjekt i svenskan. Akad. afh. Lund. 8:o. 14 + 170 s. (= Lunds univ. årsskr. N. f. Afd. 1, bd. 8, nr. 2.)
- Lindroth, Hjalmar.* Ett gammalt svenskt skällsord. (SvLm. 1912. h. 2. 126—27.)

- Lindroth, Hjalmar.* Dulgadråp. En språklig-rättshistorisk undersökning. (Studier i nord. filologi III, nr. 6. 9 s.)
 — En omtvistad etymologi. [Adj. fsv. *ilder*, isl. *illr*.] (Xenia Lideniana. S. 57—65.)
 — Eriksgata. (HTsv. XXXII, 125—30.)
 — »Ladhisk hud». (Språk och Stil. XII, 91—93.)
 — Till den feminina slutartikelns historia i svenskan. (Språk och Stil XII, 94—105.)
- Hesselman, Bengt.* Anmärkningar till svensk språkhistoria. Med anledning av Hj. Lindroths uppsats »Till den feminina slutartikelns historia i svenskan» och av kap. CI i densammes arbete »J. Th. Bureus». (Språk och Stil XII, 106—23.)
- Lindroth, Hjalmar.* Motanmärkningar till svensk språkhistoria. (Smst. 176—94.)
- Lundberg, Oskar, og Hans Sperber.* Härnevi. Upps. 8:o. 49 s. (= Meddelanden från nordiska seminariet, nr. 4.) (Anm. Fataburen 1912. 250—52 af N. E. H.)
- Nordlander, J.* Om flodnamnet »Ljungan». (Ymer. XXXII, 302—07.)
- Noreen, Adolf.* Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 17 = Bd. III, s. 81—160. H. 18 = Bd. V, s. 641—706. Lund. 8:o. Hv. h. 1,25 kr.
- Noreen, Erik.* Orimmade alexandrinier. (Språk och Stil. XII, 287—88.)
- Ordbok öfver Svenska språket, utg. af Svenska Akademien. Häfte 46. B, ark. 181—90. [*Ejuda — Bland*.] Häfte 47. D, ark. 75—84. [*Dialektisk — Dikta*.] Lund. 4:o. Hv. h. 1,50 kr.
- Ortnamen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. Ortnamnskommittén. Del VI: Gäsene härad. 231 s. Del XVII: Tössbo härad. 152 s. Sthm. 8:o.
- Pipping, Hugo.* Fornsvenskt lagspråk. (Studier i nordisk filologi III, nr. 10. 16 s.)
- Sahlgren, Jöran.* Några svenska ortnamn. (SvLm. 1912. h. 2. S. 56—77, 143—45.)
- Stenhagen, Alfred.* »Du ädela ros och förgyllande skrin». (Språk och Stil XII, 131.) *Pipping, Rolf.* »Du ädela ros och förgyllande skrin». (Smst. 198.)
- Söderwall, K. F.* Ordbok öfver svenska medeltids-språket. H. 24. S. 1001—64 [*vita — världsliker*]. Lund. 4:o. (= Saml. utg. af Sv. Fornskr.-Sällsk. H. 142.)
- Thesleff, Arthur.* Stockholms förbrytarspråk och lägre slang 1910—1912. Sthm. 8:o. 120 s.
- Torbjörnsson, Tore.* Ordförklaringar. [1] Slav. *čiknati* = sv. *hicka*. — 2) Fornry. *ovrja* (gen. sg.) = fgutn. *oyri*. — 3) *Det karriska* överfartsstället.] (Xenia Lideniana. S. 40—42.)

- Wide, Joh.* Verbalbøjningen i 1526 års översättning av Nya testamentet. Ett bidrag til äldre nysvenskans grammatik. 1—2. Sthm. 4:o. 54 + 24. s. (Jvfr. Bibliograferne for 1909 og 1911.)
- Ågren, Karl.* Om användningen av bestämd slutartikel i svenskan. Akad. afh. Upps. 8:o. 8 + 146 s.
- Östergren, Olof.* Participregeln. (Ett par notiser.) (Språk och Stil. XII, 131—32.)

b. Tekster.

- Annerstedt, Claes.* Upsala universitets historia. Bihang 3. H. 1. Handlingar 1695—1719. S. 1—160. Upps. 8:o. (Univ.-progr.)
- Dahlberg, Erik.* Dagbok (1625—1699). För första gången fullständigt efter de i Upsala och Stockholm bevarade originalmanuskripten utg. med inledning af *Herman Lundström*. Ups. 4:o. XXIV + 286 + XXXIX s. + 9 pl. 20 kr. (Anm. Kyrkohist. Årsskr. XIII, Medd. o. Aktst. 277—81 af Ldm.)
- Erik XIV:s* Almanacks-anteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval utg. af *Carl Magnus Stenbock*. Sthm. 8:o. 160 s. + 29 pl. (Også i Personhist. T. XIV, h. 2—3.)
- Ett fragment af Upplandslagens ärfdabalk från förra hälften af 1300-talet. Efter fyra pergamentblad funna i Kammararkivet utg. af *Robert Geete*. Sthm. 8:o. (Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1912. S. 243—59.)
- Fornhandlingar rörande Jämtlands län. [1466—1673.] Utg. af *S. J. Kardell*. (Jämtlands läns FmfT. V, 77—85.)
- Inventarium för kyrkorna i Skara stift 1583. Med anm. utg. af *Sven Lampa*. (Västergötlands FmfT. III. H. 3—4, nr. 13. 45 s.)
- Swart, Peder.* Konung Gustaf I's krönika. Med inledning och ordförklaringar utg. af Nils Edén. Sthm. 8:o. XVII + 162 s. 3,75 kr.
- Svenska riksrådets protokoll. Utg. genom *Severin Bergh*. XIII. 1649. Sthm. 8:o. XI + 550 s. 8,25 kr. (Handlingar rör. Sveriges historia. Ser. 3.)
- Södertälje stads äldsta kända domböcker för 1638—39. Utg. af *G. O. Berg*. Upps. 1911. 8:o. V + 43 s.
- Ur vår äldsta bok. [Västgöotalagen.] Valda historiska texter med anmärkningar utg. av *N. Beckman*. Sthm. 8:o. 100 s. 1,25 kr.
- Ödberg, F.* Äldre handlingar angående Västergötland. [Forts.] (Västergötlands FmfT. III, h. 3—4. 70—89; jfr. smst. nr. 12.)

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

- Bennike, Valdemar, og Marius Kristensen.* Kort over de danske folkemål med forklaringer. H. 10—11 (sluttet). S. 153—88

- + X s. + kort 81—94 + 6 særkort. Kbh. 4:o. (H. 9 anm. TFF. 4. R. I, 31—33 af Holger Pedersen.)
- Kristensen, Marius.* Ved afslutningen af kort over de danske folke-mål. (Danske Studier 1912. 160—73.)
- Cederschiöld, Gustaf.* Välljud och missljud i nutida svenska språkarter. (Xenia Lideniana. S. 127—38.)
- Danell, Gideon.* Några anmärkningar om Vättern som språkgräns. (Xenia Lideniana. S. 43—56.)
- Feilberg, H. F.* Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 39. [Bd. 4.] Tillæg og Rettelser. S. 1—80 [A — bygge]. Kbh. 8:o. 2,50 kr.
- Høgstad, Marius.* Um namnet *oskoreidi*. (Maal og Minne 1912. 80—85.)
- Iversen, Ragnvald.* Nogle kapitler av en fremstilling av Senjen-maalet. (Maal og Minne 1912. 27—42.)
- »Hiva». (Maal og Minne 1912. 67—68.)
- »Spikkelasi». (Maal og Minne 1912. 89—90.)
- Larsen, Amund B., og Gerhard Stoltz.* Bergens bymaal. Utgit av Bymaals-Laget. 2. [slut-]h. S. 161—306. Kria. 8:o. 2 kr.
- Lykke, Jakob.* Lidt om Sallingbomaalet i Stavnsbaandstiden. (Hist. Aarb. f. Skive og Omegn IV, 113—18.)
- Några dalboord från 1600-talets slut med anmärkningar utg. av *Jöran Sahlgren.* (SvLm. 1912. h. 2. 48—55.)
- Sahlgren, Jöran.* Skagerhults sockens naturnamn. 1. Akad. avh. Upps. Sthm. 8:o. 118 + 46 s. + 2 kartor.
- Sandström, Josef.* Studier över utvecklingen av fsv. *ö* ock *ü* i stark-tonig ställning inom västgötadialekterna. Akad. avh. Upps. 1910. 8:o. 102 s. + 2 kart. (= SvLm 1912, h. 1. — Jvfr. Bibliografien for 1910, s. 363.)
- Seip, Didrik Arup.* Svarabhaktivokalen i aasdølsk. (Maal og Minne 1912. 100—103.)

b. Tekster.

- Garlaus, Ola.* Konsti kanalia. Fortælinga paa trøndermaal. Stenkjær. 8:o. 48. s. 0,50 kr.
- Ringsholt, Lars C.* Timmer Kræns Historrier faatall aa ham siel. Aarhus 1912. 54 s. 0,75 kr. (= Albert Bayers jyske Bibliothek, Nr. 17.)
- Ross, Hans.* Smaa prøver av bymaal. (Maal og Minne 1912. 91—95.)
- Th. L.* Ja! — Men han fik en bare itt. (Sprogforeningens Almanak for 1913. 62—64.)

IV. Runekundskap, mytologi og sagnhistorie.

- Cook, Albert S.* The date of the Ruthwell and Bewcastle crosses. (Transactions of the Connecticut Acad. XVII, 213—361. S. 242—56: The runic inscriptions.)
- v. Friesen, Otto.* Runinskrifterna på en koppardosa, funnen i Augusti 1911. (Fornvännen 1912. 6—19. ill.)
- Hjelmqvist, Theodor.* Punkterad *f*-runa i svenska runminnesmärken. Några anteckningar. (Ark. XXIX. 80—83.)
- Knudsen, Gunnar.* Nogle bemærkninger i Anledning af Otto von Friesen: »Om runskriftens härkomst». (Tff. 4 R. I, 97—103.)
- Kristensen, Marius.* Fra de danske runestene. (Tff. 4 R. I, 13—18.)
- Lindroth, Hjalmar.* Ytterligare till Rökstenens huarfurniualtumanurpi. (Studier i nordisk filologi III, nr. 7. 4 s.)
- Nordenstreng, Rolf.* Vad är syftet med Rökstenens inskrift. (Studier i nordisk filologi III, nr. 9. 4 s.)
— Gätornas sten. [Rökstenen.] (Ord och Bild. XXI, 65—74; 175—76. ill.)
- Olsen, Magnus.* Runerne i St. Molaise's celle paa Holy Island, Arran, Skotland. (Videnskabselskapets Skrifter. II. 1912. Nr. 11.) 24 s. 0,80 kr.
— En indskrift med ældre runer fra Huglen i Søndhordland. (Bergens Museums Aarbok 1911. Nr. 11.) 36 s. ill.
— Hugl-stenen. (Oldtiden. II, h. 1. 103—04.)
— Über den Inhalt einiger Gruppen von urnordischen Runeninschriften. (Festschrift Vilh. Thomsen dargebracht. S. 15—20.)
- Pipping, Hugo.* Nytt om Rökstensinskriften. (Studier i nordisk filologi. III, nr. 8. 32 s.)
- Sveriges runinskrifter. Utg. af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Bd. 2. Östergötlands runinskrifter gran-skade och tolkade af *Erik Brate*. H. 1. Sthm. 1911. 4:o. (4) + 96 s. + 32 pl.
- Alcenius, O.* Jämförelse mellan Argonautermytsagan och Kalevala samt mellan solhjälden Frixos och skandinavernas Fricco-Frej-Frode. (Finska FmFT. XXVI, 245—56.)
- Blum, Ida.* Die Schutzgeister in der altnordischen Literatur. Diss. Strassb. Zabern. 8:o. IX + 45 s.
- Brate, Erik.* Wrindawi. (Ark. XXIX, 109—19.)
- Grüner, Nielsen H.,* og *Axel Olrik.* Efterslæt til Loke-myterne. (Danske Studier 1912. 87—101.)
- Karsten, T. E.* Einige zeugnisse zur altnordischen götterverehrung in Finland. (Finn.-ugrische Forschungen XII, 307—16.)
- Krohn, Kaarle.* Das schiff Naglfar. (Finn.-ugrische Forschungen XII, 154—55, 317—20.)

- Läffler, L. Fr.* Det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel. (SvLm. 1912. h. 2. 128—31.)
- Schütte, Gudmund.* De ældste gottonske Sagnhelte. (Danske Studier 1912. 174—83.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og folkløse.

- Ailio, J.* Zwei Tierskulpturen. (Finska FmfT. XXVI, 257—82. ill.)
- Almgren, Oscar.* Alunda sockens fornminnen. (Upplands FmfT. XXVIII, 322—400 [fortsættes]. ill.)
- Enn uppländsk bronsåldershydda. (Fornvännen 1912. 132—51. ill.)
- Behn, Friedr.* Ausgrabung am Kjökkenmödding von Gross-Dunsum auf Föhr. (Prähist. Ztschr. IV, 121—26. ill.)
- Bendixen, B. E.* Stenkors i Bergensamterne. (Oldtiden II, h. 1. 75—96. ill. Jfr. smst. 108—110.)
- Bing, Just.* To helleristningsgrupper. (Kunst og Kultur. II, 257—59. ill.)
- Bing, K.* Helleristningsfund ved gaarden Vingen i Rugsund, ytre nordfjord. (Oldtiden. II, h. 1. 25—38. ill.)
- Brøgger, A. W.* Fortegnelse over de til Stavanger Museum i 1911 indkomne saker ældre end reformationen. (Oldtiden. II, h. 2. 36 s. ill.)
- Benangel fra Bodø. (Oldtiden II, h. 1. 97—98. ill.)
- Cederhvarf, B.* Neolitiska lerfigurer från Åland. (Finska FmfT. XXVI, 307—23. ill.)
- Festin, Eric.* Arkeologiska undersökningar i Jämtlands län utförda 1910. (Jämtlands läns FmfT. V, 55—59.)
- Frödin, O.* Tanums härad. Stenåldern. (Bidrag t. Göt. o. Boh. läns hist. VIII, 371—472. ill.)
- Die vorgeschichtliche Forschung in Schweden 1908 bis 1910. (Prähist. Ztschr. IV, 192—214.)
- Fürst, Carl M.* Zur Kranologie der schwedischen Steinzeit. (Kungl. Sv. Vetenskapsakad:s handl. XLIX, nr. 1. 77 s. + 16 tvl.)
- Graffältet vid Vendel. Undersökt af Hjalmar Stolpe. Beskrivet af *Hj. Stolpe* och *T. J. Arne*. Utg. af K. vitterhets historie och antikvitets akademien. Sthm. 4:o. (2) + 66 s. + 53 pl.
- Hackman, Alfred.* Die Emailfibel von Wärlä im Kirchspiel Pälkäne. (Finska FmfT. XXVI, 205—25. ill.)
- Hansen, Andr. M.* Stenalderens inddeling og navngivning. (Oldtiden. II, h. 15—24.)
- Hermelin, E. M.* Knackstenar och deras användning. (Fornvännen 1912. 67—71. ill.)
- Holst, Nils Olof.* Förhistorisk grufbrytning i Sverige. Örebro. 8:o. 21 s. ill. (Separataftryck ur »Blad för Berghandterings Vänner».)

- J. R. A.* Vårt första kända bronsåldersfynd. (Finskt Museum XVIII, 67—68.)
- Johansen, K. Friis.* Sølvskatten fra Terslev. (Aarb. 1912. 189—263. ill.)
- Kjær, Hans.* Cistes de la période finale de l'âge de la pierre. Nouvelles recherches. (Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. 1911—12. 267—328 + 2 pl.)
- Et mærkeligt arkæologisk-antropologisk Fund fra Stenalderen. (Aarb. 1912. 58—72. ill.)
- Mindesmærker og Fund fra forhistorisk Tid i Jerlev Herred. (Vejle Amts Aarbøger 1912. 1—43.)
- de Lange, Eyvind.* Et yngre bronsælders depotfund fra Nordfjord. (Oldtiden. II, h. 1. 41—47. ill.)
- Kort meddelelse om en nyopdaget helleristning i Herand. (Oldtiden. II, h. 1. 99.)
- Montelius, Oscar.* Mästerstycken i statens historiska museum. Afbildade och beskrifna. H. 1. 16 s. + 10 pl. Sthm. 4:o.
- Der Handel in der Vorzeit mit besonderer Hinsicht auf Skandinavien und die Zeit vor Christi Geburt. (Prähist. Ztschr. II, 249—91.)
- Müller, Sophus.* Vendsyssel-Studier. III. Jernalderens Kulturhistorie og Fund. (Aarb. 1912. 83—142. ill.)
- Neergaard, Carl.* Tumulus à sépultures multiples. (Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. 1911—12. 225—66.)
- Neovius, A.* Spår af en uråldrig finsk bosättning i södra Sverige. (Finska FmfT. XXVI, 147—54.)
- Nicolaissen, O.* Oldsamlingens tilvekst i Tromsø museum 1911. (Oldtiden II.)
- Arkæologiske undersøkelser i Nordlands og Tromsø amter 1911. (Oldtiden II.)
- Nummedal, A.* Geometriske flinter og andre smaaflinter fra Kristiansund og omegn. (Oldtiden. II, h. 1. 11—13. ill.)
- Pälsi, Sakari.* Über steinzeitliche Hakenfischereigeräte in Finland. (Finska FmfT. XXVI, 195—204.)
- Rosén, Nils.* En stenåldersboplats i S:a Lindveds mosse vid Böringesjön. (Geol. För. i Sthm. Förhandl. XXXIV, 626—46.)
- Rydbeck, Otto.* Undersökning af bronsåldershögar i Köpinge. (Fornvännen 1912. 81—132. ill.)
- Ett graffält under flat mark från sten- och bronsåldern. (Smst. 152—68. ill.)
- Rygh, K.* Oversigt over Videnskabsselskabets oldsagssamlings tilvekst i 1911 af sager ældre end reformationen. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1911, nr. 5.) Trondh. 8:o. 66 s. ill. (Ogsaa i: Oldtiden II.)
- Flintpladsene paa Trøndelagens Kyst. (Oldtiden II, h. 1. 1—9.)

- Sarauw, Georg F. L.* Maglemose. Ein steinzeitlicher Wohnplatz im Moor bei Mullerup auf Seeland, verglichen mit verwandten Funden. Beitrag zur Beleuchtung der frühneolithischen Steinzeit im Norden. Aus dem Dänischen übertragen von Ilse Much. (Prähist. Ztschr. III, 52—104. ill.)
- Schetelig, Haakon.* Vestlandske graver fra jernalderen. (Bergens Museums skrifter. Ny række. Bd. 2, no. 1.) Bergen. 4:o. 242 s. ill.
- Vorgesichte Norwegens. Ergebnisse der letzten zehn Jahre. (Mannus III, 29—74. ill.)
  - En miniatyrøks av bronse fra vikingetiden. (Bergens Museums Aarbok. 1911. No. 13. 18 s. ill.)
  - Fortegnelse over de til Bergens Museum 1911 indkomne saker ældre end reformationen. (Bergens Museums Aarbok 1912. Nr. 8.) 49 s. ill. (Ogsaa i: Oldtiden II.)
  - Kar av Klebersten fra Jernalderen. (Oldtiden. II, h. 1. 49—73. ill.)
  - Det sidste gravfund i Os og den hedenske tro om de døde. (Oldtiden. II, h. 1. 100—103. ill.)
  - Die norwegischen Skelettgräber der Völkerwanderungszeit. (Prähist. Ztschr. IV, 351—67.)
- Schnittger, Bror.* Några förhistoriska brödfynd. (Fornvännen 1912. 1—6 ill.)
- Einige vorgeschichtliche Brotfunde aus Schweden. (Prähist. Ztschr. IV, 166—69.)
  - Några undersökningar å Linga graffält i Södermanland. (Fornvännen 1912. 19—35. ill.)
  - Die prähistorischen Feuersteingruben und die Kulturlager bei Kvarnby und Sallerup in Schonen. (Prähist. Ztschr. II, 163—87.)
- Solberg, O.* Ein neuer eisenzeitlicher Fund aus Ostfinnmarken in Norwegen. (Prähist. Ztschr. III, 347—55.)
- Statens Historiska museum och K. Myntkabinettet. Tillväxten under år 1911. (Fornvännen 1911. 205—90.)
- Tallgren, A. M.* Bronsåldern i Finland. (Finskt Museum XVIII, 25—30.)
- Die bronzecelte vom sog. Ananino-typus. Berührungen zwischen den bronzekulturen Skandinaviens und des Wolga-Kamalandes. (Finn.-ugrische Forschungen. XII, 76—85.)
- Topelius, Guy.* Ett fiskstängsel från stenåldern. (Finska FmFT. XXVI, 227—32.)
- Åberg, Nils.* Studier öfver den yngre stenåldern i norden och västeuropa. Akad. afh. Upps. Norrköping. 8:o. 69 + 18 s. + 7 pl. — Résumé en français. Smst. 8:o. 34 s.

- Beckman, Nat.* Knutsdagen och julfriden. (Fataburen 1912. 182—86.)
- Brøgger, A. W.* Angelsaksiske Mynter fra VIII og IX Aarhundrede i Norden. (HTno. 5. r. I, 334—48.)
- Lindhagen, Arvid.* Huru länge har tjugondag jul burit namnet Knut? (Fataburen 1912. 170—82.)
- Neovius, Ad.* Begagnande av runtecken i Finland. (Finskt Museum XVIII, 37—38.)
- Aakjær, Jeppe.* Skoler og Degne i det gamle Fjends Herred. Dokumenter til Landsbyskolens Historie. (Hist. Aarb. f. Skive og Omegn. IV, 1—58.)
- Arne, T. J.* Viktdosan från Sigtuna. (Fornvännen 1912. 64—66.)
— Ein persisches Gewichtssystem in Schweden. (Oriental. Archiv II, 122—27. ill.)
- Rendixen, B. E.* De tyske haandverkere paa norsk grund i middelalderen. (Chria. Vid. Selskaps Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse. 1911. No. 2. 169 s.) (Anm. Viertelj. f. Sozial- und Wirtschaftsgesch. X, 512—20 af A. Bugge.)
- Bolin, G.* Johan III:s högskola å Gråmunkeholmen. 1. 1576—1583. (Samf. S:t Eriks Årsbok 1912, 1—62.)
- Briesskorn, Roland.* Bidrag till den svenska namnhistorien. Borgerliga sammansatte familjenamn. H. 1. Akad. afh. Upps. 8:o. 177 s. 3,50 kr. (= Upps. univ. Årsskrift 1912. Filosofi, språkvetenskap och hist. vetenskaper. 3.)
- Bugge, Alexander.* Geschichte der nordischen Kultur. (Archiv f. Kulturgesch. X, 327—58.)
— Costumes, Jewels, and Furniture in Viking Times. (Saga Book VII, 141—76.)
- Bådth, A. U.* Nordiskt forntidsliv. 2:a genoms. uppl. Sthm. 8:o. VI + 216 s.
- Carpé, Kristian.* Bøddel og kirurg. Kbh. 8:o. 63 s. (= Medicinsk-historiske Smaaskrifter ved Vilhelm Maar. II.)
— Danske, norske og holstenske studerende ved universitetet i Bologna 1289—1525. (Kirkehist. Saml. 5. R. VI, 375—80.)
— Jørgen Christensen, en lægekyndig fynsk bonde fra det 18de århundrede. (Fra Arkiv og Museum V, 150—71.)
— En Kirurgregning til en Major 1750. (Militærlægen XX, 178—74.)
- Eneström, F. J.* Gnosjöborna, deras hemslöjd, seder och lefnadsätt, skrock och vidskepelse m. m. 2:a uppl. Sthm. 8:o. (2) + IV + 137 s.
- Fridjónsson, Guðm.* Konur i fornöld. (Eimreidín XVIII, 6—28, 77—95.)

- Gaardboe, Anton.* Himmerlands Rakkere. II. Ved *C. Klitgaard*. Aalborg. 8:o. 56 s.
- Grandebrev for Øsløs Sogn. Ved *N. Sodborg*. (Hist. Aarb. f. Thisted Amt. 1912, 68—79.)
- Graves, Karoline.* Almuesliv i Hoveriets Tid. Lidt om Klæder, Kost, Gilder og Overtro i ældre Tider. (Fra Holbæk Amt. Hist. Aarbøger VI, 117—42.)
- Grønbech, Vilh.* Vor Folkeæt i Oldtiden. II: Midgård og Mennekelivet. 269 S. — III: Hellighed og Helligdom. 207 S. — IV: Menneskelivet og Guderne. 132 S. Kbh. 8:o. (I (1909) anm. DLz. XXXIII, 245—47 af W. Ranisch.)
- Güntert, Hermann.* Über altisländische Berserker-Geschichten. Heidelberg. 4:o. 33 s.
- Hammarstedt, N. E.* Fästmöpasen eller brudsäcken. Ett bidrag till lysningspresenternas historia. (Fataburen 1912. 38—45. ill.)
- Hammerich, Angul.* Musical Relations between England and Denmark in the Seventeenth Century. (Sammelbände der internat. Musikges. XIII, 114—19.)
- Hekseprocesser ved Voergaards Birketings Ret. (Vendsyssel Folk og Land IV, 52—74.)
- Holm, Teodor.* Sveriges allmänna postväsen. Ett försök till svensk posthistoria. D. 4: 1. 1677—1697. Sthm. 8:o. XIII + 312 s. 3 kr.
- Johnsson, J. W. S.* Smaa Bidrag till dansk Medicinalhistorie. I. Kvaksalveri 1638. II. En Jægeramulet. (Fra Arkiv og Museum. V, 59—67.)
- Jónsson, Finnur.* Lægekunsten i den nordiske oldtid. K. 8:o. 61 s. (= Medicinsk-historiske Smaaskrifter. I.)
- Keyland, Nils.* Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Gnideld, vrideld, slageld. Med en jämförande studie. (Fataburen 1912. 1—20. [Forts.])
- Kinberg, Leander.* Uppgift om lefnadssättet i Stenstorp ur en i pastorarchivet förvarad beskrifning af kyrkoherde *Magnus Ek* 1784. (Västergötlands FmfT. III, h. 3—4. 50—51.)
- Kristensen, Marius.* Middelalderens kogekunst og Danmark. (NT. 1912. 366—72.)
- Kyrre, Hans.* Furboerne. Dansk Fiskerliv. (Daglig Dont, Tro og Tænkemaade.) I. Kbh. 8:o. 72 s., ill. 2,50 kr. (= Danmarks Folkeminder Nr. 9.)
- Lindholm, Poul.* Esben Hansen Degn. (Vejle Amts Aarbøger 1912. 147—57.)
- Lund, Willh.* En røkovn fra Nordmøre. (Foren. t. no. fort. bev. Aarb. f. 1911. 129—36. ill.)
- Maar, V. E.* Det danske Landbrugs Historie. Forelæsninger holdte

- paa Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1900—1901. (Udg. af Georg Engel.) K. 8:o. (8), 208 s.
- Meinander, K. K.* S. Olof och Finland. (Kunst og Kultur. II, 18—24. ill.)
- Melsted, Bogi Th.* Ferðir, siglingar og samgöngur milli Íslands og annara landa á dögum Þjóðveldisins. (Safn til sögu Íslands IV, 609—88. [fortsættes.])
- Meyer, Kirstine.* Dansk Maal og Vægt fra Ole Rømers Tid til Meterloven. (Den offentlige Vejning og Maaling. 57—91.)
- Nordmann, P. St.* Olofs dyrkan i Finland. (Finsk T. LXXII, 427—54.)
- Nyrop, C.* Københavns Skomagerlav 1509—4. Oktober — 1909. Historiske Meddelelser. Kbh. 1909. 8:o. (6) + 180 s.
— Den danske Enevoldsmagt og Lavene. En lavshistorisk Undersøgelse. Kbh. 1909. 4:o. 146 s.
- Nyrop, Kr.* At svøbe sit Hoved i Skind. (Aarb. 1912. 73—82.)
- Larsen, Sofus.* Brugtes Kappen som Hovedbeklædning i Middelalderen? (Aarb. 1912. 299—318.)
- Olesen-Husted, N.* Fattigvæsenet paa Fur i det attende Aarhundrede. (Hist. Aarb. f. Skive og Omegn. IV, 59—74.)
- Olrik, Jørgen.* Gamle Jærnovne. (T. f. Industri XIII, 179—223. ill.)
- Olsen, Fr.* Det københavnske Postvæsen 1624—1912. Kbh. 4:o. (6) + 174 s.
- Om ett vittnesförhör angående visitationerna i Linköpings stift, hållet år 1328. Meddelt af *Yngve Brilioth*. (Kyrkohist. Årsskr XIII, Medd. o. aktstycken 125—54.)
- Pinholt, J. Gr.* Hornskeerne. En døende, vestjydsk Industri. (Hardsyssels Aarvog VI, 99—102.)
- Prior, W. R.* Et engelsk Rejseindtryk af Danmark fra 1593. (Fra Arkiv og Museum V, 45—58.)
- Quensel, O.* Strödda drag af svenskt kyrkolif under gångna tider. Upps. 8:o. 208 s. 2 kr.
- Rasmussen, Alex.* Klausholms Bønder ved Midten af 1700:rne. (Saml. til jydsk Hist. 4 R. I, 246—98.)
- Reimer, Christine.* Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde. II. S. 125—296. Odense. 8:o. (Anm. Danske Studier. 1912. 115—16 af Jørgen Olrik.)
- Rockstroh, K. C.* Nogle yderligere Meddelelser om det militære Sundhedsvæsen i Danmark i ældre Tid. (Militærlægen XX, 123—68.)
- Rørdam, H. F.* Bidrag til Historien om Indretning af Skoler paa Landet i Christian VI's Tid. (Kirkehist. Saml. 5 R. VI, 241—312.)
- Sahlström, K. E.* Anteckningar rörande äldre bygdelif i Västergötland. IV. Om byggnadssättet i Eriksbergs socken under 1800-talet. (Västergötlands FmfT. III, h. 3—4. 55—69. ill.)

- Schatelig, Haakon.* Oversigt over den kulturhistoriske samlings tilvækst i 1910. (Bergens Museums Aarboek 1911. Nr. 14.) 49 s. ill.
- Severinsen, P.* Fra Landsbyskolens Barndomstid i Ringkøbing Amt. (Hardsyssels Aarvog VI, 151—58.)
— Stolestade-Register for Gudum Kirke. (Hardsyssels Aarvog VI, 167—70.)
- Stenbock, C. M.* At binda halmtak. Ur Daniel Tilas »Sokneskrifvare». Del I. (Fataburen 1912. 46—50 ill.)
- Storgaard Pedersen, P.* Om Landsbydegneses Kaar i 1741. (Hardsyssels Aarb. VI, 1912. 48—61.)
- Storm, A. V.* Early English Influence on the Danish Church. (Saga Book VII, 220—31.)
- Svedlín, Thure.* Om olika slag av tvekamp i norden. (Festskrift tillegnad Edvard Westermarck den 20 November 1912. 195—208.)
- T[allgren], A. M.* Fattiggubbar i Finland. (Brages Årsskrift VI, 129—41. ill.)
- Thormodsæter, Sofus* Nordmænd ved Wittenbergs universitet i reformations-aarhundredet. (Norsk theol. T. XIII, 171—93.)
- Upmark, Gustaf.* Årbokstäfver och andra stämplrar på Gøteborgs-silfver. (Fataburen 1912. 65—91. ill.)
- Waggen, Lars.* Um aalmenningar. (Syn og Segn XVIII, 249—55, 336—42, 368—72.)
- Vendel, V.* Ur värmländska domböcker från 1600-talets början. Kulturhistorisk studie. Karlstad 1910. 8:o. 40 s. (= Värmland förr och nu. 7.)
- Willumsen, Hans.* En Juleskik at »brejse». (Danske Studier 1912. 127.)
- Þórðarson, Matthías.* Biskupskápan gamla. (Árbók hins isl. forn. 1911. 36—59.)
— Skýrsla um viðbót við Þjóðmenjasafnið árið 1910. (Árbók hins isl. forn. 1911. 70—98.) — 1911. (Smst. 1912. 57—76.)
- Zahrtmann, M. K.* Rønne Latinskole 1512—1912. (Bornh. Saml. VII, 53—109.)
- Åmark, Mats.* Om Sveriges äldsta kyrkklockor. (Fornvännen 1912. 71—81.)
- Ambrosiani, Sune.* Gotländska kyrkoinventarier. Utg. af Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien. Sthm. 8:o. 150 s.
- Arne, T. J.* Rysk-byzantinska målningar i en gotlandskyrka. (Fornvännen 1912. 57—64. ill.)
- Beckett, Francis.* Nogle indførte middelalderlige Kunstværker i Danmark. (T. f. Industri XIII, 17—30. ill.)

- Bendixen, B. E.* Aus der mittelalterlichen Sammlung des Museums in Bergen. XI. Altargefässe und Geräte. (Bergens Museums Aarbok 1911. Nr. 12.) 71 s. ill.
- Bolinder, Gustaf.* Kyrkmåleri på västkustan under sjuttonhundratalet. (Ord och Bild XXI, 345—50. ill.)
- Brøgger, A. W.* Fra Stavangers rokoko og empire. (Kunst og Kultur II, 199—215 ill.)
- Bull, Edv.* To engelske Olavsbilleder fra middelalderen. (Kunst og Kultur. II, 49—50. ill.) — *Fett, Harry.* Øst-England-Norge. Et par bemerkninger i anledning av Edv. Bulls opsæt. (Smst. 51—54. ill.)
- Collett, Alf, og Harry Fett.* Bindingsverkhuse i Kristiania. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 61—80. ill.)
- Curman, Sigurd.* Cistercienserordens byggnadskonst. I. Kyrkoplannen. Diss. Upps. Sthm. 8:o. 213 s., ill. [S. 174—89 Norden.] (Anm. For. t. n. fort. bev. f. 1912 159—61 af H. F.)
- Dietrichson, L.* Den norske Elfenbensskjærer Magnus Berg. Et Bidrag til den norske Kunsts Historie i Baroktiden. Kria. 207 s. 4,00 kr.
- Fett, Harry.* Overgangsformer i unggotikens kunst i Norge. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 1—21. ill.)
— Miniatures from Icelandic Manuscripts. II. (Saga Book VII, 177—205. ill.)
- Finlands kyrkor. 1. *K. K. Meinander og J. Rinne,* Nykyrko och Nystad. Hfrs. 4:o. V + 108 s. + 2 pl.
- H. S. Ølboller* med sølvbeslag. (Kunst og Kultur. II, 259—60.)
- Jensen, Chr. Axel.* Fra Holbæk gamle Kirke og Kloster. (Fra Holbæk amt. VI, 97—107. ill.)
- Kjersén, E.* Altarskåpet i Köpings kyrka — det vackraste i Norden. Beskrifning öfver dess skilda delar. Köping. 15 s., ill. 0,30 kr.
- Lithberg, Nils.* Glimmingehus. (HT. för Skåneland IV, 236—53.)
- Lorenzen, Vilh.* De danske Klostres Bygningshistorie I. De danske Helligaandsklostres Bygningshistorie. Kbh. 4:o. (8) + 120 s. + 12 tvl. (Anm. NT. 1912, 457—60 af Hans Olrik. — For. t. no. fort. bev. for 1912, 159—61 af H. F.)
— Rantzauiske Borge og Herresæder i 16. Aarhundrede efter den Rantzauiske Tavle. Bidrag til nordisk Arkitekters Historie. Kbh. 4:o. (6) + 93 s. + 14 tvl. (Anm. NT. 1912. 457—60 af Hans Olrik.)
- Mackeprang, M.* Kirkelader. (Architekten. XIV, 397—403, 405—10. ill.)
- Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. IV. Gammel dansk Bygningskultur. Ved *Vilh. Lorenzen.* Kbh. 8:o. 52 s.

- Neovius, Ad.* Anteckningar om våra medeltida kalkar. (Finskt Museum XVIII, 9—14.)
- Nicolaissen, O.* Kirkeundersøkelser i Nordland. [Lødingens Kirke, Skjærvø kirke.] (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 121—28. ill.)
- Pedersen, Laurits.* Karmeliterhuset i Helsingør. (Architekten. XIV, 213—19. ill.)
- Rinne, J.* Über die Innen- und Aussenkanzeln in den mittelalterlichen Kirchen Finnlands. (Finska FmfT. XXVI, 167—89. ill.)
- Roosval, Johnny.* Medeltidens kyrkliga arkitektur i Sverige. En studie öfver hufvudsakligen de sista 10-årens litteratur i ämnet. Sthm. 8:o. 26 s.
- Sveriges kyrkor. Kyrkohist. inventarium utg. af *Sigurd Curman* och *Johnny Roosval*. Upps. 8:o. Bd. 4. Uppland. H. 1. Er-linghundra härad. (2) + XII + 202 s. ill. (Anm. Kyrkohist. Årsskr. XIII, Medd. o. aktst. 252—56 af Ldm.)
- Tegninger af ældre nordisk Arkitektur udg. af *H. Storck*. 5. Saml. 4. R. H. 2—3. Kbh. 2:o. Hv. h., 3 tvl., 1,25 kr.
- af *Ugglas, Carl R.* Till frågan om den konstnärliga traditionens fortlevande under medeltiden. A propos Harry Fetts »En isländsk tegnebog». (Kunst og Kultur II, 25—33. ill.)
- Bidrag till kännedomen om den franska bildhuggarkolonien vid Uppsala domkyrka. (Upplands FmfT. XXVIII. 283—306. ill.)
- Þordarson, Matthias.* Forn kaleikur og patina frá Skálholti. (Arbók hins isl. forn. 1912. 51—56.)
- Andersson, Otto.* On violinists and dance-tunes among the Swedish country-population in Finland towards the middle of the nineteenth century. (Sammelbände d. internat. Musikges. XIII, 107—14.)
- Andresen, Kresten.* Brudehøj. (Sprogforeningens Almanak for 1913. 71—74.)
- Asbjørnsen, P. Chr.,* og *Jørgen Moe.* Folke- og huldreeventyr. Textrevision af Moltke Moe. Hundreedaarsudgaven. H. 4—9. Kria. 4:o. Hv. h., 16 s., 0,30 kr.
- — Norske huldreeventyr og Norske folkeeventyr. H. 2. S. 65—128. Kria. 8:o.
- Danmarks gamle Folkeviser. Danske Ridderviser. Efter Forarbejder af Svend Grundtvig udgivne af *Axel Olrik*. Bd. 3. H. 3. S. 257—416. Kbh. 4:o. 2 Kr.
- Ditlevsen, Søren.* Danske Ordsprog især fra Thy. Udvalg med Indledning af *Carl Ludvigsen*. Kbh. 8:o. 51 s. (= Danmarks Folkeminder Nr. 8.)
- Djurklou, G.* Sagor och äventyr. Från närkes- och värmlandsmål

- till vanligt talspråk överflyttade av Elsa Djurklou-Aschan. Sthm. 8:o. (4) + 151 s. + 10 pl.
- Djævelen i Vitskøl Kloster. Meddelt af *Ellen Jørgensen*. (Danske Studier 1912. 15—17.)
- Fischer-Nielsen, P.* Fra Sagnenes Verden. (Fra Randers Amt. VI, 119—24.)
- Fredin.* Gotlandstoner, s. 129—272 (visor och polskor). Sthm. 8:o. (= SvLm. 1912. h. 4.)
- Gadelius, B.* Tro och öfvertro i gångna tider. D. 1. Sthm. 8:o. XII + 263 s. + 11 pl. 5,75 kr.
- H. S.* Folketro om gravhauger. (Maal og Minne 1912. 68.)
- Hansen, Søren.* Trællen i Rigsthula: Lange Hæle. (Danske Studier 1912. 112—15.)
- Heggstad, Leiv,* og *H. Grüner-Nielsen.* Utsyn yver gamall norsk folkevisedikting. Kria. 8:o. 103 s. 1,50 kr.
- Herlenius, Emil.* Blåkullafärder i nittonde århundradet. (SvLm. 1912. h. 2. S. 9—40.)
- Hæffner, Aug.* Anders Värmes historier. Sägner från Vätterns kust (v. Tollstad i Lysings här., Östergötland). Ur minnet upptecknade år 1878. (SvLm. 1912. h. 2. 41—47.)
- Karsten, T. E.* Spår af fornordisk tro och kult i östsvensk folktradition. (FT. LXXIII, 153—80.)
- Kristensen, Evald Tang.* At træde lykken fra. (Danske Studier 1912. 195.)
- Kyrre, Hans.* At træde Lykken fra. (Danske Studier 1912. 102—04.)
- Lampa, S.* Kubbgubben. (Fataburen 1912. 244—46.)
- Landtmanson, S.* Folkmusik i Västergötland. Upps. 1911. 8:o. 64 S. (= Västergötland. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrifning. Nr. 1.)
- Nordgaard, O.* Folkemeteorologi eller gamle merker for veir og vekst. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1911. nr. 8.) Trondh. 8:o. 43 s.
- Norlind, Tobias.* Svenska allmogens lif i folksed, folketro och folkdiktning. Sthm. 8:o. VII + 695 s. ill. 9 kr.
- Norske folkeviser fra middelalderen med indledninger og anmerkninger ved *Knut Liestøl* og *Moltke Moe*. Kria. 8:o. 91 + XXXVII s. 2,50 kr.
- Norske folkeviser fraa millomalderen med innleidingar og merknader ved *Knut Liestøl* og *Moltke Moe*. Kria. 8:o. 91 s. 2,50 kr.
- Några skånska jullekar. Upptecknade af *Olof Christoffersson*. (Fataburen 1912. 240—43.)
- Olvik, Axel.* Dansk Folkemindesamling (DFS). The National Col-

- lection of Folklore in Copenhagen. Helsinki. 1910. 9 s.
(= FF Communications Nr 1.)
- Olrik, Axel.* The sign of the dead. (Finn.-ugrische Forschungen XII, 40—44.)
- Olsen, J.* En Fastelavnsskik: At »skyde Hjorten». (Danske Studier 1912. 127.)
- Olsen, Magnus.* Kung Orre. Et bidrag til gammel nordisk folketro. (Maal og Minne. 1912. 1—26.) — *Axel Kock.* Tillæg til [Ark. XXVIII] s. 211 ff. [om kung Orre].
- Olsen, O. T.* Norske folkeeventyr og sagn. Hefte 9—11. S. 193—302. Kria. 8:o. Hv. h. 0,50 kr.
- Samuelsson, Sixten.* Värmländsk folktro. (Fataburen. 1912. 21—37.)
- Schnittger, Bror.* En trolldosa från vikingatiden. Ett bidrag till kännedom om ormens betydelse inom folkmedicinen. (Fataburen 1912. 98—109. ill.)
- v. Sydow, C. W.* Kludunte — Romelidöne — Conclusive. (Danske Studier 1912. 184—88.)
- Ur Willands härads sagoskatt. Sagor och sägner uppteckn. av *Pehr Johnsson.* Sölvesborg. 8:o. 168 s.

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

- Arnórsson, Einar.* Ríkisráð Norðmanna og Dana gagnvart Íslandi. (Andvari XXXVII, 110—22.)
— Samband Íslands og Danmerkur síðan síðaskiftin. (Andvari XXXVI, 104—94.)
- Beckman, Nat.* Jaroslavs rätt och de svenska landskapslagarna. (Studier i nord. filologi III. nr. 3. 16 s.)
- Estlander, Ernst.* Hednalagen och dess stadgande om tvekamp. (T. utg. af jur. För. i Finland XLVIII, 571—94.)
- Grøn, Fredrik.* Om misfostrene i de gamle norske love. En retshistorisk-teratologisk skitse. (Aarb. 1912. 264—98.)
- Heusler, Andreas.* Zum isländischen Fehdewesen in der Sturlungenzeit. (Abh. d. preuss. Akad. d. Wiss. 1912. Phil.-hist. Cl. Abh. 4. 102 s.) (Anm. DLz. XXXIII, 2994—97 af H. Schreuer.)
- Lehmann, Karl.* Grabhügel und königshügel in nordischer heidenzeit. (Ztschr. f. Deutsche Phil. XLIV, 78—79.)
- Norges gamle love. 2. række. 1388—1604. Udg. ved *Absalon Taranger.* Bd. 1. 1388—1447. a. Tekst. II. Kirkens lovgivning og vedtægter. XXXVI s. + s. 307—726. b. Registre ved Oscar Alb. Johnsen. CCLXXXVIII s. Kria. 4:o. (Anm. Z. d. Savigny Stift. Germ. Abt. XXXIII, 489—91 af M. Pappenheim.)
- Ræstad, Arnold.* Kongens strømme. Historiske og folkeretslige

- undersøkelser angaaende sjøterritoriet. Kria. Kbh. Sthm. 8:o. X + 432 s. + 1 pl.
- Westman, K. G.* Den svenska nämnden, dess uppkomst och utveckling. H. 1. Sthm. 8:o. 224 s. 4 kr.
- De svenska rättskällornas historia. Föreläsningar. Upps. 8:o. (4) + 115 s.
- Wreda, R. A.* Bidrag till kännedom om processen under 1600-talet. (T. utg. af jur. För. i Finland XLVIII, 263—99.)
- Þórðarson, Matthías.* Alþingi á þjóðveldistímabilinu. Nokrar athugasemdir um þingstörfin og þingstaðinn. (Árbók hins ísl. forn. 1911. 3—35.)
- Akter och undersökningar rörande Finlands historia intill år 1401. Utg. af *Ad. Neovius*. VI + 334 s. (= Historiallinen Arkisto 1912. 23, 1, 3.)
- Alsted, Jacob.* Valdemars Vej. (Vejle Amts Aarbøger 1912. 158—75.)
- Beckman, Nat.* Ärkestiftets äldsta kalendarium. (Kyrkohist. Årsskr. XIII, 83—98.)
- Tre konungaätter och deras jordegendomar i Sverige. (Personh. T. XIV, 1—19.)
- Bendixen, B. E.* Bartholomeus Voet og Erobringen af Bergen i 1428 og 29. (HTno. 5 r. I, 349—80.)
- Bull, Edv.* Folk og kirke i middelalderen. Studier til Norges historie. Kria. 8:o. 270 s. 4,80 kr.
- Grottenfelt, Kustavi.* Über die in den alten nordischen Quellen erwähnten Kuren und ihre Wohnsitze. (Finska FmfT. XXVI, 155—65.)
- Häpke, Rudolf.* Die Sundfrage und der holländisch-lübische Konflikt auf der Tagung zu Kopenhagen (April 1532). (Ztschr. d. Ver. f. Lübeck. Gesch. XIV, 90—136.)
- Jónsson, Jón.* Göngu-Hrólfr. (Skirnir LXXXVI, 15—34.)
- Kolsrud, Oluf.* Marcellus. Ei saga fraa femtande hundradaaret. (Sluttet.) (Syn og Segn. XVIII, 16—39.)
- Larson, Laurence Marcellus* Canute the Great 995 (circ)—1035 and the rise of Danish imperialism during the viking age. New York a. London. 8:o. 20 + 375 s., 31 pl. o. kort.
- Nielsen, N. P.* Dronning Dagmar af Danmark 1212—1912. (Varden X, 227—32.)
- Olrík, Hans.* Abbed Vilhelm af Æbelholt, Nordsjællands Helgen. (Fra Frederiksborg Amt. 1912. 68—104.)
- Olsen, Magnus.* Gange-Rolvs strandhugg. (Maal og Minne 1912. 104—07.)
- Saksnes Danesaga. Fra Sigerslægten til Sven Estridsøns Død. Oversat af *Jørgen Olrik*. (Folkelæsning nr. 298.) Kbh. 8:o. 320 s.

- 2,50 kr. (I—IV anm. Danske Studier 1912. 196—200 af Karl Mortensen.)
- Schütte, Gudmund.* The Geats of Beowulf. (The Journal of Engl. and Germ. Phil. XI, 574—602.)
- Simonsfeld, H.* Friedrich Rotbart und Eskil von Lund. (Hist. Vierteljahrschrift XV, 372—77.)
- Skovgaard, Johanne.* Dronning Margrethe og hendes Samtid. K. 8:o. 98 s. ill. (= Folkelæsning. Nr. 301.)
- Törne, P. O. von.* Om Finlands skattakydighed till påfvedömet under medeltiden. Hfors. 1911. 8:o. 110 s. (= Historallinen arkisto. XXII, 2.) (Anm. Kyrkohist. Årsskrift XIII. Medd. och aktstycken 225—29 af Yngve Brilioth.)
- Upmark, Gustaf.* Om Gustaf Vasas hof. Sthm. 8:o. 7 + 92 s. (Anm. Fataburen 1912. 254—55 af -a-i. — HTsv. XXXII, Öfvers. och granskn. 23—25 af G. Wk.)
- Weibull, Lauritz.* Rollo och Gånge-Rolf. En sägenhistorisk undersökning. (HT. för Skåneland. IV, 205—21.)
- Vitae Sanctorum Danorum. Udg. ved *M. Cl. Gertz.* H. 3. S. 391—558. Kbh. 8:o.
- Gertz, M. Cl.* Om den nye Udgave af Vitae Sanctorum Danorum. (Oversigt o. d. kgl. d. Vid. Selsk.'s Forh. 1912. 169—211.)
- Anderson, William.* Svenskt stadslif under 1700-talet. Tidsbilder från Karlskrona. Sthm. 8:o. VI + 122 s.
- Aurelius, B. O.* Vreta kloster. (Ord och Bild. XXI, 257—67. ill.)
- Bang, Thomas B.* Nebbeslot. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Kbh.'s Amt 1912. 143—46.)
- Berg, W.* Bohusläns historia. D. 1. Bohusläns tidigare historia t. o. m. 20 maj 1532. Gbg. 541 s. 3 kr.
- Bergström, G.* Arboga krönika. 1—2. Efter samtida källor. Köping (1909, 1910). 8:o. XV + 215 + 255 s.
- Berner, Carl.* Vivestad Kirke, Ramnes, Jarlsberg nedbrændt 1911. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. for 1911. 137—47. ill.)
— Hillestad kirke, Botne Prestegjeld, Jarlsberg. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 143—52. ill.)
- Berntsen, Bredo H.* Hovedøens klosterruiner. Den ældste koravslutning fundet. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 119—20. ill.)
- Bidrag till Vasa stads historia. 1. Utg. af Föreningen för Österbottens historiska museum. Hfors. 4:o. IV + 118 s.
- Björkman, Rudolf.* Tenhults herrgård 1542—1911. Sthm. 4:o. 161 s. + 1 faks. + 1 karta.
- Bojsen, F.* Støge kirke. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Præstø Amt. I, 43—86. ill.)
- Brøgger, A. W.* Svithuniana. Av Stavanger Domkirkes inventar

- for restaurationen. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 81—101. ill.)
- Bull, Jens.* Eidfjord kirke, Eidfjord sogn, Hardanger. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1912. 105—15. ill.)
- Bulmer, Joh.* Kongeborgen i Almindingen (Lilleborg.) (Bornh. Saml. VII, 22—52. ill.)
- Byriel, J. H.* Hellig Thøgers Kirke i Endrupskov. (Fra Ribe Amt. III, 352—65.)
- De Brun, Fr.* En vandring genom det medeltida Stockholm. (Samf. S:t Eriks Årsbok 1912. 141—86. ill.)
- Ekhoff, Emil.* S:t Clemens kyrka i Visby. Utg. af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Sthm. 4:o. (6) + 213 s., ill. (Ann. NT. 1912. 373—77 af Nils Lithberg.)
- Elnegaard, Karl.* Magleby Nor. Et Blad af Magleby Sogns Historie. (Svendborg Amt. Aarsskr. f. 1912. 147—66.)
- En samtidig Beretning om Byens Brand 1728. (Hist. Medd. om Kbh. III, 542—43.)
- Ernst, Johan Conrad.* Beretning til kongen om Bergens gjenbygning efter branden 1702. Ved *B. E. Bendixen.* (Skrifter udg. av Bergens hist. Forening No. 18, II. 37 s.)
- Fett, Harry.* Det gejstlige centrum i Oslo. Det maa bevares. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 102—08. ill.)
- Fischer, G.* Mølster Gaard, Voss. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 109—18. ill.)
- H. F.* Mariakirken paa Gran. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 155—56. ill.)
- Sandherred Kirkes indre. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 156—58. ill.)
- Hallenborg, Carl.* Anmärkningar till Carl von Linnés Skånska resa. Ved *Carl Gustaf Weibull.* (HT. för Skåneland IV, 293—373.)
- Handlingar rör. Stora Mällösa i äldre tider. I urval utg. av *Gustav Löw.* Saml. 1. Upps. 8:o. IV + 64 s.
- Hansen, Holger.* Den botaniske Have ved Amalienborg. (Hist. Medd. om Kbh. III, 523—38.)
- Hauberg, P.* Hammershus. (Bornholmske Saml. VII, 139—58. ill.)
- Heise, A.* Til Viborg Katedralskoles Bygningshistorie. (Saml. til jydsk Hist. 4 R. I, 301—41.)
- Historiska anteckningar om Storkyro Moderkyrka. (Finskt Museum XVIII, 38—40, 69—70.)
- Högbom, A. G.* Studier öfver Upplands äldre bebyggelsehistoria. (Ymer. XXXII, 253—301.)
- Jensen.* Optegnelser om Snégaards (Snigaards) Borg og Len. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Præstø Amt. I, 87—110.)
- Jensen, Chr. Axel.* S. Nicolai Kirke, Tårn og Spir. (Fra Arkiv og Museum. IV, 585—606.)

- Jónsson, Brynjúlfur.* Hvar voru Óttarstaðir? (Árbók hins isl. forn. 1911. 63—64.)
 — Lómsstaðir. (Smst. 65.)
- Jørgensen, J. P.* Historiske Optegnelser om Ledøje Sogn i ældre Tider indtil Stavnsbaandets Løsning. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Kbh.'s Amt. 1912. 73—105.)
- Kau, Hans.* Om Kolonien »Frederikshaab» i Randbøl Sogn. (Vejle Amts Aarbøger. 1912. S. 94—105.)
- Kielland, Jens Z. M.* Nykirken i Bergen. (Kunst og Kultur II, 239—46. ill.)
- Kock, Chr.* Volks- und Landeskunde der Landschaft Schwansen. Heidelberg. 8:o. 639 s. ill.
- v. Kohl, Carl.* Pesten i København. (Hist. Medd. om Kbh. III, 545—614.)
- Kornerup, J.* Ingerd, Grevinde af Regenstein, Stifterinde af St. Klaras Kloster i Roskilde. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Kbh.'s Amt 1912. 49—59.)
 — Selsø Kirke. Et Foredrag. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Kbh.'s Amt. 1912. 60—64.)
 — Skibby Kirke. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Kbh.'s Amt. 1912. 65—71. ill.)
- Kwylenstierna, Alexis.* Kimstad socken i Östergötland. (Sv. Turistfören.'s Årsskr. 1912. 115—28. ill.)
- Larsen Vestergaard, Kr.* En forsvunden Kirke i Hardsyssel [Kabel Kirke]. (Hardsyssels Aarvog VI, 159—66 ill.)
- Lüsberg, Bering.* Stubbekøbing gennem Tiderne. Udg. af P. W. Wulff. Nykøbing F. 8:o. (4), 298 s., 31 kort o. plancher.
- Lindbæk, Johs.* Helligåndsklostret i Malmø. (HT. för Skåneland IV, 222—35.)
- Marschall, A.* Tømmerby Kirke. (Historisk Aarb. f. Thisted Amt 1912. 37—52. ill.)
- Møllerup, W.* Danmarks gamle Hovedstad. I Prospekter fra Middelalderens Slutning til Voldene faldt. Kbh. 4:o. 15 s. tekst + 80 s. bill. 2 kr.
- Mortensen, V.* Blade af Karlslunde Kirkes Historie i henved 300 Aar. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Kbh.'s Amt. 1912. 107—26.)
- Møller, John M.* Historiske Oplysninger om Kjærum Sogn. (Fra Arkiv og Museum V, 71—149.)
 — Til Vorbasse Sogns Historie 1819—36. (Kirkehist. Saml. 5 R. VI, 461—82.)
- Nordensvan, Georg.* Åre kyrka. (Sv. Turistfören.'s Årsskr. 1912. 241—47. ill.)
- Olrik, Hans.* Isefjord og dens Kyster. Billeder fra fjerne Aarhundreder. (Fra Fredriksborg Amt. Aarb. f. 1912. 29—50.)

- Olsson, Martin.* En forntida brunn vid Gamla Uppsala. (Upplands FmfT. XXVIII, 307—21. ill.)
- Pedersen, Andr., og Chr. Jensen.* Om Linde By i Asp Sogn. (Hardsyssels Aarb. VI, 1912. 1—40.)
- Rahbek, Ove.* Vadstena. (Architekten XIV, 345—50, 353—57. ill.)
- Ramsing, H. U.* Graabrødrekloster og Helligaandshus. (Hist. Medd. om Kbh. III, 417—522.)
- Rieck-Müller, Maria.* Sundsvall. (Sv. Turistfören.'s Årsskr. 1912. 205—34. ill.)
- Ruuth, J. W.* Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet. H. 2. 201 s. ill. Hfrs. 8:o. (= Bidrag till Åbo stads historia. Ser. 2: 11.)
- Ryjord, Nils.* Trondenes kirke. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1911. 42—60. ill.)
- Rørdam, H. F.* Til Halsted Klosters Historie. (Kirkehist. Saml. 5 R. VI, 390—92.)
- Schøller, C. E. A.* Bidrag til Jungshoved Slots Bygningshistorie. (Fra Arkiv og Museum V, 24—44.)
- Storgaard-Pedersen, P.* Hee Kirke. (Hardsyssels Aarb. VI, 1912. 62—90.)
- Tynell, L.* S:t Peters nunnekloster i Lund och dess kyrka. (Lunds stifts julbok 1911. 95—110.)
- Uldall, F.* Nørreporttaarn i Randers, Graven derved og de nærmest liggende Bygninger. (Saml. til jydsk Hist. 4. R. I, 205—45.)
- Weibull, Carl Gustaf.* Bidrag till Lunds domkapitels och dess arkivs historia efter reformationen. (HT. för Skåneland. IV, 119—204.)
- Weibull, Lauritz.* Undersökning ang. äganderätten till Hallands Väderö. (HT. för Skåneland IV, 254—58.)
- Þorkelsson, Jón.* Glúmshaugur. (Árbók hins isl. fornl. 1911. 60—62.)
- Ödberg, F.* Om Gräfsnäs slott och dess minnen. (Västergötlands FmfT. III, b. 3—4. 29—47. ill.)
- Om Klosters Krønike. Oversat af *Jørgen Olrik.* (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift V, 1—121.)

Tillæg.

- Burgun, Achille.* Nogen bemerkninger til Fonnaas-spændets indskrift. (Chria. Vid.-Selskaps Forh. 1911. No. 1.) (Anm. TFF. 4 r. I, 35 af Finnur Jónsson.)
- Columbus, Samuel.* En svensk orde-skötsel. Med anmärkningar och ordlista utg. af *Bengt Hesselman.* Upps. 8:o. 1908. (Anm. Ark. XXVIII, 284—88 af Hjalmar Lindroth.)

- Festskrift till *K. F. Söderwall*. Lund. 1911. 8:o. (Anm. Tff. 4 R. I, 137—44 af Lis Jacobsen.)
- Grape, Anders*. Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen (företrädesvis intill 1350) I. Akad. avh. Upps. 1911. 8:o. (Anm. Danske Studier 1912 af Axel Olrik.)
- Hesselman, Bengt*. De korta vokalerna *i* och *y* i svenskan. (= Ups. Univ. Årsskr. 1909. Filosofi, språkv. o. hist. vetenskaper 5.) (Anm. ZfdPh. 124—25 af August Gebhardt. — IFAnz. XXX, 24—29 af Hjalmar Lindroth.)
- Heusler, Andreas*. Das Strafrecht der Isländersagas. Lpz. 1911. 8:o. (Anm. Z. d. Savigny-Stiftung Germ. Abt. XXXIII, 491—520 af *Cl. v. Schwerin*. — DLz. XXXIII, 2994—97 af H. Schreuer.)
- Jacobsen, Lis*. Studier til det danske Rigssprogs Historie. I Lydhistorie. Kbh. 1910. 8:o. (Anm. Ark. XXIX, 84—94 af Verner Dahlerup.)
- Kock, Axel*. Svensk ljudhistoria. Andra delen. Lund 1909—11. 8:o. (Anm. Museum XX, 90—91 af R. C. Boer.)
— Etymologisk belysning av några nordiska ord och uttryck. (Progr.) Lund 1911. 8:o. (Anm. DLz. XXXIII, Sp. 934—35 af G. Neckel.)
- Meyer, Richard M.* Altgermanische Religionsgeschichte. Lpz. 1910. 8:o. (Anm. Ark. XXIX, 193—207 af Elof Hellquist. — ZfdPh. XLIV, 81—84 af Friedrich Ranke. — GgA. 1912. 193—232 af K. Krohn.)
- Neckel, Gustav*. Beiträge zur Eddaforschung. Mit Exkursen zur Heldensage. Dortmund 1908. 8:o. (Anm. Litbl. 1912. 365—70 af B. Symons. — Ark. XXVIII, 276—83 af Magnus Olsen.)
- Norcen, Adolf*. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 1—16. Lund 1903—12. 8:o. (Anm. Z. f. d. österreich. Gymn. LXIII, 617—21 af Hans Sperber.)
- Norlind, Tobias*. Studier i svensk folklore. Lund. 1911. 8:o. (Anm. Fataburen 1912. 53—64 af N. E. Hammarstedt.)
- Olrik, A.* Danmarks heltedigtning. II. Starkad den gamle og den yngre skjoldungsrække. Kbh. 1910. 8:o. (Anm. Museum XIX, 171—74 af R. C. Boer.)
- Ølsen, Björn M.* Om Gunnlaugs Saga ormstungu. (Det da. Vid. Selsk. Skr. 7. R. Hist. og filos. Afd. II, 1.) Kbh. 1911. (Anm. Skirnir LXXXVI, 68—70 af B. Bjarnason. — Museum XIX, 215—17 af R. C. Boer.)
— Om den såkaldte Sturlunga-Prolog og dens formodede Vidnesbyrd om de islandske Slægtsagaers Alder. (Chria. Vid.-Selsk. Forh. for 1910, Nr. 6.) Chria. 1910. (Anm. Skirnir LXXXVI, 66—68 af B. Bjarnason.)

- Rómveriasaga. (A.M. 595, 4°.) Hrsg. von *Rudolf Meissner*. Berlin 1910. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLIV, 359—61 af August Gebhardt.)
- Sturlunga saga efter membranen Króksfjarðarbók utfylt efter Reykjarfjarðarbók. Udg. ved *Kr. Kálund*. Bd. 2. Kbh. 1911. 8:o. (Anm. Skírnir LXXXVI, 180—83 af B. M. Ólsen.)
- Styffe, Carl Gustaf*. Skandinavien under unionstiden. 3:e uppl. Sthm. 1911. 8:o. (Anm. HTsv. XXXII. Öfvers. 1—8 af Jöran Sahlgren.)
- Þiðriks saga af Bern. Udg. ved *Henrik Bertelsen*. H. 4—6. 1909—11. (Anm. DLz. 1253—55 af R. C. Boer.)
- Unwerth, Wolf von*. Untersuchungen über Totenkult und Ódinverehrung bei Nordgermanen und Lappen mit Exkursen zur alt-nordischen Literaturgeschichte. Breslau 1911. 8:o. (Anm. DLz. XXXIII, 421—24 af Gustav Neckel. — Z. d. Vereins f. Volkskunde XXII, 213—14 af Andreas Heusler. — Hist. Vierteljahrschrift. XV, 400—02 af E. Mogk.)
- Wagner, Reinhard*. Die Syntax des Superlativs im Gotischen, Altniederdeutschen, Althochdeutschen, Frühmittelhochdeutschen, im Beowulf und in der älteren Edda. Berlin 1910. 8:o. (Anm. Ark. XXVIII, 347—49 af Ernst A. Kock.)
- Wimmer, Ludv. F. A.* De danske Runemindesmærker I—IV. (Anm. Ark. XXIX, 181—93 af Erik Brate.)
- Zoëga, Geir T.* A concise dictionary of old Icelandic. Oxford 1910. 8:o. (Anm. Ark. XXIX, 211—14 af Hjalmar Lindroth.)

Ordet *bonet* hos Aurivillius.

Aurivillius talar i Cogitationes 38 ff. om tre olika slags ljud, som på hans tid betecknades med bokstaven *o*: 1) långt *o*, 2) kort *å*, 3) "medium quendam inter utrumque priorem". Bland ord med det sistnämnda ljudet nämner han *don* (dån), *lonn* alias *lönn*, *spona*, *kona* och *bonet*. Att det sistnämnda ordet här av Aurivillius tänkts med "trokaisk" akcentuering, synes troligt. Först och främst blir det sannolikt genom analogien med de övriga av honom i samma serie anförda orden: Dessutom torde väl knappast ens en så vaken iakttagare som A. ha observerat olikheten mellan slutet och öppet *o*, om detta förekommit i akcentlös stavelse. Slutligen är väl den åtminstone fakultativa förekomsten av den förmodade akcentueringen nödvändig för att förklara Stiernhielms härledning av ordet i hans Uttydning (Musæ Sueth.) och ordlistan till Västg. lagb.; han deriverar nämligen här ordet *Bonet* eller *Bonnette* (med angiven betydelse *pileus*) från det svenska *bonad*.

Vid närmare undersökning av det aurivilliska *bónets* ställning och betydelse finna vi, att ordet i den av Stiernhielm angivna be-

tydelsen förekommer i vårt språk i olika former: *bonet* (t. ex. Mesenius Disa 6, Phrygius 3 Likpred. 49, i Linc. — som översättning av *tiara*), *bonnett* (Förteckn. öfver hert. Johans lösegend. 1563 29), *bonneete* (Voc. lib. afd. 26 1 c. art. Pileus), *bonätte*, *bonäthe*, *bonäte* n. (Ernhoffer Enchir. 100, Balck Esop. 72, Tempeus Specula 189)¹. Columbus förklarar i sin Orde-skötsel (Hesselmans edition) 7 i anslutning till Stiernhielm: "Fransoserne (ha av oss fått) *Bonnet* Sv. *Bonäte huwu-bonad". Dessutom erinrar jag mig ha i en handling från senare delen av 1500-talet sett ordet i formen *bäneth* (mössa).

Bonet, *bäneth* ansluta sig sannolikt till det fr. *bonnet*, *bonnett* och *bonät(h)e* (*bonätte*) till fr. *bonnette*.

Det är klart, att förhållandet ej är sådant, som Stiernhielm och Columbus tänkt sig det, utan att det är svenskan, som lånat ordet från franskan. Då det franska *o* hade närmaste likheten med det öppna svenska *o*, har ordet, när det haft huvudton på första stavelsen, slutit sig till den grupp svenska ord, som hade detta *o* i sin huvudtoniga stavelse. Och då flera av de hithörande orden med *n* efter *o* hade *n*-ljudet kort (utom *don*, *spona* och *kona* t. ex. *mon*, *konung*, *honung*, *dona*) har lånordet helt naturligt rönt inverkan av dessa. *Å* i det ovan nämnda *bäneth* kan lätt förklaras genom det stundom förekommande bruket av denna bokstav i en del av orden med öppet *o* (se t. ex. Columbi skrivning *sådih*, *jus*, *jusculum*, *bådih*, *nuncius*, *præceptum*, med angivet uttal av *å* som öppet *o*). Icke heller kan akcentueringen vara något hinder för det franska ordets överförande till svenskan i formen *bonet*. Såsom bekant erhöles franska namn av samma akcenttyp som *bonnet* under 1700-talet och ännu ett gott stycke in på 1800-talet i svenskan åtminstone fakultativt huvudton på förra stavelsen och akc. 2. Exemplen från den gustavianska tidens diktning äro mångfaldiga; så använder bl. a. Kellgren *Voltaire*, *Rousseau*, *Boileau* trokaiskt betonade, en akcentuering, som när akc. 2 användes, åtminstone i musikaliskt hänseende väsentligt mera närmar sig den franska, än vad fallet är med den numera i vårt språk vedertagna. Det kan ju också förtjäna nämnas, att åtminstone ett ord, som till sin bildning är tämligen analogt med *bonnet*, nämligen *baner*, brukat som namn, ännu på 1800-talet har att uppvisa en från äldre tid kvarstående växling i betoningen: *Båner* och *Bånér* (SAOB). *Bon(n)et* i betydelsen *segel* har hos Sigfridi Gåås kong tydligen huvudton på förra stavelsen, hos Rosenfeldt (Hanselli XVI 781) på den senare, som är rimstavelse (båda ex. från SAOS).

Av vad som här sagts, torde framgå, att Aurivillii *bonet* är en försvenskad form av det fr. *bonnet*, samt att det sannolikt — åtminstone fakultativt — haft huvudtonen på den första stavelsen.

¹ De omtalade ex. alla från Sv. Ak. Ordb. samlingar (SAOS). F. ö. finna vi där ordet (i den-genus) ännu 1825 i betydelsen *hatt* och *mössa* (Mag. f. Konster, Nyh. o. Moder). I befästningskonsten och såsom namn på ett segel förekommer det även i nysv.

Kritiska anmärkningar till frågan om brytningen i fornnordiska språk.

För några år sedan framställde jag i två särskilda avhandlingar en ny teori för att utreda den yngre brytningen. I den förra av dessa avhandlingar "Till frågan om brytning och nasalvokaler i fornnordiska språk" (Ark. nf. XIII s. 161 ff.) behandlade jag väsentligen blott *a*-brytningen. I den senare avhandlingen "Om *u*-brytningen i fornnordiska språk" (Ark. nf. XV s. 234 ff.) var det, såsom titeln angiver, *u*-brytningen, som jag sökte belysa. I båda dessa avhandlingar satte jag den yngre samnordiska brytningen i intimt samband med och beroende av den samnordiska accentueringen, sådan som denna av mig framställts i Alt- und neuschwedische accentuierung (1901) och annorstädes.

Mina undersökningar i dessa två uppsatser (jmf. även Kock Ark. nf. XIII, 385; XVII, 142 noten och Svensk ljudhistoria I, s. 122 ff.; II, s. 351 f., 372 f.¹) gävo följande resultat:

A-brytningen.

Under det att den äldre *a*-brytningen (som värkades av ett i literaturspråken förlorat *a*) ljudlagsenligt inträdde under sent urnordisk tid så väl i kortstaviga som i långstaviga ord (t. ex. urnord. *eka > fnorska fsv. *iak* 'jag', urnord. *feta > fsv. *fiat* 'fjät'; urnord. *berga > isl. fsv. *biarg(h)* 'berg'), så inträdde den yngre *a*-brytningen (som framkallades av ett alltjämt *i* de fornnord. literaturspråken kvarstående *a* i ändelsen) i olika utsträckning i de olika fornnordiska dialekterna.

Till belysning av den yngre *a*-brytningen må först erinras om förlängningen av ändelsevokaler vid förlust av ett slutljudande *-n* under sent urnordisk (samnordisk) tid och om hvad därmed står i samband. Liksom i fortis-stavelse en omedelbart föregående vokal förlängdes vid *n*-förlust (t. ex. *an* > isl. fsv. *ā* 'på'), så var förhållandet ett liknande i infortis-stavelser. När det slutljudande

¹) Efter publicerandet av min första avhandling om brytningen i Ark. nf. XIII hava även Pipping och Sjöros, oberoende av mig, insett, att det är ändelsevokalens längd, som är bestämmande för att den yngre *a*-brytningen uteblir i *eta* etc. Jmf. Ark. nf. XV, 247 noten 2; XVI, 218 noten 2.

-*n* förlorades t. ex. i infin. *geldan, *etan, så blevo dessa till *geldā 'betala', *etā 'äta'. Enligt reglerna för den sammord. akcentueringen hvilade på ultima av det kortstaviga *etā en starkare akcent (stark levis) än på ultima av det långstaviga *geldā, som på ultima hade svag levis. Detta vållade, att det långa *a*-ljudet i det kortstaviga *etā tillsvidare bibehöll (resp. väsentligen bibehöll) sin längd, under det att det långa *a*-ljudet i det långstaviga (*geldā >) *gelda* förkortades.

Sedan dessa kvantitetsförändringar genomförts, inträdde den yngre *a*-brytningen. Denna värkades av ett kort (eller väsentligen kort) *a*-ljud, men däremot icke av ett långt (eller väsentligen långt) *a*-ljud. Enligt denna regel bröts i det normala fornvästnord. språket *e*-ljudet till *ia*

så väl i ord, som under urnord. tid icke förlorat något *n*-ljud efter ändelsevokalen *a*, t. ex. nom. sg. urnord. **ēdar(a)*_R > isl. *iaþarr* 'kant', urnord. *seldan > isl. *sialdan* 'sällan' —

som ock i långstaviga ord med *n*-förlust, dvs. ord som väl under urnord. tid med ersättningsförlängning förlorat ett slutljudande *n*-ljud efter ändelsevokalen (*geldan > *geldā), men hvilkas ändelse-vokal senare åter förkortats (*geldā > *gelda* >) *gialda*; ack. sg. urnord. *belkan 'bjälke' > *belkā > *belka > *bialka*.

Däremot inträdde ingen brytning i kortstaviga ord med *n*-förlust, dvs. i ord, som under urnord. tid med ersättningsförlängning förlorat ett slutljudande *n*-ljud efter ändelsevokalen *a*, t. ex. infin. *etan > *etā*, isl. *eta*; ack. sg. mask. urnord. *hneþan > *hnefā*, isl. *hnefa* 'näve'. Till följe av akcentueringen med stark levis bibehöll nämligen i sistnämnda ord ändelsevokalen (åtminstone väsentligen) sin längd.

Dessutom har åtminstone dialektiskt i västnordiska språk den yngre *a*-brytningen inträtt i kortstaviga ord med ljudgruppen *-ek-* och med *n*-förlust efter ändelsevokalen *a*, t. ex. urnord. obl. kasus *ekan (till isl. nom. *iaki* 'isstycke') > isl. *iaka*. — Blott dialektiskt har i det västnord. språkområdet den yngre *a*-brytningen inträtt i större omfång, t. ex. i det fnorska tillnamnet *hiæsi* (äp. *ley.*) nyno. *jase* 'hare'.

I den normala fornsvenskan och i den normala forndanskan genomfördes den yngre *a*-brytningen enligt väsentligen samma regler som i det normala fornvästnord. språket. Dock inträdde i den normala fornsvenskan och i den normala forndanskan *a*-brytning även i kortstaviga ord med *n*-förlust och med supradentalt *l* efter rotvokalen *e*, t. ex. isl. *stela* 'stjälja': fsv. *stiala* fda. *stialæ* (Brytning i östnord. ord av den isl. typen *iaki* omtalas ej).

I forngutniskan och i Dalmål har den yngre *a*-brytningen inträtt både i kort- och långstaviga ord, oberoende av om orden hade *n*-förlust efter ändelse-vokalen *a* eller icke, t. ex. isl. *eta* : fgotn. *ieta* 'äta', isl. *bera* : fgotn. *biera* 'bära'.

Även i vissa andra östnord. dialekter (t. ex. i fornöstgötskan

och i fornsmäländskan) har brytningen inträtt i större omfattning än i det normala östnord. språket (t. ex. föstgötska *mieta* 'mäta, värdera').

U-brytningen.

Under det att den äldre *u*-brytningen (som värkades av ett i literaturspråken förlorat *u*) ljudlagsenligt inträdde under sent urnord. tid så väl i kortstaviga som i långstaviga ord (t. ex. *meku > isl. fsv. *miok* 'mycket', *eräu > isl. fsv. *iorþ* 'jord'), så inträdde den yngre *u*-brytningen (som framkallades av ett alltjämt i de fornnord. literaturspråken kvarstående *u* i ändelsen) väsentligen enligt de för den yngre *a*-brytningen i de västnord. språken gällande reglerna.

Alltså bröts *e* genom yngre *u*-brytning till *iu* (*io*)

så väl i ord, som under urnord. tid icke förlorat något *-n* efter ändelsevokalen *u*, t. ex. urnord. *eþurax > isl. *iofurr* 'vildsvinsgalt' fsv. *Iuvur* (personnamn); urnord. **Erund-* > isl. fsv. *Iorund(e)r* —

som ock i långstaviga ord med *n*-förlust, t. ex. urnord. obl. kasus *bellun > *bellu (till isl. *bialla* 'klocka') > isl. *biollu*; pret. pl. *heldun > *heldu* > fsv. *hioldo* 'höllo'.

Däremot inträdde ingen *u*-brytning i kortstaviga ord med *n*-förlust, t. ex. urnord. obl. kasus *berun > *berū* (till isl. *bera* 'björnhona') > isl. *beru*; 3. pl. pres. ind. *erun 'äro' > isl. *eru* fsv. *æru*.

I forngutniskan synes den yngre *u*-brytningen (liksom den yngre *a*-brytningen) hava inträtt i sistnämnda ordgrupp, t. ex. *eru* > fgutn. *ieru* 'äro'.

Såsom Hesselman i sin skrift Västnordiska studier I. Om brytningen (Uppsala 1912) s. 6 nämner, har denna min brytnings-teori "rönt mycken anslutning från medforskare", och Hesselman uppräknar där lingvister, som anslutit sig till densamma.

Själv anser Hesselman däremot min teori vara oriktig, och han söker i den nämnda skriften ådagalägga detta. Dessutom söker han genom en ny hypotes belysa en speciell punkt i brytningsläran. Enligt honom skulle nämligen på västnordiskt område (och i vissa svenska dialekter) den äldre *a*-brytningen (i motsats till den äldre *u*-brytningen) ljudlagsenligt hava uteblivit i kortstaviga ord (isl. *fet* : fsv. *fiæt* 'fjät').

Denna av H. framställda sats beträffande den äldre

a -brytningen står icke i ovillkorlig motsats till den av mig framställda teorien rörande den yngre a - och u -brytningen. Ingen av dessa uppfattningar utesluter teoretiskt sett med nödvändighet den andra.

Emellertid kan jag icke ansluta mig till H:s uppfattning av brytningen, hvarken till hans positiva sats om den äldre a -brytningen eller till hans negativa kritik av min teori för den yngre a - och u -brytningen. Fastmer skall jag i denna min uppsats söka visa, att Hesselmans hypotes om den äldre a -brytningen är avgjort oantaglig, och dessutom att den kritik, som han framställer mot min teori för den yngre a - och u -brytningen, alldeles icke når sitt syfte.

Ehuru jag sålunda kommer att i denna uppsats polemiskt vända mig mot Hesselman, vill jag med styrka framhålla, att jag i allmänhet sätter stort värde på hans författarskap. Det bör även redan här nämnas, att vissa förut för brytningsfrågan obeaktade ord av H. framhållas, hvilka behöva belysas. Jag hoppas i det följande kunna giva dem den erforderliga belysningen.

Först framställer jag en kritik av H:s hypotes om den äldre a -brytningen.

I.

Har den äldre a -brytningen ljudlagsenligt uteblivit i kortstaviga ord på västnord. område och i vissa svenska bygder?

Redan för flera år sedan hade jag — och andra före mig; se redan Falk i Ark. III, 294 — iakttagit, att vissa kortstaviga neutrala a -stammar sakna äldre brytning i isländskan, men ha sådan i fornsvenskan (de östnord. språken), t. ex. isl. *fet* : fsv. *fiæt* 'fjät'. Jag övervägde då, huruvida detta borde uppfattas såsom en ljudlagsenlig företeelse, men kom till det resultat, att frågan borde besvaras nekande. Genom den undersökning, som jag nu med anledning av

H:s hypotes egnat spörsmålet, finner jag, att min uppfattning, att frågan måste besvaras nekande, avgjort var riktig.

H. menar däremot att, såsom nämnt, t. ex. ett urnord. *feta ljudlagsenligt blev isl. *fet*, att ett urnord. *selax ljudlagsenligt blev isl. *selr* 'själhund' (i motsats till fsv. *siæl*) etc.

Enligt denna hypotes skulle alltså redan på "urnordisk" tid det västnordiska och det östnordiska språket hava gått hvarterdera sin väg i en så viktig fråga som *a*-brytningen. Redan detta antagande väcker betänksamhet. I så fall nödgas man åtminstone att förlägga den "urnordiska" tidens slut till en icke obetydligt avlägsnare period än den nu vanligen antagna.

Men också en annan betänklighet av teoretisk natur finnes. Som bekant inträder den äldre *u*-brytningen icke blott i långstaviga ord (*ferþur > isl. *fiorþr* etc.), utan också i kortstaviga ord (*meður > isl. *miþr*, *geðu > isl. *giöf*, *kelur > isl. *kiölr*, *meku > isl. *miök* etc.). Även enligt Hesselman hava i de västnord. språken de kortstaviga orden fått äldre *u*-brytning. Men medgives detta, så är det tydligen mycket påfallande, att den äldre *a*-brytningen skulle hava uteblivit i dylika ord, men blott i de västnord. språken (och i vissa svenska dialekter), så att t. ex. nom. ack. pl. *fetu 'fjät' ljudlagsenligt skulle ha blivit *fiot i hela det nord. språksområdet, och tillika nom. ack. sg. *feta ljudlagsenligt skulle ha brutits till *fiat* i de östnordiska språken, men i skarp kontrast härtill nom. ack. sg. *feta på västnordiskt område ljudlagsenligt skulle ha resulterat i *fet*.

Hvad som emellertid här framför allt måste falla utslaget, äro icke teoretiska överväganden ensamma, utan det föreliggande västnordiska språkmaterialet självt.

I fall man kan visa, att i, om också blott ett enda, kortstavigt ord äldre *a*-brytning otvivelaktigt inträtt, så är naturligtvis H:s hypotes fallen, och motsatsen isl. *fet*: fsv.

fiæt måste då naturligtvis förklaras på annat sätt än det av H. föreslagna.

Som bekant äro i de fornnord. språken obetingat de flesta ord långstaviga. Av de jämförelsevis mindre talrika kortstaviga orden hade blott ett mycket ringa antal kort *e* i rotstavelsen, och blott i mycket få dylika efterföljdes rotstavelsen av ett i literaturspråken förlorat *a*-ljud. Det material, som man över huvud rör sig med, är alltså skarpt begränsat, men trots detta finnas ord, som dels direkt motbevisa, dels tala bestämt emot H:s hypotes. Jag anför följande:

Urnord. pronomenet *eka 'jag' > fornvästnord. *iak*, i nynorska bygdemål *jeeg*, *je*.

H. fäller om detta för i fråga varande spörsmål ytterst viktiga fornnord. ord endast detta lakoniska yttrande (s. 44): "västnord. *ek* 'jag', östnord. *iak*: urnord. *eka*", och han nämner detta såsom ett stöd för sin åsikt, att äldre *a*-brytning skulle ha uteblivit i kortstaviga västnord. ord.

Att dömma av detta yttrande har H. alldeles förbisett det ytterst viktiga faktum, att formen *iak* påvisats åtskilliga gånger även inom fornnorskt språkområde. Jag erinrar om följande exempel:

I skriften "Det Arnamagnæanska haandskrift 310 qvarto. Saga Olafs konungs Tryggvasonar" (utg. av Groth 1895) möter man s. 53 r. 20 "*jak* hefi beðit dottur . . ." Handskriften, som publicerats redan i Fornmanna sögur X (1835), är enligt Groth Inledningen s. XXXXVIII skriven i Norge under 1200-talet (troligen dess förra hälft¹). Redan Vigfusson har i IED. framhållit denna form *jak* i st. *f*. det i fnorskan vanliga *ek*.

Både formen *ek* och formen *jach* anträffas i ett Agmunder Findzons brev från år 1383 enligt Hægstad Maalet i dei gamle norske kongebrev (Vidensk:s selskabs skrifter I 1902 nr 1 s. 25).

I ett diplom från Anst (Hialtland), uttärdat år 1465 och tryckt i Dipl. norv. II, 641 f., heter det: "Ollum monnum them sem thetta bref sæ ædher høra sendher Andres William son q. g. ok sina kunnikt giorandhe medh thesso mino vpno brefue at *jak* hafwir seith . . . Fframdhelis kennist *jak* at ek hafwir vpboret . . .

¹) Kälund daterar handskriften till tiden 1250—1800 i sin Katalog h. 2 s. 546 nr 1044.

ok for then skuld at ek hafde enktet jnsigle siælfuer tha hafwir *jak* . . ." Brevet innehåller alltså formen *jak* tre gånger, formen *ek* två gånger. Jmf. Wadstein Fornnorska homilibokens ljudlära 67 noten 4.

Falk och Torp Dansk-norskens syntax s. XII not 1 tala om det [i norska brev] "temmelig udbredte *iak* f. *ek*".¹⁾

Att man i fnorskan jämte det vanliga *ek* sedan gammalt haft även formen *iak*, vinner bekräftelse därav, att man i åtskilliga moderna norska mål använder *jæg* eller *je*, hvilka former dels med visshet, dels med stor sannolikhet uppstått ur *iak*. För frågans belysning har jag genomgått Hans Ross' beskrivning av åtskilliga bygdemål i Videnskabs selskabs skrifter.

Folda-målet. Såsom personligt pronomen upptar Ross Norske bygdemaal VII (1908 nr 3 s. 15) *je jæ ja jæi* (med vikt); *jak* > *jeg* och *jæg* Romerike (Nes, Eidsvoll etc.). Liknande uppgift i hans ordbok s. 130 sp. 1. Fornnorskt *ia* övergår i målet oftast till *jæ*, *je* (*fiäll* > *fjæll*, *fjell* etc., Bygdemaal s. 10). Här uttalar alltså Ross direkt den meningen, att fornorskt *iak* i detta mål blivit till *jeg jæg*. Hesselman gör intet egentligt försök att förklara detta nynorska *jæg jæg*, som han blott i förbigående nämner i en not s. 68. För hans hypotes är det naturligtvis i allra högsta grad besvärande. Då Romerike-målet har också vissa andra former, som icke harmoniera med H:s hypotes (hypoteser) såsom *kjæl* n. = fno. *pæl* 'grundstykke i plov', (*kjæla* m. = fno. *peli* 'tjäle', *mjæla mjælasann*, jmf. fno. *melr* 'sandbanke'), så yttrar Hesselman a. st. närmast med tanke på dessa sistnämnda former: "Romeriksmålet står med dessa brytningsformer alldeles isolerat icke blott gentemot omgivande norska dialekter, utan även gentemot målen i de närmast liggande svenska landskapen Bohuslän, Dalsland, Värmland (däremot icke Dalarne!), och det gör nästan intryck av ett svenskt kolonimål. — I Romerike heter det också *jeeg* eller *jæg* 'jag' i stället för det vanliga norska *eg*, *e* (*je*)". — Jag tror mig icke göra mig skyldig till någon överdrift, när jag säger: det är dock en yttersta nödfallsutväg att tänka på svensk kolonisation i Romerike för att reda sig med dessa former. Jag återkommer nedan till vissa av dem.

¹⁾ De nämna den med fornsvenskan överensstämmande formen *iak* omedelbart efter att de anfört exempel på svecismer i fornorskan från c. 1320, men deras ord torde antyda, att de — med rätta — icke uppfatta *iak* såsom en från Sverige införd form. De yttra: "Andre opdukkende former ter allerede tidligere ha havt rod i estnorske bygdemaal, f. eks. det temmelig udbredte *iak* f. *ek*".

Att formen *jæg jag* i Romerike uppstått ur fno. *iak*, bekräftas därav, att *je* i vissa andra nynorska mål med visshet eller åtminstone sannolikhet uppstått ur fno. *iak*.

Målet i öst-Telemarken och i Numedal. Det personliga pron. heter i Flesberg och Sigdal *je* (*jə*). Bygdemaal III (1907, nr 5 s. 11). I detta mål blir fornspråkets *ia* till *jæ*, *je*, t. ex. *kialki* > *kælke*, *giarna* > *jenna* (s. 7).

Upplandsmålet (det norska). Enligt Bygdemaal III (1907 nr 5 s. 68) heter 'jag' i Gousdal *ē* [naturligtvis av *ek*], annars *jē*, mera sällan *jæ*. Fno. *ia* har här oftast blivit till *jæ* (*je*) i *fjell* etc.¹⁾

Om den här diskuterade frågan har jag brevväxlat med teol. kandidat Hans Ross, författaren av Norsk ordbog och av de bygdemålsundersökningar, från hvilka ovanstående uppgifter om nynorska mål hämtats. Han har haft godheten tillåta mig att såsom hans åsikt nämna följande: "Saa meget synes mig sandsynligt, at alle former med *j* fremgaaet af *iak*. Blandt andet fordi de alle findes i et sammenhængende østlandskt strøg. Jeg bortser fra at *je* høres i Selbu, STrondh., og i almuemaal i byer, f. ex. Risøyr i ØNed., tør være indkommet efter at Dansk blev fiint her i landet. *eg* > *ieg* er lokalt Sætedalsk; ellers tror jeg neppe at *j*-former har udviklet sig af *ek*" (brev av 27 febr. 1914).

Också följande bör framhållas. Målet i det fordom norska Bohuslän är naturligtvis ursprungligen norskt. Men t. o. m. målet i Skee i allra nordligaste Bohuslän invid (nuvarande) norska gränsen använder *jaj* och *ja* 'jag' (Lindberg Skeemålets ljudlära s. 32), som tydligen utvecklats ur *iak*. Detta är naturligtvis även fallet med *jäjj* 'jag' i Sörbygdmälet i Bohuslän (Nilén Ordbok öfver Sörbygdmälet).

Även i bygdemålen i de fordom norska landskapen Jämtland och Härjedalen anträffas liknande former, t. ex. i Lill-Herdal *jæg* (*jè*); på Frösön *jé* (se t. ex. Jessen Dialekter i Herjedal og Jemtland. Chria. 1872 s. 23, 34) med samma ursprung.

Vid sidan av det vanliga *ek* 'jag' använder alltså fornorskan även *iak*, nynorskan *jæg* etc. Den fnorska, fsv. och fda. formen *iak* har (jmf. Noreen i Ark. I 175) som bekant uppstått ur urnord. **eka* (jfr run. (*hateka* på Lindholmsamuletten med enklitiskt [*e*]ka). Jämte **eka* hade man under urnord. tid även den flera gånger påvisade formen *ek* (guldhornet etc.). Västgötamålet använder (jämte *jak*) även

¹⁾ I en eller annan bygd har fno. *ē* utvecklats till *je*. Då i dylika trakter *je* 'jag' kan hava uppstått ur *ēk* (*ek*), har jag icke anfört exempel från sådana.

ekk enligt Hof Dialectus vestrogoth. s. 110, och denna sistnämnda form (*ek*) förekommer ännu i målet. Dessutom anträffas i fornsvenskan några gånger *-k* (av *ek*) såsom enklitisk form efter på vokal slutande verbalform, t. ex. run. **raistik** Liljegren 38 (Runverser s. 27 noten), i litteraturspråket *vilik* (av *villi ek*), *hadic* (av *hadi ek*), båda i RK. (Söderwalls ordbok). Jämte det vanliga *iak* användes i fdanskan även *æc* (t. ex. Jutlandslagen, Vald. lag)¹).

Det är så mycket mera oberättigat av H. att framhålla isl. *ek*: fsv. *iak* såsom ett stöd för sin hypotes, som det enstaviga urnord. *ek* finnes århundraden, innan ändelsevokalen *a*, som värkade äldre brytning, förlorades i urnord. ord med fortis. Så har t. ex. guldhorns-inskriften **ek hlewagastir holtisar horna tawiðo**, alltså med enstavigt *ek*, men med *-a* ännu kvar i ack. sg. *horna*, som senare blev till isl. *horn*: Länge före den äldre *a*-brytningen har alltså **eka* i oakcentuerad ställning blivit till *ek*. Detta *ek* fortlever i isl. *ek* fsv. *-k* nysv. dial. *ek*. Senare användes det urnord. **eka* dels såsom fortis-form, dels såsom infortis-form. Med fortis gav nu **eka* under sent urnord. tid fnorskt fsv. fda. *iak*; med infortis gav **eka* under sent urnord. tid formen *ek*, eftersom brytning ej inträder i ord med infortis. Även på denna väg uppstod alltså isl. *ek*, fsv. *-k*, nysv. dial. *ek*.

Så vitt jag ser, finnes ingen möjlighet att förklara det fnorska *iak* på annat sätt än genom äldre brytning ur det

¹) När man i fjutskan möter *ak* 'jag' (i modern jutländska det därur utvecklade *a* 'jag'), så förmodar jag, att *ak* uppstått ur *iak* i infortis-ställning, kanske ursprungligen blott i enklitisk ställning efter *R* (*sēR(i)ak* 'ser jag' etc.); jmf. att (enligt Löffler i Sv. Fornminnesföreningens tidskr. II, 51 och Kallstenius Värmländska bärgslagsmålets formlära s. 41) *ja* 'jag' i vissa nysv. mål omedelbart efter *r* blir till *a*, t. ex. *kjöra* 'kör jag'. Det nyjutländska *æ* 'jag' kan väl ha utgått så väl från *ek(æk)* som från *iak*. Enligt min uppfattning kan man ej med Noreen Geschichte der nord. spr.³ s. 178 antaga, att det fjutska *ak* möjligen utgått från en annan ieur. grundform (**ægom*) än de nord. *ek*, *iak*.

kortstaviga *eka, och fnorska *iak* nyno. *jæg* etc. talar alltså synnerligen kraftigt mot H:s hypotes.

Fnorska *skial* 'dokument'. Ordet förekommer med denna betydelse i två fnorska diplom. I ett i Stavanger år 1387 utfärdat och i Dipl. norv. IV, nr 538 utgivet brev heter det: "... þui han hœyrde þar þa þeira prof ok *skial* ok logmans oskurdh", och i samma urkund läser man: "Hefuir firsagdar sira Styrmær nokwat prof ædr *skial*..." Ett i Vind-aas år 1405 utfärdat, i Dipl. norv. I nr 605 publicerat brev innehåller: "... eftir ollu þi *skiali* ok profui sem..." I nyisländskan är *skjal* n. (med pl. *skjöl*) 'dokument' ett vanligt ord (jmf. Bj. Haldorsen, Eir. Jónsson, Zoëga), och det ingår i flera sammansättningar: *skjala-hirzla* 'muniment-room', *skjala-safn* 'archives' etc. Jag kan icke erkänna det vara berättigat att, såsom Hesselman gör, i det fnorska *skial* 'dokument' se ett fsv. lån, och detta så mycket mindre, som *skial* också i andra betydelser påvisats från västnord. område. I färöiskan användes *skjal* i uttrycket *til skjals* 'til eftersyn, til skue, til syne'; jmf. Jakobsens ordbok, som sammanställer uttrycket med det nyssnämnda fnorska *skial* 'dokument' ¹⁾. Färöiskan brukar dessutom *skial* 'gräns' i sammansättningen *markaskjal*.

Det nu avhandlade västnord. *skial* har uppstått ur *skela, liksom fallet är med fsv. *skial* ²⁾.

¹⁾ I en pergaments-kod. Add. 4895, 12:o i British Museum, hvilken enligt Jón Þorkelsson d. y. i Ark. nf. IV, 207 är skriven 1400—1450, anträffas uttrycket "gef mik *skial* ok samuit". På de av Jón Þorkelsson anförda skälen är det möjligt, att *skial* 'förnuft' i denna urkund är en danism.

²⁾ Det är möjligt, att i vissa norska bygder det nynorska *skjel* (med öppet *e*) 'skjel, billighed, rigtig delning; fyldest, fuld erstatning' (jmf. Aasen under *skil* f.) utvecklats ur äldre *skial*; jmf. beträffande uttalet med öppet *e* (e'), att fno. *skiallr* 'gjennemtrængende' i vissa nyno. bygder givit *skell* 'klar, gjennemsigtig' med *e* (Ross' Ordbok).

Nyisl. *skjal* n. 'en sygdom i munden paa heste, naar tandkjødet voxer ind over tænderne' (Eiríkur Jónsson). Även detta ord (som möjligen är etymologiskt identiskt med det nyss behandlade *skial*) har, om det är ett gammalt ord, uppstått ur *skela.

Isl. *fiar* 'fjärran'. Detta ord motsvaras som bekant av fsv. da. *fiær* 'fjärran', fsax. fht. *fer*, ags. *feor(r)*, och med stor enighet sammanställa etymologerna ordet med grek. *πέρα* 'vidare', *πέραν* 'på andra sidan', sskr. *para-* 'distant'; jmf. t. ex. Kluge Et. Wb., Kluge och Lutz English Etymology, Tamm Et. ordb., Falk och Torp Et. Wb. (art. fjern). Jämte detta *fiar* (*fiær*) finnas i isländskan adv. *ferri* (jmf. Fritzner², Egilsson och Finnur Jónsson Lexicon poet.), *fiarri* 'fjärran' samt (mycket sällan) *fiarran* — i fsvenskan *færre*, *fierran*. Formen *ferri* är i isländskan tydligen den ljudlagsenliga formen (jmf. got. *fairra*), och isl. *fiarri* (fsv. *færre*) har fått brytningsdiftongen från *fiar* och *fiarran*. Då emellertid *fiarran*, såsom nämnt, är i isl. mycket sällsynt¹), så är det väsentligen från *fiar*, som *ia* inträngt till isl. *fiarri*. Det långa *r*-ljudet i *fiarri fiarran* (i motsats till *fiar*) bedömmes säkerligen alldeles riktigt av Tamm, som anser, att det senare *r* utgör ett komparativt *r*-suffix²). Att däremot *fiar* ursprungligen hade kort *r*-ljud, framgår av dess etymologi (jmf. de anförda gr. *πέρα*, *πέραν*, sskr. *para-*), och med stor enighet anför lexika över fornisl. (fornnorska) ordet under formen *fiar* (Fritzner², Hægstad och Torp, Hertzberg) såsom simplex och (eller) i komposita. Såsom simplex finner man t. ex. *ner ok fiar* i ett norskt brev av år 1345 från Stavanger, och ordet ingår såsom första kompositionsled i åt-

¹) Fritzner² har blott ett exempel, IED. två exempel; hos Zoëga finnes ordet ej.

²) Om isl. *fiarri*, got. *fairra* nu helt nyligen även Brugmann IF. XXXIII, 300 ff.; om det isl. *fiar* yttrar Brugmann sig icke.

skilliga sammansättningar: *fiargétr*, *fiarkominn*, *fiarlégast*, *fiarlégh*, *fiarstéþr*, *fiarsýnis*, *fiartekinn* etc. Kvantiteten hos *fiar* (ej *fiar*!) bestyrkes ock av det etymologiskt samhöriga subst. *fiara* 'lavt vande' (när havet är fjärran från land), dessutom av den moderna färöiskan, där man enligt Jakobsens ordbok har *fjarskotin* 'afsondret, langt borte; fraværende; bortstødt, forskudt (men däremot *fyr*, uttalat *firr*, 'fær, førend' med långt slutljudande *r*). Att det fsv. *fiær* (i uttrycket *fiær ok nær*) hade kort *r*-ljud, blir troligt av det i äldre och yngre nysvenskan vanliga *när och fiär*¹⁾.

Trots dessa nu av mig anförda stöd för riktigheten av den allmänt sedan gammalt rådande uppfattningen av *r*-ljudets korthet i isl. *fiar*, synes Hesselman s. 43 (om jag törstår honom rätt) mena, att ordet på urnord. tid skulle havt långt *r*-ljud. Detta är dock djärvt, då han såsom stöd härför egentligen blott anför, att "i nyisländskan har *rr* (i synnerhet i slutljud) blivit *r*". Innan man härpå kan bygga något, bör dock visas, att alla de medeltida västnord. exemplen på *fiar* (*fiær*), *fiar*- tillhöra skrifter, där *rr* blivit *r*. Detta har icke skett.

Jag anser alltså, att urnord. *fera > isl. *fiar*, fsv. da. *fiær* är ett gott exempel på den äldre *a*-brytningens inträdande i kortstaviga ord.

Urnord. subst. *pela har givit fnorskt *pial med äldre brytning > nynorskt dial. *kjæl* 'grundstykke i plov' (i Romerike). Etymologiskt härmed identiska synas vara såväl nysv. dial. *tjäl* 'trävirket i en harv, hvarpå pinnarna sitta', (*räfs*-) *tjäl* 'huvudet på en räfsa' som ock fsv. *piæl* 'botten i tyg, bottenvävnad, den egentliga väven' (jmf. Söderwalls ordbok,

¹⁾ Om fsax. *fer*, ags. *feor(r)* adv. jmf. v. Grienberger Untersuchungen zur got. Wortkunde s. 63 f. — När i nysv. även någon gång *när och fjärr* anträffas, beror detta på inflytande från det vanliga *fjärran* på det föräldrade *fjär*. *Fjarriægð* och ett par andra komposita med *fjarr*- hos Eir. Jónsson ha på liknande sätt påverkats av *fiarri*.

Vendells ordb. s. 523 sp. 1, Hesselman s. 61 f.). Om H:s tanke, att brytningen i det nyno. dial. *kjæl* möjligen skulle tyda på en svensk kolonisation i Romerike, har jag ovan s. 345 uttalat mig. Jag anser nyno. *kjæl* vara ett gott stöd för att äldre *a*-brytning inträtt i kortstaviga ord.

Isl. *Hiapningar*. Som bekant är *Hiapningar* benämningen på *Hepinn* och hans följeslagare. Då fornhögtyskan använder ett till *Hepinn* svarande personnamn *Hetan* (jmf. Heusler Aisl. Elementarbuch § 119, 1, Förstemann Altdeutsches Namenbuch I, 1350, Socin Mittelhochdeutsches Namenbuch s. 47), och då brytningsdiftongen *ia* förefinnes i det med *Hepinn* samhöriga *Hiapningar*, så ligger den slutsatsen ytterst nära, att ett äldre *Heðaningōr genom äldre brytning blivit till *Hiapningar* (Heusler anf. st. ¹). Hesselman nödgas framställa synnerligen djärva hypoteser för att undgå det kraftiga vittnesbördet av ordet *Hiapningar* emot hans uppfattning av den äldre *a*-brytningen. Enligt H. skulle man — om jag förstår honom rätt — till urnord. *Heðanar (eller *Heðinar?) hava bildat en plural *Heðanōr (eller *Heðinōr?) med betydelsen "H. och hans följeslagare." Detta *Heðanōr (eller *Heðinōr?) skulle ljudlagsenligt ha blivit *Heðnar, hvilket genom inflytande från det i ultima kvarstående *a* skulle hava givit *Hiaðnar. Därefter skulle detta hava ombildats till *Hiapningar*.

För att styrka dessa hypoteser anför han dels Kluge Nominale Stammbildungslehre² § 26 b anm. 1, dels Axel Olrik i Der Runenstein von Rök (1910) s. 259 ff. Emellertid giva de anförda författarna intet (eller i alla händelser blott ett ytterst svagt) stöd åt H:s djärva hypotes. Efter

¹) Denna mening har uttalats redan av åtminstone Noreen i IF. XLV, 399, men att dömma av dennes senare skrift Geschichte der nord. spr. (i Grundr.³) § 28, b, har han numera övergivit denna åsikt.

att hava omtalat "familiennamen be(sonders) für dynastien" sådana som *Scyldingas* etc., fortsätter Kluge i efterföljande anmärkning sålunda: "Eine ältere art der dynastienbezeichnung fällt in die syntax; sie besteht in der pluralbildung des namens des ahnherrn. Hierher bei Jordanes *Amala* 'geschlecht der Amala', wofür später mhd. *Amelunge*; allerdings ist *Amali* formell in sofern auffällig, als got. *Amala* ein schwaches masculinum gewesen sein muss". För övrigt anför Kluge från germanskt område egentligen blott — och blott med tvekan — "*Franci Nebulones*: mlat. *Nibelunge* = an. *Hniǫlfungar*". — Som bekant heter det i den i åtskilliga punkter mycket dunkla Rökstens-inskriften, enligt Bugges översättning Der runenstein von Rök (1910) s. 151: "Das sage ich zum dreizehnten, welche zwanzig könige von (nur) vier (verschiedenen) namen, von vier brüdern geboren, vier winter in Siulund (d. h. Seeland) (ruhig) sassen: fünf mit dem namen Walki (? eig. fünf Walke) Radhulfs söhne . . .". Olrik förmodar, att Radhulfs fem söner i verkligheten havt olika namn, men att de sammanfattats under benämningen "Walkar" (efter den ene bland bröderna). Detta skulle enligt Olrik inskriftens ristare hava missförstått, så att han trodde, att de alla hade samma namn.

Det behöver ej framhållas, huru ytterst vanskligt det är att bygga en hypotes på missförstådda uttryck i en runinskrift av Rökens inskriftens i åtskilligt problematiska natur.

Faktum är, att något *Hiadnar ej påvisats, och att bygga på ett dylikt är åtminstone tillsvidare oberättigat.

Utvecklingen *Heðaningōr > *Hiapningar* är däremot enkel och naturlig, och *Hiapningar* därför ett gott exempel på äldre *a*-brytning i kortstaviga ord. Om ljudförhållandena i isl. *Hefinn*, fsv. *Hidhin*, fda. lat. *Hithinus* se för övrigt Kock i IF. XXXIII, 345 ff., Umlaut und Brechung im Altschwedischen s. 120.

Här må även dessa ord nämnas:

Subst. *kiak* n. 'liden og lidt brugelig øxe' finnes i nyisländskan; se Bj. Haldorsen, Eiríkur Jónsson. I fall ordet är gammalt, har det uppstått ur **keka*. Hit hör även nyisl. verbet *kiaka* 'støde, slaa stærkt paa' Bj. Hald. Det kan vara avlett av *kiak* med brytningsdiftong, men då det väl böjes såsom *kalla*, kan brytningen i verbet *kiaka* även förskriva sig från pres. *kiakar*, pret. *kiakaði* etc. — Emellertid använder enligt IED. nyisländskan också *özar-kjagg* 'an old blunt hatchet', som synes etymologiskt vara samhörigt med *kiak*. Detta kan ha lånat *ia* från *-kiagg*.

Nyno. *jas* n. 'ophidselse af sind og krop' i Hardanger har, om det är ett gammalt ord, uppstått ur **esa* (jmf. isl. *iostri* m. 'gäst' < **estur*). Om nsv. verbet *jäsa* etc. i det följande.

Fornisl. *hial* 'prat' n., *skial* 'prat' n. I Ark. nf. XIII, 168 har jag antagit, att urnord. **hela*, **skela* brutits till *hial*, *skial* (denna mening uttalas redan av Falk i Ark. III, 294), och att verben isl. *hiala*, *skiala* äro av dem avledda. Häremot anmärker H. s. 20, att det från ordbildningens och betydelsens synpunkt skulle vara vida antagligare, att substantiven *hial*, *skial* äro relativt sena nybildningar till verben *hiala*, *skiala*. I själva verket torde det vara vanskligt att säkert avgöra, huruvida verben bildats av dessa substantiv eller, såsom H. vill, förhållandet är det motsatta. Men även om substantiven skulle vara bildade av verben, eger det dock helt visst sin riktighet, att urnord. **hela*, **skela* brutits till *hial*, *skial*. Efter all rimlighet tillhörde nämligen ord av typen **hela* **skela* redan det sent urnord. språket. Även om de avletts av motsvarande verb, så böra nämligen dessa substantiv-avledningar vara förhistoriska; av verben **helōn* **skelōn* bildades substantiven **hela* **skela*. Dessa substantiv blevo genom äldre *a*-brytning till *hial* *skial*, och sedan kunde naturligtvis lika väl dessa substantiv påvärka (de av **helōn* **skelōn* utvecklade verben) **hela* **skela*, så att dessa blevo

till *hiala skiala*, som man skulle kunna tänka sig det motsatta förhållandet (dvs. att verben **hela*, **skela* skulle hava påverkat substantiven). Då emellertid verben *hiala*, *skiala* böjas såsom *kalla* (med pres. sg. *hialar*, *skialar*; pret. *hialaþi*, *skialaþi* etc.), så kan brytningsvokalen i infin. *hiala skiula* även bero på inflytande från böjningsformer utan *n*-förlust (pres. sg. *hialar*, pret. *hialaþi* etc.), hvilket viktiga faktum H. synes hava förbisett. Mera härom nedan.

Ytterligare må här framhållas brytningsdifftongen *ia* (även) i kortstaviga feminina *ō*-stammar, använda såsom första kompositionsleder. Isl. har icke blott *iorþ* f. 'jord' (med *io*): *iarþhús*, *iarþbrekka* etc.; *mioll* f. 'nyfallen snö': *miallhwitr* etc.; *fiopr* f. 'fjäder': *fiaprhamr* etc., utan som bekant också motsvarande vokalisation i de kortstaviga *gïof* f. 'gåva': *gïafmildr* etc.; *fiol* 'bräde': *fialhogg* etc. Allmänt känt är, att 'kompositions'-vokalen i fem. *ō*-stammar redan under samgerm. tid var *a*; jmf. t. ex. urnord. nom. **erþō* (> isl. *iorþ*) med got. *airþa-kunds* (med *a* i andra stavelsen) 'von irdischer abkunft' (se t. ex. Brugmann Grundr. II¹ s. 68). Mycket talar för att den ljudlagsenliga utvecklingen varit denna i komposita med fortis på första stavelsen: urnord. **erþa-hūsa* > *iarþhūs*; **geþa-mildar* > *gïafmildr*, **fela-haggwa* > *fialhogg* etc. Dvs. att den äldre *a*-brytningen inträdde även i de kortstaviga *gïaf-*, *fial-*.¹⁾

¹⁾ I någon mån kan Paul i Beitr. VI, 28 jämföras.

En versrad hos Egill lyder: *iarþgróins mér verþa*. Här hava Dr Jón porkelsson och Finnur Jónsson (se dennes Kritiske studier 117 ff. och Lex. poet.) velat, för att få helrim, emendera *iarþgróins* till **erþgróins*. Visans betydelse är emellertid omtvistad (jmf. Krit. stud. a. st.), och det torde vara mycket tvivelaktigt, om något **erþgróinn* funnits. I fall det funnits, kan formen så förklaras: under brytningstiden kunde komposita med **erþa-* faktativt ha fortis på senare kompositionsleden, och då blev **erþa-* till **erþ-*. — Då nynorskan har både *erv* och *jarv* 'järv', och då detta ord såsom simplex ej påvisats i isl. eller fnorskan, så kan det en gång i fnorskan anträffade *erfskinn* vara sammansatt med den obrutna formen **erfr* (nno. *erv*).

Det bör övervägas, om vokalisationen i *u*-stammarna, använda såsom första kompositionsleder, bör förklaras i överensstämmelse härmed. Som bekant använda de västnord. språken vanligen denna vokalisation: *biorn* 'björn': *biarndýr* etc., *skioldr* 'sköld': *skiald-sveinn*¹⁾ etc. — *kiolr* 'köl': *kialvegr* etc., *mioþr* 'mjöd': *miapveitir*. Nu har redan gotiskan under inflytande från *a*-stammarna låtit 'kompositions'-vokalen i *i*- och *ia*-stammar stundom utbytas mot 'kompositions'-vokalen *a*, t. ex. *i*-stammen *gardi- (nom. *gärds*): *garda-waldands*, *miþgardawaddjus* (jämte *midgardiwaddjus*) — *ia*-stammen *andais* 'slut': *andalaus* (jämte *andilaus*; se Kroesch i Modern Philology V, 379). Jmf. även att gr. *λύθη-ο-ειδής, παρ-ο-ναοθύητος* etc. på analogisk väg fått *o* från *o*-stammarna. Att beakta är vidare, att i fno. literaturspråken gamla *u*-stammar ofta antagit *a*-stamsböjning, t. ex. isl. ack. pl. *ósu* och *ása* till *óss*, *áss*; fsv. nom. pl. *biornar* etc.. Den nyssnämnda vokalisationen i komposita förklaras mycket enkelt, om (vissa) *u*-stammar under urnord. tid fått 'kompositions'-vokalen *a* från *a*-stammarna, dvs. urnord. *berna-diura blev *biarndýr*, *kela-wegur blev *kial-vegr* etc., *mēða- blev *miap*- i *miap-veitir* (*kiolsjia* etc. i motsats till *kialvegr* etc. förklaras naturligtvis lätt genom rekomposition med *kiolr* etc.) I överensstämmelse med *biarndýr* etc. kunna också *vollr* 'slätt': *vallgangr* etc., *kvæn* 'hustru': *kvænfang* etc. uppfattas, men det är ej nödvändigt att fatta frånvaron av *u*- och *i*-omljud i första kompositionsleden på samma sätt som närvaron av *a*-brytning i första kompositionsleden. Jmf. i viss mån Kock i Beitr. XV, 265 f.

Då emellertid *ia* i *giap*- etc. möjligen kan uppfattas även på annat sätt (jmf. t. ex. Kock i Beitr. XX, 135), så bör måhända icke avgörande vikt vid *a*-brytningens bedömande läggas på komposita sådana som *giapmíldr*, *fialhogg*.

Emellertid uttalar Hesselman den meningen, att den för det västnord. språkområdet enligt hans uppfattning rådande ljudlagen för den äldre *a*-brytningen skulle hava gällt även för vissa (särskilt västliga) trakter av Sverige. Visserligen uttalar han sig ganska vagt, och man kan därför möjligen något tveka om rätta uppfattningen av hans ord,

¹⁾ När i fnorskan jämte *Skialdulfr* *Skieldulfr* även *Skeldulfr* anträffas, så är *e* troligen blott en annan stavning för *ie* efter *k*.

men för så vitt jag förstår, är detta dock hans mening. Han yttrar s. 68 f:

"Som jag redan förut antytt, består skillnaden [i språket väster och öster om Kölen] däri, att svenskan har brytning även av *a*, som synkoperats efter kort stamstavelse: sv. *ffät*, västn. *fet*. Emellertid är det inte så, att den 'svenska' brytningen påträffas, så snart man gått över svensk-norska gränsen. De västra delarna av Sverige ha till en del brytning efter norska principer, men ju längre man kommer mot öster, desto flera bli fallen av brytning. Det är nog knappast så, att det kan dragas en klar gräns, gällande för alla de hithörande orden: de moderna dialektgeografiska undersökningarna ha lärt oss, att åtminstone i vissa fall, i synnerhet vid sådana företeelser, som blott röra en liten del av ordförrådet, exemplen gripa över på varandras område, så att man långt in på den ena dialektens område kan påträffa en form, som egentligen är karaktäristisk för den andra. Man kan blott säga, att på ena hållet råder en princip, på det andra en annan, men var den börjar eller slutar blir i många fall oklart."

Till bygder med ljudlagen: "äldre *a*-brytning uteblir i kortstaviga ord" räknar H. emellertid icke blott Västergötland (jmf. s. 71), Värmland (jmf. s. 71), västra Närke (jmf. s. 71) och Västmanland (jmf. s. 69, 71), utan även "nordvästra (och norra) Uppland" (t. ex. Skuttunge *fät*); jmf. s. 69. Däremot skulle enligt honom (s. 69), hvad han kallar "svensk" brytning föreligga "åtminstone i Blekinge, Småland (östra åtminstone), Öland, Gottland, Östergötland, Södermanland (hela?), södra och östra Uppland . . ."

Blott i förbigående nämner jag, att det dock torde vara en mindre lycklig terminologi, då H. här använder uttrycket "svensk" brytning. Även om han möjligen icke vill erkänna, att t. ex. västgötska och värmländska äro i egentligaste mening svenska dialekter, så är det dock överraskande, att man icke ens i Skuttunge i Uppland ett par mil från Uppsala skulle hava en verkliga svensk dialekt.

Vida viktigare än terminologien är dock frågan: har verkliga i kortstaviga ord den äldre *a*-brytningen uteblivit i de av H. nämnda målen?

Frågan måste naturligtvis besvaras genom granskning av kortstaviga ord. Visar det sig, att ett eller flera dylika i dessa mål avgjort hava äldre *a*-brytning, så är H:s uppfattning tydligen oriktig.

Enligt H. s. 71 skall *tähle* 'tjäle' i Västgöta-målet (hos Hof) ha fått *ü* på grund av den nära associationen med grundordet, som i Västergötland enligt H. bör ha hetat **täl*; han jämför målets *sähl* 'Phoca', *säwerr* 'trög'.

Detta motbevisas av följande:

Pronomenet 'jag' heter i äldre Västgöta-lagen *iak* (*iac*, *iæk*, *iæc*). Ordet förekommer där icke mindre än 55 gånger. Härmed harmonierar det, att enligt Hof *Dialectus vestrogoth.* s. 159 "jag" alltjämt i målet på hans tid hette *jak* ("Ja & rustice *jak*, Sv. *jag* ego").

Det vanliga fsv. *skial* 'gränsmärke' heter i äldre Västgöta-lagen *skial* (en gång), *skyal* (en gång) och ingår en gång i *marker skial*. Någon annan form av dessa ord finnes icke i lagen.

Urkunden har *fiät* 'fjät' 2 ggr (aldrig *fæt*, trots isl. *fet*) och ingen annan form.

Vidare har urkunden *fierme* (< *fiermer* 'längre borta') en gång (och ingen annan form) och ingen obruten form av *fier* 'fjärran' ¹⁾.

Uppenbarligen har i Västergötland liksom i andra bygder av Norden urnord. **eka* med fortis ljudlagsenligt blivit till *iak*, urnord. **skela* till *skial*, urnord. **fera* till *fiar*, urnord. **feta* till *fiat*. Men då kunna Västgöta-målets **täl* (som icke påvisats), *sähl*, *säwerr* icke uppfattas på det av H. antagna sättet. Ordet *sähl* hade för övrigt lång (ej kort) rotstavelse under urnord. tid ²⁾.

¹⁾ Se Pipping Äldre Västgötalagens ordsfatt om de faktiska uppgifterna om denna skrift.

²⁾ H. synes s. 72 mena, att ristningarna *þikn*, *þakn*, *þekn* (motsvarande isl. *þegn* 'fri man') på västgötska runstenar skulle visa (eller tala för), att fornvästgötskan ljudlagsenligt saknar äldre *a*-brytning i kortstaviga ord. — Huru litet emellertid dessa ristningar ådagalägga i dylikt avseende, framgår bland annat därav, att i fråga varande ord skrives *þiængn* med brytningsdiftong den enda gång, som ordet finnes i äldre Västgötalagen. — H. anser s. 71, att också västg. *säger* 'seger' (hos Hof), hvilken form finnes också hos Dahlstierna och Rudeen och även ett par gånger (jmf. Söderwall) an-

Att *fät* 'fjät' i Värmlandsmålet intet bevisar för H:s föreslagna regel om den äldre *a*-brytningen i detta mål, framgår däruv, att ordet 'jag' i målet heter *ja* (Noreen Ordbok öfver Fryksdalsmålet, Kallstenius Värmländska bärgslagsmålets formlära s. 41 (Sv. landsm. 1907. h. 1).

Ej håller *fäte* 'varpgarnet' (som H. synes avleda ur *fät*) bevisar, såsom han tyckes vilja s. 71, något i detta avseende för målet i (västra) Närke. Närkingskan (åtminstone i östra Närke) har nämligen (se M. Borgström Askersmålets ljudlära s. 30) brytning i *ja(g)* 'jag'.

Likaledes bevisar det av H. s. 69 för västmanländskan åberopade *jättfät* 'jätte-fjät' intet, eftersom Västmannalagen har *iac* 'jag' 17 ggr (och ingen annan form, Siljestrand Ordböjningen i Västmannalagen), och som Västmannamålet alltjämt använder *ja* 'jag' (Läffler i Svenska fornminnesföreningens tidskrift II, s. 51). Västmannalagen brukar (såsom H. själv nämner) så väl *fiæt* som *fæt*.

Ej håller *fät* i det uppländska Skuttunge-målet har den beviskraft, som H. synes vilja tillerkänna det. I samma socken (Skuttunge) heter nämligen pronomenet 'jag' *iag*, *ia* (jmf. t. ex. E. Grip Skuttunge- och Björklinge-mål s. 64, s. 70, i Sv. landsm. XVIII nr 3). Härmed harmonierar Upplandslagen, som har *iæk* (*jæk*) 20 ggr. Denna urkund använder blott *fiæt* 'fjät' (10 ggr.).¹⁾

Redan härmed anser jag det vara till fullo ådagalagt,

träffats i fsv. literaturen (i Didrik, Med. Bib. II), skulle tala för att äldre *a*-brytning uteblivit i kortstaviga ord i Västergötland. Han förmodar nämligen, att *säger* skulle återgå på urnord. *segar, men isl. *sigr* fsv. *sigher* på urnord. *seziar. Det är dock uppenbart, att man om möjligt måste på närmare väg söka förena det dialektala *säger* med det vanliga isl. fsv. : *sig(he)r*. Detta låter sig lätt göra. I fsv. har *ē* dialektiskt övergått till *æ* (se Kock Sv. ljudhist. I § 191 ff., särskilt § 195) och i (*sigher* >) *sēgher* > *sægher* föreligger troligen en dylik utveckling. Man skulle möjligen även med Noreen Aschw. gr. § 164 anm. kunna antaga, att mnt. *sege* 'seger' medelat sin vokal (ä) till fsv. *sægher* (nsv. *säger*).

¹⁾ De faktiska uppgifterna om Upplandslagens språk äro hämtade från Schagerström Upplandslagens ordsfatt.

att äldre *a*-brytning ljudlagsenligt finnes i åtskilliga kortstaviga ord i det västnordiska språkområdet, och att Hesselmanns motsatta uppfattning är oantaglig.

* *
*

Vi komma nu till frågan: hvarpå beror det, att man på västnord. område har t. ex. *setr* 'boplats', nom. ack. sg. *fet* av urnord. *feta och i vissa bygder även av Sverge fsv. *fæt* nysv. *fät*?

Först skall jag yttra mig om ord, som enligt H. hava inre synkope, och som H. menar tala för hans sats, nämligen isl. dat. sg. *iapri* hos Þjópolfr; isl. *setr* n. 'boplats'; isl. *þegn* 'fri man'.

Om dat. sg. till ordet *iaparr* 'kant' och såsom proprium namn på Jäderen har H. s. 44—52 en ganska vidlyftig exkurs med anledning av att dat. *Iapri* finnes i en lausavisa av skalden Þjópolfr från Hvin. Som bekant har det redan av Hoffory (Ark. I s. 44 f.) i fråga satts, att i versraden *veþr; nú er brim fyrir Iapri* ordet *Iapri* skulle emenderas till *Eþri; härigenom skulle man få helassonans. Finnur Jónsson anslöt sig för trettio år sedan till denna mening, men han har senare (åtminstone redan 1900) övergivit den. Han anför i sin upplaga av Heimskringla IV s. 43 skäl emot Hofforys mening; av dem framgår, att, då denna lausavisa icke är avfattad på regelrätt "dróttkvætt", man bör bibehålla handskriftens läsart *Iapri*. Samma mening har Finnur Jónsson i Den norsk-isl. skjaldedigtning B I s. 19 (år 1908). Om jag riktigt förstått resultatet av H:s exkurs, så skall enligt honom rimmet *veþr : Iapri* i lausavisan förklaras "av den allmänt spridda norska språkformen *iæðri*"; och han medgiver, att formen *iæðri* kan bero på "progressivt *i*-omljud", dvs. på den bekanta utvecklingen av äldre *ia* till yngre *iæ* (*iapri* > *iæþri*). Men detta är ju ett

medgivande av att dat. till *iaparr* under förhistorisk tid kunnat heta *iapri*, och att rimmet hos *þiþólftr* alltså icke utgör något bevis för en äldre dat. **epri*. I korthet måste man karakterisera H:s resultat i denna exkurs, hvad den diskuterade frågan beträffar, även enligt hans egen uppfattning med ett *non liquet*; jmf. hans egen resumé s. 51 f.

Då alltså handskr. har dat. *iapri* (icke **epri*, som ingenstädes påvisats); då t. o. m. enligt H:s exkurs *þiþólftr* här kan hava använt ett ur *iapri* utvecklade *iæpri*; då — för att använda H:s uttryck s. 45 — "den nu levande främste auktoriteten på skaldediktningens område" Finnur Jónsson numera anser, att den handskriftliga läsarten bör bibehållas, så kan man med visshet säga, att *iapri* hos *þiþólftr* alldeles intet vitsord har för H:s sats. Snarare talar dat. *iapri* — om också naturligtvis icke avgörande — för min uppfattning, dvs. att urnord. **eðarē* har helt enkelt blivit *iapri* genom äldre *a*-brytning.

Det förvånar under sådana förhållanden, att H. s. 86 ändå anför dat. **Eþri* såsom något slags stöd för sin åsikt.

Icke håller isl. *setr* n. 'boplats' har vitsord för H:s sats. Det är fullkomligt ovisst, om ordet under förhistorisk tid hetat **setir* eller **setar* (jmf. t. ex. Kock i Beitr. XXVII, 183), och ifall det fordom hetat **setir*, så hör det över huvud icke hit. Dessutom hade denna *es(os)*-stam (såsom isl. *siot* < **setur* visar, se s. 377) också formen **setur*. Ändelsevokalen *u* förlorades senare än ändelsevokalerna *i*, *a*. Det är därför naturligt, att ett eventuellt existerande **setar* icke bröts till **siatr*. Dess *e* bibehölls (i *setr*) under påverkan av **setur*; först senare blev **setu(r)* till *siot*. Dessutom kunde *setr* påverkas av talrika närbesläktade ord: *set*, *sethus*, *setberg*, *háseti* etc. Detta medger även H. s. 52 noten 2. Härvid har ytterligare en faktor spelat en viktig roll. Ordet *setr* 'bostad' ingår i en stor massa norska gårdnamn: *Glomsetr* etc. I Indledning till Norske gaardnavne s. 74

yttrar O. Rygh: "Som 2det led er setr meget almindeligt. Det findes i over 900 tilfælde". Då äldre *a*-brytning ej inträdde i semifortis-stavelse, så blev i dylika ortnamn ett eventuellt existerande **-setar* ljudlagsenligt till *-setr*.

Dessutom har som bekant fnorskan ett annat snarlikt ord: *sætr* 'fjældgræsgang' med långt *æ* (ej *e*). Det fsv. *sæt-ralapa* 'en i skogen byggd lada' DL., VML. är sammansatt med detta sistnämnda ord *sæter*. I många fsv. ortnamn ingår *-sæter* (nysv. *-säter*) såsom senare led, t. ex. fsv. *Birke-sæter*. Ofta torde det vara omöjligt avgöra, om senare ledet i dylika är *-sæter* eller *-sæter* (= isl. *setr*). När *-sæter* i dem ingår, förklaras rotvokalen liksom i fnorska *-setr*.

Att isl. *Hiapningar* talar kraftigt emot H:s sats, har visats ovan s. 351 ff.

Isl. *þegn* 'fri man'. Ordet brukas dels "i modsætning til fyrsten selv", dels i "modsætning til trællene" (Fritzner²); fsv. *þægn þiægn* översättes av Söderwall "man, fri man; (tapper) krigare, hjälte". Det är identiskt med ags. *þeg(e)n*, fht. *degan*. Fordom sammanställdes detta ord stundom med got. *þius* 'träll'; så t. ex. av Kluge i Et. Wb., 4de uppl.

Emellertid har man numera väl allmänt övergivit denna etymologi. Det vore dock mycket påfallande, om ett ord med betydelsen 'fri man' i motsats till trälen skulle etymologiskt sammanhänga med ett ord med betydelsen 'träll' (got. *þius* översättes som bekant med 'haussklave'). Med rätta yttrar Zupitza Die germ. gutturale (1896) s. 76, att sammanställningen av *þegn* med *þius* är "lautlich völlig unmöglich, begrifflich wenigstens unwahrscheinlich"; även Hertzberg Glossar opponerar sig från betydelsens synpunkt emot att sammanställa dessa ord. Med rätta förbindes numera *þegn* med gr. *τέκνον* 'barn', och man antar, säkerligen med skäl, att dess urgerm. form varit **þegna-* (got. **þigna-*); jmf. t. ex. Torp i Ficks Vergl. Wb. III³ s. 177, Falk och Torp Et. Wb. I 1307; även Kluge har i sjunde uppl. av

sin Et. Wb. övergivit sin äldre mening och antagit denna sistnämnda. Hesselman anför icke något nämnvärt nytt stöd för den äldre åsikten¹⁾.

Jag övergår till brytningsförhållandena i *a*-stammarna.

Det bör med styrka framhållas, att obruten vokal finnes (uteslutande eller fakultativt) i åtskilliga långstaviga maskulina *a*-stammar även på västnordiskt område, hvilket förhållande är av vikt vid bedömandet av H:s sats. Jmf. Falk i Ark. III, 303, Söderberg U-omljudet i fornsvenskan s. 51, Hesselman s. 33 ff.

Sådana långstaviga ord äro t. ex.: isl. *þegn* 'fri man' (fsv. *þæghn*: *þiægn* jmf. s. 361) — isl. *sess* 'säte' (jmf. *sitia* 'sitta'²⁾) — *stertr* 'stjärt' (= fda. *stært*: *stiært*, fsv. *stierter* [vanligen]: *stærter* [sällan]³⁾) — nynno. *erv* 'Gulo borealis' (i

¹⁾ Han yttrar s. 53, att med grundformen **þegna-* bli de nordiska brytningsförhållandena svårare att förstå än med grundformen **þegana-*. Detta påstående är mycket diskutabelt. Utgår man från den av H. önskade grundformen **þegana-*, och skulle man antaga H:s hypotes om uteblivande av äldre *a*-brytning i kortstaviga ord i västnord. språk, så skulle i isländskan ordet *þegn* fullt ljudlagsenligt genom yngre *a*-brytning hava *ia* i nom. ack. gen. sg., nom. gen. ack. pl. (under det att det i dat. sg. skulle heta *þegni*, i dat. pl. **þiognum*). Utgår man däremot från grundformen *þegna-*, så — vare sig att man hyllar min uppfattning eller H:s uppfattning av brytningen — skulle ordet *þegn* ljudlagsenligt ha fått *ia* i alldeles dessa samma nyss nämnda former (och *e* i dat. sg., *io* i dat. pl.). Om H:s yttrande om ristningarna *þekn* etc. i västgötska runinskrifter se ovan s. 357 noten 2.

²⁾ Det inkast som H. s. 35 gör mot *sess*, hvilket böjes såsom *a*-stam, är alldeles icke övertygande. Enligt H. skulle det ursprungligen ha varit en *i*-stam. Men i så fall skulle ordet ljudlagsenligt ha fått *i* (**siss*) i de viktigaste kasus: nom. ack. sg. och pl.

³⁾ Då nyisl. har *stertur*, färöiskan *stertur*, nynorskan *stert* (jämte *stjart*), och då fsv. och da. ha *stært(er)* jämte *stiært(er)*, så kan man omöjligen med H. betvivla, att isl. *stertr* är en verkliga gammal form, även om *stertr* finnes blott i en fornisl. text, som är bevarad i en ung avskrift (från 1694). — För att icke nödgas anföra isl. *stertr* såsom ett ord med gammalt obrutet *e*, går H. så långt, att han s. 34 i fråga sätter, att isl. *stertr* skulle ha annat avljudsstadium än *e*. Det synes mig vara tillräckligt att anföra denna av H. själv meddelade uppgift: "Vid sidan av *stert* finnes *stjart* o. d. i Agder, Hallingdal, Valdres, Sättersdalen, Aalen, Solör och på Shetland, och *stierting* är även ... i ett nu försvunnet gårdnamn ... *stiertaima*". Under dessa

fnorska *en gång ærfskinn*): *iarv* — färöiska *stelkur* 'stjälk' (jmf. fgotn. *stelkr* nysv. dial. *stälk*: fsv. *stielker*) — isl. *keptr* (redan i den gamla Cod. 1812, 4:0) jämte *kiaptr* 'käft' ¹⁾ — *felmtr* 'rädsla' (jmf. *felmsfullr* och *fialmsfullr* 'förskräckt' < **felmts-*, *fialmts-fullr) — Även personnamnet *Erpr*: *Iarpr* (jmf. adj. *iarpr* 'brun', och att även annars adjektiv (*Svartr* etc.) brukas som personnamn; enligt Lind dopnamn kallas samme man dels *Erpr*, dels *Ierpr*).

Hit höra (trots H:s bestridande) också isl. *selr* 'Phoca' (även färö. *selur*) och *melr* 'grusbanke'.

Isl. *selr* 'själhund'. Då ags. har *seolh*, fht. *selah* (*a* är parasit-vokal), så måste ordet på urgermansk tid ha hetat *selhar. Detta är också den allmänt antagna åsikten; jmf. t. ex. Schade Altdeutsches wörterbuch² (1872—1882), Bugge i Ark. nf. II, 242, Kluge-Lutz English Etymology, Falk och Torp Et. Wb., Torp hos Fick Vergl. Wb. III³ s. 436, och det kan icke finnas det minsta tvivel om att denna uppfattning är den riktiga.

Det är (åtminstone för mig) mycket förvånande, att H. — tydligen endast för att kunna uppföra *selr* såsom ett ursprungligen kortstavigt ord — vågar tillgripa en så djärv hypotes som den, att det ags. *seolh* och det fht. *selah* skulle vara en annan bildning än ett av honom konstruerat urnord. *selar. Han synes nämligen mena, att *h* i ags. *seolh* fht. *selah* skulle utgöra ett diminutivsuffix (= ie. -*go-*: -*go-*), och att detta suffix skulle saknas i det urnord. *selar. Nej, uppenbarligen äro isl. *selr* ags. *seolh* fht. *selah* alldeles samma bildning, och *selr* fsv. *sial sæl* har på urnord. tid helt enkelt hetat *selhar med lång rotstavelse ²⁾).

förhållanden, och då (såsom nämnt) dessutom fsv. har *stiarter* jämte *starter*, fda. *stiært* jämte *stert*, så vore det en ren godtycklighet att skilja dessa *e-(æ)* former från formerna med *ia(iæ)* < äldre *e*. Men detta bleve ju fallet, om man ville se olika avljudsstadier i *stertr* och *stjart*.

¹⁾ Ordets äldre form kan dock ha varit **kebut-*; jmf. Falk och Torp Et. Wb., Hesselman s. 35. [²⁾ Även Pipping opponerar sig numera i Neuphil. Mitteil. 1914 s. 142 mot H:s konstruktion av en urnord. form *selar.]

Isl. *melr* 'sandbanke, grusbanke'; jmf. den nysv. geologiska termen *mjåla* 'sandig jordmån' (H. s. 39). Den redan av andra antagna germanska grundformen **melha-* har fått ytterligare bekräftelse genom det lappska låneordet *mielle* 'steiles strandufer'. Dettas konsonantism visar nämligen enligt Wiklund i *Finnisch-ugrische Forschungen XII* (1912) s. 33, att det måste vara ett urnordiskt lån med *lh* (icke med *l*). Den av H. s. 39 uttalade meningen, att isl. *melr* skulle ha uppstått av urnord. **melar* kan därför icke vara riktig ¹⁾.

Emellertid tillägger H. — väl i medvetande om svagheten i sin bevisföring — s. 40:

"Även om *selr* och *melr* skulle utgått från former med *h*, är det dock möjligt, att de i fråga om brytningen behandlats som kortstaviga; vi veta nämligen alls ingenting om det kronologiska förhållandet mellan brytning och *h*-förlust".

Det är sant, att det icke är bevisat, att i **selhar*, **melhar* *a* förlorades tidigare än *h*, eftersom ord sådana som **selhr* (**sialhr*), **melhr* (**mialhr*) icke förekomma i någon runinskrift. Emellertid finnas moment, som tala för att utvecklingen varit den, att i **selhar* ack. **selha* *a*-ljudet förlorades tidigare än *h*. S. Bugge yttrar med rätta i Norges Indskrifter I s. 401, att "flere sproglige kjendsgjærninger vise, at spiranten *h* fandtes i norsk (og overhovedet i nordisk) endnu paa Gimso-indskriftens tid", dvs. c. 825 (enligt Bugge). Han anför det i Orrmulum mötande fda. låneordet *þohh* (= isl. *þó*) 'dock', dessutom (de diskutabla) runformerna *ah* (= isl. *á*) 'eger' på Uppsala-yxan och *falshak* på Björketorp-stenen. Vid tiden för inlånet av *þohh* från Danmark till England hade stamvokalen i **selhar* ack. **selha* förlorats. Dessa ord (*þohh* etc.) äro dock ej egentligen bevisande, eftersom

¹⁾ I en korrektur-not s. 40 fäster H. själv uppmärksamheten på Wiklunds uppsats. Denna synes hava blivit H. bekant så sent, att han icke kunde ändra sin framställning.

de redan under urnord. tid hade slutljudande *h*. Härtill kommer dock, att den urgerm. stamvokalen uppenbarligen förlo rats före *h*-ljudet i de västgerm. språken: ags. *seolh* fht. *selah*. Sannolikheten talar då för utvecklingen *selh_R > *selh_R > isl. *selr*.

Den obrutna vokalen i de anförda långstaviga mask. *a*-stammarna förklaras sålunda (jmf. Söderberg a. st.). Under urnord. tid, böjdes t. ex. isl. *stertr* så: sg. nom. *stertar, gen. *stertas, dat. *stertē, ack. *sterta — pl. nom. *stertō_R yngre *stertar, gen. *stertō yngre *sterta, dat. *stertum*, ack. **stertan-* yngre *sterta*. Vid den äldre *a*-brytningens inträdande skulle sg. nom. *stertar, gen. *stertas, ack. *sterta ljudlagsenligt brytas till *stiartr* etc. Men då i de fem övriga kasus (sg. dat. *stertē* och hela pluralis) *e*-ljudet (tills vidare) kvarstod, så genomfördes ej den äldre *a*-brytningen i de tre kasus sg. nom. gen. ack. Nu böjde man alltså sg. nom. *stertr*, gen. *sterts*, dat. *sterti*, ack. *stert* — pl. nom. *stertar*, gen. *sterta*, dat. *stertum*, ack. *sterta*. När senare den yngre *a*- och *u*-brytningen inträdde, skulle pluralformerna ljudlagsenligt bli till *stiartar*, *stiarta*, *stiortum*, *stiarta*. Men genom inflytande från singularis med obruten vokal (*stertr* etc.) kvarstodo de äldre obrutna formerna även i plur. I vissa isl. och fsv. ord uppstod emellertid under dessa förhållanden en växling *e* : *ia*, t. ex. isl. *felms-* : *fialms-*, fsv. *stærter* : *stiærter*.

Den obrutna vokalen har i några av de anförda orden dessutom befordrats av vissa andra omständigheter. Då äldre brytning ljudlagsenligt uteblir i senare kompositionsled med semifortis såsom i isl. *búþegn* 'fri bosiddende mand', *reksþegn* (om bet. jmf. Hertzbergs glossar), så ha dylika ord i viss mån påverkats simplex *þegn*. Fsv. *þæghn* har dessutan rönt inflytande från det synonyma *þæghne* (*n*-stam), som ljudlagsenligt saknade brytning i nom. sg.

H. har däremot icke anfört någon urspr. kortstavig mask. *a*-stam med obrutet *e* ¹⁾.

Vi övergå till de neutrala *a*-stammarna. H. anför vissa kortstaviga med obruten vokal, om vilka straxt nedan.

Med stor styrka bör framhållas, att man även på det västnord. språkområdet har också långstaviga neutrala *a*-stammar med (uteslutande eller fakultativt) obruten vokal (jmf. den ovan s. 362 nämnda literaturen), t. ex. *nest* 'reskost' (jmf. verbet *nista* < *nestian) — *segl* 'segel' (jmf. verbet *sigla*) — *berg* jämte *biarg* 'berg' — *fell* jämte *fiall* 'berg' — *bokfell* 'pergament' jämte *berfiall* 'björnhud' — *spell* jämte *spiall* 'förderv' — *speld* jämte *spiald* 'fyrkantig tavla' — *gupspell* jämte *gupspiall* 'evangelium' ²⁾.

Det obrutna *e* i t. ex. *segl* förklaras sålunda: Ordet böjdes under urnord. tid sg. nom. ack. *segla, gen. *seglas, dat. *seglē — pl. nom. ack. *seglu, gen. *seglō yngre *segla*, dat. *seglum*. När den äldre *a*-brytningen inträdde, skulle *a*-brytning ljudlagsenligt ha genomförts i nom. ack. sg. *segla och gen. sg. *seglas, men ändelsevokalen *u* förlorades senare än ändelsevokalen *a*, och då alltså den äldre *u*-brytningen inträdde senare än den äldre *a*-brytningen, så kvarstod alltså *e* i fem kasus: dat. sg. *seglē och hela pluralis. Det i dessa fem kasus kvarstående *e* vållade, att den äldre *a*-brytningen icke håller inträdde i de tre kasus nom. ack. gen. sg. Man böjde alltså under senare urnord. tid: sg. nom. ack. *segl*, gen. *segls*, dat. *seglē* — pl. nom. ack. *seglu, gen. *segla*, dat. *seglum*. Något senare skulle den äldre *u*-brytningen

¹⁾ Hesselman nämner s. 40 även det nyisl. av Bj. Haldorsen upptagna *spelr* m. 'clatrum, sprinkelverk, gitterverk', men han anser själv troligast, att ordet icke hör hit, utan att det motsvarar fornisl. *spplr* 'a rail, bar, lattice-work'. Sistnämnda uppfattning är nog riktig, och vi behöva därför alldeles icke här diskutera det nyisl. *spelur*, som jag icke återfunnit i något annat lexikon.

²⁾ Däremot hör *kerf*: *kiarf* 'kärve' ej med säkerhet hit, då såsom H. s. 34 nämner, *kerf* påvisats blott i en fnorsk hs., i hvars språk man kan misstänka utvecklingen *kiarf* > *kiærf* (skrivet *kerf*).

inträda i de två kasus nom. ack. pl. *seglu. Men då man vid denna tid hade *e* i alla de andra sex kasus (sg. *segl* etc., pl. gen. *segla* etc.), så vållade inflytandet från dem, att vokalen kvarstod obruten vid *u*-förlusten i de två kasus (*seglu >) *segl*. Efter ytterligare någon tid skulle den yngre *a*- och *u*-brytningen inträda i gen. pl. *segla*, dat. pl. *seglum*. Men även då hade sex kasus (nom. ack. sg. och pl. *segl*, gen. sg. *segls*, dat. sg. *segle*) obrutet *e*, och dessa vållade, att *e* kvarstod obrutet i de två kasus *segla*, *seglum*. — Dessutom hava i vissa ord special-faktorer spelat en roll; jmf. Kock i Ark. nf. II, 49 noten.

När man i några långstaviga neutrala *a*-stammar har en växling *e*:*ia* (t. ex. *berg*:*biarg*), så beror detta naturligtvis därpå, att i vissa ord den ljudlagsenliga brytningen i nom. sg. etc. (*berga > *biarg* etc.) delvis genomfördes.

Den obrutna vokalen i de kortstaviga isl. neutrala *a*-stammarna *fet* 'fjät', *ef* 'tvivel' förklaras på alldeles samma sätt som den obrutna vokalen i *segl* etc. Vid den sent urnord. böjningen sg. nom. ack. *feta, gen. *fetas, dat. *fetē, pl. nom. ack. *fetu, gen. *fetō yngre *feta*, dat. *fetum* förhindrades alltså den äldre *a*-brytningens inträdande i de tre kasus nom. ack. sg. (*feta >) *fet*, gen. sg. (*fetas >) *fets* genom påvärkan från alla de övriga fem kasus, som ljudlagsenligt (tills vidare) bibehöllo *e* (dat. *fetē*, pl. *fetu, *feta* etc.). Det är alltså alldeles icke mera anmärkningsvärt, att obrutet *e* kvarstår i det kortstaviga *fet*, än att det kvarstår i de långstaviga *segl* etc.

Härtill komma emellertid ytterligare också vissa andra moment, som bidragit till den obrutna vokalens seger i *fet*, *ef*. Hvad *fet* beträffar följande:

1) Påvärkan av det etymologiskt samhöriga verbet *feta* (< *fetan) 'finde vej' etc., som saknar brytning på grund av *n*-förlust.

2) Påvärkan av subst. *feti 'gångare', som både i nom.

sg. och (på grund av *n*-förlust) i de oblika kasus saknar brytning; det ingår i *háfeti*, *léttfeti* etc.

Det må ock nämnas, att dat. sg. (*feti*) av ordet *fet* 'fjät' är på grund av dess betydelse en i fornspråket ganska vanlig form; jmf. Fritzners och Söderwalls ordböcker. I dat. *feti* kvarstod *e* ljudlagsenligt obrutet.

Isl. *ef* n. 'tvivel'. Enligt Hesselman s. 41 skall subst. *ef* vara identiskt med partikeln *ef* 'om'. Denna etymologi, som förfäktats även av andra, är utan tvivel oriktig. Det är dock icke möjligt att skilja det isl. *ef* 'om' från vare isl. *nefa nema* 'om icke' eller från got. *ibai iba* 'ob', negerat *nibai niba*. Samhörigheten av dessa sistnämnda ord har också sedan länge varit insedd, och denna mening har framhållits även av mig i Bidrag till svensk etymologi (Lund 1880) s. 16 ff. (52 ff.) och i Ark. III, 152 ff., där jag särskilt sökte visa identiteten, resp. den väsentliga identiteten av de fyra orden isl. *ef*, *nema*, fsv. *um*, *num*, en åsikt, som numera synes vara tämligen allmänt antagen. Jmf. om isl. *ef* (*nefa nema*): got. *ibai* (*nibai*) t. ex. Falk och Torp Et. Wb., Torp i Ficks Vergl. Wb. III⁴ s. 328. I förbigående anmärker jag emellertid, att spørsmålet, huruvida *ef* 'tvivel' och *ef* 'om' etymologiskt äro samma ord eller ej, icke är av väsentlig vikt för bedömandet av den obrutna rotvokalen i *ef* 'tvivel'.

Den obrutna rotvokalen i *ef* 'tvivel' är, såsom nämnt, till god del att förklara liksom den obrutna rotvokalen i de långstaviga isl. *segl* 'segel' etc. och i isl. *fet* 'fjät'. Ordet *ef* förekommer nämligen icke blott i sing. utan även i pluralis (jmf. t. ex. IED). När vid förlusten av ändelsevokalen *a* i **eða* **ēvas*¹⁾ den äldre brytningen skulle hava inträtt, kvarstod rotstavelsens *e* genom inflytande från alla de andra kasus (dat. sg.

¹⁾ Om ordet under en ännu tidigare period havt formen **eðaē*, så är detta utan vikt för här föreliggande fråga.

*eĕē, pl. *eĕu etc.). Härvid medverkade dock även andra faktorer.

Vid tiden för den äldre *a*-brytningens inträdande hade naturligtvis verbet *eĕōn (liksom alltjämt fallet är med isl. *efa* 'tvivla'), med kvarstående ändelsevokal, obruten vokal. Detta var naturligtvis också fallet med följande talrika ord (i den mån som de vid denna tid användes) med alljämt kvarstående *a*: *efapsamligr* 'uvis', *efapsemd* 'tvil', *efalausliga* 'uden tvil', *efalauss* 'utvilsom', *efan* 'tvil', *efanligr* 'tvilsom', *efasemd* 'tvil'. Även dylika ord, där den äldre *a*-brytningen aldrig kunde inträda, bidrogo i icke ringa mån till att *e* kvarstod obrutet i nom. ack. sg. *ef* (*eĕā).

Hvad som under dessa förhållanden snarare behöver belysning än den obrutna vokalen i *ef* 'tvivel', är den obrutna vokalen i de nyss uppräknade orden *efa* — *efasemd*. Enligt H:s hypotes skulle alla dessa ord ljudlagsenligt ha den yngre brytningsdiftongen *ia*, och enligt min teori skulle åtskilliga av dem (*efapsemd*, subst. *efan* etc.) ljudlagsenligt ha yngre brytningsdiftong, under det att enligt min teori ingen brytning ljudlagsenligt skulle inträda i orden med *n*-förlust (infin. *efa* < *eĕān; *efalaus* etc., sammansatt med gen. sg. *efa* < *eĕān 'tvivel'). Genom inflytande från subst. *ef*, infin. *efa*, *efalaus* etc. kvarstår *e* obrutet i de öriga orden ¹⁾.

þel. Härom yttrar H. s. 41: "allmänt i äldre och yngre språk, alltid obrutet". Detta synes mig vara en påfallande uppgift. Ordet har nämligen såsom simplex påvisats blott från ett enda ställe i fornspråket, nämligen i den första grammatiska avhandlingen i Snorra-Edda. Där heter det: "þel er a hnefa bundnom eþa hlutr feldar", hvilket av utgivarerna Dahlerup och Finnur Jónsson i Islands grammatiske

¹⁾ I fall *ef* 'tvivel' (såsom H. vill) hade varit etymologiskt identiskt med konjunkt. *ef*, så hade även *ef* 'om' kunnat på analogisk väg bidraga till att äldre brytning ej inträdde i *ef* 'tvivel'. I *ef* 'om' inträdde som bekant ej brytning, eftersom ordet är relativt oakcentuerat.

litteratur I—II s. 26 översättes: "Uld er på en forbunden hånd(?) eller en del af en kappe". Härmed harmonierar det, att *þel* i nyisländskan betecknar "the soft fine wool as opp. to the tog or kemp on Icel. mountain sheep" (IED.). Även Zoëga översätter *þel* med "the soft underwool". Fritzner² översätter *þel* på i fråga varande ställe dels "grund, bund i tøj hvorpaa noget er sat for at gjøre det smukkere eller varmere", dels — med tvekan — "kraft". Hægstad och Torp antaga i sin ordbok även dessa två betydelse. Att ordet *þel* betyder "fin ull", är uppenbart, och dessutom är det tydligt, att det havt och har betydelsen "botten i tyg (bottenvävnad)". Aasen förklarar nämligen nynno. *tel* med 'grund, underlag; den egentlige væv i et klædningsstykke (i modsætning til det som sættes uden paa samme, saasom brodering, nop eller fryndser)'. Dessutom förekommer ordet dels på västnord., dels på östnord. område i flera andra betydelser. Jag nämner här blott följande. IED. upplyser, att nyisländskan brukar *þel* i betydelsen 'disposition', och Zoëga översätter *þel* (*hugar-þel*) även med 'disposition, temper' (liknande hos Björn Haldorsen). Redan i fornisländskan förekommer ordet i kompositum *náttarþel* 'den mørkeste del af natten'. Grundbetydelsen av *þel* är 'grund, botten', och isl. *þeli* fsv. *þieli* 'grundfrost, käle' är därav avlett; jmf. Falk och Torp Et. Wb. II 1252, Torp i Hægstads och Torps ordbok s. XXXIX; Hesselman s. 61 ff. Gudmundus Andreæ's ordbok (1683) översätter *þel* med 'densatio', och han anför ett maskulinum *þele* 'densitas graminum in ima segete' samt *þele fyrer brioste* 'densus seu spissus humor pulmonem gravans' (jmf. hos Bj. Haldorsen *þeli* 'trangbrystighed'). Även detta bestyrker samhörigheten mellan *þel* och *þeli*. Enligt Eiríkur Jónsson betyder *þel* t. o. m., liksom *þeli*, 'käle', ('frost i jorden, frossen jord').

Då simplex *þel*, såsom nämnt, finnes blott *en* gång i fornisländskan, så är man för bedömande av dess använd-

ning väsentligen hänvisad till det yngre språket. Nu har dat. sg. av detta ord stor användning. IED. anför från en visa exemplet *úr þeli þráð at spinna*, och i betydelsen 'disposition' dessutom uttrycket *i þeli niðri* (så ock Björn Haldorsen, som översätter 'i sindets inderste'). Kompositum *náttarþel* 'den mörkaste delen av natten' finnes flera gånger i fornisländskan, men (att döma av de utförda citaten i lexika) uteslutande i dat. sg.: *á náttarþeli*. Denna omständighet, att dat. *þeli* är en särskilt bruklig form, har kraftigt bidragit till att isländskan bibehållit obruten vokal i *þel*.

Men härtill hava andra moment kraftigt medvärkat, nämligen:

1) Ordet finnes som senare led i åtskilliga komposita såsom (det anförda) isl. *náttarþel*; nyisl. *hugarþel*, *hjartaþel* 'disposition of mind or heart'; nyno. *kragetel* 'töiet eller vävstycket i en krave'; *ryetel* 'den egentlige väv (rænding og islæt) i et sengeteppe, i modsætning til de indvævede nopper'; *maanetel* 'den mørke deel af maanen, som viser sig kort før og efter nyet'. Som bekant utelir den äldre *a*-brytningen i senare kompositionsleder med semifortis (Kock i Ark. nf. II, 50 noten). I dylika komposita kvarstod därför *-þel* obruttet och påverkade sedan simplex.

2) Såsom nyss nämnts, har av urnord. **þela* 'grund' etc. den maskulina *n*-stammen urnord. nom. **þela*, obl. kasus **þelan* 'grundfrost' etc. avletts. När den äldre *a*-brytningen skulle vid *a*-förlusten inträda i nom. ack. sg. av det neutrala urnord. **þela*, inträdde som bekant ingen *a*-brytning i den maskulina *n*-stammen nom. **þela* (yngre *þeli*), obl. kasus **þelan* (i hvilken ju intet *a*-ljud förlorades). Inflytande från den maskul. *n*-stammen nom. **þela* (isl. *þeli*) bidrog därför till att nom. ack. sg. **þel(a)* 'grund' förblev obruttet.

Emellertid har ordet *þel* dialektiskt *a*-brytning i norskan; målet i Romerike har nämligen *kjæl* (< **þial*, hvilket även H. s. 68 noten anser). I en västnord. bygd förmådde alltså de

anförda faktorerna ej förhindra den ljudlagsenliga utvecklingen **pela* > **pial* (*kjæl*).

H. synes själv s. 40 f. anse, att övriga av honom anförda kortstaviga neutrala *a*-stammar hava för hans hypotes ingen eller nästan ingen betydelse.

Han nämner s. 40 *get* n. 'gissning', *met* 'värdering', *set* 'ett slags sittplats', men han tillägger, att de äro "helt eller delvis verbal-substantiv till *geta*, *meta*, *sitia* pl. *setenn* (jfr. *seta* f., *sethús* = *setuhús*)". Det är ju alldeles självklart, att under sådana förhållanden *e* i *get*, *met*, *set* tillräckligt förklaras genom påverkan av motsvarande verb (*sitia* hette före *i*-omljudets inträdande på *e* **setia*), och hvad *set* 'sittplats' vidkommer dessutom från subst. *seta* 'sittplats', *sess* 'sittplats', *-seti* i *bepseti*, *háseti*, *landseti*, *vetrseti* etc.

Att det obrutna *e* i de nämnda orden ej kan ha ens den minsta beviskraft för H:s hypotes, blir så mycket säk-rare, när man besinnar följande:

Met n. synes icke hava påvisats från mera än ett enda ställe i betydelsen 'värdering', och på detta ställe brukas det i uttrycket *eptir . . . meti*, alltså i dativus sg., där brytning ljudlagsenligt skulle utebliva (jmf. Hertzbergs glossar). Hvarken Fritzner² eller IED. upptar betydelsen 'värdering' för *met* från fornspråket. IED. anför ordet såsom neutr. pluralis i betydelsen 'the weights of scales', och Fritzner² har blott denna samma betydelse. Båda dessa ordböcker an-föra exempel uteslutande på pluralis, men i nom. ack. pl. skulle ju ordet både enligt H:s och min uppfattning ljudlags-enligt heta **miot* (icke *met*).

Ordet *get* 'gissning' är ett i fornspråket sällsynt ord (blott ett par exempel upptagas i lexika; IED. synes över-huvud icke känna ordet). Det har påverkats, icke blott av det vanliga verbet *geta* 'gissa', utan även av det vanliga substantivet *geta* f. 'gissning', som dessutom ingår i kompo-

situm *getumál* 'sag hvorom man ikke har vished, men kun formodning'.

Subst. *set* 'ett sl. sittplats' användes på grund av sin betydelse särskilt ofta i dat. sg., i hvilken kasus *e* ljudlagsenligt kvarstår obrutet; jmf. uttrycken *í seti*, *í setinu*, *ór setinu*, *eftir setinu*, *af seti*. Fritzner² anför nio exempel på dat. sg. *seti*, blott sex exempel på nom. och ack. sg. *set*.

H. anmärker själv s. 41, att *sen* n. 'hvad man vil have sagt i et udsagn', 'a sentence' är etymologiskt oupplyst, och han misstänker, att det är ett lärt låneord, men frågar: hvarifrån? Ordet lever icke kvar i nyisländskan; åtminstone upptages det icke av Bj. Haldorsen eller Zoëga. Jag förmodar att det är lånat från fornfranska *sen*. I Dictionnaire d' étymologie française s. 462 upptar Scheler fra. *sens* = lat. *sensus*, men anmärker, att "l'ancienne langue" använder med samma betydelse *sen* = prov. *sen* av fht. *sin*, nht. *sinn*. Jag tillägger emellertid, att även om denna etymologi icke skulle vara den riktiga, det isl. *sen* tydligen alldeles saknar vitsord i brytningsfrågan.

Även om det nyisl. *der* n. 'skygget paa en hat eller hue (naar det ikke sidder foran)' anmärker H. s. 41, att det är etymologiskt oupplyst. Ordet finnes icke i fornspråket, och det har ej påvisats från någon äldre skrift än Björn Haldorsens ordbok (1814). Någon motsvarighet till detta ord har ej påvisats från norska bygdemål. Det förtjenar nämnas, att "hattbrätte", "möss-skärm" i norskan betecknas med helt andra ord. Schjøtt Dansk-norsk ordbog återgiver "hatte-skygge" med *hatte-beit*, *-brot*, *-braut*, *-bard*; "hueskygge" med *huveskjold*, *huveslag*; ungefär samma översättningar hos K. Knudsen Unorsk og norsk. Vidsteen återgiver "skygge (paa hat eller hue)" med *skygge*, *bard*, *brot*. Det synes mig knappast styrka tilliten till H:s hypotes, när han åberopar sig på ett ord sådant som *der*, och när han gör det med följande motivering:

"Det sista ordet [*der*] erinrar om ett norskt gårdsnamn... *Djønne*, äldst i *Diornum* (*Diprnum*), som Magnus Olsen... sammanställer med 'en germansk Stamme, som betyder "være skjult, stilne af (om Vind)"... Gården ligger "beskyttet mod Vestenvinden"... *der* alltså: 'skydd (skygge) för vind och sol?'"

Det först från år 1814 påvisade *der* kan mycket väl vara ett helt ungt låneord, särskilt därför, att det är benämningen på en del av dräkten. Att under sådana förhållanden förutsätta, att det skulle ha funnits redan under den avlägsna urnordiska tiden, är synnerligen djärvt. — Tydligen saknar ordet allt vitsord i brytningsfrågan.

Under de neutrala *a*-stammarna anmärker H. s. 41, även: "Här kan måhända också nämnas *kné* < *kneua. Jfr fno. pl. *knió*, men sing. *kné*! Och *fé*?"

Jag förstår alldeles icke, huru H. (om ock blott med tvekan) kan tänka på *fé* såsom något slags stöd för sin hypotes. Såsom got. *faihu* visar, hade ju ordet *fé* på urnord. tid *u* (icke *a*) i andra stavelsen både i nom. ack. sg. och i nom. ack. pl. Tydligen har urnord. *fehu feu (i Abecedarium nordmannicum) ljudlagsenligt blivit till isl. *fé* (fsv. fda. *fæ*); dvs. att omedelbart efter kort *e* ett *u*-ljud ljudlagsenligt förlorades (*fe-u* > *fē*) utan att värka vare sig brytning eller *u*-omljud. Jmf. Kock i Ark. nf. XVIII, 339 noten, Svensk ljudhist. I s. 133, Umlaut und Brechung s. 154.

Utvecklingen var en motsvarande i nom. ack. plur. av orden *tré* 'träd' (stam *trewa) och *kné* 'knä' (stam *knewa); dvs. att *trewu *tre-u blev *tré*, *knewu *kne-u blev *kné*. Att även nom. ack. sg. av dessa ord resulterade i formerna *tré*, *kné* är högst naturligt. Nom. ack. sg. *trewa kunde vid förlust av *-a* som bekant icke brytas, eftersom *e*-ljudet föregicks av *r*; *trewa blev därför till *trew. Och då som bekant bortfallande *w* icke värkar äldre *w*-omljud på omedelbart föregående kort vokal (Kock i Ind. Forsch. V, 153 ff.), så övergick *trew till *tré*. Den obrutna vokalen i nom. ack. sg. *kné* förklaras alldeles tillräckligt i överensstämmelse med den obrutna vokalen i t. ex. *fet* (s. 367), dvs. att vid böj-

ningen sg. nom. ack. *knewa gen. *knewas dat. *knewē; pl. nom. ack. **kne(w)u* gen. *knewa dat. *kne(w)um* det kvarstående *e*-ljudet i de fem kasus (*knewē, *knewa etc.) så påverkade de tre kasus *knewa *knewas, att dessa vid *a*-förlusten icke brötos, utan man fick *knew *knews, senare med *w*-förlust *kné knés*. Men även om detta icke hade varit fallet, så är det naturligt, att man också i sing. fick *kné (knés)*. Då de på *ē* slutljudande neutrala *tré, fé* ljudlagsenligt hade denna form både i nom. ack. sg. och nom. ack. pl., och då *kné* ljudlagsenligt slutade på *ē* i nom. ack. pl., så måste ett eventuellt existerande nom. ack. sg. *kniā hava ombildats till *kné*.

Det är påfallande, att H. s. 41 synes mena, att den mycket sällsynta fnorska pl. *knio* skulle utgöra något slags stöd för hans sats. Fnorskan har som bekant även någon gång pl. *trio* i st. f. *tré* 'träd'. Pl. *trio* och pl. *knio* böra förklaras på samma sätt. Men då *e* i pl. *trewu föregås av *r*, kan brytning ju ej föreligga i *trio*. Ej håller föreligger brytning i *knio*. De sällsynta formerna *trio knio* hava, såsom väl allmänt antages, nybildats till dat. pl. *trióm knióm* (< *treom, kneom*); jmf. att till gen. pl. *triá kniá* någon gång nybildats dat. pl. *triám, kniám*.

Att de kortstaviga neutrala västnordiska *a*-stammarna *fet, þel, get, met, kné* (*knewa) alldeles intet bevisa för satsen "äldre *a*-brytning uteblir i kortstaviga ord på västnord. område", bestyrkes till fullo därav, att också svenskan har obruten vokal i följande ord: fsv. *fæt* t. ex. VML., Didrik, Leg. III (jämte *fiæt*), nsv. dial. *fät*, även i ett så centralt mål som målet i nordvästra och norra Uppland — nsv. dial. *täl* även i ett så pass centralt mål som målet i västra Västmanland (jämte *tjäl*, fsv. *þiæl*) — fsv. *gæt*, nsv. dial. *på gätt* ¹⁾ — fsv. *mæt* (jämte *miæt*) nsv. *mät* — fsv. *knē* nsv. *knä*

¹⁾ Dock skulle fsv. *gæt* nsv. dial. *gätt* även kunna ha uppstått ur *giat, eftersom *g*-föregår.

(aldrig **knia* eller *dyl*). Isl. *set* 'ett slags sittplats' ingår väl i fsv. *sæthus* 'boningshus' (liksom Fritzner² synes mena, att *set* är första kompositionsled i urnord. *sethús*, *setstofa*).

Här bör även yttras något om formerna *siot*, *miot*, **fiot* (*ófiöt*), eftersom H. s. 32 menar, att de skulle kraftigt tala för hans hypotes. Han yttrar: "Enligt alla källor heter det i singularis genomgående *set*, *fet*, *met*, men i plur., jämte *set*, *fet*, *met*, också och ej så alldeles sällan *siot*, *fiot*, *miot*. Om dessa formers förekomst se de vanliga lexika och grammatikerna".

En läsare av dessa ord får utan tvivel det intrycket, att det skulle vara ett konstaterat faktum, att substantiven *set* 'ett slags sittplats', *fet* 'fjät', *met* 'värdering' i sing. alltid skulle hava dessa former, men i plur. däremot icke sällan de brutna formerna *siot*, *fiot*, *miot* med motsvarande betydelser.

Detta är emellertid ingalunda fallet, och mot denna H:s framställning är synnerligen mycket att invända.

Ordet *set* n. 'ett slags sittplats' är ett även i prosa vanligt ord, och det heter i plur. alltid *set* (icke **siot*). *Siot* (som naturligtvis är besläktat, men icke identiskt med *set* n.) åter förekommer uteslutande, eller åtminstone väsentligen, blott i poesi, särskilt i den äldre Eddan; ordet översattes av Fritzner² dels 'bolig, bosted', dels 'familie, slegt', av Gering i hans stora Eddaglossar med 'sitz, wohnsitz' (och dessutom med tvekan på grund av Hyndlulj. 40:4 med 'volk'). Tydligt betyder *siot* 'bostad'. Ehuru ordet även anträffats en eller annan gång i pluralis, är det (jmf. Gering's glossar) obetingat oftast belagt i singularis. Alltså hava orden *set* och *siot* olika betydelser, och *siot* är en vanlig singular-form. Säkerligen är den t. ex. av Unwerth i Beitr. XXXVI¹) s. 15 framställda (och redan av andra ut-

¹) H. s. 32 noten uppgiver genom tryckfel XXXI.

talade) meningen den riktiga, nämligen att *siot* är en ursprunglig neutral *es-*, *os-*, *us-*stam, så att ett äldre **setu(x)* blivit till *siot*. (Med detta neutrala singulara **setu* är *siotlask* 'lægge sig, falde bort, ophøre' att sammanställa). Det ovan anförda vill med andra ord säga, att *set* (*a-*stam) 'ett sl. sitt-plats' och *siot* (*es-os-us-*stam) 'boning' äro skilda ord med skilda betydelser. Under sådana förhållanden visar *siot* naturligtvis alldeles intet för H:s hypotes.

Singular-formen *met* 'värdering' har av lexikograferna under denna form (nom. ack. sg.) icke påvisats från fornspråket. Så vitt jag ser, har ordet med denna betydelse anträffats blott i dat. sg. (nämligen *en gång meti* och *en gång i dat. sg. lögmeti*; jmf. Hertzbergs Glossar). IED. och Fritzner² upptaga över huvud icke ordet med denna betydelse. Men såväl enligt H:s som enligt min mening skulle dat. sg. *meti* naturligtvis ha obruten vokal. Redan detta visar det oberättigade i att sätta nom. sg. **met* såsom motsats till pl. *miot*.

Men än mer. Pluralformen *met*, dat. *metum*, gen. *meta* är ofta påvisad i betydelsen 'skaalvægtslod' (jmf. IED. och Fritzner²), men i denna betydelse såsom plur. tantum. Där emot är den i fråga satta pluralformen *miot* ytterst svagt belagd, nämligen *en gång* i Egill Skallagrimssons Höfuplausn v. 20 (Finnur Jónsson Den norsk-isl. skjaldedigtning I A s. 39, B s. 33) och kanske *en gång* i Hávamál v. 60¹). Satsen *kank mála miot of manna siot* i Höfuplausn översättes av Finnur Jónsson: "jeg forstaar den rigtige tale i mænds boliger". Det i fråga varande *miot* fattas emellertid av Egilsson i hans ordbok (1860) och ännu av IED. icke såsom neutr. pl., utan såsom fem. sg. Sistnämnda ordbok upptar nämligen *miöt* f. 'a measure' och anför de två nämnda stäl-lena. I Tskr. f. Phil. og Pædag. VIII: 292 sammanställer dock Sophus Bugge det i Beowulf *en gång* anträffade *meoto*

¹) På sistnämnda ställe står dock ej *miöt*, utan *miotvæc* (med *v* underprickat), och man antar, att detta skulle vara att läsa *miot*.

n. pl. 'mål, passande mål' med detta isl. *miot*, och sedan har man (t. ex. Fritzner²) brukat *fatta* isl. *miot* från de två anförda ställena såsom ntr. pl. Men den omständigheten, att ags. *meoto* är ntr. pl., visar naturligtvis ingalunda, att isl. *miot* med något liknande betydelse måste vara ntr. pl. Det sällsynta isl. *miot* 'mål' är utan tvivel fem. sg. (såsom Egilsson och IED. *mena*), och det förhåller sig till verbet *meta* liksom isl. *giöf* 'gåva' till *gefa*, *biörg* 'hjälp' till *biarga* etc. För denna senare uppfattning talar, att det neutrala ordet *met* pl. 'skaalvægtslod' (icke *miot) saknar brytning.

En helt annan förklaring av isl. *miot* än den av H. förordade har föreslagits av Noreen Aisl. gr.³ § 309, 2; han menar, att *miot* 'mass' (jmf. got. *mitaps* 'mass', isl. *miotuþr* 'zumesser, schicksal') har uppstått ur *metu *metuð genom ð-förlust, och i så fall hör *metu naturligtvis icke omedelbart tillsammans med en neutral *a*-stam *meta. — Även den möjligheten finnes, att det ytterst sällsynta poetiska *miot* är lån från ags. *meoto*.

Ordet *met n. 'värdering' (med dat. *meti*) har fått (eller bibehållit) *e* genom inflytande av *meta* 'värdera', men sambandet mellan verbet och det urnord. *metu f. 'mått, mål' var lösare; därför bröts *metu till *miot* (både H. och jag antaga ju äldre *u*-brytning i kortstaviga ord).

Det finnes alltså flera sätt att uppfatta det ytterst sällsynta poetiska *miot*. Säkerligen är det ett femininum och förhåller sig till *meta* som *giöf* till *gefa* etc.

Något simplex *fiot 'fjät' finnes icke. Blott på ett enda ställe i fornspråket anträffas *ofiöt*, nämligen i Grágás I, 217 r. 7: "Enn ef lögsogo madr gerir þav ofiöt nokor er meire lutr manna vill kalla þings af glöpon . . ." Ordet översattes av IED. med "unfits", boils, blunders', av Fritzner² med 'utilbørligheder'. Bj. Haldorsen tolkar *ófiöt* (tydiligen med tanke på det citerade stället) 'nefas, uret, ugudelighed', men dess-

utom kan ordet enligt honom hava betydelsen 'incitæ; item malum fatum, knibe, ond skjæbne'. Även Eiríkur Jónsson översätter *úfiöt* med 'ond skjæbne, ulykke'. Dessutom har Bj. Haldorsen simplex *fiöt* 1) impedimentum, forfang, hindring 2) fatum, skjæbne. Gudm. Andreae (1683) upptar s. 68 sp. 2: "*Fæt* n. g. fas, fatum, *Ofiæt*, nefas, nefandum" och s. 188 sp. 1: "*Ofæt* nefas, nefandum". Såsom H. s. 32 noten 2 nämner, är *Ofiæt* = *ofiet* med nyisl. utveckling *io* > *ie*, och då skriften har många tryckfel, kunna *fæt ofæt* vara tryckfel för *fiæt ofiæt*, hvilket även synes vara H:s mening beträffande *fæt* (ib.). Däremot skriver Gudm. Andreae *fet* 'pes', *feta* 'gradi' med *e* (ej med *æ*)¹⁾.

Då *ófiot* är ett *ἀπαξ λεγ.* i fornspråket, då något simplex. **fiot* 'steg' där ej finnes, men nyisländska ordböcker upptaga ej blott *ófiöt*, utan också simplex *fiöt*, så måste uppenbarligen hvarje försök till ordets belysning taga hänsyn även till nyisl. *fiöt*.

I fall fornisl. *ófiot* — såsom H. vill — egentligen skulle betyda 'o-fjät', 'felsteg', så borde naturligtvis simplex *fiot* (*fiöt*) betyda 'fjät'. Men någon dylik betydelse har icke *fiöt*. Härav följer, att *ófiot* icke kan vara sammansatt med det negativa *ō-* och ett icke påvisat isl. **fiot* pl. i betydelsen 'fjät'.

För mitt ändamål skulle denna kritik av H:s uppfattning kunna vara tillräcklig, då det för *a*-brytningen för övrigt kan vara likgiltigt, huru *ófiot* etymologiskt bör förklaras. Jag tillägger dock följande:

Vid belysning av *fiöt*: *ófiöt* bör man tydligen utgå från simplex *fiöt*. Detta betyder, såsom nämnt, 'impedimentum, forfang, hinder, skjæbne'. Men i själva värdet har komposi-

¹⁾ I fall åter *fæt ofæt* hos Gudm. Andreae skulle angiva ett uttal *ofet* med obrutet *e*, så kan detta förklaras liksom t. ex. isl. *segl* (s. 367). Eftersom äldre brytning uteblir i semifortis-stavelse (Kock Ark. nf. II, 50 noten), så skulle brytning dessutom ljudlagsenligt utebli i *ófet*, som sedan kunnat påvärka det delvis synonyma *fet*.

tum *ófiöt* en snarlik betydelse: 'knibe, ond skjæbne'. Nu användes i de forngerm. språken som bekant icke blott ett negerande prefix *un-*, utan också ett *un-* med förstärkande betydelse, t. ex. got. *misso* 'wechselfeitig': urnord. **unmiss-*samnord. *ūmiss-* (*umisum* Rök) > isl. *ýmiss* 'växlande'; jmf. Hofer i Germania XIV, 203 ff., Bugge i TfPh. VIII, 303, Kock Sv. ljudh. I s. 475. En dylik betydelse kan *ó-* ha i *ófiöt*: *fiöt*, eftersom *fiöt* betyder 'hinder, skjæbne', *ófiöt* 'knibe, ond skjæbne' ¹). Ordet *fiöt* n. pl. (< *fetu) synes etymologiskt sammanhånga med isl. *fioturr* 'fjätter, band'. Jmf. t. ex. att eng. *fetter* 'a chain or shackle for the feet' brukas i överförd mening om 'anything that confines, impedes, or restrains; a check, restraint' (den eng. Oxford-ordboken); nsv. verbet *fjättra* användes som bekant i liknande överförd betydelse. Jmf. med *fiöt* 'hinder' även de hos Bj. Haldorsen upptagna *fiötlur* f. pl. 'tricæ, hilde, forvikling' och verbet *fiötla* 'nodare et renodare, knytte, binde' ²).

Nu är möjligen *fioturr* och därför även *fiöt* 'hinder' beslätat med subst. *fet* 'fjät', men detta är naturligtvis något helt annat än att — såsom H. vill — *ófiöt* 'o-fjät', 'felsteg' skulle vara pluralis till *fet* 'fjät'.

Även om dessa sista anmärkningar om *ófiöt* icke skulle i allo hava träffat det rätta, så vågar jag bestämt påstå, att

¹) Alternativt skulle man kunna misstänka, att *án. læp.* fornisl. *ófiöt* är sammansatt med *of-* och *fiot*, men att *offiöt ombildats till *ófiöt*. Jmf. att *of-* i fsv., särskilt framför labial konsonant, icke sällan har förlorat *v*-ljudet och fått formen *o-*, t. ex. *o(f)mykin. o(f)blidher* etc.

²) I en lausavisa av Egill Skallagrímsson (Finnur Jónsson Den norsksisl. skjaldedigtning IB s. 46) finnes ett till sin betydelse alldeles dunkelt *fiot*. Egilsson Lexicon poet. (1860) översätter det med 'vinculum' och anser det bero på apokope "pro *fjötr*" (= *fioturr*). — Visan har denna sats: "vér deildum *fiot* foldar fold væringia". Finnur Jónsson yttrar i Lexicon poet. (1913 s. 144), att "*foldværingi* bör rimeligvis skrives i to ord; sammenhængen er iøvrigt meget dunkel og opfattelsen usikker; mulig skal *foldar fjotværingi* forbindes i betydningen 'slange', hvis *fold* er 'guld'" (jmf. ock s. 138). Detta "*fiot*" är naturligtvis allt för osäkert för att komma med i räkningen.

av det ovan anförda framgår, att formerna *siot*, *miot*, **fiot* alldeles sakna den beviskraft för brytningsfrågan, som H. vill tillmäta dem. De hava för *a*-brytningen alldeles ingen betydelse. Orden hava naturligtvis *u*-brytning, men att äldre *u*-brytning inträder även i kortstaviga ord, därom äro vi ju alla ense.

Slutligen anför H. s. 41—43 ett par kortstaviga adjektiv såsom stöd för sin hypotes.

Han synes dock icke själv anse orden *metr* 'nogräkande' eller *stórfetr* 'som tar stora steg' hava någon beviskraft.

Ordet *metr* är ytterst sällsynt. IED. upptar det ej. Fritzner² anför det blott från ett enda ställe i en ung handskrift, och jag har ej funnit det i nyisl. ordböcker. Såsom H. nämner, är det ej något gammalt ord, utan en nordisk nybildning, och det finnes ej minsta tvivel om att *ær. λεγ. metr* helt enkelt bildats till verbet *meta*, hvilket även synes vara H:s mening. —

Ej håller *stórfetr* har påvisats mera än en enda gång (Leifar s. 28 r. 1). Det är naturligtvis en nybildning till *fet* 'steg' (*feta* 'to step'), hvilket även H. s. 43 anser. Detta är så mycket vissare, som isländskan har också *stórfetaþr* med samma betydelse som *stórfetr*, men ej håller *stórfetaþr* har brytning, ehuru andra stavelsens *a* kvarstår. Till yttermera visso må det nämnas, att även om *stórfetr* hade varit ett urgammalt ord (ej en nybildning), det ljudlagsenligt just skulle sakna brytning, efter som den äldre brytningen ljudlagsenligt uteblir i senare kompositions-led med semifortis (Kock i Ark. nf. II, 50 noten), hvilket även H. antar.

Alltså komma *metr*, *stórfetr* icke alls med i räkningen.

Något fvästnord. **sefr* finnes icke, men H. s. 42 menar, att man havt ett dylikt ord, som legat till grund för nynorska *seveleg* 'spagfærdig, lempelig, mild' samt för det isl.

sefask 'lugna sig' ¹⁾. I ett eventuellt existerande fnorskt *sefiligr har ju intet *a* förlorats i andra stavelsen, och alltså har ordet ingen beviskraft. Verbet *sefa* (< *seðan) skulle såsom ett kortstavigt ord med *n*-förlust sakna brytning i infin. och 3. pl. presens enligt min teori, och alltså har för mig ej håller detta ord beviskraft för H:s hypotes. Att diskutera ett ingenstädes anträffat fvästn. *sefr synes mig vara föga behöfligt. I fall ett dylikt västnord. ord funnits, så förklarar dess obrutna vokal liksom den obrutna vokalen i isl. *gerr* 'glupsk' (se s. 383 f.).

Emellertid är — väl att märka — den obrutna vokalen i ett eventuellt existerande *sefr icke begränsad till det västnord. området. Tvärtom har fsv. *sæver* 'still, lugn' jämte *siæver*, och nysv. riksspråket har alltjämt avledningen *säv(e)lig* (jmf. nno. dial. *seveleg*) uteslutande med *ä* (ej *jä*) ²⁾.

H. synes s. 42 anse adj. *gerr* 'cupidus, avidus' vara beviskraftigt. Visserligen är ordet icke ofta påvisat i fornisländskan, men det finnes i nyisländskan, och H. har nog rätt i att det är ett gammalt samgerm. ord (jmf. fht. *ger* osv.). Emellertid är det förvånande, att H. anser ett dylikt ord vara egentligen beviskraftigt. Just enligt min teori skulle nämligen kortstaviga adjektiv sakna brytning i de flästa kasus.

¹⁾ Han anser, att också det i Söndhordland förekommande, hos Ross anförda adverbet *seve* 'mat, slapt, uden energi' skulle höra till *sefr. Detta är, så vitt jag ser, icke riktigt. I fall adv. *seve* vore bildat av ett adj. *sefr, så skulle det väl i fornspråket hava ändats på *-a*; jmf. adj. *giarn*: adv. *giarna* etc. Nu kvarstår *-a* i Söndhordland (och blir ej till *-e*) att dömma av Vidsteen Ordbog over bygdemaal i Söndhordland, t. ex. *gjerna* (*gjeddna*). Ross förklarar adv. *seve* såsom neutr. till adj. *seven* 'blöd, fugtig, oplibnet'; betydelse-utvecklingen 'fuktigt' > 'matt, slapt' harmonierar med en likartad betydelseutveckling i *doskjen* '1) noget fugtig 2) døsigt; mat og dorsk'. Denna Ross' uppfattning synes vara riktigt.

²⁾ Då H. själv s. 43 yttrar: "aldeles osäkert blir det om *fer*- 'fyra, fjärde' i *fertogr* etc. kan räknas hit", och då han ib. blott med tvekan ifrågasätter, att *fer*- i *ferliki* n. 'a monstrous shape' uppstått ur *fera- (han säger: "grundformen är osäker, kunde vara *feri*- eller *fer*-"), så förbigår jag dessa ord. Om *fiar* se s. 349.

Ordet *gerr* böjdes under urnord. tid som bekant på följande sätt i obestämd form:

Sing.

nom.	*gerar	*geru	*gerat
gen.	*geras	*gerirōr	*geras
dat.	gerum	*gerirai	geru
ack.	*geran-	yngre *geriāē	*gerat
		*gerō	
		yngre gefa	

Plur.

nom.	*gerai	*gerōr	*geru
	yngre *gerē	yngre gerar	
gen.	*geriāō	*gerirō	*gerirō
dat.	gerum	gerum	gerum
ack.	*geran-	*gerōr	*geru
	yngre gerā	yngre gerar	

I bestämd form:

Sing.

nom.	*gera	*gerō	*gerō	
	yngre gere	yngre gera	yngre gera	
gen.	*geran	*gerōn	*geran	
dat.		yngre *gerun > gerū		yngre gerā
ack.				*gerō
		yngre gera		

Plur.

nom.	yngre	*gerōn	*gerōn
gen.		yngre *gerun > gerū	yngre *gerun > gerū
ack.			gerum
dat.	gerum		

Om utvecklingen av former sådana som nom. pl. fem. *gerōnr > *geron(n) > *gerun > gerū, geru etc. se Kock i Beitr. XXIII, 523 f. noten. Nom. gen. ack. pl. mask. gerū (isl. geru) har troligen överförts från motsvarande form i fem. och neutr.

Formen *ger-* utan brytning förklaras mycket lättare med min teori än med H:s hypotes.

Enligt denna sistnämnda skulle ordet nämligen bevara obrutet *e* blott i obest. form nom. sg. mask. *gerr*; nom. ack. sg. ntr. *gert*; gen. sg. mask. och ntr. *gers*; dat. sg. fem.

*gerri*¹⁾, nom. pl. mask. *gerir* — samt i best. form. nom. sg. mask. *geri*. I alla andra former skulle man däremot enligt H:s hypotes hava antingen *ia* eller *io*; alltså i obestämd form nom. sg. fem. *gior, gen. sg. fem. *giarrar, dat. sg. mask. *giorum, dat. sg. ntr. *gioru, ack. sg. mask. *giaran ack. sg. fem. *giara, nom. ack. pl. fem. *giarar, nom. ack. pl. ntr. *gior, gen. pl. *giarra, dat. pl. *giorum, ack. pl. mask. *giara. I alla kasus i bestämd form skulle man enligt H:s hypotes hava *giara, *gioru, eller *giorum utom i nom. sg. mask. Alltså skulle man enligt H. ljudlagsenligt få **giar-* i sjutton (17) kasus i obestämd och bestämd form, men *ger-* blott i åtta (8) kasus i obestämd och bestämd form.

Enligt min teori skulle *ger-* kvarstå obrutet (utom i vissa andra kasus också) i alla kasus med vokalförlängning på grund av *n*-förlust i ultima. Man skulle därför ha kvar *ger-* i nom. pl. mask. *gerir*, ack. pl. mask. *gera* (av **geran-*) och i alla kasus av bestämd form: *geri*, *gera*, *geru* (utom dat. pl. *gerum*, som ljudlagsenligt skulle ha givit *giorum), summa tjugo (20) kasus. Däremot skulle man enligt min teori ljudlagsenligt hava diftongen *ia* i obest. form nom. sg. mask. *giarr, nom. ack. sg. *giart, gen. sg. mask. och ntr. *giars, ack. sg. mask. *giaran, fem. *giara, nom. ack. pl. fem. *giarar — i best. form nom. sg. fem., nom. ack. sg. ntr. *giara, summa tolv (12) kasus.

Då alltså enligt min teori *ger-* fullt ljudlagsenligt skulle finnas i 20 kasus, men formen **giar-* i 12 kasus, så förstår man, hvarför den obrutna formen segrade. Detta blir vida vanskligare att begripa med H:s mening, enligt hvilken man såsom nämnt skulle få **giar-* i 17, men *ger-* blott i 8 kasus.

Enligt H. skulle den obrutna vokalen i de kortstaviga

¹⁾ Jag vet ej med visshet (jmf. dock H. s. 72 om *sigr*), huruvida H. hyllar eller icke hyllar den av mig framställda teorien om *iR*-omljud. I fall han ansluter sig till denna min teori, komma gen. och dat. sg. fem. i obest. form samt gen. pl. i obestämd form icke med i räkningen.

adjektiven (*gerr* etc.) i motsats till brytningsdiftongen i de långstaviga adjektiven (*diarfr* 'djärv' etc.; uppräknade hos H. s. 43 f.)¹⁾ tala för hans hypotes.

I själva verket är det emellertid, såsom ovan s. 381 f. visats, blott ett enda (i fornspråket blott mycket sällan påvisat) kortstavigt adjektiv, som egentligen kommer med i räkningen, nämligen *gerr* 'glupsk'.

Men än mer.

H. synes vid detta resonnemang hava förbisett en ytterst viktig faktor, nämligen den, att även med min teori motsatsen mellan den obrutna vokalen i det kortstaviga *gerr* och brytningsdiftongen i de långstaviga mask. *diarfr*, fem. *diorf* etc. får en utmärkt god belysning.

Som bekant hava ord av typen *diarfr* *a*-brytning i sex kasus med *n*-förlust (obest. form ack. pl. mask. *diarfa*; best. form gen., dat., ack. sg. mask. *diarfa*, gen., dat. sg. ntr. *diarfa*). I dessa sex kasus skulle däremot enligt min teori det kortstaviga *gerr* bibehålla obruten vokal. Dessutom hava de långstaviga adjektiven *diarfr* etc. brytningsdiftongen *io* i tolv kasus med *n*-förlust (best. form gen., dat., ack. sg. fem. *diorfu*; nom., gen., ack. pl. mask., fem. och ntr. *diorfu*). Men i dessa tolv kasus skulle enligt min teori det kortstaviga *gerr* sakna brytning. Då alltså de långstaviga adjektiven (*diarfr diorf* etc.) i motsats till det kortstaviga *gerr* icke hava kvar den obrutna vokalen *e* i alla dessa aderton kasus (utan i dem ha dels *ia*, dels *io*), och då i alla dessa kasus en obruten vokal (*e*) alltså icke kunde i de långstaviga orden (*diarfr diorf*) på analogisk väg påverka andra kasus, så är det naturligt, att literaturspråket bibehållit de ljudlagsenliga brytningsdiftongerna *ia*, *io* i nom. sg. mask. *diarfr* fem. *diorf* etc., under det att inflytande från dessa aderton kasus med obrutet *e* i det kortstaviga *gerr* vållat (resp.

¹⁾ Om det med det långstaviga adj. *iarpr* samhöriga namnet *Erpr* med obruten vokal jmf. dock ovan s. 363.

bidragit till), att literaturspråket har obruten vokal i nom. sg. mask. *gerr*, fem. *ger* etc.

Att detta är den riktiga förklaringen av den obrutna vokalen i *gerr*, bekräftas ytterligare av följande omständighet. Enligt H:s — liksom enligt min — mening inträder den äldre *u*-brytningen även i kortstaviga ord. Alltså skulle *gerr* enligt H:s mening ljudlagsenligt hava brytningsdiftongen *io* i alla de många kasus, där de långstaviga *diarfr* etc. hava *io*: nom. sg. f. *diorf*, nom. ack. pl. ntr. *diorf*, best. form nom., gen. ack. pl. *diorfu* etc. etc. Hvarför har då ej *gerr* — såsom fallet är med de långstaviga *diarfr* etc. — brytningsdiftongen *io* (*iö*) i alla dessa kasus, om annars H:s hypotes vore riktig? Härpå lämnar H. alldeles intet svar.

Det bör även framhållas, att det ej finnes någon skarp motsats i de i fråga varande kortstaviga adjektivens vokalisation i de västnord. språken å den ena sidan och i svenskan å den andra. De ytterligt sällsynta och för övrigt nybildade (jmf. s. 381) västnord. adjektiven *metr*, *stórfetr* finnas ej i fsv., vare sig med obruten eller med bruten vokal. Detta gäller även isl. *gerr*. Adjektivet *sæver*: *siæver* dels saknar, dels har brytning i fornsvenskan (jmf. ovan s. 382), under det att något fvästnord. **sefr* ej finnes. Nsv. *säv(e)lig* saknar brytning liksom nno. *seveleg*.

* *

*

Såsom en résumé av ovanstående undersökning antecknar jag följande:

I. Som stöd för sin åsikt "i kortstaviga ord uteblir äldre *a*-brytning i västnord. språk (och i vissa svenska dialekter)" anför Hesselman väsentligen följande:

1) De "kortstaviga" mask. *a*-stammarna isl. *selr* 'Phoca', *melr* 'sandig jord' ha *e*.

Emellertid äro dessa ord under urnord. tid icke kort-

staviga, utan långstaviga (*selhar *melhar). H. har icke anfört någon enda kortstavig mask. *a*-stam utan brytning.

Däremot saknas tvärtom brytning i åtskilliga långstaviga mask. *a*-stammar: isl. *stertr* etc. (s. 362).

2) Vissa kortstaviga neutrala *a*-stammar, särskilt *fet* 'fjät', *ef* 'tvivel', *þel* 'botten m. m.', *set* 'ett sl. sittplats'.

Emellertid finnes obruten vokal även i åtskilliga långstaviga neutrala *a*-stammar (*segl* 'segel', *berg*; *biarg* etc.; se s. 366). Den obrutna vokalen i *fet*, *ef*, *set* förklaras väsentligen som i de långstaviga *segl* etc. Dessutom ha specialfaktorer bidragit till bevarandet av *e* (se s. 367 ff.). Simplex *þel* är ett *ἀπ. λει.* i fornspråket. Dess *e* förklaras s. 369 ff.; för övrigt finnes brytningsdiftong i det med *þel* identiska *kjæl* i dialekten i Romerike.

Obruten vokal användes även i svenskan i *fæt* 'fjät', *täl* 'botten etc.', *sæthus* 'boningshus' m. fl. kortstaviga neutrala *a*-stammar.

De av H. framhållna isl. *siot*, *miot*, *fjot äro icke pluraler till de neutrala *a*-stammarna *set* 'ett sl. sittplats', *met* 'värdering', *fet* 'steg', — utan *siot*, som oftast brukas i singularis (icke i pluralis), och som betyder 'boning', är en neutral *es-os-us*-stam — det blott *en* gång säkert anträffade *miot*, som betyder 'riktigt mått', är en fem. *ō*-stam (jmf. *gefa* : *giof* f. med *meta* : *miot* f.) — det blott *en* gång i fornspråket anträffade *ofjöt* 'utilbørligheter' kan icke vara sammansatt med det negativa *ō*- och ett pluralt *fjot 'fjät', eftersom ett *fjot 'fjät' icke finnes, utan nyisl. *fjöt* betyder 'impedimentum', 'fatum'.

3) Det kortstaviga adjektivet *gerr* 'glupsk' (och det ej påvisade *sefr 'lugn') i motsats till de långstaviga *diarfr* 'djärv' etc.

Det är så långt ifrån, att denna motsats talar för H:s hypotes, att tvärtom den obrutna vokalen i *gerr* (*sefr) förklaras vida lättare med min teori (se s. 382 ff.). För övrigt

har fsv. *sæver* jämte *siæver* och nysv. blott *säv(e)lig* utan brytning.

II. Såsom direkta bevis emot H:s hypotes erinrar jag särskilt om följande:

Diftongen *ia*, framkallad av äldre brytning, föreligger faktiskt i t. ex. följande kortstaviga västnord. ord: urnord. *eka 'jag' > fnorska *iak*, i flera nyno. bydemål *jæg* eller *je* — urnord. *skela > fnorska *skial* 'dokument' — urnord. *fera > fnorska *fiar* 'fjärran' — urnord. *pela > fnorska *pial > nyno. dial. *kjæl* 'grundstycke i plov' (Romerike) — urnord. *Heðaningör (jmf. fht. *Hetan*) > isl. *Hiapningar*. Andra exempel ovan s. 353 ff.

När H. menar, att den äldre *a*-brytningen skulle ljudlagsenligt ha uteblivit även i vissa trakter av Sverge, nämligen Västergötland, Värmland, Närke, Västmanland och norra Uppland, så motbevisas detta antagande av följande:

Äldre Västg.-lagen har brytning i *iak* 'jag' (55 ggr) — *skial* 'gränsmärke' (aldrig *skæl*) — *fiæt* 'fjät' (aldrig *fæt*) — urnord. *fera : *fiærme* (< *fiærmer* 'längre borta'). I Västgötamålet *jak* 'jag'.

I Värmlands-målet heter 'jag' *ja*. — I Närke *ja(g)* — Västmannalagen har *iac* 'jag'; Västmanlands-målet *ja*. — I målet i norra Uppland heter 'jag' *jag, ja*; jmf. *iæk* med brytning i Upplandslagen.

På grund av den här gjorda undersökningen anser jag mig med full bestämdhet kunna påstå: den äldre *a*-brytningen har ljudlagsenligt inträtt även i kortstaviga ord så väl i de västnordiska som i de östnordiska språken.

Lund.

(Forts.)

Axel Kock.